

Schets der staatkundige betrekkingen tusschen de Republiek der Vereenigde Nederlanden en het Koninkrijk Pruissen, tot het huwelijk van prins Willem V (1701-1767)

<https://hdl.handle.net/1874/258568>

SCHETS

DER

STAATKUNDIGE BETREKKINGEN

TUSSEHEN

DE REPUBLIEK DER VEREENIGDE NEDERLANDEN
EN HET KONINGRIJK PRUISSEN,

TOT HET HUWELIJK VAN PRINS WILLEM V (1701—1767.)

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in het Romeinsch en Hedendaagsch Recht,

AAN DE HOOGESCHOOL TE UTRECHT,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. T. HALBERTSMA,

GEWOON HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE.

MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAAT

EN

VOLGENS BESLUIT DER RECHTSGELEERDE FACULTEIT,

TE VERDEDIGEN

op Woensdag, den 29sten Januari 1873, des namiddags te 2 ure,

DOOR

GOSWIN JOSEF RIVE,

GEBOREN TE AMSTERDAM.

AMSTERDAM,

GEDRUKT BIJ C. A. SPIN & ZOON.

1873.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

AAN MIJNE OUDERS.

VOORREDE.

Bij het in het licht zenden mijner dissertatie, is het mij een aangename plicht aan allen, die mij in het vervaardigen dier proeve behulpzaam geweest zijn, mijn hartelijksten dank te betuigen.

En wanneer ik dit zeg, heb ik voornamelijk het oog op mijn geachten Promotor M^r. G. W. VREEDÉ, die mij steeds zoo hulpvaardig met raad en daad bijgestaan heeft. Niet alleen stelde hij mij zijne welvoorziene bibliotheek ter beschikking, maar hij gaf mij ook vele aanwijzingen en wenken, die mij bij het schrjjoen van dit proefschrift van veel nut geweest zijn. Ik voldoe aan een behoefte des harten wanneer ik hem hiervoor mijn warmsten dank betuig.

INLICHTINGEN.

Omtrent de bijlagen en officiële stukken, die in den tekst gedrukt zijn, meen ik eenige inlichting verschuldigd te zijn. Bij het afdrukken dier geschriften vond ik het eigenaardig, hierin geene verandering te brengen, zoodat slechte spelling, verkeerde zinsbouw en gebrekkige interpunctie door mij overgenomen zijn.

Omtrent de letters H. H. M., die dikwijls in mijne dissertatie voorkomen, zij vermeld dat ze een afkorting zijn van de woorden Hunne Hoog Mogende, welke uitdrukking den titel aanduidde waarmede de Staten-Generaal aangesproken werden.

Alle stukken met de letters R. A. geteekend, zijn afkomstig uit het Rijks-Archief.

De onregelmatigheden, die hier en daar in mijn spelling voorkomen, wijte men aan de groote moeielijkheid die er tegenwoordig bestaat, om ook op dit gebied het ware van het valsche te onderscheiden.

I N H O U D.

INLEIDING.

HOOFDSTUK I.

VAN DE VESTIGING VAN HET KONINGSCHAP IN PRUISSEN TOT
DEN VREDE VAN UTRECHT, (1701—1713).....Pag. 1.

HOOFDSTUK II.

VAN DEN VREDE VAN UTRECHT TOT DEN DOOD VAN FREDERIK
WILLEM I, (1713—1740)....." 84.

HOOFDSTUK III.

DE OOSTENRIJKSCHE SUCCESSIEOORLOG, (1740—1748)....." 153.

HOOFDSTUK IV.

VAN DEN VREDE VAN AKEN TOT AAN HET HUWELIJK VAN PRINS
WILLEM V, (1748—1767)....." 184.

BIJLAGEN....." 221.

VERBETERINGEN.

Bladz. 8, regel 4 v. b.	<i>staat</i> : op	<i>lees</i> : om op
" 17, " 3 v. o.	" zelve	" zelf
" 19, " 8 v. b.	" ter	" ten
" 21, " 4 "	" partijname	" partijdigheid
" 21, " 21 "	" zichzelf	" zich zelf
" 29, " 11 v. o.	" Palts	" Paltz
" 33, " 4 "	" geheele justitie	" gang der justitie
" 35, in de noot N ^o . 2	" dsr	" der
" 44, regel 13 v. o.	" eener Pruisische	tol <i>lees</i> : van eenen Pruisi- schen tol
" 45, " 4 v. b.	" restitueren	<i>lees</i> : resitucoren
" 45, " 9 "	" bezitsrecht	" bezitrecht
" 47, " 15 v. o.	" ten	" te
" 48, laatste regel	" Op	" Op de
" 51, regel 11 v. b.	" Engelsche en Nederlandsche	<i>lees</i> : Engelschen en Nederlandschen
" 79, " 5 "	" den onzen	<i>lees</i> : de onzen
" 89, " 16 v. o.	" Douarière	" Douairière
" 95, " 1 "	" waren zij	" waren; zij
" 101, " 4 "	" sepuestratie	" sequestratie
" 103, " 14 "	" die	" dien
" 104, " 20 "	" text	" tekst
" 112, noot 1	" Principaux	" Principaux
" 115, regel 7 "	" 1672	" 1693
" 121, noot 1	" Hornbeeck	" Hoornbeeck
" 126, regel 10 v. b.	" vernietiging	" vergieting
" 131, " 5 v. o.	" susdits	" susdite
" 160, " 7 "	" parit	" parait
" 171, " 4 v. b.	" keurvorst	" Keurvorst
" 176, " 1 "	" binnelandsche	" binnenlandsche
" 189, " 15 "	" gezant	" Gezant
" 189, " 3 v. o.	" "	" "
" 190, " 7 v. b.	" "	" "
" 196, noot 1 regel 14 v. o.	<i>staat</i> : commencé	<i>lees</i> : commencée
" 208, regel 1 v. o.	<i>staat</i> : Dien ten gevolge	" dientengevolge
" 209, " 10 "	" souverainité	" souveraineté
" 211, " 9 "	" Willem den IV	" Willem IV
" 214, " 14 "	" te achten	" te doen achten
" 218, " 10 "	" ontwikkeldste	" meest ontwikkelde
" 227, " 10 v. b.	" Empere	" Empire
" 234, " 8 "	" trait	" traité

INLEIDING.

La Republique d'Hollande etoit Menagée par tout ses Voisins, mais peu Consideré par l'Influence quelle pouvoit avoir dans les affaires de L'Europe: c'etoit une puissance du Cegoud Ordre; Pasifique par Principe, Guerrière par Accident qui ne pouvoit Insperer ni la crainte à ses Enemis n'y L'esperence à ses alliez.

Frédéric II. Seconde partie de l'histoire de Brandebourg.

In de volgende bladzijden zullen wij pogen een schets te geven van de verhouding tusschen Pruissen en Nederland, gedurende een groot gedeelte der 18de eeuw. Wij kozen tot onderwerp van ons proefschrift het tijdvak, dat tusschen den dood van Willem III, Koning van Engeland, en het huwelijk van Prins Willem V gelegen is, omdat de gebeurtenissen, die daaraan voorafgegaan en hierop gevolgd zijn, zich op grootere bekendheid mogen beroemen, dan die, welke in het tusschen gelegen tijdperk hebben plaats gehad.

Over de betrekkingen tusschen Nederland en Brandenburg is reeds vrij veel geschreven, terwijl de rol, die Pruissen gedurende de patriottische woelingen op zich genomen heeft algemeen bekend is. Zulks is niet het geval met het tijdperk, dat wij ons voorstellen te behandelen. De feiten, die daarin plaats gehad hebben zijn zelden een nauwkeurigere beschouwing waardig geacht, zoodat wij gelooven een goed werk te verrichten indien wij die gebeurtenissen aan een eenigszins uitgebreider onderzoek onderwerpen. Daarenboven valt ons dan het voorrecht te beurt om de gedragslijn van de Republiek der Vereenigde Nederlanden tegenover een staat na te gaan, die *toen* onder de kleine mogendheden gerekend werd en *thans* door haar kracht en aanzien aan velen in den lande ongerustheid inboezemt.

In het begin der achttiende eeuw werd de Republiek nog

onder de groote mogendheden gerekend, terwijl Pruissen zijn ontwikkelings-proces nog beginnen moest; geen vijftig jaren later waren de rollen geheel omgekeerd. Pruissen is in de plaats der verouderde Republiek gekomen, die door binnenlandsche twisten en een slecht regeeringssysteem verzwakt, in een kwijnenden toestand verkeert. En juist in dit tijdperk van zwakte en machteloosheid werden aan de Staten-Generaal geene gemakkelijke vragen ter beantwoording voorgelegd. Voortvarendheid en energie waren meer dan ooit noodig, om ze in een gunstigen zin opgelost te zien, en aan de afwezigheid dier eigenschappen bij onze toenmalige regenten is het te wijten; dat zulks niet geschied is. De vorsten uit het huis Hohenzollern verzuimden niet om hun voordeel met de flauwhartigheid der Staten te doen. Hunne cischen namen in omvang toe naarmate Pruissen zich ontwikkelde en zijn grondgebied uitbreidde.

De betrekkingen tusschen Nederland en Pruissen zijn ontstaan door dat de Keurvorsten van Brandenburg in het begin der 17de eeuw door erfenis het Hertogdom Kleef erlangden. Dientengevolge kwamen zij niet alleen in onmiddellijke aanraking met de Republiek der Vereenigde Nederlanden, maar verkregen hierdoor een positie aan den Rijn die hen reeds vroeg een vrij gewichtige plaats onder de verschillende mogendheden deed innemen. Hierdoor werden die Keurvorsten in de groote oorlogen gewikkeld, die de vernietiging der Fransche suprematie ten doel hadden en die hen veel meer op den voorgrond brachten, dan wanneer zij slechts over uitgestrekte bezittingen in Oost-Duitschland hadden geregeerd. Nu waren zij wel gedwongen om in elken Europeeschen oorlog partij te kiezen en een vaste staatkundige gedragslijn aan te nemen.

In dit tijdperk bevonden de Keurvorsten zich steeds aan de zijde der Republiek, maar die nauwe vereeniging had haren oorsprong niet in een gevoel van wederkeerige vriendschap, maar berustte alleen op politieke noodzakelijkheid. Was die dwang geweken, dan bewandelde elk zijn eigen weg, die dikwijls tot een tegenovergesteld doel leidde. In de 17de eeuw bespeurt men nog niet veel van die afscheiding, eerst aan de 18de eeuw was het voorbehouden dit verschil duidelijk te doen uitkomen. Toen volgden de Koningen van Pruissen tegenover de Republiek, even als ten opzichte van Oostenrijk, een andere gedragslijn, als de voormalige Keurvorsten van Brandenburg.

Dit verschil van richting openbaarde zich voor het eerst

toen de vraag zich voordeed, wie als erfgenaam der nalatenschap van Willem III beschouwd moest worden, de Vorsten uit het huis van Hohenzollern, of de Prinsen van Nassau Dietz. De wijze waarop Pruissen toen optrad en dit geschil misbruikte om zich van districten, waarop de Republiek wettige aanspraken had, met hulp van vreemde mogendheden meester te maken, liet in onze regeeringskringen een diepe verbittering achter. De verrassing van Meurs en de slinksche verwerving van Opper-Gelder leverde aan de Nederlandsche staatslieden het bewijs, dat zij een zeer gevaarlijken buurman gekregen hadden, die van verlangen brandde zijn grondgebied uit te breidden. Het was nu duidelijk, dat de Republiek het politieke stelsel van vroeger niet meer kon volgen. Eertijds trad zij tegenover Pruissen als beschermer op, nu moest zij op hare eigen veiligheid bedacht zijn.

Volgens welk stelsel regelden de Staten-Generaal nu hunne handelingen?

Die vraag is gemakkelijk te beantwoorden. Zoolang zij meenden, zich met goed gevolg tegen de aanwassende macht van Pruissen te kunnen verzetten, lieten zij geen gelegenheid voorbij gaan om van hun wantrouwen duidelijke bewijzen te geven. Elke uitbreiding van grondgebied in de richting der Nederlandsche grenzen werd door de Staten op alle mogelijke wijze tegengewerkt en bemoeielijkt. Toen het echter later bleek dat zulk een handelwijze geheel vruchteloos was en Pruissen steeds in macht en omvang toenam, verlieten zij hun vroeger ingenomen standpunt en zagen van elke poging tot verder verzet af.

Dat op de grenzen der Republiek, juist in het tijdperk van hare verzwakking, een krachtige staat ontstond, beschouwden de Staten-Generaal te recht als een groot ongeluk. Tot nu toe waren zij met machteloze regeeringen in aanraking gekomen; bij het begin der 18de eeuw bespeurden zij, dat zij een allerlastigsten buurman gekregen hadden, die hen weldra in kracht ver overtrof. Na den vrede van Utrecht ondervonden zij hetzelfde gevoel van onzekerheid, als in onzen tijd de Fransche regeering na den slag van Sadowa. Gelukkig begingen zij echter niet de onvoorzichtigheid om het pas voltooide werk door wapengeweld te willen vernietigen, wat des te gevaarlijker zou geweest zijn nu gedurende die vredesonderhandelingen Friedrich Wilhelm I den troon bestegen had.

Deze Vorst is de schepper van den Pruissischen Staat

geworden en heeft de grondslagen gelegd, waarop zijne opvolgers hebben voortgebouwd. Een geregeld finantiëel bestuur moest de middelen aan de hand geven om de oprichting van een groot leger mogelijk te maken en hij vertoonde in deze weelderige en verkwistende tijden het zeldzame voorbeeld van een eenvoudig vorst, die spaarzaamheid en orde onder de hoogste deugden rekende. Hij was de stichter dier staatkunde, die den zwakken door vrees en den machtigen door vriendschapsbetuigingen trachtte te winnen, maar wier doel tevens daarin bestond, om bij allen de overtuiging te vestigen, dat Pruisen geene beleedigingen wilde ondergaan en altijd bereid was om zijne rechten met het zwaard te verdedigen. 's Konings geoeffend leger en oplopendheid bezorgden menig bang uur, zoowel aan de vorsten in het Rijk als aan de Staten in den Haag. Door de laatste werd dan ook het tegenwerken van elke Pruisische uitbreiding als politiek principe aangenomen, en nergens vertoont zich dit duidelijker dan in de houding, die de Republiek aannam, toen de Koning aanspraak op Gulik en Berg maakte voor het geval dat het geslacht van Paltz-Neuburg uitstierf. Om zulk een aanwas tegen te gaan werden de groote mogendheden aan het Hollandsche belang dienstbaar gemaakt.

Men kon zich nu eenmaal van het denkbeeld niet losmaken dat het ontstaan van een militairen staat in Duitschland een bestendig gevaar voor den vrede was. Te recht vreesden men dat de aanwezigheid van een groot en geoeffend leger geen ander doel had, dan de uitbreiding van Pruisen te bevorderen, zoodra zich hiertoe een goede gelegenheid aanbod. Latere gebeurtenissen hebben die vrees niet gelogenstraft en Oostenrijk moest dit het eerst tot zijn nadeel ondervinden.

Het tijdperk van rust na den vrede van Utrecht, dat voor de Republiek zoo verderfelijk bleek geweest te zijn, had aan Pruisen de gelegenheid gegeven om zich krachtig te ontwikkelen. Eerst Frederik II maakte gebruik van de hulpmiddelen, die zijn vader bijeen verzameld had.

Door den inval in Silezië werd men hier te lande tot handelen gedwongen en het bleek ras, dat al de bemoeiingen der Staten-Generaal om den vrede te handhaven vruchteloos waren. Toen hunne menigvuldige pogingen bij den Koning niets uitwerkten en een oorlog met Frankrijk onvermijdelijk

werd, maakte het vroegere wantrouwen plaats voor vrees en haat tegen den vredebreker, die met verdragen en beloften den spot dreef en voor wiens eerezucht men niets veilig achtte.

Op het congres van Aken treedt, behalve Oostenrijk, geen staat zoo vijandig tegen Frederik II op als de Republiek. Men vergaf het den Koning niet, dat hij eerst door verzwakking van Oostenrijk en later door zijn neutraliteit aan Frankrijk zulk een steun gegeven en daardoor de Fransche oorlogsverklaring tegen de Republiek bevorderd had.

Waar de oorzaken van afkeer zoo diep geworteld waren kon men niet licht vermoeden dat daarin een geheele verandering zou plaats grijpen. En toch gebeurde zulks; de meening dat de Koning voor het behoud der Duitsche vrijheid en de bescherming der Protestantsche godsdienst streed, bewerkte dien omkeer. Immers het verbond van Versailles, in Mei 1756 tusschen Oostenrijk en Frankrijk gesloten, werd als een aanval tegen beide beschouwd. Behalve dat men Maria Theresia van grove ondankbaarheid tegen Engeland en de Republiek beschuldigde, vermoedde men niet ten onrechte, dat Frankrijk door geheime inwilligingen bewogen geworden was, om zulk een onbegrijpelijke en vreemdsoortige gedragslijn aan te nemen. Dat de Republiek zich toen niet als bondgenoot aan 's Konings zijde geschaard heeft is voor een groot deel te wijten aan de onstaatkundige en onrechtvaardige handelingen, die Engeland zich tegenover den Nederlandschen handel veroorloofde. Aan de gevoelens jegens Pruisen deden deze maatregelen echter niet de minste afbreuk en juist die personen, die sedert de omwenteling van 1747 aan het roer waren gekomen, werden ijverige verdedigers van den Koning en gaven hem veelvuldige blijken hunner ingenomenheid. Na afloop van den zevenjarigen oorlog had Frederik ook hier te lande een zeer groote mate van populariteit bereikt.

Met het doel om den Pruissischen invloed in de Republiek te vermeerderen en voor het behoud dier gunstige gevoelens te waken, oordeelde de Koning een huwelijk tusschen den aanstaanden Stadhouder en een Hohenzollernsche Prinses zeer wenschelijk. Welke treurige gevolgen deze verbindtenis ook later moge gehad hebben, zoo was zij in de toemalige omstandigheden de beste, daar zij niet alleen van nut zijn kon voor de belangen van het huis van Oranje, maar ook

omdat zij aan de anti-Stadhouderlijke partij en aan de Staten van Holland niet ongevallig was. Niemand kon beter als middelares optreden dan een Prinses, die noch tot de Franschgezinde noch tot de Engelschgezinde partij behoorde; men vermoedde immers toenmaals nog niet dat die verdeeldheden zulk een vijandig karakter tegen het huis van Oranje zouden aannemen, dat een botsing onvermijdelijk worden moest.

Juist bij dit huwelijk wil ik mijn proefschrift eindigen, omdat die gebeurtenis het einde uitmaakt van een bepaald tijdvak, terwijl het tevens het begin is van geheele nieuwe toestanden, die buiten mijn beschouwing liggen. Hiermede bereikte de Pruissische invloed haar toppunt en scheen geheel en al in de plaats van den Engelschen getreden te zijn. Dat Pruisen omtrent de buitenlandsche politiek der Republiek dezelfde gevoelens koesterde als Frankrijk, was een aanbeveling in de oogen der latere patriottische partij. Eerst toen deze hare aanvallen op den Prins van Oranje richtte en zij zich aan zijn gemalin vergreep had er een botsing plaats, die Pruisen bij het grootste en invloedrijkste gedeelte der natie al hare populariteit deed verliezen en het als hersteller van verouderde regeeringsvormen gehaat maakte.

HOOFDSTUK I.

VAN DE VESTIGING VAN HET KONINGSCHAP IN PRUISSEN
TOT DEN VREDE VAN UTRECHT 1701—1713.

§ 1.

Sedert den vrede van Rijswijk was de rust in Europa voor eenige jaren hersteld geworden, en hoewel Willem III en de hooge geallieerden niet alle verwachtingen vervuld zagen, die zij bij den aanvang van den oorlog gekoesterd hadden, zoo konden zij toch met trots terugzien op de resultaten door dit tractaat verkregen. De twee hoofdpunten die men zich bij dien oorlog had voorgesteld waren bereikt; aan Engeland was de Protestantsche opvolging tot de Kroon en aan de Republiek het vestigen eener barrière in de Spaansche oerlang Oostenrijksche Nederlanden, door Lodewijk XIV verzekerd geworden. Geen uitbreiding van grondgebied had de Koning bij dien vrede bekomen en hoewel de verovering van Straatsburg en de gewelddadige reunies niet vernietigd werden, had men toch in Europa het bewustzijn gekregen, dat Frankrijk behoefte aan rust had en zijne middelen uitgeput raakten. En zulk een kennisneming was wel niet te duur gekocht door dien oorlog. Behalve de Zeemogendheden was het vooral Brandenburg, dat tot die erkenning en dien vrede krachtig had medegewerkt.

Keurvorst Frederik III had de politiek zijns vaders ook tot de zijne gemaakt, om in verband met den Keizer en de Zeemogendheden zich tegen de allesoverheerschende macht van Frankrijk te verzetten. De onderneming van Willem III tegen Engeland, had in dezen vorst eene warme ondersteuning gevonden, niet alleen dat zijne krijgslieden het grondgebied der Republiek beschermden, dat anders open lag voor elken vijand, maar een gedeelte van zijn leger stak ook de zee over en Brandenburgsche afdeelingen werden in den slag bij de Boyne met lof vermeld. In den oorlog die daarvan het gevolg was, was de Keurvorst dan ook een der krachtigste

bondgenooten. Hij zelf slaat het beleg voor Bonn en beveiligd de Oostelijke grens der Republiek, door de Fransche troepen die in het keurvorstendom Keulen lagen, overal te bestrijden.

In de Nederlanden vochten zijne soldaten onder de persoonlijke leiding van Willem III, die geene woorden genoeg vinden kon om hun moed en dapperheid gedurende het beleg van Namen te prijzen. De vrede van Rijswijk is dan ook op Brandenburg toepasselijk en de Keurvorst teekent gelijktijdig met den Keizer en de Zeemogendheden het verdrag met Frankrijk ¹⁾. Door dit tractaat waren echter niet alle geschilpunten in Europa beslecht, men had zelfs een hoofdquaestie onbehandeld gelaten, daar geen der partijen wegens de moeielijkheid der oplossing en uit vrees voor de tegenstrijdige belangen die daardoor zouden opgewekt worden, de zaak durfde aanroeren, en daarom de beslissing liever aan latere tijden overliet. Door het niet ten uitvoer brengen van dit geschilpunt werd dit verdrag geheel op losse schroeven gezet en het tijdperk dat verliep tot op het uitbreken van den nieuwen oorlog, mag men gerust met een nieuwerwetschen naam, dat van den gewapenden vrede noemen. De Spaansche erfenisquaestie vertoonde zich toen reeds als een dreigend spook aan den horizon, en de vrede was dan ook nauwelijks gesloten of Willem III besteedde er al zijne krachten aan, om dit vraagstuk op minnelijke wijze op te lossen. In den beginne scheen men hiertoe te kunnen geraken, daar Frankrijk en de Zeemogendheden een verdrag sloten ten gunste van den jongen Keurprins van Beijeren, die ook door Karel II van Spanje als erfgenaam erkend werd ²⁾. Die goede verwachting werd echter door den dood van den jongen vorst verijdeld en nu stond Willem III tusschen de aanspraken van Oostenrijk en Frankrijk. Hij

1) Art. XV. Le traité de paix entre le roi Très Chrétien et le feu Electeur de Brandebourg fait à Saint Germain en Laye le 29 Juin 1679, sera retabli entre Sa Maj. Très Chrétienne et son Altesse Electorale de Brandebourg d'à présent en tous ses points et articles.

Dumont Corps Diplomatique du droit des gens tome, VII, II partie, pag. 383.

2) Bij dit verdrag was bepaald, dat de zoon van den Keurvorst van Beijeren over Spanje en de Kolonien zou heerschen. Aan den Dauphin zou Napels, Siciliën, de havens van Toskane, Final en Guipuscoa gegeven worden, terwijl men aan den Aartshertog Karel het hertogdom Milaan wilde afstaan. Lamberty. Mémoires et resolutions d'etat, tom. I, pag. 15.

ontwierp een tweede verdeelingsverdrag (Mei 1700) waarbij aan een zoon van den Keizer, Spanje, de Koloniën en de Zuidelijke Nederlanden zou afgestaan, en Milaan en Napels aan den Dauphin zou toegewezen worden ¹⁾. Keizer Leopold wilde echter van zulk een verdeling niets weten; terwijl men hierover nog onderhandelde stierf Karel II (1 Nov. 1700) en bleek uit diens testament, dat Philips Hertog van Anjou, tot eenigen erfgenaam benoemd was. Daar Lodewijk XIV, na namens zijn kleinzoon dit testament aanvaard te hebben, eenige schadeloosstelling aan het huis Habsburg weigerde te geven, sloten Willem III, de Staten-Generaal en de Keizer, de beroemde groote *alliantie* (7 Sept. 1701), waarbij de Zeemogendheden zich verbonden om voor Leopold I de Nederlanden, Napels, Sicilie en de plaatsen op de kust van Toskane te veroveren, en Leopold zich daarentegen verplichtte, om de veroveringen die Groot-Brittannië en de Republiek in de Spaansche Koloniën zouden maken, goed te keuren en de Barrière in België tot bescherming der Vereenigde Provinciën weer te herstellen ²⁾. Onder de vorsten, die de bondgenooten tot hunne partij trachtten over te halen en aan hunne zaak te verbinden, behoorde in de eerste plaats Frederik, die nog kort te voren Keurvorst van Brandenburg, sinds eenige maanden Koning van Pruisen geworden was.

¹⁾ De Lamberty, deel I., pag. 97.

²⁾ Art. 5. Et afin de procurer cette satisfaction et cette sureté les Alliez feront entr' autres choses leurs plus grands efforts pour reprendre et conquérir les provinces du Pais Bas Espagnol, dans l'intention qu'elles servent de Digne de Rempart et de Barrière pour separer et éloigner la France des Provinces Unies, comme par le passé les dites Provinces du Pais Bas Espagnol aiant fait la sûreté des Seigneurs Etats Généraux jusques à ce que depuis peu S. M. Très Chrétienne s'en est emparée et les a fait occuper par ses troupes. Pareillement les alliez feront tous les efforts, pour conquérir le duché de Milan avec toutes ses dépendances, comme étant un fief de l'Empire servant pour la sûreté des Provinces Heréditaires de S. M. Imperiale et pour conquérir les Roiaumes de Naples et de Sicile et les Isles de la mer Méditerranée avec les terres dépendantes de l'Espagne le long de la Côte de Toscane, qui peuvent servir à la même fin et être utiles pour la navigation et le commerce des Sujets de S. M. Britannique et des Provinces Unies.

Art. 6. Pourront le Roi de la Grande Bretagne et les Seigneurs Etats Généraux conquérir à force d'Armes selon qu'ils auront concerté entre eux pour l'utilité et la commodité de la Navigation et du commerce de leurs sujets les Pais et les Villes que les Espagnols ont dans les Indes et tout ce qu'ils pourront y prendre sera pour eux et leur demeurera.

Lamberty, tom I., pag. 625.

Reeds sedert lang was dit zijn lievelingswensch. Hij zag hoe alle naburige vorsten een rangverhooging verkregen hadden. De Keurvorst van Saksen was Koning van Polen geworden, George van Hannover was nauwelijks tot keurvorst verheven, of reeds was bepaald dat zijn geslacht den Engelschen troon zou beklimmen. Zijn neef Willem van Oranje had bij zijn prinselijke waardigheid die van koning gevoegd, zelfs de Beijersche vorsten hadden een oogenblik gedacht dat hun geslacht over het Spaansche Schiereiland zoude heerschen en nog steeds stonden de kansen van Max Emanuel niet slecht, om een vergrooting van grondgebied en dus ook verhooging van waardigheid te verwerven. Maar er bestonden ook nog andere redenen dan die van uiterlijke praal en eerzucht. Brandenburg was toen reeds na Oostenrijk de machtigste staat in Duitschland, en zijn grondgebied, hoewel uit verspreide stukken bestaande, was groot genoeg om de onkosten van die waardigheid te kunnen verdragen. Door dien nieuwen titel werd het boven alle keurvorstendommen van het rijk gesteld, waardoor een grondslag gelegd kon worden tot het verkrijgen van de overmacht in geheel Noord-Duitschland. Behalve de vele aanspraken die de Keurvorst op landen in het Rijk maakte, opende zich voor hem een schitterend vooruitzicht bij het overlijden van den Koning van Engeland. Hij meende er zeker van te zijn dat deze hem als zijn erfgenaam diens uitgestrekte goederen in de Nederlanden, België en Frankrijk zou nalaten, waardoor de sterkste vestingen van Brabant in zijn bezit zouden komen ¹⁾.

Het vooruitzicht om vervolgens Stadhouders en Kapitein-Generaal der Republiek te worden, scheen hem niet zoo ver verwijderd toe en hoe moest het dus zijne plannen bevoorliefelijker zijn als hij dadelijk als koning kon optreden in een land, dat zoo dikwijls getoond had zoo veel minachting te hebben voor de keurvorsten, hertogen, graven en vorsten van het Duitsche Rijk. Wat de buitenlandsche politiek aangaat, waren de krachtsinspanningen van Brandenburg die eener groote mogendheid waardig. Wakker hadden die keur-

¹⁾ Und mehr noch wenn Wilhelm III starb war die grosse Oranische Erbschaft es waren die hohen Dignitäten der Republik der Niederlande eröffnet.

Droysen Geschichte der Preussischen Politik Friedrich I König von Preussen, IV Theil, I Abtheilung, pag. 228

vorsten steeds aan de zijde der Bondgenooten tegen Frankrijk gestreden, maar tevens meenden zij, dat zij bij de vredesonderhandelingen niet met die achting behandeld geworden waren, waarop zij volgens hun hulpbetoon aanspraak mochten maken. In een tijd dat de étikette nog zulk een diep ingrijpende rol in de diplomatie speelde, moest het hem diep grieven, hoe bij de vredesonderhandelingen van Rijswijk zijn neef Willem van Oranje, aan het hooger einde der tafel in een leuningstoel de vergadering presideerde, terwijl hij op een gewonen stoel zich met een lagere plaats moest tevreden stellen; hoe mogendheden, die veel minder dan hij gedaan hadden, boven hem den voorrang verkregen, alleen omdat zij haar gebrek aan kracht en macht met een hooger titel bedekken konden. Hij meende dat het gebrek aan eerbied voor zijn persoon en de benadeeling zijner belangen bij die onderhandelingen slechts aan de geringe plaats te wijten waren, die hij onder de gekroonde hoofden innam. Eene waardigheidsverhooging scheen hem het beste middel om dergelijke tooneelen voor goed te doen eindigen. "Ben ik koning," zoo sprak hij, "dan zal men mij ook de koninklijke eerbewijzen (regios honores) niet weigeren."

Sedert dien tijd was het dan ook zijn voornemen geworden om de koningskroon aan zijne dynastie te verbinden en de omstandigheden daartoe waren hem dan ook zeer gunstig. In Weenen werd zijn aanzoek met vreugde ontvangen, daar men juist behoefte aan een bondgenoot had op een oogeblik, dat de betrekkingen tusschen Oostenrijk en de Zeemogendheden wegens het tweede verdeelingsverdrag zeer gespannen waren. De Keizer wist tot welken prijs hij den Keurvorst onafscheidelijk aan zijne belangen binden kon en hij betaalde dien.

Hoewel er reeds lang over onderhandeld werd, meende Leopold, bij den dood van Karel II van Spanje, dat het juiste tijdperk gekomen was, waarin men den zielewensch van Frederik kon vervullen. De twee vorsten sloten een verdrag, waarbij de Keizer den Keurvorst als koning erkende en de laatste daarentegen beloofde overal alle aanspraken van het Huis Habsburg op Spanje met 10,000 man te ondersteunen en hem een achterstallige schuld van 100,000 thl. kwijt te schelden. Frederik verbond die nieuwe kroon aan het herzogdom Pruissen waarvan hij sedert den vrede van Oliva soeverein was, daar volgens zijne eigene verklaring de titel

van Koning van Brandenburg altijd het denkbeeld van een leenkoningschap in zich sloot.

Den 15^{den} Januari 1701 had de plechtige krooning te Koningsbergen plaats en vier dagen later gaf hij bij een eigenhandigen brief aan de Staten-Generaal kennis van zijne nieuwe waardigheid, waarbij hij de verwachting uitsprak dat, wegens "de goede intentie die U. H. M. ten allen tijde voor ons en "ons huys betoont hebben, verhofentlyk dese onse nieuwe "waardigheyt ons gaerne gunnen sullen, insonderheyt dewyl "daerdoor niemant in het minst werd praejudicieert ende "wy bestendig en onveranderlyk geresolveert syn, in de met "U. H. M. tot hiertoe onderhoudene goede en vertrouwelyke "correspondentie en alliantie, onveranderlyk te continueren "ende het interest en de convenientie van de Staat by alle "gelegheden met even deselve yver ende sorgvuldigheit te "soecken en te bevorderen" ¹⁾.

De eerste opening van dit plan aan de Zeemogendheden was door Willem III vrij ongunstig ontvangen. Juist in 1700 was de groote Noordsche oorlog uitgebroken, die de vernedering van Zweden ten doel had. Engeland en de Republiek deden nu al het mogelijke om dien strijd ten einde te brengen of ten minste binnen bepaalde grenzen te beperken, opdat men alle krachten tegen Frankrijk zou kunnen aanwenden, wanneer om die Spaansche nalatenschap de oorlog mocht uitbreken. En daar men hierbij vooral op de ondersteuning der Brandenburgsche troepen rekende, was het aller noodzakelykst om den vrede in het Noorden te herstellen. En in plaats van dit alles, dreigt die verheffing eene grootere uitbreiding aan die twisten te geven. Men wist, hoe de Poolse gezanten hiertegen geprotesteerd hadden, omdat de Keurvorst door dien titel scheen aan te duiden, dat hij rechten op dat gedeelte van Pruisen had, dat nog aan Polen behoorde (het tegenwoordige West-Pruisen). Zoo mompelde men verder, dat door de regeeringen van Saksen, Polen en Denemarken het hertogdom Pommeren aan den Koning beloofd was, zoo hij hen tegen Karel van Zweden wilde bijstaan.

Eindelijk wist Willem III zeer goed dat de Keizer alleen zoo hardnekkig geweest was om alle verdeeling der Spaansche

¹⁾ Brief van den Koning aan de Staten-Generaal. Stedelyk archief van Amsterdam.

erfenis te weigeren, omdat hij van de krachtige hulp van Pruisen verzekerd zijn kon. Hoewel men er dus in den beginne aan twijfelde, of de Zeemogendheden het nieuwe koningrijk terstond erkennen zouden, zoo waren toch ook van dien kant de wereldgebeurtenissen der jonge monarchie zeer gunstig, want de oorlog werd onvermijdelijk, toen Lodewijk XIV de Belgische Barrière door zijn krijgsmacht liet bezetten en door de erkenning van den zoon van Jakob II als Koning van Groot-Britannië, der Engelsche natie een groven hoon toevoegde. Dit dreef die twee mogendheden geheel tot de partij van den Keizer en daar men Pruisische troepen niet ontberen kon, was men ook van Engelsche en Nederlandsche zijde geneegen den Koning te erkennen, en de heer van Obdam werd diensvolgens als gezant afgevaardigd om hem, zoowel met zijne nieuwe waardigheid geluk te wenschen, als vooral om onderhandelingen tot het sluiten van een alliantie-tractaat aan te knopen ¹⁾. De onderteekening had den 30 December plaats, waarbij Frederik I aan Engeland en de Republiek een korps van 5000 man afstond, waarvan tevens de betaling door die beide landen elk voor de helft zou geschieden. Verder beloofde men gezamenlijk te onderhandelen, alles aan elkander mede deelen en geen afzonderlijken vrede te sluiten. Werd de Koning in zijne eigene staten aan den overkant van den Rijn aangevallen, dan zou hij zijne troepen oogenblikkelijk mogen terugtrekken tot verdediging zijner eigene landen. Van alle brand- en oorlogsschattingen zou Pruisen een evenredig deel krijgen en alle vroegere tractaten zouden van kracht blijven.

Het was een der laatste handelingen van Willem III. De oorlogsverklaring zelve beleefde hij niet meer, daar hij den 17 Maart 1702 overleed, terwijl deze eerst in Maart plaats had.

¹⁾ De Lamberty, deel I, pag. 710.

Art. 3. Les dites troupes seront payées moitié de la part de S. M. le roi de la Grande Bretagne et l'autre moitié de celle de L. H. P.

Art. 10. Si S. M. le roi de Prusse venoit à être attaquée dans ses propres états éloignés du Rhin et seroit obligé de redemander là dessus lesdites troupes on les lui renvoiera incessamment sans aucune contradiction.

Dit laatste artikel zag op het geval dat Pruisen in den oorlog tegen Zweden gewikkeld zou worden.

Zie verder de Secreete Resoluties van Holland 1701, 9 December.

§ 2.

Nauwelijks was de Stadhouder gestorven, of de Heer von Schmettau, Pruisisch gezant in den Haag verzocht namens zijn meester aan de Staten-Generaal en aan die van Holland op grond der testamenten van René v. Chalons en Frederik Hendrik, als erfgenaam in het bezit gesteld te mogen worden van alle goederen, leenen, renten en vorderingen, komende van het huis van Oranje, tevens hunne hulp verzoekende om namens den koning *animo et corpore* dit bezit te aanvaarden ¹⁾. Bij die verklaring echter bleef het niet; de Pruisische regeering deed weldra de noodige stappen om zich van die goederen meester te maken. In het graafschap Lingen en Meurs gelukte het haar om koninklijke bezetting binnen te brengen en behalve in de stad Meurs had de huldiging van den nieuwen landsheer overal rustig plaats. In Grave echter, waar het Pruisische wapen reeds aan het stadhuis gehecht was, beval de kommandant dat het weggenomen worden zou, welk gedrag later goedgekeurd werd ²⁾. De Prinses douairière door die feitelijkheden verschrikt, liet eenige dagen later als moeder en voogdes van Jan Willem Hendrik Friso een dergelijke verklaring aan de Staten-Generaal voorlezen, met verzoek om namens haar zoon in het bezit der nalatenschap gesteld te worden. Om alle verdere moeielijkheden te voorkomen, beval het hof van Holland, waar het testament gedeponceerd was, aan zijn griffier om het te openen. In tegenwoordigheid van den Engelschen en Pruisischen gezant had die plechtigheid plaats, waarbij de overleden koning na vernietiging van vroegere beschikking, zijn neef Jan Willem Friso als universeel erfgenaam benoemde en tevens de Algemeene Staten als executeurs aanstelde ³⁾. Die beschikking trof den Koning als diep ⁴⁾. Hij was reeds naar Wesel gereisd om zich spoediger van

1) De Lamberty, deel II, pag. 75.

2) Man billigte dass der commandant in der Festung Grave das Besitzergreifungspatent abgerissen hatte; man liess in der Festung Mörs den Bürgern die geforderte Huldigung untersagen.
Droysen, Friedrich I, pag. 268.

3) Lamberty, deel II, pag. 121.

Kluit *Historia Federum pars prior*, pag. 141.

4) Es handelte sich um Güter und Besitzungen im Werthe von 50 Millionen darunter das souveräne Fürstenthum Orange die Grafschaften Lingen

alle goederen in bezit te kunnen stellen en daar vernam hij dat hij in het testament niet genoemd was. Hij had uit beloften en geschriften van zijn overleden neef de zekere verwachting geput om hem in zijne bezittingen op te volgen en nu viel een zijner geliefdste plannen met al de heerlijke vooruitzichten, die daaraan vastgeknoopt waren, in duigen. Hij had echter besloten den strijd met zijne tegenpartij te wagen, om daardoor te redden wat er nog te redden viel. Zijn gezant von Schmettau kreeg bevel om tegen dien uitersten wil protest in te dienen, daar deze slechts van kracht kon zijn ten aanzien der eigen verkregen goederen van den erfater, maar niet op de fideicommissaire bezittingen van het Huis van Oranje kon toegepast worden ¹⁾.

Hij vroeg daarom scheiding tusschen de fideicommissaire en de eigene goederen van Willem III. Uit vroegere daadzaken poogde hij te bewijzen, dat de erfater nooit van plan geweest was, door dit testament van de beschikkingen zijner voorouders af te wijken. Men behoefde zich slechts zijne gevoelens te herinneren omtrent den uitersten wil van Karel II van Spanje ten gunste van het huis Bourbon, om te begrijpen dat Willem III nooit aan de disposities zijner voorvaders raken zou; en zou hij, die steeds zoo bezorgd was voor de eendracht tusschen de geallieerden, door zulk eene beschikking tweedracht in zijn eigen familie zaaijen? Dit was toch niet te denken. Nog meerdere bewijzen haalde hij aan om te doen zien dat de beperkte uitlegging van dit testament slechts de ware zijn kon. Het was immers acht en veertig dagen na de inneming van Namen gemaakt, waarbij de Koning in een brief aan den Keurvorst zijn dank betuigt voor het moedig gedrag zijner troepen en mag men nu gelooven, dat deze het plan gehad had om eenige weken later de erkenning dier goede diensten te willen vernietigen, door Frederik van een recht te berooven dat hem volgens zijne geboorte toekwam? Neen de over-

und Mörs. Und im Hintergrunde stand die Frage der Statthalterschaft von fünf der sieben Provinzen, die Berufung zum Capitän und Admiral General. Droysen Gesch. der Preussischen Politik, IV Theil, I Abtheilung, pag. 267.

¹⁾ Beknopte verklaringen gesteld tegen de korte Remarques door dewelke het regt van zijn Kon. Maj. van Pruissen tot de successie uit de testamenten van Renatus, Wilhelm I, Anna van Egmond en Frederik Hendrik verder wordt bevestigd en op de twijffelingen daaromtrent geantwoord.

Te vinden in de bibliotheek der Koninklijke academie van wetenschappen te Amsterdam.

leden vorst was veel te goed daarmede bekend geweest en had zoovele gunstige beloften gedaan, dat men van dien kant geheel zeker was omtrent het lot dier fideicommissaire goederen. En ook door zijn testament bewees de Prins volgens die memorie dat hij hiermede niet van de vroegere beschikkingen wilde afwijken, daar hij wel zijn vroegeren uitersten wil opheft, maar in het geheel niet spreekt van die zijner voorvaders en vooral niet van die van zijn grootvader Frederik Hendrik, waarmede hij zeer goed bekend was ¹⁾). Vooral die brief na de inneming van Namen geschreven, levert zelfs nu nog aan Duitsche geleerden de gelegenheid op, om Willem III van ondankbaarheid en trouweloosheid tegen zijn neef te beschuldigen. Ik betwijfel of deze ooit in handen dier aanklagers geweest is, daar men na lezing zien kan, hoe onwaar en ongegrond deze aantijgingen zijn. Hij is door Willem te Ostille in het leger voor Namen geschreven den 3 September 1695 ²⁾).

“Gij neemt zulk een groot belang in het algemeene best, dat gij een bijzonderlijke vreugde zult scheppen uit het verstaan van de overgaaf des kasteels van Namen, voornamelijk van het groote deel dat gij hebt in deze onderneming, dewelke zekerlijk sonder de assistentie van uwe troepen niet zoude hebben kunnen reusseren, die ik niet genoeg prijzen kan, noch meer van het gedrag van uwe generaals voldaan zouden kunnen sijn. Deselve hebben daarinne een seer groote glorie en reputatie verkregen, en ik versekere u dat men geen meer gevoeliger verplichting soude kunnen hebben, als ik aan u hebbe, om mij geassisteerd te hebben in soo een groote onderneming, die God geliefd heeft te segenen en die ik hoope dat van een groot voordeel voor alle geallieerden sal sijn en gij kunt u verzekeren dat ik gansch zeer geen gelegenheyt sal versuymen om u met de uytwerkingen te betoonen hoe dat ik ben.”

¹⁾ Sommiere informatie van het onwedersprekelijk recht van S. M. de Koning van Pruisen tot de successie van sijn grootvader Prins Fredrik Hendrik glorieuser gedachtenisse, gefondeert op deszelfs testament en op het perpetueel fideicommis in het huys van Nassau Orangen op 't recht van eerstgeboorte en in faueur van de vrouwen bij gebreke van mansoir vastgesteld. In 's Gravenhage bij Meyndert Wytwerf, boekverkooper in de Hofstraat, 1702.

²⁾ Zie dezelfde informatie, in de bibliotheek der koninklijke academie van wetenschappen te Amsterdam.

Dat den Koning van Pruisen door dien brief zulke schitterende vooruitzichten geopend werden, moge hij zelve verwacht hebben, maar hij bevat zeker niets stelligs, waaruit op te maken zou zijn, dat hij later tot universeel erfgenaam benoemd zou worden.

De Staten-Generaal waren dan ook in het geheel niet van 's Konings goed recht overtuigd. Ze wilden daarover ook niets beslissen en schreven hem daarom, dat zij als executours de nalatenschap zouden beheeren, om vervolgens na het maken eener boedelbeschrijving, de goederen te scheiden en daardoor te bepalen welke bezittingen van René van Chalons, Willem I, Philips Willem, Maurits, Frederik Hendrik en Willem III kwamen. Om daartoe te geraken, verzochten zij hem de zaken in haar geheel te laten en nergens veranderingen aan te brengen, opdat daardoor niemand in zijn recht benadeeld worde en ieder der partijen of volgens rechterlijke uitspraak of volgens minnelijke schikking moge krijgen wat hem toekomt¹⁾. Die brief was des te meer noodig omdat de Koning volgens Duitsch recht zich in bezit wilde stellen van alle fideicommissaire goederen, terwijl aan zijn tegenpartij dan vrij zou staan om die zaak ten petitoire te vervolgen. Deze vond dan ook den loop der justitie wel wat omslagtig en langwijlig en vreesde dat ze wel van een "praejudiciabele conskwentie" zou kunnen zijn. Onze gezant Hop²⁾, wien die opmerking gemaakt werd en die zich als extraordinaris Envoyé in het Rijnleger bij de hem bevond, zeide hierop, dat H. H. M. geen belang bij de zaak hadden en ze daarom ook geheel onpartijdig waren. Tot eene voorloopige inbezitneming der fideicommissaire goederen konden zij echter hare toestemming niet geven, daar zoo iets in ons land onbekend was en steeds in rechten beslist moest worden. De Koning schreef daarom aan de Staten-Generaal terug³⁾, dat hij hoopte dat deze als executeurs de regeling zoo spoedig en onpartijdig mogelijk tot stand zouden brengen. Hij had wel gewenscht, dat hem de inbezitneming niet verhin-

¹⁾ Resol. der Staten van Holland, 28 Mei 1702; later overgenomen door de Staten-Generaal.

²⁾ Zie Brieven van de Extraord. Envoyé Hop en Obdam, 1702. Hop, 16 Mei 1702, R. A.

³⁾ Brief van den Koning aan de Staten-Generaal, 11 Junij 1702. Archief der gemeente Amsterdam.

derd zou geworden zijn, maar hij wilde er nu wel in toestemmen dat de Algemeene Staten den boedel voorloopig beheerden, om daardoor het maken eener inventaris en de boedelscheiding gemakkelijker te maken. Hij wilde echter Lingen en Meurs niet in dit status quo begrepen hebben, daar deze beiden in het Rijk gelegen waren en hij als fideicommissair erfgenaam tot het voorloopig bezit volgens de rijkswetten gerechtigd was. Daarenboven was het graafschap Meurs een antiquum feudum Cliviense dat hem en zijne voorvaders reeds bij het leven der Prinsen van Oranje van rechtswege toekwam, en dat door Prins Maurits armata manu bezet was. En daar daarenboven in dit geschil de rijksgerechtshoven slechts de bevoegde rechters waren, zoo had hij zich tot het rijkskamergericht van Wetzlar gewend en diensvolgens verscheidene vonnissen gekregen, waarbij hij als heer van Meurs erkend en in het bezit van het graafschap gesteld werd. Omtrent Lingen voerde de Koning dezelfde redenen aan, waarom hij het executeurschap der Staten-Generaal niet erkennen wilde.

§ 3.

Men heeft reeds uit het voorgaande bemerkt, dat het geheel niet duidelijk was wie meer rechten had op de geheele nalatenschap der Prinsen van Oranje, de vorsten uit het Huis van Nassau Dietz, dan wel die uit het Huis Hohenzollern. Voor beide aanspraken was veel te zeggen. Beide partijen konden zich op vroegere testamenten beroepen en de beslissing werd niet weinig bemoeielijkt, door dat die voormalige wilsbeschikkingen zoo dikwijls veranderd en opgeheven waren.

De geschillen die daaruit ontstonden moet men in tweeën verdeelen vooreerst die, die de goederen in Nederland en België gelegen betreffen en vervolgens die, welke op de bezittingen in het Rijk, de graafschappen Meurs en Lingen, betrekking hadden. Behalve de uitgestrektheid en rijkdom der goederen die het bezit daarvan zoo begeerlijk maakten, was daaraan de kans verbonden om in de Republiek dezelfde waardigheden te bekleeden die de Prinsen van Oranje steeds gehad hadden, en dus aan het hoofd te staan van een staat, die onder de groote mogendheden van Europa gerekend werd. Men kan dus licht begrijpen hoe fel die strijd van beide kanten gevoerd werd.

Behalve het prinsdom Oranje bezat de overleden koning nog 4 baroniën in de Dauphiné en in Bourgondië. In Luxemburg behoorde hem Vianden, St. Vith, Butgenbach en Dacsburg. Op het grondgebied der Vereenigde provinciën kwam hij voor als Baron van Brede, Markies van Vere en Vlissingen, heer van Leerdam, Buren, IJsselstein, Maartensdijk, Scherpenisse, Naaldwijk, Monster, Loosduinen, Terheide, Brevoort, Geertruidenberg, Zwaluwe, Naaldwijk, Wateringen, Oranjepolder, s' Gravesande, Montfoort, Dieren, Prinse-land, Soestdijk. Verder was hij bezitter van Roosendaal, het Hulsterambacht, Grave, Willemstad, het land van Kuik, Steenberg, Noord-Beveland, Zevenbergen, Oosterhout, Dongen, Eindhoven en Kranendonk. Vervolgens trok hij inkomsten uit de huizen Honsholredijk, Rijswijk, Dieren, het Loo, het oude hof in den Haag, het huis den Bosch, het paleis in Brussel en den tol te Gennep. Zoo was hij Graaf van Lingen en Meurs, Burggraaf van Antwerpen, Heer van Herstal, Siches, Diest en Grimbergen, Turnhout en Warneton. Eindelijk bezat hij eene jaarlijksche rente van f 100,000, die de Koning van Spanje hem uit de inkomsten der tollën op de Maas en het Overkwartier van Gelderland betaalde. Is het te verwonderen dat er om zulk een erfenis zoo hevig getwist is? De Koning van Pruissen als zoon eener dochter van Frederik Hendrik ontleende zijne rechten aan de testamenten van René van Chalons, Anna van Buren, Willem I en Frederik Hendrik ¹⁾.

De Prins van Nassau steunde zich op den uitersten wil van Philips Willem, Maurits en Willem III en vooral op het verdeelings traktaat van 1609.

René van Chalons bepaalde bij testament ²⁾, dat, zoo hij geene wettige kinderen naliet, de oudste zoon van zijn oom van vaders kant, Willem van Nassau, erfgenaam worden zou. Zoo deze na tot de erfenis gekomen te zijn, zonder wettige kinderen stierf, dan zou de tweede zoon van voornoemden graaf Willem, hem

¹⁾ Les testaments des illustres princes d'Orange depuis Philibert de Châlons jusques à Guillaume III, Roi de la Grande Bretagne de l'an 1520—1702, à la Haye, Hofstraat 1702.

²⁾ Et s'il advient que nous allussions de vie à trépas sans delaisser Enfans legitimes, nez, ou apparens à naître, ou iccux nés Enfans decedassent sans hoirs légitimes procréés de leur corps en léal mariage, nous avons audit cas institué et ordonné, instituons et ordonnons nôtre hérier universel où substitué à nosdits Enfans le fils ayné de notre bon Seigneur et oncle paternel Monsieur le comte Guillaume de Nassau, qui

opvolgen, en bij gebreke van dien, de naaste mannelijke afstammelingen. Is de mannelijke linie uitgestorven dan komt de naaste vrouwelijke lijn, gesproten uit zijn oom Willem, aan de beurt, en bij gebreke van vrouwelijke afstammelingen, vermaakt hij zijne bezittingen aan de mannelijke descendenten van zijn grootvader en grootmoeder Jan van Nassau en Elizabeth, landgravin van Hessen. Nu beweerde de partij van den prins van Nassau dat het fideicommis conditioneel was, waarvan de voorwaarde nooit was uitgevoerd en dus als nietig beschouwd moest worden. Volgens hunne redeneering was die geheele institutie en substitutie der mannelijke en vrouwelijke regte lijn boven de naaste mannelijke zijdlinie, alleen gemaakt voor het geval dat Prins Willem I zonder kinderen stierf. Die voorwaarde was niet vervuld geworden, Willem I was niet kinderloos gestorven, dus was ook de geheele beschikking nietig. Dit argument geldt niet veel bij mij, daar men alleen tot een dergelijk besluit kan komen, als men de woorden uit hun verband ruikt en ze niet als nauw samenhangend met den geheelen uitersten wil beschouwt. De tegenpartij antwoordde dan ook hierop dat René juist hierdoor een eeuwig fideicommis had willen vestigen met de bepaling, dat zoo hij noch afstammelingen, noch kleinkinderen zou nalaten, de oudste zoon van zijn oom en vervolgens diens afstammelingen erfgenamen zouden worden. Bij ontstentenis van dien, zou de dan levende oudste zoon van zijn oom aan de beurt komen, en ontbraken er verder mannelijke descendenten, dan zou de naaste vrouwelijke lijn tot de erfenis geroepen worden.

Onder de rechte afstammelingen van René behoorde Frederik van Pruissen, daar zijne moeder Louise eene dochter van Frederik Hendrik was. Jan Willem Friso echter behoorde tot de zijdlinie.

---

sera survivant du jour de notre trépas sans enfant legitime, et si cely, fils ayné, après être venu en nôtre hoirie et succession decedât sans enfans où enfant legitime le sceond fils de mon dit Sieur Comte Guillaume luy succèdera, ou en faute de luy, autre plus prochain mâle et en faute de mâle la plus prochaine femelle issue de mondit Sieur Guillaume et en défaillant la ligue Masculine où feminine dudit Sieur Comte Guillaume, nous voulons et ordonnons que tous nosdits biens, principautés, fiefs terres, Seigneuries, droits, noms, et actions pour quelque terre et Seigneurie que ce soit, et en quelles provinces ils soient gisans, succèdent et appartiennent au prochain hoir mâle que lors seroit descendu de defunts le comte Jean de Nassau et Dame Elisabeth Landgravinne de Hessen nos grands père et mère paternels.

Eerst dan, wanneer in de rechte lijn alle mannelijke zoowel als vrouwelijke afstammelingen gestorven waren, kwam de zijdlinie aan de beurt.

Deze opvatting werd versterkt door het testament van Willem I, waarin hij zijn oudsten zoon als universeel erfgenaam aanstelde, onder verplichting om aan zijne jongere broeders en zusters een apanage uit te keeren. Liet hij slechts dochters na, dan benoemde hij den oudsten daarvan als erfgenaam. Bij gebreke van kinderen, kreeg dan eerst zijn oudste broeder de geheele nalatenschap¹⁾. Hierin wordt dus weer dezelfde regel gevolgd die reeds René had aangenomen en wel het vestigen van een voortdurend fideicommiss ten gunste van den oudsten afstammeling, terwijl aan de jongere descendenten apanages worden uitgedeeld. Want hier zegt hij met zoovele woorden, dat vooreerst zijn oudste zoon erfgenaam zijn zal, onder verplichting om aan zijne overige broeders en zusters een jaargeld uit te keeren; vervolgens zijn oudste dochter zoo er geen zonen zijn, en eindelijk bij gebreke van dochters de oudste broeder. Hoewel hieruit nu blijkt, dat de wil van Willem I gelijk was aan dien zijner voorvaders, zoo was het testament zelve van geen waarde daar het in 1557 teruggevraagd en opgebroken was en door geen nieuw is vervangen geworden. Zijne zonen Philips Willem en

¹⁾ Extrait du testament de Guillaume I fait le 11 Août 1554.

Declarons et ordonnons que si au jour de nôtre trespas nous delaissons fils légitimes un ou plusieurs, l'ainé d'iceux sera et l'avons dénommé et dénommons par cette notre ordonnance, notre héritier universel de tous nos biens, meubles et immeubles, nous, droits et actions à la charge toutes fois de fournir et délivrer en forme de partage et de portion légitime aux autres enfans puisnés soit fils et filles une où plusieurs, f 10,000 de rente annuelle et perpetuelle, biens assignés et assurés, telle que par nos dits Exceuteurs sera advisée. Et si nous ne laissaisions autres enfans légitimes que filles, l'ainée sera et l'avons instituée et l'instituons par cette notre ordonnance heritière universelle à la charge de fournir et délivrer telle et semblable partage de f 10,000 aux filles puisnées ses socurs soit une où plusieurs etc. Et en cas que nous ne delassions enfans légitimes et univesel celly de nos frères qui au jour de notre trespas sans enfans légitimes sera trouvé vivant ainé fils de mon Seigneur et bon père le comte Guillaume de Nassau. Et si après qu'iceuluy notre frère sera venu à notre succession il mourut sans delaisser hoirs legitimes celly de nos frères qui le suivra en age luy succèdera, où à faute d'iceux nos dits frères autre plus prochaine femelle qui sera issue de mon dit sieur et père le comte Guillaume de Nassau. Zie de sommiere informatie voorlaatste bladz.

Maurits weken van die gedragslijn af zooals wij later zien zullen; Frederik Hendrik echter nam de voorvaderlijke gewoonte weer aan en benoemde voor het geval dat zijn zoon Willem zonder afstammelingen stierf, zijn oudste dochter Louise en hare descendents tot erfgenaam. Bij gebreke van haar en hare kinderen werden vervolgens de overige dochters allen volgens hunnen ouderdom geïnstituëerd ¹⁾. Volgens dit testament en de vroegere was Frederik van Hohenzollern als zoon van Louise van Oranje en als laatste rechte afstammeling van Willem I erfgenaam van alle fideicommissaire goederen.

De toestand was echter geheel veranderd toen Frederik Hendrik dit testament maakte. Hij had toen niet meer de vrije beschikking over de familie goederen, die reeds door vroegere erfstellingen aan de Friesche tak van het huis van Nassau verzekerd waren.

Na den dood van Willem I, ontstonden er eenige jaren later hevige twisten tusschen de drie zonen, Philips Willem, Maurits en Frederik Hendrik over de beteekenis en de kracht van dit fideicommis. De oudste vorderde volgens die bepaling alle goederen op, terwijl de twee jongere broeders het bestaan van zulk een erfstelling gladweg ontkenden. Men ziet dus hieruit, dat tusschen partijen toen niet eens duidelijk bekend was, welke de bedoeling hunner voorvaderen geweest is. Om aan de twisten een einde te maken sloten de

1) Nommons et instituons par ces présentes notre héritier dans toutes nos seigneuries titres, villes, maisons chateaux, actions, rentes, credits, vaisselle or, argent et tous autres tant mobiliere qu' immobiliere tant fiefs que biens propres sans en rien excepter notre fils Guillaume et à défaut de luy instituant et substituant ses enfans et descendans légitimes. Le tout sous conditions expresses de nourrir et d'entretenir nos filles Louise, Albertine, Henriette et Marie jusqu'à ce qu'elles soient mariées. Au défaut de notre dit fils Guillaume et de ses enfans et descendans légitimes en quelque temps qu'il puisse ci après venir à mourir, nous instituons et substituons dans tous nos dits biens etc. notre dite fille ainée Louise et au défaut d'elle comme aussi après elle ses enfans et descendans légitimes.

Au défaut de notre dite fille Louise et de ses enfans et descendans légitimes nous instituons et substituons semblablement dans tous nos dits biens etc. l'ainée de nos autres filles et au défaut d'elle comme aussi après ses enfans et descendans légitimes.

Et ainsi de suite successivement jusques à la dernière, préférant, instituant et substituant toujours les aînés et les fils devant les filles de ligne en ligne et de degré en degré. Zie les testaments des illustres princes d'Orange, pag. 54.

drie broeders een tractaat waarbij alle goederen verdeeld zouden worden. Dit verdrag dat in 1609 in tegenwoordigheid der Engelsche en Fransche gezanten gesloten werd, verdeelde de geheele nalatenschap onder de drie prinsen met de uitdrukkelijke bepaling "que jouiront les dits Seigneurs Frères, des droits, biens, terres, et Seigneuries echues à leur partage comme de leur propre et en pourront disposer et ordonner en toute liberté ainsi que bon leur semblera et s'ils avaient quelques actions l'un à l'encontre de l'autre tant pour les biens paternels que maternels, pour quelque autre cause que se soit, elles demeurent confuses et esteintes moyennant le présent partage. Promettent les dits Srs Frères sur leur foi et honneur de garder et observer inviolablement le contenu du présent traité, sans jamais aller au contraire et sans s'entremêttre en quelque sorte que ce soit, aux biens et partage l'un de l'autre, n'y s'attribuer aucune autorité sur les droits et préeminences qui en dependent; à l'effect de quoi et pour l'accomplissement de tout ce que dessus ils obligent respectivement tout et un chacun leurs biens ¹⁾).

Door dit tractaat werden nu alle vroegere erfstellingen der Prinsen van Oranje opgeheven; en juist omdat deze zoo duister en voor allerlij uitleggingen vatbaar waren hadden men gemeend, die bron van alle twisten voor goed te moeten stoppen.

Philips Willem kreeg bij dit verdrag behalve het Prinsdom Oranje, de goederen in Frankrijk, in België en Noord-Brabant, dat toen nog aan Spanje onderworpen was. Behalve Meurs, Lingen, Vlissingen en Vere, kreeg Maurits bijkans alle bezittingen die in de Zeven Provinciën gelegen waren, terwijl eindelijk aan Frederik Hendrik Geertruidenberg, eenige geestelijke goederen en de hooge en lage Zwaluwe toevielen.

Wij zien dan ook uit de volgende testamenten dat de broeders zich in het geheel niet meer om die vroegere fideicommissen bekommerden. Philips Willem zelve, die eertijds het bestaan dier erfstelling verdedigd had, erkent door zijn uitersten wil dat hij haar als vernietigd beschouwt ²⁾. Hij benoemt daarin voor het

¹⁾ Dumont, Corps Diplomatique, V, pag. 113.

²⁾ Mais comme il y a peu d'apparence aiant déjà si longtems été marié, d'avoir des enfans et si en cas nous n'en avons point et les aiant vissent mourir sans hoir légitime, nous nommons et instituons nôtre héritier universel

geval dat hij kinderloos sterft, zijn broeder Maurits en zijne wettige mannelijke afstammelingen tot erfgenaam. Bij gebreke van dien, erkent hij zijn tweeden broeder Frederik Hendrik met zijne mannelijke descendenten als zijn opvolger. Voor het geval dat er geene mannelijke afstammelingen van die twee broeders meer bestaan, moet de erfenis aan den oudsten zoon van zijn oom van vaders kant, Jan van Nassau, uitgekeerd worden en, bij gebreke van hem, aan zijne naaste mannelijke afstammelingen. Zijn deze uitgestorven, dan komt de tweede zoon van zijn oom aan de beurt en zoo vervolgens. Eindelijk bepaalt hij in het algemeen dat zijne goederen steeds blijven moeten aan de wettige afstammelingen, die de titels en het wapen van het huis van Nassau voeren.

Uit die beschikking ziet men duidelijk dat hij zich niet meer door vroegere uiterste willen gebonden rekende, en dat hij een geheel andere erfopvolging dan zijne voorouders vaststelde.

Daar was het regel geweest, om na het uitsterven der rechte mannelijke afstammelingen, de rechte vrouwelijke linie tot de opvolging toe te laten. Hier wordt echter in het geheel niet van de vrouwelijke descendenten gesproken, zij worden steeds uitgesloten. Zijn er geene mannelijke afstammelingen in de eene lijn meer overig, dan komen de naaste mannelijke in de volgende linie, met uitsluiting der vrouwen.

Prins Maurits volgde diezelfde gedragslijn. Hij benoemt zijn broeder Frederik Hendrik en al zijne mannelijke afstam-

---

en tous nos biens etc. nôtre très cher Monsieur frère et prince Maurice de Nassau et après lui ses enfans mâles procréés en légitime mariage et leurs hoirs et descendants d'eux et en cas que mon dit Frère et ses fils allassent de trespas sans delaisser enfans mâles procréés de leur corps en loyal mariage, nous instituons notre tres aimé frère le Prince Henri de Nassau et au défaut de lui ses hoirs mâles procréés en légitime mariage, et si l'un ou l'autre de nos frères décédassent sans enfans mâles légitimes où qu' iceux enfans où descendants d'eux, après être venus en notre hoire, allassent de vie a trespas sans hoires mâles légitimes procréés de leur corps, nous ordonnons et instituons nôtre héritier universel, le fils aîné de nôtre oncle paternel Monsieur le comte Jean de Nassau et après et en défaut de luy le plus prochain de ses hoires mâles et avenant que le dit fils aîné vint à mourir sans délaissier fils nous, délaissions tous nos biens au second fils de notre oncle à ses enfans mâles et descendants d'eux, à sçavoir toujours le premier fils et à leur défaut au troisième fils et descendants etc. Ordonnons que tous les dits biens sans aliénation charge où diminution soient successivement delaissés et rendus au plus prochain de nos dit hoirs et successeurs procréés en loyal mariage portant le nom et armes de Nassau. Zie testaments des illustres princes d'Orange, pag. 22.

melingen tot erfgenaam. Bij gebreke van dien, substitueert hij aan hen zijn neef Ernst Kasimier van Nassau met al zijne mannelijke descendentes ¹⁾.

Men ziet hieruit, hoe die beide vorsten een geheel nieuwe erfopvolging maakten en zich niet meer aan vroegere beschikkingen gebonden rekenden. Des te vreemder is het, dat Frederik Hendrik, die zelf vroeger de erfstelling bestreden had, weder een fideicommiss vaststelt ter gunste der naaste vrouwelijke lijn, geheel in den geest zijner voorvaders.

Over de familiegoederen had hij echter de vrije beschikking door de testamenten zijner twee oudere broeders verloren, die deze als een onaantastbare bezitting aan den Frieschen tak van het huis Nassau, zoo de mannelijke afstammelingen in de rechte lijn zouden uitgestorven zijn, hadden toegewezen. Bezwaard met dien last, had Frederik Hendrik het testament aanvaard, hij kon dus dit fideicommiss ten gunste zijner kinderen niet veranderen. Alleen ten aanzien zijner eigene goederen die hij, hetzij bij het verdeelingsverdrag, hetzij bij lateren aankoop verkregen had, kon dit testament gelden. Hiervan kon zijne dochter Louise bij het uitsterven der rechte mannelijke lijn erfgenaam worden en Frederik I, Koning van Pruissen, als haar zoon, had volgens dien titel recht om te vorderen, dat hij in het bezit der goederen zijns grootvaders gesteld zou worden.

Aan hem, als een Hohenzollern, waren die familiegoederen door de bepaling van Philips Willem, waarbij zij steeds aan het huis Nassau moesten blijven, voor altijd onttrokken.

De Koning, als erfgenaam van Prins Frederik Hendrik, kon zich met des te minder recht op een erfstelling van René van Chalons beroepen, nu zijn erfflater deze reeds vroeger nietig verklaard had.

Op die gronden mag men gerust besluiten dat Willem III

¹⁾ *Instituons et nommons notre unique et universel héritier notre cher frère le prince Fredrik Henri de Nassau dans tous nos dits biens. Et au défaut de lui, où en quelque temps qu'il vint à décéder ci après ses enfans et descendans mâles légitimes, leurs enfans et descendans, les y instituant successivement et les substituant par ces presentes.*

Au défaut de notre frère et de ses enfans et descendans légitimes comme dessus, nous instituons et substituons dans tous nos biens nôtre cousin Ernest Casimir comte de Nassau et au défaut de lui comme aussi après lui ses enfans et descendans mâles légitimes. Zie testaments des Illustres princes d'Orange, pag. 43.

slechts de regels volgde, die door zijne voorouders vastgesteld waren en dat, al had hij Jan Willem Hendrik Friso niet tot universeel erfgenaam aangesteld, aan dezen toch, op grond van vroegere beschikkingen, de fideicommissaire goederen van het huis van Oranje Nassau hadden moeten uitgekeerd worden.

§ 4.

De twisten omtrent Lingen en Meurs moeten wij afzonderlijk beschouwen, daar deze landen door hunne ligging in het Duitsche Rijk in een geheel anderen toestand geplaatst waren.

In eene deductie die de Koning tot staving van zijn goed recht de wereld inzond, beweerde hij dat het graafschap Meurs, als een oud Kleefsch leen, door het uitsterven der Prinsen van Oranje in de rechte lijn, aan den leenheer was teruggevallen ¹⁾.

Reeds onder Walburga, gehuwd met den Graaf van Nieuwenaar, bewoerden de oude Hertogen van Kleef, dat het graafschap haar niet toekwam, maar aan den leenheer moest terugkeeren, daar het landje een zwaard en niet een spilleleen was. De geschillen die daarover ontstonden, werden bij haar huwelijk door de bepaling beslecht, dat het leen aan Kleef zou terugkeeren, zoo zij geene mannelijke afstammelingen naliet. Later verklaarde de Gravin die overeenkomst ongedig, daar ze door bedreiging en het aanjagen van vrees afgeperst was. Maar er rezen nieuwe bezwaren op. Haar echtgenoot, de Graaf van Nieuwenaar, was in den tachtig jarigen oorlog met hart en ziel der Staatsche partij toegedaan. Als Stadhouder van Gelderland en later van Utrecht bekleedde hij daar een der eerste waardigheden. De wraak der Spanjaarden bleef dan ook niet achter, en Parma verwoestte en vernielde het graafschap te vuur en te zwaard. Hierbij bepaalde zich deze niet, want hij liet ook den Hertog van Kleef gevoelen wat het beteekende den toorn van het machtig Spanje op zich geladen te hebben. Leenman zoowel als leenheer beschuldigden hierop elkander

¹⁾ Ondersoek ende beweevinge van de rechten van syn konincklycke Majesteyt van Pruysen op de graefschappen van Meurs ende Lingen, soo ten opsichte van het dominium ofte den eygendom als van de possessie ofte het besit mitsgaders van de competente judicature deser saecke. In 's Gravenhage gedrukt, by Gerrit Ramazeyn en Meyndert Wytwerff, 1703.

van felonie. De eerste, omdat hij, als Hertog van Kleef, hem had moeten beschermen en bijstand verleenen tegen de vijanden, en de laatste, omdat de Graaf van Nieuwenaar door zijn gedrag en partijname voor de Republiek, niet alleen de oorzaak geweest was, dat het leen verwoest werd, maar ook dat hij zijn leenheer een vijand verschaft had, die hem onnoemelijke schade had aangericht.

Te midden dier twisten sterft de Graaf in Arnhem en Walburga, wanhopende om ooit de Spanjaarden uit haar geliefd. Meurs te verjagen, benoemt prins Maurits van Oranje tot haar erfgenaam (1594).

Vier jaren later verovert deze het land en de stad. De Hertogen van Kleef lieten intusschen niets van zich hooren, daar juist hun land het tooneel geworden was, waar Nederlanders en Spanjaarden zich bestreden. Te midden dier ongelukken sterft het oude geslacht der Hertogen van Kleef uit, en onmiddelijk begint de strijd tusschen den Keurvorst van Brandenburg en den prins van Neuburg over het bezit dier landen. De eerste, die de Staten-Generaal tot bondgenoot had, werd weldra als hertog gehuldigd, maar kon zich natuurlijk niet tegen het bezit van Prins Maurits verzetten, daar hij zichzelve slechts door de hulp van dien vorst staande hield. Toen de toestand rustiger geworden was bleven de Prinsen van Oranje wel in het bezit van Meurs, maar toonden tevens door verschillende handelingen, dat zij den leenband, die tusschen hen en de Keurvorsten van Brandenburg bestond, erkenden.

Reeds na den dood van Prins Maurits had het graafschap, volgens een verdrag in 1606 gesloten, weer aan den Keurvorst van Brandenburg als Hertog van Kleef moeten terugkeeren, maar dit tractaat was wegens de Gulikische erfenisquaestie nooit uitgevoerd geworden. Nu bij den dood van Willem III moest het leen zeker aan Pruisen terugkomen, daar deze geen kinderen nagelaten had en de Koning, uit eene dochter der Prinsen van Oranje geboren, de naaste erfgenaam geworden was.

Hoewel deze uiteenzetting vele gronden voor het goede recht van Pruisen tracht bij te brengen, is er eene zaak die hierin vergeten wordt en die aan de quaestie eene geheel andere wending geeft. Er was namelijk in 1615 tusschen den Keurvorst van Brandenburg en Prins Maurits een tractaat gesloten, waarbij de eerste afstand deed, voor zich en zijn opvolgers, van alle rechten op Meurs ten gunste der mannelijke afstammelingen in de Dil-

lenburgsche linie. Waren deze uitgestorven, dan behield hij zich zijne aanspraken voor. En was nu de lijn Nassau Dietz niet een jongere tak van de Dillenburgsche linie, en Jan Willem Friso niet een rechte afstammeling van een jongeren broeder van Willem I? Mijns inziens was dus dit tractaat geheel ten voordeele van het huis Nassau. Maar er was nog meer; het was in het geheel niet zoo duidelijk uitgemaakt, of het graafschap Meurs een alodiale of feodale bezitting was. Een Duitsch geleerde ¹⁾, die hieraan ook twijfelde, zegt dat Pruissen steeds beweerd had, dat het landje een leen van het Hertogdom Kleef was, maar ten onrechte. In de oudste tijden werd het Graafschap, behalve Krefeld en andere plaatsen, wel als leen beschouwd, maar de Hertogen van Kleef deden er zelve afstand van uit gebrek aan bewijs. Eerst in de 16de eeuw kwamen die oude aanspraken weer op den voorgrond en werd de Graaf van Nieuwenaar gedwongen die te erkennen. De Keizer of het Rijk hadden nooit die leensafhankelijkheid bevestigd en gingen steeds voort om Meurs afzonderlijk in de rijksmatrikel aan te slaan. Daarom had het ook een tijd lang onder keizerlijke sekwestratic gestaan en volgens dat principe beleende Josef I in 1707 den Koning met dit graafschap als een opengevallen rijksleen. Hoewel die afhankelijkheid door latere bezitters erkend is geworden, is Brandenburg met zijn eisch nooit bij Prins Maurits kunnen doordringen. Het verdrag van 1615, waarbij de Keurvorst bijkans al zijne beweerde rechten opgeeft, is daarvan het gevolg, en hierom heeft in 1702 Jan Willem Friso als mannelijke afstammeling der jongere Dillenburgsche linie meer rechten dan de Koning van Pruissen, die tot de vrouwelijke lijn behoorde, wier aanspraken geheel uitgesloten waren. Licht is het te begrijpen, waarom het kabinet van Berlijn nooit eenige melding van dit document gemaakt heeft, waarom echter de Prins van Nassau nooit over dit tractaat gesproken heeft, is mij onbekend en onopgehelderd gebleven.

Het bewijs der Pruissische rechten op Lingen was nog veel moeilijker en ingewikkelder. De Graven van Tecklenburg, die dit land bezaten, waren in den Schmalkaldischen oorlog uit hun eigendom verjaagd geworden door Maximiliaan van Buren. Hoewel deze met een van hen een overeen-

¹⁾ Dr. Herrman Keussen. Die Stadt und Herrlichkeit Krefeld. Historisch und topographisch dargestellt, pag. 365.

komst gesloten had, waarbij hij na betaling eener groote geldsom weer in zijne bezitting hersteld zou worden, is dit verdrag nooit uitgevoerd, en Maximiliaans dochter, Anna van Egmond, werd erfgename na zijn dood. De voogden verkochten toen, om tegen alle stoornis verzekerd te zijn, het landje aan Philips II, Koning van Spanje, die het hierop aan Willem I schonk. Toen diens bezittingen in 1580 verbeurd verklaard werden, werd het Graafschap door de Spanjaarden bezet, in 1597 door Maurits veroverd en in 1609 door Spinola heroverd, zoodat de Prins, noch bij het maken van zijn testament, noch bij zijn overlijden het land bezeten heeft. In 1632 had Frederik Hendrik er zich meester van gemaakt en bij den Munsterschen vrede deed Spanje afstand van al zijne aanspraken ten gunste van het Huis van Oranje. Hoewel de Graven van Tecklenburg bleven protesteren, zagen zij de onmogelijkheid in, om ooit weer in hun bezit hersteld te worden, en stonden daarom al hunne aanspraken aan Pruisen af.

De Koning maakte nu op grond dier cessie en krachtens de testamenten van Willem I, Anna van Egmond en Frederik Hendrik aanspraak op Lingen.

Willem I had eerst zijne drie zonen geïnstitueerd, den oudsten boven den jongsten verkiezende en bij gebreke van mannelijke kinderen, de oudste dochter en hare afstammelingen. Door het kinderloos overlijden der twee oudste zonen kwam het graafschap aan Frederik Hendrik en zoo op den Koning.

Anna van Egmond had haar echtgenoot tot erfgenaam benoemd met de bepaling, dat haar tweede zoon haar zou opvolgen, indien haar man in een tweede huwelijk zonen verwekte. ¹⁾ Frederik Hendrik was dus de wettige erfgenaam. De testamenten van Philips Willem en Maurits konden hierop geen invloed uitoefenen, daar die bezitting

¹⁾ Si nous décédassions de ce monde avant notre seigneur et mary sans délaisser des enfans ou si ces enfans decédassent sans enfans légitimes avant leur père en ce cas nous instituons que notre dit seigneur et mary ait l'entière jouissance sa vie durant de tous nos biens; des quels dès maintenant pour lors leur en faisons declaration entière et universelle et les faisons et déclarons par cette notre ordonnance de dernière volonté nos vrais et indubitables successeurs en iceux biens et facultés.

Bien entendu toutefois que si entre iceux enfans y eut deux fils le second aura seul tous iceux nos dits biens, etc., prenant et portant le titre et nom de comte de Buren, procédant cette notre ordonnance de causes justes et considérables.

nooit in hun boedel geweest was, en Lingen zich, ten tijde van het maken van hun uitersten wil, in handen van Spanje bevond. Toen Frederik Hendrik het landje heroverde, kwam het jure postliminii niet aan de erfgenamen van Prins Maurits, maar aan die van Willem I. Want volgens dit recht moest Lingen teruggebracht worden in den toestand waarin het zich bevond voor den oorlog, en mocht het niet als veroverd gerekend worden. Om die redenen beweerde men in Berlijn dat Maurits hierover niet had mogen beschikken, maar dat Frederik Hendrik en hierdoor de Koning de eenige ware erfgenamen waren.

De voogden van den Prins van Nassau bleven echter het antwoord aan hunne tegenpartij niet schuldig. Volgens hen had Maximiliaan van Buren op bevel van Keizer Karel V den Graaf van Tecklenburg uit zijn land verdreven als schuldig aan rebellie tegen zijn leenheer. Die geheele daad op bevel der wettige overheid geschied, had daardoor wetskracht gekregen, te meer, daar tusschen de twee partijen, in tegenwoordigheid van Karel V, een accoord had plaats gehad, waarbij de Graaf van Tecklenburg aan Maximiliaan de stad en het district Lingen afstond. Van geweld was geen sprake geweest en had dit al plaats gehad, dan moest men bedenken dat alles volgens keizerlijk bevel geschied was. Waren de oude Graven zoó van hun recht overtuigd geweest, dan hadden zij zich slechts van het land meester moeten maken toen het gedurende de jaren 1630 en 1632 van alle troepen ontbloot was. Aan de cessie dier rechten ten gunste van Pruisen konden zij dus niet veel gewicht hechten, maar ook de drie overige beweringen hoopten zij te ontzenuwen.

Wat Willem I moge bepaald hebben is hen vrij onverschillig, zijn testament is ongeldig geworden. Wat dat van Anna van Egmond aangaat, dit was slechts eene eenvoudige uiterste wilsbeschikking, waarbij zij bepaald had, dat zoo zij, of hare kinderen kinderloos stierven, haar tweede zoon haar opvolger worden zou, indien haar echtgenoot een tweede huwelijk aanging. Hier is niets te bemerken van een last om uit te keeren en nog veel minder van een perpetueel fideicommis. Indien Frederik Hendrik reeds niet dezelfde opvatting had gehad, zou hij niet toegestaan hebben, dat bij het verdeelingstractaat, zijnen broeder Maurits niet alleen Lingen werd toegewezen, maar er ook zonder eenige reserve de titels van aannam.

Vooraf verzetten zich de prinselijke voogden tegen de Pruis-

sische uitlegging van dit jus postliminii. Lingen was door de verovering in 1593 *wel* in den boedel van Prins Maurits geweest en toen het dus in 1632 weder in de macht der Prinsen van Oranje kwam; moest het volgens dit recht in den toestand komen, zooals het land onder Maurits geweest was, en niet in dien van Willem I, daar, door de eerste verovering dit feit reeds had plaats gehad, en in ieder geval Frederik Hendrik bij tractaat al zijne oorspronkelijke rechten, zoo zij ooit bestaan hadden, aan zijn broeder afgestaan had, die ook sedert dien tijd titel en wapen van Lingen voerde. Het testament van Prins Maurits was dan ook geheel toepasselijk op dat graafschap en dit wees Lingen aan den Frieschen tak der Prinsen van Oranje, maar niet aan het huis Hohenzollern toe.

De Koning had, op grond van verkregen uitspraken van het rijkskamergericht te Wetzlar, Meurs en Lingen bezet. In het laatste land geschiedde dit zonder eenigen tegenstand, maar met des te meer moeite had dit in Meurs plaats. In de hoofdstad lag Nederlandsch garnizoen dat openlijk partij voor den Prins trok en weigerde af te trekken, omdat het zich op het recht van bezetting beriep, dat Staatsche troepen steeds in Meurs gehad hadden. De stad was in den tachtigjarigen oorlog op de Spanjaarden veroverd geworden, en sedert dien tijd had de Republiek het wettig bezettingsrecht van de Prinsen van Oranje verkregen. Op die gronden weigerde men in den Haag telkenmale aan het Pruisische verzoek tot ontruiming gehoor te geven.

§ 5.

De oplossing dier twistvraag moet echter niet in juridische argumenten gezocht worden, deze traden voor de politieke beteekenis van dit vraagstuk geheel op den achtergrond.

Het was hier eenvoudig de quaestie of het huis van Oranje Nassau de waardigheden, die het steeds had gehad, zou voortgaan te bekleeden, of dat het daarin verdrongen zou worden door een ander vorstenhuis; of de Republiek zelfstandig voort zou gaan op de wegen die ze tot nu toe bewandeld had, of dat zij, verbonden aan een naburig rijk, een geheel nieuw pad zou inslaan.

Werd de Koning universeel erfgenaam dan zouden Vlissingen, Vere, Breda, Geertruidenberg, Willemstad, Eindhoven, Zevenbergen, in zijne handen gekomen zijn, en wat was er van onze onafhankelijkheid te verwachten, indien onze sterkste vestingen zich in de macht van een buitenlandsch vorst be-

vonden. Als bezitter van al die goederen, zoowel in de Republiek als in België gelegen, zou de stadhouderlijke waardigheid hem zeker na eenigen tijd toegevallen zijn. En moest dit niet met alle kracht door eene regeering belet worden, die reeds zoo ongaarne het hoofd boog voor het bestuur der Prinsen van Oranje? Deze gedachte was dan ook voldoende om de voorloopige inbezitneming, al had de Koning gelijk gehad, te weigeren en te beletten ¹⁾.

Op reis naar Wezel vernam hij eerst, dat hij in het testament niet genoemd was, en toen hem nu daarenboven de provisioneele possessie der fideicommissaire goederen geweigerd werd, kon hij zijn misnoegen niet meer verkroppen. Zijne ontevredenheid en teleurstelling leverde stof genoeg op, voor de dagelijksche gesprekken die in het verbonden leger gehouden werden, en de positie der Nederlandsche gezanten werd zoo moeielijk, dat zij besloten zich rechtstreeks tot de ministers des Konings te wenden. In eene conferentie verklaarden Hop en Obdam dan ook, hoe verdrietig het voor hen was om van alle kanten het chagrin en misnoegen van den Koning te moeten vernemen wegens het gedrag van H. H. M. in zake der successie; dat daarvan niet alleen aan het hof in nadrukkelijke en ver uitzierende termen gesproken werd, maar dat men ook daarvan mededeeling deed aan de alhier aanwezende vreemde gezanten en wel aan dien van den Keizer en van Denemarken, zonder dat aan hen de minste ouvertures gedaan werden. Zulk een manier van handelen was niet te rijmen met "de teneur der tractaten en de vertrouwelijkheid die er tusschen de geallieerden bestaan moest." Zij vroegen daarom de ministers om hen ronduit maar zonder animositeit te zeggen, wat zij tegen de handelingen der Staten-Generaal in te brengen hadden. En toen deze antwoordden dat zij nooit geen aan-

¹⁾ So begann sich neben der grossen Frage der spanischen Succession, um die der ungeheure Krieg entbrannt war, die Frage der oranischen Succession und der hohen Dignitäten in den Niederlanden zu entzünden, eine Frage, in der es sich ihrem tieferen Inhalte nach darum handelte, ob diese niederdeutschen Lande vom Dollard bis zur Scheldemündung, die durch die burgundisch-oestereichische Politik dem deutschen Leben verloren worden waren, sich dereinst zum deutschen Vaterlande zurück leben sollten. Ihnen selbst zumal den Holländern, die den nur zu deutschen Particularismus in einem seiner glänzendsten Erfolge zeigen, lag nichts ferner, schien nichts erniedrigender. Droysen Gesch. der preussischen Politik. Friedrich I, König von Preussen, pag. 270.

merking tegen den Staat gemaakt hadden, en dat de Koning slechts wenschte dat de zaken der erfenis spoedig zoude geregeld worden, zeide Hop "dat men dan ook geen chagrin of misnoegen zou vertooncn, zoo lang daartoe geen redcn gegeven werd, om aldus aan kwalijk geintentioneerden de occasie te benemen om tot nadeel van den Staat en tot voordeel van den algemeenen vijand te kunnen profiteren, en dat in geval er iets in vervolg van tijden op het gedrag van den staat viel aan te merken, men zich daarover tegenover hen, en niet tegen anderen, in vertrouwen zou willen uiten ¹⁾."

Hoewel de ministers tegenover deze kordate taal, verklaarden zich over niets te beklagen te hebben, kwam er juist een plan aan het licht dat des Konings geheimste bedoelingen blootlegde en met de bewoordingen zijner raadslieden geheel in strijd was. Een zekere Wouters, heer van St. Jan Steen ²⁾, stelde aan Frederik I voor, om zich met hulp der prinsgezinden in Vere en Vlissingen, die sedert hunne verwijdering uit het bestuur tot de ontevredenen behoorden, tot eerste Edele van Zeeland te laten verheffen, om daardoor tot de stadhouderlijke waardigheid in die provincie op te klimmen. Had hij eens dit doel bereikt, dan twijfelde men er niet aan, of de overige gewesten zouden spoedig volgen. De Koning keurde dit plan goed en gaf aan bovengenoemden Wouters volmachten in blanco. Vervolgens liet hij schepen in Wezel uitrusten die, in schijn met graan, maar in werkelijkheid met soldaten beladen, naar Zeeland zouden afzakken. Een der medehelpers echter wist alle papieren, behalve de volmacht in handen te krijgen, die er mede naar de provincie Holland reisde. De Staten in kennis daarvan gekomen, wisten niets spoediger te doen, dan hunne collega's in Zeeland te waarschuwen en zoo werd die aanslag reeds in zijne geboorte gestikt.

§ 6.

Al deze geschillen bleven ook niet zonder invloed op den gang van den oorlog die in Mei 1702 uitgebroken was. De eerste wapenfeiten hadden plaats in het keurvorstendom Keulen, dat Josef Clemens ter beschikking van Lodewijk XIV

¹⁾ Brieven van Hop en Obdam 30 Mei 1702, R. A.

²⁾ Secreete Resol. Holl., Februarij 1703.

gesteld had ¹⁾. In Keizersweert, Bonn en Neuss lag Fransche bezetting die een voortdurende bedreiging waren voor de Republiek en er dus verjaagd moesten worden. Nederlandsche en Pruissische troepen begonnen de belegering van eerstgenoemde stad die door Boufflers verdedigd werd, en hier was het dat de Koning de ongunstige beschikking vernam waarbij hij door Jan Willem Friso uitgesloten was. Daar hij van zijn misnoegen geen geheim maakte, kwam dit weldra den Franschen maarschalk ter oore, die niet talmde, om daarmee zijn voordeel te doen. In het diepste geheim werd een afgezant, graaf Bielke, naar den Koning gezonden om hem diens aanbiedingen te doen voor het geval dat hij neutraal blijven wilde. Het erkennen van den koningstitel, de in bezitstelling van alle goederen uit de erfenis, die in Frankrijk en België gelegen waren, en een subsidie van 100,000 rijksdaalders zouden de prijs voor zijne werkeloosheid zijn. Al werd die onderhandeling zeer geheim gehouden, aan onze ijverige gezanten Hop en Obdam kon zij niet lang verborgen blijven.

De eerste wendde zich tot een voornaam persoon ²⁾ van dit hof om dat werk zoo veel mogelijk te stuiten. Van dezen vernam hij tot zijn groote verbazing dat de Fransche regeering reeds met den inhoud van het testament bekend geweest was, voor dat het geopend werd, en dat zij er zich reeds lang van bediend had, om den Koning ontevreden te maken en tegen den Staat te verbitteren onder voorgeven dat de Nederlandsche regeering niet gaarne zien zou "dat een soo luculente successie in haer boezem door een machtig vreemt prins soude worden geacquireert." Verder hoorde hij dat de Fransche gezant te Kopenhagen aan den Pruissischen gezegd had, dat zijn meester den Koning zou bijstaan in het verkrijgen der successie en andere voordeelen, zoo hij slechts buiten spel wilde blijven. De Nederlandsche ministers vroegen hierop dadelijk audientie en verzochten den Koning, op grond van de reis van graaf Bielke en de gesprekken die in het leger gevoerd werden, om nadere inlichtingen. Deze verklaarde hierop, dat er niet onderhandeld was en dat de Fransche voorstellen betrekking hadden op vroegere tijden. Zij lieten zich echter niet zoo gemakkelijk afschepen en vroegen Z. M. kategorisch of

1) Zie Dr. Ennen's Geschichte der Stadt und des Kurstaats Köln. 2de deel.

2) Brief van Hop, 26 Mei 1703 R. A.

er dan in het geheel geene pogingen hadden plaats gehad; “de koning scheen wat verset en seyde eindelyk al stamelende dat er noch genegotieerd noch geconcludeert was met Frankrijk.”

Niettegenstaande die verklaring zond Hop met de volgende post een afschrift der Fransche voorstellen naar den Haag ¹⁾, waarbij hij tevens vermeldde, hoe die successie-quaestie en de verwoesting van het land van Kleef den Koning genegen maakte, om naar de Fransche voorstellen te luisteren en daarom hoopte, de Staten in het vervullen zijner wenschen gewilliger te maken. En als of het niet genoeg ware dat Pruisen de gemeenschappelijke zaak poogde te verraden, zoo deed dit hof nog mocite, om den Keurvorst van den Palts ook tot de neutraliteit over te halen; een persoonlijk onderhoud tusschen die twee vorsten zou de zaak zoo spoedig mogelijk tot stand brengen. Maar men had buiten onzen wakkeren Hop gerekend, die gelijktijdig met den keizerlijken minister eene audientie bij den Graaf von Wartenberg vroeg. Toegelaten, zeide hij, dat hij met de woelingen van het Pruisische hof en met de onderhandelingen met den Palts bekend was. De minister antwoordde hierop dat die geruchten ongegrond waren, maar toen deze zich nader verklaarde en Wartenberg bemerken kon waar vandaan hij die inlichtingen bekomcn had (te weten van den Palts zelve), zeide hij tegen den keizerlijken minister: “dat men zich niet moest ontzetten van datgene wat een groot heer soms in haast mocht zeggen, en dat hij er overigens ook niets van af wist, daar hij er niet bij tegenwoordig geweest was.” Hop liet zich echter door die uitvluchten niet afschrikken en zeide hem ronduit, dat, zooals de zaken tegenwoordig stonden, het hoog tijd werd elkander in te lichten. Hij somde

1) Propositions de la France au Roi de Prusse par M. Bielke.

1°. que le roi de France, d'Espagne et de Portugal reconnaitront S. M. de Prusse.

2°. qu'on luy donnera la principauté d'Orange.

3°. qu'on lui mettra en possession de tous les biens du feu Roi d'Angleterre sous la domination de la France et de l'Espagne.

4°. qu'on ne fera point de paix qu'avec la mesme condition pour les biens qui sont sous la domination de Messrs. les Etats.

5°. que les terres de S. M. Prussienne demeureront neutres.

6°. que sa dite Maj. retirera les cinq mille hommes du service de l'Etat ou de l'Angleterre, qu'il en dispose pour la garde de sons pais et que la France les payera pendant toute la guerre. Berichten van den Envoye

Hop, 26 Mei 1702, R. A.

nog eens alles op, wat gedurende zijn verblijf was voorgevallen, en bracht hen onder het oog "dat zoo in de negotiatien met Frankrijk geen verandering gebracht werd, dat dan de geallieerden en speciaal H. H. M. de vertroosting zouden hebben, daartoe niet de aanleiding geweest te zijn en dat zij de maatregelen zouden nemen om zich tegen het ongemak te garandeeren, dat door de verandering van dit hof aan de gemeene zaak zou toegebracht worden. Dat men zich verder zeer bedrogen zou vinden als men dacht door dreigementen verder te zullen komen dan door minnelijke maatregelen, want dat die manier van doen aan het genie van onze natie contrariëerde; dat men ook de Staten-Generaal van niets beschuldigen kon, daar zij steeds hun plicht hadden gedaan in de twisten over de nalatenschap en dat zij hiermede zouden voortgaan, altoos de justitie en rechtmatigheid voor oogen houdende, zonder zich door dreigementen te laten verzetten. Gemelde heer scheen over mijne representatie vrij verzet en verzekerde op zijn eerewoord dat er niet met Frankrijk onderhandeld en dat *hij*, graaf van Wartenberg, een goed Hollander was. Deze vertelde alles aan den Koning, bij wien wij kort daarna toegelaten werden; ik onderhield hem over dezelfde zaak, waarop Z. M. antwoordde, dat hij bekend was met de nadeelige geruchten, die omtrent zijne gevoelens tegenover den Staat rondliepen, maar dat hij ons met de hand op het hart verklaren kon, dat er met Frankrijk niets besloten was en dat hij ook geen intentie had zulks te doen ¹⁾."

En zoo was het ook, de Koning meende het ditmaal ernstig, alle onderhandelingen werden afgebroken en de oorlog met kracht voortgezet. Keizersweert werd veroverd en de Fransche legers uit het bisdom Keulen verjaagd. Hierop kwamen de vestingen aan de Maas en in het Opperkwartier van Gelderland aan de beurt; Venlo, Stevensweert en Roermond vielen na korten tegenstand in handen der verbondenen.

§ 7.

Hoewel dus Nederlandsche en Pruissische legers met elkander den gemeenschappelijken vijand bestreden, was dit inderdaad ook de eenige band die tusschen die twee staten bestond. De verschillende belangen die men in die erfnisquaestie najoeg,

¹⁾ Hop. 5 Junij 1702 R. A.

waren van te veel uiteenlopende natuur, dan dat men ooit aan een overeenstemming van partijen denken kon en terwijl het eigenlijk een twistappel was tusschen den Koning en het huis van Nassau, werden de algemeene Staten, en door hun executeurschap en door de belangen der Republiek zelve, langzamerhand gedwongen partij te kiezen.

En nu gaf een nicuwe gebeurtenis aan dien twist een nog veel grootere uitbreiding.

Daar de Koning niet de minste moeite deed, om een schikking te bevorderen en het te vreezen was, dat hij zich nog van meerdere stukken zou meester maken, had Prinses Amelia van Anhalt weduwe van Prins Hendrik Kasimier zich tot den Hove van Holland en Zeeland gewend, onder wiens ressort het sterfhuis lag en de erfenis opengevallen was, met verzoek om een mandement van maintenue te verkrijgen ten einde daardoor alle verdere feitelijkheden te doen ophouden. Het hof willigde dit in, en zoo las Jan Schopman, deurwaarder van den hove, dit mandement van het oude hof in den Haag af, en deed dit insgelijks van de puje van het stadhuis van Woerden, de laatste stad, die tot het gebied der provincie Holland behoorde. In dit exploit werd vermeld, hoe Jan Willem Friso, prins van Nassau, als erfgenaam gerechtigd was tot het bezit van alle goederen der nalatenschap. Daarom was ieder die eenig recht daarop meende te hebben, verplicht, zijn eisch daaromtrent ten *petitoire* in te stellen, om welke reden ook, en dus ook op grond van een *fideicommis*, waarmede die erfenis bezwaard zou zijn ¹⁾. Daar de Koning nu uit kracht van die erfstelling, zelfs voor de opening van het testament, zich van verschillende stukken der nalatenschap had meester gemaakt en daarover in het buitenland geprocedeerd had, had de Prinses *douairière* zich tot den hove gewend tot handhaving harer rechten. Daarom beval het hof dat er beslag gelegd zou worden op die goederen, die de Koning meende, dat hem *jure fideicommissario* toekwamen, en dat Z. M. niet alleen het mandement eerbiedige, maar dat tevens de Prinses in het bezit der geheele nalatenschap gehandhaafd worde. Tevens werd den Koning gelaast scha-

¹⁾ Zie over die geheele zaak en de stukken die daarover gewisseld zijn. Lamberty, deel II, pag. 367—402. Verder de gewone resolutien der prov. Holland en West-Friesland, 15 Maart 1703. Kluit. *Historia federum* I, pag. 143.

devergoeding te geven, en zoo deze meende eenig recht te hebben, werd hem hierbij aangezegd, zijn vordering binnen zes weken voor den hove van Holland in te stellen op poene van verlies van alle rechten. En zoo Z. M. binnen zes weken zijn eisch niet ingesteld had, werd hem een dag betee-kend, om, hetzij zelf, of door een gemachtigde, voor den hove te compareren en de uitspraak te vernemen.

Men kan begrijpen hoe kwalijk dit door Frederik I opgenomen werd, die er juist zoo uitermate op gesteld was, dat zijn persoon met eerbied behandeld werd. Het antwoord bleef dan ook niet lang achter. In een scherpe memorie aan de Staten van Holland verklaarde von Schmettau, hoe Z. M. met de uiterste verbazing en verontwaardiging die dagvaarding vernomen had, waarin een gekroond hoofd met even weinig eerbied behandeld werd, als de geringste burger der provincie, en hoe het een ongehoord feit was, dat een koning bij klokkengelui door een deurwaarder gedagvaard werd. Zulk een wijze van exploiteeren had nog nooit plaats gehad als er van een soeverein sprake was, en het was hier des te meer te veroordeelen omdat, toen de Prins van Oranje door den grooten Raad van Frankrijk in 1682 godagvaard werd, de Nederlandsche gezanten zich hierover zeer beklaagd hadden. Zulk eene handeling was dan ook iets ongehoords en streed tegen alle burgerlijke- en volkenrechten, zonder te gewagen hoe nadeelig zulk eene daad aan de bevordering van goede vriendschap zijn zou. Was men dan geheel vergeten hoe het huis Hohenzollern de Republiek zoowel in 1672 als in 1688 bijgestaan had, en had het er niet zeer veel van, als of men met voorbedachten rade eene verkoeling tusschen beide landen trachtte te bewerken? Het hof van Holland kon niet beweren dat die wijze van dagvaarding de gewone was, daar zulk een geval, als zich nu voordeed, nog nooit in de Republiek was voorgekomen. Het zou dan ook veel beter gedaan hebben, om in dat geval aan H. H. M. als executeurs te vragen, hoe in dat geval gehandeld moest worden. Om al deze redenen en omdat het zijne jurisdictie was te buiten gegaan, beschouwde Z. M. deze citatie als nul en van geener waarde. Zoo het echter in die zaak handelen wilde, gelijk tusschen soevereinen de gewoonte was, dan zou de Koning ook bereid zijn om hunne rechtsmacht over de goederen in Holland en Zeeland gelegen, te erkennen.

De brief door den Koning aan de Staten-Generaal geschreven,

was in nog veel heftiger bewoordingen vervat ¹⁾. Hij beweerde hierin, dat hem door zijne grootste vijanden met wie hij zich in openlijken oorlog bevond, nog nooit grover belediging was toegevoegd dan door de handelwijze van het hof van Holland. Volgens hem had men dit met opzet gedaan om hem des te grievender in zijn eigen persoon te beledigen, want de wijze van dagvaarding kon niet anders dan een misdadige buiten-sporigheid van het hof genoemd worden. Hoewel er nog meer informaliteiten geschied waren, kon hij nu reeds aan H.H.M. verklaren, dat hij niet van plan was dergelijke beledigingen te verdragen, en dat hem goddank middelen genoeg overbleven, om zich daartegen te beschermen. Daar hij echter van de rechtvaardige gevoelens H.H.M. overtuigd was, zoo hoopte hij, dat zij zulk een daad niet ongestraft zouden laten, maar daarentegen het mandement casseeren en hem een publieke en schitterende satisfactie geven, daar hij anders tot zijn leedwezen genoodzaakt zou zijn, die zich zelf te verschaffen ²⁾.

Hierop schreven de Staten van Holland terug, dat het hun zeer leed deed, dat Z. M. over dit mandement zoo vertoord geworden was. Hoewel zij zijne nota, uit achting voor zijn persoon, dadelijk aan het Hof en aan de Douairière overgegeven hadden, zoo konden zij echter Z. M. verzekeren dat die wijze van dagvaarden ook bij vorstelijke personen de gewone was, daar tusschen Prins Willem I en den Hertog van Arenberg in 1563 en tusschen de raden van den Prins van Oranje en den Prins van Portugal 1667, alles op dezelfde wijze geschied was. Zij konden daarom de rechters niet straffen, maar zij waren wel genegen, om ter voldoening van Z. M. een anderen weg in te slaan, zonder dat de justitie hierdoor benadeeld werd. Hierom hadden zij besloten om met von Schmettau te beraadslagen en gedurende die bespreking alle rechterlijke vonnissen en zelfs de geheele justitie te schorsen ³⁾. De Staten-Generaal vereenigden zich geheel en al met het gevoelen der Staten van Holland en schreven dan ook in dien geest naar Berlijn ⁴⁾.

¹⁾ Lamberty, deel II, pag. 374.

²⁾ Zie verder over die zaak Droysen Preuss. Politik Friedrich I, IV Theil, I Abtheilung, pag. 267—270.

³⁾ Resol. Holland, 7 April 1703.

⁴⁾ Zie in bijlage N°. 1 een brief van den Koning over dit onderwerp, aan de stad Amsterdam.

Wat den Koning als zulk een grove belediging voorkwam, scheen der Prinses Weduwe zeer rechtvaardig toe. Zij schreef aan de Staten van Holland, dat zij tot die dagvaarding door de feitelijkheden des Konings gedwongen was en verklaarde tevens dat, op de wijze waarop dit mandement plaats had gehad, geen aanmerking kon gemaakt worden, daar men hierin de gewone regels gevolgd was. Zij behoefde er slechts op te wijzen, hoe de Prins van Oranje in 1682 voor zijn eigen prinsdom voor het hof van Frankrijk gedagvaard werd, en hoe zulks later voor den hoo-gen raad van Mechelen, wegens goederen in Brabant gelegen, geschiedde. 's Konings beweren, dat die citatie wegens overschrijding van jurisdictie jure civili nietig was, was daarom ongegrond, omdat het een onbetwistbaar feit was, dat een arrest auctoritate judicis in het grondgebied van den rechter gewezen tegenover den persoon of de rechtsvorderingen van een vreemdeling, dezen persoon aan de rechtsmacht van den rechter onderworpen maakte, even als of hij een inboorling ware, volgens den rechtsregel: arrêt fonde jurisdiction. Er had dus ten opzichte van den Koning niets beledigends plaats gehad, daar die dagvaarding niet tegen hem geschiedde als soeverein, maar als gewoon pretendent van verschillende goederen van het huis van Oranje; men had dan ook vroeger de moeder van Willem III een prinses van koninklijken bloede voor den hove van Holland publiek gedagvaard, wegens geschillen over de voogdij met Amalia van Solms en Louise van Brandenburg. De Koning kon dus hieruit zien, dat men hem slechts op de gewone wijze behandeld had en dat zijn toorn dus zeer onrechtmatig was ¹⁾).

Ook het hof van Holland zond een antwoord aan de Staten-Generaal, waarin het zijne handelwijze verdedigde en de beschuldiging van overschrijding van rechtsmacht en het plegen van informaliteiten ver van zich afwierp.

De Koning mocht zich nu wel tegenover den Nederlandschen gezant beklagen, dat zijn persoon zoo affronteus en injurieus behandeld was en dat hem niets sensibler was dan zijn eer, dat het in- en uitluiden met de klokken slechts gepractiseerd werd met menschen van een kwade reputatie maar niet met een prins van zooveel consideratie; al dit misnoegen hield op

¹⁾ Lamberty, deel II, pag. 376.

toen de Staten-Generaal en die van Holland hunne verontschuldigungen maakten, en beloofden dat voorloopig de loop der justitie zoowel als alle exploiten en proceduren geschorst zouden worden ¹⁾. De onderhandelingen tot een schikking werden hierop weer hervat, maar reeds dadelijk bleek het dat er weinig kans van slagen was, daar de Koning op de voet der oude voorstellen wilde onderhandelen, terwijl de Douairière met een geheel nieuw plan voor den dag kwam.

De eerste kon zich daar in het geheel niet mede vereenigen, en von Schmettau verklaarde aan den Raadpensionaris, dat zijn meester zich godwongen zag andere maatregelen te nemen voor het heil en de belangen van zijn Huis, nu de Staten-Generaal zoowel in de erfenisgeschillen als in andere zaken niets voor hem doen wilden. Het antwoord van Heinsius was niet minder scherp: als zijn meester meende, dat de Republiek hem tot de bevordering zijner belangen niet nuttig was, dan moest hij maar zulke maatregelen nemen die meer met zijn voordeel overeen kwamen. De Vereenigde Provinciën hadden reeds met twee machtige koningen te doen gehad; men zou wel middelen weten om met den derden klaar te komen, zoo hij zich niet voegen wilde.

§ 8.

Bestonden er geschilpunten in overvloed tusschen die twee staten, op den gang van den oorlog had dat geen invloed, te meer omdat het geluk de wapenen der verbondene Mogendheden vergezelde. Had de Koning in den beginne gewankeld zoodat de Nederlandsche legatiesecretaris de Mortaigne weinig goeds van het hof te Berlijn voorspelde ²⁾, die geest was

¹⁾ Durch diesen "unerhörten Vorgang" wie Friedrich I schrieb "durch diesen scandalösen Act schien die seit Monaten eingeleitete gütliche Ausgleichung völlig unterbrochen, auf die gereizten Denkschriften Preussens antworteten die Hochmögenden in nicht minder gereiztem Tone, wenn man auch gegenseitig versicherte, dass man die alte Freund und Nachbarschaft gar hoch schätze und um keinem Preis gefährdet zu sehen wünschte. Wenigstens in Betreff jener Citation lenkten dann die Herren Staaten ein wenig ein, entschuldigten sie. Droysen IV Theil, I Abtheilung pag. 269.

²⁾ De secretaris deelde den koning de tijding dsr overwinning te Vigos mede. De brief die hij daarop aan den griffier schreef, was als volgt: "Wel is waar betuigde de koning hierover (over de overwinning) veel vreugde en heeft Wartenberg mij verzocht H.H.M. te willen feliciteren van zijneatwege, maar Mijnheer 't zijn woorden en moet ik UEd. Gestr.

nu geheel veranderd, sedert dat Keisersweert, Bonn, Rijnberk, Venlo en Roermond door Nederlandsche en Pruissische troepen waren ingenomen. Nog grooter was de vreugde des Konings toen in het begin van het nieuwe jaar de vesting Gelder, het laatste steunpunt der Fransche troepen in die streken, zich aan generaal von Lottum overgaf.

Mocht die verovering den Koning veel vreugde baren, voor de Republiek was zij een bron van nieuwe twisten. Bij de vele oneenigheden, die reeds tusschen den Staat en Pruisen bestonden, werden de geschillen over het bezit dier plaats zoo groot, dat daardoor alle andere zaken op den achtergrond werden gedrongen. Te laat beklagden onze Staatslieden hunne onvoorzichtigheid, om het beleg van zulk eene gewichtige stad geheel aan vreemde troepen toe te vertrouwen, daar de Pruissische regering na de verovering weigerde, eenig ander garnizoen toe te laten en openlijk verklaarde, die stad voor zich te willen behouden. Hoe de Engelsche en Fransche diplomatie dit vraagstuk later als lokaas gebruikten, om Pruisen tot afval van het verbond te brengen en, hoe de onaangenaamheden en twisten der Nederlandsche en Pruissische gevolmachtigden op het congres van Utrecht den geheelen vrede in gevaar brachten, zal later uiteengezet worden. Op welke gronden de beide partijen aanspraak maakten op het Overkwartier, zij hier even kort uiteengezet ¹⁾.

Oudtijds bestond het hertogdom Gelderland uit vier kwartieren, dat van de Veluwe, het graafschap Zutphen, dat van

---

zeggen dat men over deze voortreffelijke expeditie in der daad geen rechte blijdschap heeft, dan ter contrarie een soort van jalousie die men met al de schranderheid die men hier pretendeert te hebben, niet bekwaam is te ontveinsen, de reden daarvan is mij onbekend, dan considerende het dagelijksche woelen der bewuste ministers alhier, soo omtrent den koning als van zijn minister Favoriet zoo weet ik niet of men de reden zou kunnen raden. Ik presumeer van dit hof weinig goeds, maar ik vrees dat de ervaring zal doen blijken hoe weinig fond op hetzelfde te maken is en dat men van de eerste tot de laatste eigenlijk niet kan of behoord gerekend te worden onder de vrienden van den staat. Men zegge wat men wil, Mijnheer, nog en het zijn woorden, en kan UEd. Gestr. verzekeren, dat al deed de staat alles voor den koning wat hij wenschte, zouden zijne ministers wel zorgen, dat hij van gedragslijn niet veranderde, daar het volgens hunne opinie de plicht van den staat is, "de payer les pots cassés 25 Nov. 1702. R. A.

¹⁾ Deductie van het recht des furstendoms Gelre en graafschap Zutphen tot de consolidatie en reunie van het overkwartier van Roermonde met de drie andere quartieren van dezelve provincie Arnhem 1712.

Nijmegen en van Roermond. Al deze vier teekenden nog in 1579 de Unie van Utrecht, maar terwijl langzamerhand in den tachtigjarigen oorlog alle Zeven Provinciën op den vijand veroverd werden, kwam juist dit Overkwartier in de macht van Spanje. Toen echter Frederik Hendrik tusschen de jaren 1632—1637 Venlo, Roermond en andere plaatsen veroverde, werd die geheele streek door de Staten-Generaal als een gedeelte van Gelderland beschouwd en niet als een veroverde provincie, zooals Noord-Brabant. Hoewel nu in 1637 geheel Opper-Gelder door de Spaanschen heroverd werd, bleef het toch de algemeene opinie in het land, dat bij een algemeenen vrede het 4de kwartier met de drie overigen hereenigd moest worden. Bij de vredesonderhandelingen van Munster werd dan ook in dien geest gewerkt, maar daar de Spaansche regeering dit land niet wilde afstaan, verklaarden de Staten van Holland en West-Friesland in een resolutie van den 13 April 1647, die later door alle provinciën behalve Utrecht en Friesland overgenomen werd, dat de gezanten alle moeite moesten doen dat Philips IV het Overkwartier zou afgeven, opdat het met de drie overigen vereenigd zou worden, “dog ingeval ’t solve “niet absolutelyck konde worden geobtineert, dat als dan by “het vreedetractaat de wisselingh van hetselven tegens eenig “ander aequivalent voor ’t sluyten van ’t tractaat soude worden vastgesteld.” Diensvolgens werd in art. 52 ¹⁾ van het Munstersche vreedetractaat besloten, dat het Overkwartier van Gelderland tegen een equivalent zou ingewisseld worden en zoo men het daarover niet eens zou kunnen worden, dan zou eene chambre mipartie die zaak binnen zes maanden na de ratificatie van het vreedetractaat moeten beslissen. Van die inwisseling is echter nooit iets gekomen en toen de oorlog in 1702 uitbrak, bevond zich die geheele landstreek nog in handen van Spanje. Kort daarop werden die landen door Hollandsche en Pruissische troepen veroverd en de Republiek hoopte nu dit oud Nederlandsch gebied bij haar grondgebied te voegen, toen Pruisen met zijne aanspraken voor den dag kwam. Van Oostenrijk verwachtten wij natuurlijk geen moeilijkheden in de uitvoering van art. 52,

¹⁾ Art. 52. Le Haut Quartier de Guèldre sera echangé moyennant une equivalence, et en cas qu'on ne puisse tomber d'accord de la dite equivalence on s'en remettra à la chambre my partie pour être decidée dans six mois après la conclusion et ratification du traité. Dumont Corps Diplomatique, decl V.

wij verwachtten zelfs van de dankbaarheid van Koning Karel, voor wien wij de geheele Spaansche Monarchie mee hielpen veroveren, dat hij ons dit stuk lands zonder eenige schadeloosstelling zou afstaan. En daar tracht juist Pruissen, ons de vervulling van dien lievelingswensch te beletten. Wat voor aanspraken had die mogendheid tegenover onze wettige pretensies te stellen? Geene andere, dan die, welke uit convenientie en een zucht van machtsuitbreiding ontsproten. Op grond eener schuldvordering op Spanje en als onderpand voor de vergoeding der oorlogskosten, beweerde zij de stad Gelder en haar district in bezit te mogen houden, tot dat aan hare aanspraken voldaan zou zijn. Te meer meende zij daartoe gerechtigd te zijn, daar Lodewijk XIV geheel Spaansch Gelderland als prijs voor hare neutraliteit beloofd had.

Die alliantie had zij van de hand gewezen en nu hoopte zij van hare bondgenooten minstens dezelfde gebiedsuitbreiding te verkrijgen als van hare vijanden. Daarbij begreep men in Berlijn zeer goed, hoe voordeelig dit land voor de overige Kleefsche bezittingen gelegen was. In het bezit van de Maas en van de drie sterke vestingen, Venlo, Roermond en Gelder waren 's Konings overige landen uitstekend tegen een aanval uit het Zuiden gedekt. Dat de Republiek hierop nu oudere en betere aanspraken had, dit kon de Pruissische regeering vrij weinig schelen en de vordering, dat slechts hare troepen met uitsluiting van alle overigen in die steden mochten toegelaten worden, die door 's Konings wapenen veroverd waren, was de eerste stap op den weg, die tot geheele inbezitneming leiden moest. Uit dien hoofde weigerde zij andere bezetting dan de hare, in Gelder, Straelen en Wachtendonk toe te laten en dit gelukte haar. De Republiek kon onmogelijk hard tegen Pruissen optreden, daar zij hare hulp veel te veel noodig had. 's Konings soldaten behoorden onder de beste der bondgenooten, 5000 man streden in de Nederlanden, een andere afdeeling van 8000 man had zich reeds vroeger met hen vereenigd en nu even had Groot-Britannië eene overeenkomst met Pruissen gesloten, waartoe de Republiek bijtrad, waarbij de Koning 8000 man versche troepen naar Italie zou zenden, om den hertog van Savoye tegen de Fransche aanvallen te beschermen ¹⁾ (Dec. 1704). En onder zulke omstandigheden

¹⁾ Dit tractaat bevatte de volgende bepalingen:

1°. het leger zal bestaan uit 8000 man om den hertog van Savoye bij te staan.

kon men toch aan de wereld niet het belachelijke schouwspel vertoonen hoe, de eene staat de troepen van zijn bondgenoot uit vestingen ging verjagen, die men op den gemeenschappelijken vijand veroverd had, terwijl men tegelijkertijd de alliantie door nieuwe tractaten versterkte.

§ 9.

In een der artikelen van het pas gesloten tractaat werd ook bepaald, dat Engeland zijne goede diensten bij de Republiek zou aanwenden om aan de geschillen over de erfenis een einde te maken. En dit was wel noodig, want de twist liep hooger dan ooit. Over het Prinsdom Oranje kon men voorloopig niets bepalen, daar het door Lodewijk XIV bezet was, maar des te heviger was de strijd over de overige goederen in den boedel, die zoo zeer toenam dat het geheele bondgenootschap daardoor in gevaar gebracht werd en Amsterdam er een aanleiding in vond, om in een krachtig geschreven rapport de Staten te verzoeken alles aan te wenden, opdat die zaak geregeld mocht worden ¹⁾. Dit was echter zoo gemakkelijk niet; terwijl onze gezant Lintelo den heer von Ilgen minister van buitenlandsche zaken ronduit zeide, dat de Koning door de willekeurige inbezitneming van Meurs, Lingen en Montfoort de eenige oorzaak was, dat er nog geen schikking tot stand gebracht was, beklagde deze zich daarentegen

2°. Engeland de Republiek en Oostenrijk betalen elk 300,000 kroonen in twaalf termijnen, terwijl de Keizer daarenboven de kosten van fourage op zich neemt.

3°. Aan den Koning zal een evenredig deel der veroveringen en contributies afgestaan worden.

4°. Engeland en de Republiek garandeeren aan Pruisen, Neufchâtel en Valengin.

5°. Engeland belooft zijne bemiddeling in de geschillen die de Koning met den Keizer en de Republiek heeft.

6°. De duur van het tractaat wordt op een jaar bepaald en elke twee maanden voor de expiratie tijd kan het hernieuwd worden.

Bij een geheim artikel beloofde de Engelsche regering alle moeite te doen dat Pruisen niet in den Noordschen oorlog gewikkeld zou worden en alle krachten aan te wenden tot herstel van den vrede. Zoo de Koning aangevallen werd mocht hij terstond al zijne troepen terug trekken en kon hij op de hulp van Engeland zoowel in soldaten als schepen rekenen. Eindelijk zou de Engelsche regering de Republiek overhalen om tot de garantie van alle Pruisische landen toe te treden. *Secreete Resolüties der Staten van Holland en West-Friesland, 16 Dec. 1704.*

¹⁾ Zie gewone Resol. Holland 23 Julij 1705.

bij de Algemeene Staten, hoe door hunne onbehoorlijke partijdigheid de eindbeslissing vertraagd werd, en dat door hun gedrag in Meurs en hunne houding in het Montfoortsche proces de Douairière in haar verzet versterkt werd. Deze beschuldigde daarentegen de executeurs van onrechtvaardigheid, omdat aan haar, ter wille van een bondgenoot die de Staat niet ontberen kon, door de schorsing van het proces alle wegen tot rechtsverkrijging afgesloten waren. De Staten-Generaal verzochten beide partijen, om aan al die klachten voor goed een einde te maken, hunne vordering in te dienen, en toen bemerkte men eerst hoe ver deze uit elkander liepen.

De Prinses verklaarde wel tot een schikking genegen te zijn, indien het deel van den Prins van Nassau $\text{f}30,000$ meer zou bedragen dan dat van den Koning, en dat Lingen of Meurs in het deel van haren zoon zou komen met preferentie op de laatste bezitting. Verder dat alle schulden volgens elke portie zouden verdeeld worden en dat men elkander het toegedeelde zou garandeeren. De heer de Chalesak, die namens den Koning met de onderhandeling belast was, verklaarde daarentegen aan de Prinses, dat Lingen en Meurs in het gedeelte van zijn meester blijven moesten, en dat hem daarenboven nog die goederen zouden toegewezen worden die hij wenschelijk achtte, zooals de bezittingen in het Westland, Geertruidenberg en het land van Kuik. Z. M. zou de voorstellen der Prinses nooit kunnen aannemen en zoo die niet veranderd werden en hem geen positief antwoord gegeven werd, was hij gelast terstond te vertrekken en alle onderhandelingen af te breken, daar zijn meester dan nog veel liever den provisioneelen toestand verkoos ¹⁾.

Daar de Staten-Generaal de bemiddelingsvoorslagen hadden uitgelokt, overhandigde hij ook hun een lijst, waarbij de Koning vorderde, dat in zijn deel zou komen het Prinsdom Oranje, alle goederen in Frankrijk, het land van Kuik, Meurs, Lingen en Geertruidenberg, met alles wat daartoe behoort; verder bijkans het geheele Westland, IJsselstein Leerdam en de Burensche tienden onder Zutfen. Deze lijst ging met dezelfde verklaring vergezeld als aan de Douairière gedaan was, namelijk dat hem bevolen was onmiddellijk te vertrekken, zoo de wederpartij geen beslissend antwoord gaf. De gedeputeerden tot die schikking belast, deden op verzoek der Prinses alle moeite bij

¹⁾ Zie Resol. Holland, 16 December 1705.

von Schmettau en de Chalesak, dat deze laatste zijn reis nog een weinig zou uitstellen. Maar toen die pogingen bleken ijdel te zijn, schreven zij aan den Koning om een weinig toegevendheid te hebben, daar partijen het reeds eens waren om in globo over de nalatenschap te onderhandelen en die in twee deelen te verdeelen, zoodat men ook nu met reden hopen mocht dat de scheiding weldra tot stand gebracht zou worden. Zij verzochten hem daarom, nu hij zijne eischen gesteld had, zoolang te willen wachten, tot dat de Douairière deze beantwoord had, daar, door de terugroeping van zijn onderhandelaar alles weer op losse schroeven gesteld zou worden.

Dit antwoord liet niet lang op zich wachten. Den 22sten December ¹⁾ verklaarde zij, dat zij dan alleen Meurs en Lingen zou willen afstaan, zoo vooreerst, behalve eene schadevergoeding, de inkomsten van haar gedeelte f 30,000 's jaars meer zouden opbrengen, dan dat van den Koning, en dat beide graafschappen aan hare afstammelingen terug zouden komen, zoo het geslacht der Hohenzollern in de mannelijke lijn uitstierf. Verder behelsde dit antwoord, behalve eene regeling der schulden, pensioenen, de verdeeling van meubels en andere minder gewichtige zaken, daarenboven den eisch, dat de Koning de vordering zou laten vallen, die een equivalent aan de Prinses van Anhalt ten doel had ²⁾. Eindelijk verzocht zij, dat de Staten-Generaal en de Staten der provinciën, waar de haar toebedeelde goederen gelegen zijn, haar het rustig bezit garandeeren zouden, terwijl de Koning en de Kroonprins beloven moesten, geene aanspraken op haar gedeelte te zullen maken, en dat ten laatste het verdrag eerst dan geldig zijn zou, als de Staten van Friesland en Groningen het zouden goedgekeurd hebben. Zoo de Koning die voorstellen niet aannam, verklaarde zij zich tot niets gehouden. Dit voorstel beviel echter in het geheel niet aan het hof in Berlijn; Z. M. schreef haar dan ook, dat zij zeer tevreden mocht zijn, als hij haar voor die twee graafschappen, Breda afstond, daar haar eisch omtrent den terugkeer van Lingen en Meurs in haar geslacht voor geen inwilliging vatbaar was, evenmin kon hij toestaan, dat het deel van haar zoon f 30,000 meer zou opbren-

¹⁾ Resol. der Staten-Generaal, 22 Dec. 1705.

²⁾ Hendrika Catharina, derde dochter van Frederik Hendrik gehuwd met George van Anhalt Dessau, had al hare aanspraken aan den Koning afgestaan.

gen dan het zijne, daar dit de inkomsten uit die twee landjes te veel zou verminderen en tevens in strijd zou wezen met het principe, waarbij de erfenis in twee gelijke deelen verdeeld moest worden. De schulden op zijn gedeelte rustende, wilde hij wel betalen, zoo dan ook alles, roerende en onroerende goederen zoowel als het huisraad, verdeeld zouden worden. Verder kon hij zich geheel met het verzoek vereenigen waarbij de Staten van Groningen en Friesland uitgenoodigd werden die overeenkomst door hunne garantie te bekrachtigen ¹⁾. Die waarborg was der Prinses zeer gewenscht, daar deze provinciën de zaak van haren zoon met allen ijver verdedigden en zelfs officieel aan de Staten-Generaal schreven om toch vooral de handhaving der rechten van het huis van Oranje niet uit het oog te verliezen.

Het was bekend, dat, als de Prins meerderjarig geworden was, deze zijn vader in die twee gewesten als Stadhouder zou opvolgen; de Staten van die provincie beschouwden daarom die verdeling als een quacstie die hen persoonlijk aanging en waarbij hun eer gemocid was. Ook de Koning had er belang bij, om van dien kant zeker te zijn tegen alle latere protesten en tegenwerpingen.

Kort na dit antwoord overhandigde de Gezant een memorie aan H. H. M., waarbij Z. M. zich genegen verklaarde om, vóór het sluiten van een schikking, zoowel met de Staten-Generaal als met de verschillende provinciale Staten in onderhandeling te treden, op wat voor wijze en voorwaarden, behoudens eene geëvenredigde schadecloosstelling, hij genegen zou zijn om die goederen, die de Staat en de Provinciën het liefst zelve zouden willen bezitten, aan hen af te staan ²⁾. De Algemeene Staten antwoordden, dat aan de Generaliteit, het bezit van Breda, Grave, Willemstad, Steenberg en het land van Kuik, zeer gewenscht was; Holland koos, als het zoover zou komen, Geertruidenberg en de Klundert; Zeeland, Vlissingen en Vere. Friesland en Groningen verlangden beide niets te hebben.

Hoewel het laatste antwoord van den Koning aan de Prinses, zeer ongunstig was, werden de onderhandelingen niet afgebroken en na veel moeite kwam men tot een schikking die aan alle partijen beviel. Hierin was bepaald dat het deel van den Prins

¹⁾ Resol. Holland, 23 Januarij 1716.

²⁾ Droysen, Gesch. der Preus. Politik, König Friedrich I, IV Theil. I Abtheilung, pag. 309.

Lamberty, deel IV, pag. 327.

f 30,000 meer aan inkomsten zou bedragen dan dat van den Koning. Verder, dat alle roerende en onroerende goederen benevens het huisraad in twee gelijke deelen zouden verdeeld worden, dat in 's Konings gedeelte eenige perceelen zouden aangevozen worden voor de rechten die hij van de Prinses van Anhalt gekregen had, en dat ieder de schulden betalen zou, die op zijn gedeelte gevestigd waren. De inkomsten door de Douanière uit de goederen genoten, zouden niet teruggegeven worden, waarvoor de Koning alle inkomsten die hij uit Meurs en Lingen getrokken had, mocht behouden; vervolgens kwam men overeen, dat als de schikking aangenomen was de beide partijen zich dadelijk in het bezit van het hun toegedeelde stellen mochten. Eindelijk stelde men vast, dat de Koning geen melding zou maken van het fideicommis van Frederik Hendrik, terwijl de Prinses hetzelfde zou doen omtrent dat van Prins Maurits. Men dacht nu dat alle geschillen hiermede geëindigd zouden zijn, te meer daar de Douanière vroeger verklaard had op dien voet over de voorstellen te willen onderhandelen, toen de weigering van de Generale Staten om het deel der Prinses te garandeeren, die hoop in rook deed verdwijnen, daar zij het als voogdes onverantwoordelijk vond, zoo zij zonder zulk een waarborg in de verdeling toestemde. Zij wenschte daarom liever de geheele nalatenschap in haar geheel te laten, tot dat haar zoon meerderjarig geworden was. De nadeelen die voor hem uit dit tractaat ontstonden, had zij wel willen dulden, in de hoop die door een huwelijk van haar dochter met den kroonprins van Pruissen te vergoeden. Daar hier nu niets van kwam was zij wel gedwongen dit plan te verwerpen en alles terug te trekken wat zij dienaangaande beloofd had ¹⁾.

Men kan hieruit bemerken welk een lastpost de Staten-Generaal op zich genomen hadden. Van elke missive door den Koning gezonden, en er waren tijden dat zij er elke week eene ontvingen, zonden H. H. M. copie aan de Prinses, die daarop het antwoord niet schuldig bleef, welk antwoord dan aan 's Konings gezant werd medegedeeld. Hunne pogingen om tot eene schikking te geraken leden schipbreuk op de heftigheid der partijen, die hen beurtelings van vooringenomenheid beschuldigden. De rechtsquaestie was reeds lang op den achtergrond, de politicke op den voorgrond getreden.

¹⁾ De Lamberty, deel XIV, pag. 217.

Het groote voordeel der Prinses was, dat zij het nationaal belang op hare zijde had, waardoor de executeurs ten haren opzichte niet geheel onpartijdig konden blijven, daar een krachtige tusschenkomst der Staten-Generaal zeker tot een spoedige beslissing geleid zou hebben. Nu viel H. H. M. van beide partijen niets dan ondank ten deel en de bedreigingen van den Koning tot terugroeping zijner troepen hield hen voortdurend in angst. Zij oogstten geen ander loon in, dan dat die quaestie steeds verwarder werd en dat na een vierjarig leven nog geen spoedige dood te wachten was.

Daar de Koning zich juist in den Haag bevond, gaf dit een goede gelegenheid om nog over andere geschilpunten te onderhandelen, wier afdoening vereischt werd. Behalve eene schikking tot afbetaling der achterstallen van het Pruissische leger, poogde men voornamelijk de zaken van het Overkwartier te regelen. De toestand was daar letterlijk onhoudbaar. Zoowel de Nederlandsche als Pruissische bezettingen waren een plaag voor het land, men stroopte op elkanders gebied en voegde zich onderling zooveel nadeel toe als maar mogelijk was. De Koning sloeg daarom voor, dat elk der partijen voor goed een derde van het land bezetten zou en niet voorloopig gedurende den oorlog, zooals de Staten-Generaal wenschten. Daar deze echter niets van eene voortdurende regeling weten wilden, mislukte het geheele plan ¹⁾.

Het afbreken dier onderhandeling was dubbel onaangenaam omdat de geschillen bij den dag vermeerderden. Zoo waren er hevige klachten door de Maasschippers aangeheven wegens het oprichten eener nieuwe Pruissische tol bij het huis te Gennep. De gedeputeerden der buitenlandsche zaken brachten den heer von Schmettau onder het oog hoe de Keurvorst in 1678 ten gunste van Willem III afstand van dit recht gedaan, die hierop den tol naar Grave verplaatst had. De gezant ontkende dit ronduit en zeide dat die schenking alleen aan Willem III en aan zijn descendents gedaan was; nu deze ontbraken was dit recht vernietigd, waarom zijn meester besloten had om dien tol weer op nieuw te Gennep te heffen. Daar nu het kantoor te Grave sedert 1702 onwettig bestaan had, vroeg hij ontruiming en restitutie van alle gelden die sedert dien tijd betaald waren. Daar het H. H. M. zeker onverschillig zou zijn, of die rechten

¹⁾ Lamberty, deel IV, pag. 330.

te Grave of te Gennep voldaan zouden worden, zoo hoopte hij dat zij uit belangstelling voor den Maashandel de Douairière bewegen zouden, om haar kantoor op te heffen en de inkomsten te restitueren. Daar de tegenpartij weigerde aan die vordering te voldoen waren de schippers het kind van de rekening, die nu tweemaal betalen moesten ¹⁾

Men ziet hoe langzamerhand de lijst der Pruissische vorderingen grooter werd. Ieder jaar komt de Koning met een nieuwen eisch voor den dag. Eerst werd het bezitsrecht van het huis van Oranje op Meurs en Lingen ontkend, vervolgens beweerde men aanspraken te hebben op Opper-Gelder, eindelijk loochent men, vier jaren na den dood van Willem III een schenking, die door den Keurvorst gedaan was. En hierbij bleef het niet want er ontstonden weer groote twisten over het bezit van Turnhout. Deze baronie die door Philips IV van Spanje aan Amalia van Solms was afgestaan, werd door haar, voor het geval dat Willem III geene afstammelingen mocht nalaten, aan hare dochters vermaakt. De eenige nog levende was de Vorstin van Anhalt, die al hare rechten aan den Koning had afgestaan. Op dien grond vorderde von Schmettau, dat zijn meester in het bezit dier goederen gesteld mocht worden. De moeder van den jeugdigen Jan Willem Friso weigerde dit. Mijne positie schreef zij in haar antwoord tot de Staten-Generaal is des te moeilijker "daar de justitie voor den Prins gesloten blijft en Z. M. wegens zijne alliantie met den Staat van zijn overmacht gebruik maakt om nadeelige besluiten uit te werken. Ik heb dan in mijne verlegenheid geen ander recours dan alleen tot U. H. M. als executeurs. Daar U. H. M. nu de procedures van de raden, geautoriseerd tot het voorloopig beheer van Turnhout, voor nietig verklaard en aan hen bevolen hebt zich daarmee niet meer te bemocien, zoo bidde ik U. H. M. zonder u offensies te zeggen dat mij dit is niet minder onverwacht als sensibel en smartelijk." Dit antwoord eindigde met de beschuldiging dat hunne handelingen geheel strijdig waren met de plichten van een executeur, daar deze de goederen moesten bewaren om ze later aan de rechthebbenden uit te keeren ²⁾.

Zoo oogstten deze voor al hunne moeite niets dan ondank

¹⁾ Lamberty, IV—328.

²⁾ Resol. Holland en West-Friesland, 27 Oct. 1707.

in. Beide partijen beschuldigden hen, dat ze niet oerlijk te werk gingen en de eene boven de andere begunstigten.

§ 10.

Terwijl wij zien hoe de gevoelens der pretendenten op de erfenis, bij den dag meer en meer uit elkaar liepen en er geen flauwe hoop bestond, dat die zaak, hetzij door rechterlijke uitspraak, hetzij door minnelijke schikking spoedig beslist zou worden, bespeuren wij, dat in eene zaak, die met die erfenis in het nauwste verband staat, niet alleen 's Konings wensch vervuld werd, maar dat zoowel de Staten-Generaal als de Europeesche diplomatie alle pogingen in het werk stelden om hem daarin genoeg te doen, zonder dat de Douairière zich hier tegen verzette. Ik bedoel de erfopvolging in Neufchâtel en Valengin. ¹⁾

Toen in de 13de eeuw een zekere graaf Amadeus van Neufchâtel in strijd geraakte met Rudolf van Habsburg, den lateren Duitschen Keizer, wisten de voogden van diens minderjarigen zoon geen beter middel om zich met den Keizer te verzoenen, dan zijn zwager Johan van Chalons, als leenheer te huldigen en het land uit diens handen als een leen terug te ontvangen. Een eeuw lang regeerde dit vorstenhuis over Neufchâtel, tot dat het land door huwelijk aan het huis Longueville overging, onder wiens bestuur Valengin met Neufchâtel vereenigd werd. Hoewel door een afzonderlijk vorstenhuis geregeerd, was het door een zeer nauwen band aan Zwitserland verbonden en maakte, nadat de verschillende kantons het verbond gesloten hadden, een deel der Zwitsersche Republiek uit. De familie Longueville bleef gedurende 178 jaren aan de regeering totdat in 1707 Maria van Nemours als laatste afstammeling stierf. Bij haren dood waren er vijftien pretendenten, die op de opvolging aanspraak maakten, waaronder voornamelijk de Prins van Conti, die door Lodewijk XIV ten krachtigste ondersteund werd. Daar deze echter reeds bij het leven der overleden Vorstin aanspraak op de regeering gemaakt had en op alle mogelijke wijzen pogingen in het werk had gesteld, om tot het bestuur

¹⁾ Archiv. für Schweizerische Geschichte, IX Theil, 1853. Neuenburg in seinem geschichtlichen und Rechtsverhältnissen zur Schweiz und zu Preussen, von J. J. Hottinger.

te geraken, hadden de tegenstanders der Fransche partij reeds bij voorbaat maatregelen genomen, om de erfopvolging in een voor hen gunstigen zin te beslissen. Aan het hoofd hiervan stond de kanselier Montmollin die, ondersteund door andere mogendheden, dit sterfgeval als eene schoone gelegenheid gebruikten om ook hier Frankrijks invloed te bestrijden. Hij herinnerde zich in eens de rechten van het huis van Chalons die na het uitsterven dier familie in 1530 op de Prinsen van Oranje waren overgegaan. En wien kon men nu voor die taak beter kiezen dan Willem III, die zijn leven gewijd had aan de bestrijding der Fransche suprematie. Na eenige onderhandelingen had hij verklaard de nieuwe waardigheid te willen aannemen en liet bij den vrede van Rijswijk eene bepaling inlasschen, waarin van zijne rechten, als opvolger van het huis van Chalons melding gemaakt werd. Maar daar hij zelf kinderloos was, had hij reeds vroeger in 1694 van al zijne rechten ten gunste van zijn neef Frederik van Hohenzollern afstand gedaan, die dan ook dadelijk na het overlijden van Willem III, bij den Staatsraad daarvan melding maakte.

Toen men in 1704 het subsidietraact met Pruisen sloot ¹⁾, hadden Engeland, de Keizer, de Republiek en de Hertog van Savoye beloofd noch wapenstilstand noch vrede met Lodewijk XIV te sluiten voordat hij de rechten van den Koning erkend had. Zoo was reeds alles ten zijnen gunste voorbereid, toen de Hertogin van Nemours in 1707 stierf ²⁾.

Reeds een maand na haar overlijden verscheen de Graaf von Metternich voor den Staatsraad van Neuschâtel en poogde daar te bewijzen, hoe de rechten van het huis van Chalons in 1694 op dat van Hohenzollern overgegaan waren, en opdat dit betoog van meer kracht zou zijn, ging het vergezeld van een eigenhandigen brief des Konings, waarin hij den raad alle voordeelen toonde die, zoowel wat godsdienst als bevordering tot eereambten betrof, hun door hunne verbinding met Pruisen zou ten deel vallen. Ook de heer van Runckel, Nederlandsche legatiesecretaris te Bern, toonde den leden van den staatsraad aan, hoeveel voordeliger het voor hunne religie zijn zou, zoo zij den Koning van

¹⁾ Zie pag. 39.

²⁾ Lamberty, IV, pag. 506--550.

Pruissen en niet den Prins de Conti tot hun landsheer verkozen. Zij konden zelf zien, dat de macht der bondgenooten hen gemakkelijk tegen het ongenoegen van Lodewijk kon beschermen en des te onvergeeflijker was daarom de onbeschaamdheid van de Conti, om hunne onderwerping volgens een vonnis van het parlement van Parijs te vorderen, even alsof deze rechtbank bevoegd was, om over de zaak te oordeelen. Welk gevaar zou er voor hen niet te duchten zijn, zoo zij onder het bestuur van een vorst kwamen, die niet alleen in de herroeping van het edikt van Nantes had toegestemd, maar die zelfs had helpen uitvoeren. Was men aan den eenen kant dus ijverig bezig om een gunstige beslissing uit te lokken, de Fransche partij zat ook niet stil ¹⁾ en werkte door den gezant de Puisieux, vooral op de Katholieke kantons en de Roomsche inwoners van het landje. Met een zekere spanning zag men dan ook in November de uitspraak der reegering van Neufchâtel te gemoet. Na eene beraadslaging van vijf uren werd den Graaf von Metternich bericht gezonden, dat Frederik I, Koning van Pruissen als de wettige vorst verkozen was op grond dat het erfrecht van het huis van Chalons na op dat van Oranje overgegaan te zijn, nu aan Hohenzollern gekomen was.

Hoewel die beslissing den Koning van Frankrijk diep trof, ging hij echter zelf te veel onder de ongelukkige wending van den oorlog gebukt om zich daartegen te kunnen verzetten en toen de vrede te Utrecht gesloten werd, erkende deze ook het nieuwe regeerende Huis.

§ 11.

Gedurende al deze onderhandelingen, twisten en beslissingen, die meer in het bijzonder op de Republiek en Pruissen betrekking hadden, had het geluk de wapens der verbonden mogendheden bij voortdoring vergezeld. Met kracht werd de oorlog nog steeds ten nadeele van Frankrijk gevoerd en de roem van onoverwinnelijkheid, die steeds van zijn leger uitgegaan was, lag verpletterd onder de slagen, haar bij Hochstädt, Turijn, Ramelies en Oudenaarde toegebracht. De krachten van Frankrijk waren uitgeput en onderhandelingen werden noodzakelijk om verder onheil te vermijden. Op

¹⁾ Lamberty deel XIV, pag 163.

conferentiën die in den Haag tusschen Heinsius, Prins Eugénius, Marlborough aan den eenen kant en de Torcy aan de andere zijde plaats hadden ¹⁾, overhandigde von Schmettau ook de Pruisische eischen met verzoek aan de Algemeene Staten om die te willen behartigen ²⁾. Behalve 's Konings wensch, dat een zijner ministers op het aanstaande congres zou toegelaten worden, verzocht hij, dat men de erkenning zijner nieuwe waardigheid door Frankrijk zou bewerken. Verder wenschte hij, dat de Staten geen vrede mochten sluiten voor dat hem het Prinsdom Oranje en de overige goederen in Frankrijk teruggegeven waren, terwijl hij van zijn kant den Prins van Nassau voor dit verlies beloofde schadeloos te stellen. Vervolgens verlangde hij het gedeelte van Opper-Gelder dat in zijn bezit was, in volle souvereiniteit te behouden, zoo de Republiek in bezit bleef van het gedeelte dat zij op het oogenblik in haar macht had. Was dit echter niet het geval en wilde ze alleen een overeenkomst met Spanje sluiten, waarbij zij wegens den vrijen doortocht naar Maastricht het recht van bezetting in Venlo en Roermond bedong, dan was de Koning ook genegen de stad Gelder en het overige gedeelte slechts zoolang te behouden, tot dat zijne vorderingen tegen Spanje voldaan waren. De Staten-Generaal konden zich met al die eischen vereenigen en beloofden den gezant hierin behulpzaam te zijn. Omtrent het Overkwartier maakten zij echter een uitzondering, daar zij verklaarden dit voor zich te willen behouden uit kracht van het Munstersche vredestractaat en omdat zij nog veel grooter geld-

¹⁾ Mémoires de Monsieur de Torcy deel II, pag. 72 en pag. 90.

²⁾ Lamberty V, pag. 276. Art. 1 Qu'il ne se traite pour rien par rapport à la paix sans qu'un des ministres de S. M. Prussienne y intervienne.
Art. VII Que l'Etat s'oblige de ne vouloir faire la paix avec la France à moins qu'elle ne rende la principauté d'Orange et ses terres de Bourgogne au Roi moyennant un equivalent que le Prince de Nassau recevroit en même tems pour la dite principauté et terres, des biens appartenans à la succession d'Orange et situés sous la domination de l'Etat.

Art. VIII Que si l'Etat garde en propriété le canton de la Haute Gueldre qu'il possède présentement, S. M. garde aussi pour toujours et en pleine souveraineté celui dont elle est en possession y compris la ville de ce nom.

Art. IX Mais si l'Etat ne garde pas ce canton en propriété et qu'il convint seulement avec l'Espagne touchant une communication à établir avec Maastricht en tenant garnison à Venlo, Ruremonde en Stevensweert S. M. en ce cas garde la ville de Gueldre et les environs de cette province qu'elle possède présentement jusques à ce qu'elle soit contentée des prétentions qu'elle a à la charge de l'Espagne.

vorderingen tegen Spanje hadden dan de Koning. Dit betlette echter niet dat zij hunne goede diensten aanboden, om hem behulpzaam te zijn in het verkrijgen dier gelden, maar zij konden niet dulden dat de Koning zich te hunnen koste betalen liet ¹⁾).

In dien geest werden dan ook kort daarop de preliminaire artikelen gesloten, waarbij de Republiek behalve de Barrière in de Zuidelijke Nederlanden, ook Opper-Gelder van Frankrijk verkrijgen zou ²⁾, terwijl over de goederen in Bourgondië en de Franche-Comté evenmin als over het Prinsdom Oranje eenige beslissing zou plaats hebben. Voor Pruissen bedong men de erkenning der koninklijke waardigheid ³⁾ en het rustig bezit van Neufchâtel en Valengin ⁴⁾. Lodewijk XIV brak echter plotseling

1) Resol. Staten-Generaal 1709.

2) Les Etats Généraux reservoient pour eux la Gueldre espagnole comme un dédommagement très léger des dépenses immenses qu'ils avoient faites pour soutenir la guerre. Mémoires de Monsieur de Torcy, tome I, pag. 135.

Art. 21. S. M. reconnoitra le roi de Prusse en cette qualité et promettra de ne le point troubler dans la possession de la principauté de Neufchâtel et du comté de Valengin. Mémoires de Torcy, deel II, pag. 131.

3) Art. 22. Et quant aux Seigneurs Etats Généraux S. M. leur cèdera les places de Furnes et Furner ambacht, le fort de Knock y compris Menin avec sa verge, Ypres avec sa châtellenie et ses dépendances, Warneton, Commines, Werwic, Poperingen et ce qui dépend des lieux ci dessous exprimés. La ville et châtellenie de Cassel demeureront à S. M. Très Chrét. Lille avec sa châtellenie à l'exception de la ville et gouvernance de Douay, Tournay, Condé et Maubeuge avec tous leurs dépendances le tout en l'état que sont à présent les dits places pour ainsi servir de barrière avec le reste des Pays-Bas Espagnols aux dits Seigneurs Etats Généraux et pour en pouvoir convenir avec le dit Roi Charles selon la teneur de la dite grande alliance à l'égard de la garnison, que les dits Seigneurs Etats Généraux y tiendront que de toutes les autres choses dans les Pays Bas Espagnols et particulièrement pour avoir en toute propriété et souveraineté le haut quartier de Guèldre selon le traité de Munster de l'an 1648.

4) Comme ils (les Hollandais) s'étoient chargés de l'intérêt de tous leurs Alliés, ils demandèrent pour l'Electeur de Brandebourg, que le roi reconnut le nouveau titre de roi de Prusse, que cet électeur s'était donné. Cette condition n'était pas au nombre des préliminaires, mais les députés la traitoient de condition essentielle; et demandèrent de plus, que ce Prince ne reçut de la part de la France aucun trouble dans sa nouvelle possession des comtés de Neufchâtel et de Valengin. Le Roi fit répondre que S. M. ne regardoit pas l'Electeur de Brandebourg comme étant au nombre de ses ennemis; qu'à la vérité ses troupes servirent dans leurs armées mais comme mercenaires étant à leur solde.

Mémoires de Torcy, deel I, pag. 151 tot pag. 165.

de onderhandeling af, toen men volgens deze voorwaarden verder wilde onderhandelen. De slag van Malplaquet echter (September 1709) overtuigde hem, dat zijn macht niet tegen die van Europa was opgewassen en na de vernietiging van zijn laatste leger was hij wel verplicht de vredesonderhandelingen te hervatten.

En nog tot een andere zaak strekte zich de zorg onzer staatslieden uit. Tegelijk met den grooten oorlog in het Westen, was die in het Noorden uitgebroken. Reeds in den beginne, toen Pruissen door zijn deelneming in dien krijg uitgestrekte voordeelen had kunnen verwerven, was het niet dan met groote moeite den Engelsche en Nederlandsche gezanten gelukt den Koning van dit plan af te houden, daar men zijne strijdkrachten in den successieoorlog hoog noodig had. Men had daarbij de verzekering gegeven, hem in geval van aanval dadelijk bij te staan. Sedert dien tijd waren alle pogingen der Zeemogendheden niet alleen op de vrijwaring van het Pruissische gebied gericht geweest, maar men had ook geen ijver gespaard om een vrede tot stand te brengen, waardoor men van dien kant geen gevaar meer zou te duchten hebben. Niet alleen dat al die pogingen mislukten, maar de toestand werd gevaarlijker dan ooit, toen na de slag van Pultawa het laatste Zweedsche leger uit Pommeren door Brandenburg naar Polen trok. De Czaar die daarover woedend werd, behandelde 's Konings gezant, die hem daarover voorstellingen deed zoo onbeschoft, dat de mogelijkheid voor de hand lag, dat ook hij het Pruissische gebied niet meer zou eerbiedigen. De terugroeping van 25,000 man hulptroepen ware hiervan het gevolg geweest, en dat moest met alle kracht vermeden worden. Zoowel de Keizer als de Zeemogendheden begrepen dat het hoog tijd werd om hunne afwachtende houding op te geven en door een krachtig besluit het grondgebied van Pruissen te beschermen. Men teekende daarom een akte in den Haag, waarbij Pommeren en de overige Zweedsche bezittingen in Duitschland neutraal verklaard werden, en aan Karel XII verboden werd een leger uit die landen naar Polen te doen oprukken, daar bij niet nakoming van dit gebod de drie verbonden mogendheden met Pruissen en Hannover gezamenlijk zouden optreden, om hem dit te beletten. Dit besluit had de gewenschte uitwerking en het dreigend gevaar werd hierdoor afgewend ¹⁾.

¹⁾ Lamberty V, pag. 442.

Hadden de Nederlandsche staatslieden bij de vroegere onderhandelingen reeds de toezegging van Frankrijk verkregen, dat Lodewijk genegen was al hunne wenschen te vervullen, de Engelsche regeering begreep, nu de onderhandelingen op nieuw geopend waren, dat ook van haren kant iets moest gedaan worden, om de Republiek nog nauwer aan zich te verbinden en minder geneigd te maken, om aan de Fransche voorstellen gehoor te geven. Het bekende Barrièretractaat van 1709, was daarvan het gevolg ¹⁾. Aan den eenen kant garandeerde de Republiek aan Engeland de Protestantsche opvolging in de Hannoversche lijn, aan de andere zijde beloofde Groot-Britannie aan den Staat, behalve een Barrière in den uitgestrektsten zin, waartoe Rijssel, Maubeuge, Valencienn en Condé zouden behooren, nog daarenboven het bezit van geheel Opper-Gelder en het bezettingsrecht in Bonn, Luik en Hoey te verschaffen. Men zou gezamenlijk van Karel III zien te verkrijgen, dat hij dit Opperkwartier zonder ruil aan den Staat zou afstaan. Dit tractaat, hoewel later niet uitgevoerd, is een bewijs van den helderen politicken blik onzer staatslieden, die de handigheid hadden, om bij elk verdrag de wenschen der Republiek met de Protestantsche opvolging in Engeland te verbinden, waardoor hunne staatslieden

---

¹⁾ Art. 2. La succession à la couronne d'Angleterre ayant été réglée par un acte du parlement dans la ligne de la Sérénissime maison de Hanovre et dans la personne de la princesse Sophie et de ses héritiers, successeurs et descendans, mâles et femelles, nés et à naître, les Etats Gén. des Prov. Unies s'engagent et promettent d'assister et de maintenir dans la dite succession, celle ou celui à qui elle appartiendra, de les aider à en prendre possession s'il ne l'avoient déjà prise et de s'opposer à ceux qui voudront les troubler dans la prise de possession.

Art. 6. L. H. P. pourront mettre et avoir garnison dans les places suivantes à savoir Nieuwpoort, Furnes avec le fort de Knocke, Ypres, Menin, la ville de Lille, Tournay et sa citadelle, Condé, Valenciennes, Maubeuge, Charleroi, Namur, Liere, les forts de la Perle, Philippe, Damme, le Chateau de Gand et Dendermonde, le fort St. Donas sera cédé à l'Etat.

Article séparé. S. M. la reine de la Grande-Bretagne s'engage et promet de faire les mêmes efforts qu'elle s'est engagée de faire pour leur faire obtenir la barrière dans les Pays-Bas Espagnols, que le Haut Quartier de Gueldre soit cédé en toute propriété et souveraineté aux Seigneurs Etats Génér. comme aussi que leurs garnisons dans la citadelle de Liège, dans celles de Huy et de Bonn y restent jusques à ce qu'on en soit convenu autrement avec S. M. Imperiale et l'Empire. Lamberty, deel V, pag. 464.

gedwongen werden, om een getrouwe uitvoering aan die gesloten tractaten te geven.

Nauwelijks waren de onderhandelingen te Geertruidenberg begonnen (Maart 1710), of het duurde niet lang, dat de heer von Schmettau wederom een memorie overhandigde, waarin de Pruisische vorderingen bij den aanstaanden vrede vervat waren. Zij waren ongeveer van denzelfden aard als die van het voorgaande jaar, alleen poogde men hierin nader te bewijzen met hoeveel recht men het Overkwartier mocht vorderen, daar de pretensies van den Staat alleen op het bekende 52ste artikel van den Munsterschen vrede steunden. Nu de inwisseling tegen een equivalent nooit had plaats gehad, berustte volgens die memorie het recht der Staten alleen op het feit, dat die landen ter convenientie van de Republiek gelegen waren. De Koning gunde die landstreek gaarne aan hen, zoo slechts zijne belangen hierdoor niet benadeeld werden, en men kon toch van hem niet vorderen zijne eigene veroveringen terug te geven. Ook aan deze eischen werd voorloopig geen gevolg gegeven, daar de onderhandelingen opnieuw afgebroken werden.

Intusschen werd de verbittering des Konings tegen den Staat bij den dag heviger. Als hij zag hoe de voordeelen, die voor hem uit den Noordschen oorlog hadden kunnen ontstaan, verloren gingen, hoe wegens gebrek aan troepen vele schoone gelegenheden waren voorbij gegaan, om ook iets uit den Zweedschen buit te verkrijgen, dan zwol zijn gemoed op van toorn tegen de Republiek, die hem voor al zijne opofferingen niet eens eenige kleine voordeelen in Gelder gunde en de erfenisquaestie niet naar zijn zin regelen wilde.

Daarbij kwam nu nog de tijding van het sluiten van het Barrière-tractaat met Engeland, dat den Koning zoo zeer benadeelde. Het liefst was hij tegen de Hollanders opgetrokken, om zulke ondankbare menschen te straffen, maar zijne ministers brachten hem tot bedaren en overtuigden hem dat het uur der wrake nog niet gekomen was. Geen wonder dan, dat de verlenging van het subsidietractaat zeer twijfelachtig was, te meer daar men geweigerd had een voor den Koning zeer voordeelig verdrag te sluiten en men met de subsidies zeer ten achteren was. Alle bekwaamheid van Lintelo werd dan ook vereischt om dien slag af te wenden.

Persoonlijk bevriend met den Koning schreef hij aan den heer Fagel, griffier van H. H. M., dat Z. M. zeer welgezind en den Staat genegen was, maar het daarom dubbel te bekla-

gen viel, dat hij zoo licht gehoor gaf aan "de insinuaties van kwade menschen die slechts avancement en geld door intrigues zoeken." Hij gaf echter aan de Staten-Generaal den raad om eenigszins aan 's Konings wenschen te gemoet te komen en oordeelde dat de overgave van het zilverwerk van Frederik Hendrik hiertoe een zeer goed middel zou zijn, daar anders de Republiek door de influisteringen van von Grumbkow en von Marschall, van dit hof geen goeds meer te verwachten had ¹⁾.

Zijne pogingen werden dan ook met een gunstigen uitslag bekroond, daar het tractaat weer voor een jaar verlengd werd ²⁾. Hoe stoof de Koning echter op, toen Lintelo hem de resolutie der Staten-Generaal als antwoord op de memorie van von Schmettau voorlas, waarbij zij, na dankbetuiging, verklaarden, dat zij zich vroeger reeds over alle punten hadden uitgelaten en de verwachting koesterden, dat Z. M. van hen geene zaken zou vergen waarover zij geen vrije dispositie hadden ³⁾. Dus hij kon niet eens het zilverwerk van zijn grootvader bekomen en tot loon voor zijn jongste vergunning, weigerden H. H. M. om zich zelfs nader over zijne verzoeken uit te laten. De gezant, die het onweer zag aankomen, poogde wel die resolutie zoo gunstig mogelijk uit te leggen, maar de Koning viel hem in de rede en zeide, dat het een hemeltergende zaak was, hem dit zilver te weigeren, en dat hieruit duidelijk bleek hoe men meer consideratie had voor den Prins van Nassau dan voor hem. Nu de Staat zijne troepen verkregen had, bekommerde men zich weinig om zijn persoon en lachte men hem wat uit, terwijl ook de gezant misbruik maakte van zijne genogenheid jegens hem, door hem steeds over te halen de wenschen der Republiek te vervullen. Lintelo begaf zich na dit tooneel, onmiddellijk naar den minister van buitenlandsche zaken, den heer von Ilgen, en daar vernam hij dat von Grumbkow en von Marschall den Koning door hunne hatelijke inblazingen zoo vertoornd hadden, dat hij zich niet meer had kunnen beheerschen toen hij hem zag. Lintelo verzocht daarop van den minister om toch te weten wat zijn meester eigenlijk van de Staten vorderde, daar deze als executeurs niet over de goederen mochten beschikken zonder toestemming van beide partijen. Von Ilgen antwoordde, dat

1) Lintelo brieven, Jan. en Febr. 1710 R. A.

2) Het is het bekende subsidie-verdrag van het jaar 1704, zie pag. 58.

3) Resol. der Staten-Generaal, 8 April 1710.

Z. M. recht had op het zilver van Frederik Hendrik en dat men de beslissing over het Loo en Dieren niet mocht weigeren. Kort daarop kwam Wartenberg binnen, zeggende, dat de Koning zijne troepen zou terug roepen als hij geen voldoende antwoord van de Staten-Generaal kreeg, en dat voorloopig aan alle manschappen die nog niet over de Maas getrokken waren, bevel zou gezonden worden, om niet verder te trekken, terwijl aan von Schmettau de last gegeven was, om ook tegenbevel te zenden aan die afdeelingen, die reeds de Maas gepasseerd waren, zoo de Staten-Generaal geen gunstig antwoord geven zouden ¹⁾).

En dat die woorden geene ijdele bedreigingen waren, bleek ras uit de zending der H.H. von Grumbkow en von Hymen naar den Haag met de opdracht, om eens voor goed alles naar 's Konings wenschen te regelen. De memorie, die zij bij de Staten-Generaal indienden, begon met de klacht dat het land door den oorlog verarmd en de pest uitgeput was, dat men niettegenstaande die rampen, 25,000 soldaten op de been hield waarvoor de Staat nog acht tonnen gouds subsidie ten achteren was; dat vervolgens de Pruissische belangen door het Barrièretractaat van 1709 geheel over het hoofd waren gezien, terwijl men toch beloofd had in geen afzonderlijke handeling te treden; dat de zaken der erfenis zich nu reeds negen jaren voortsleepten zonder dat den Koning recht geschiedde, zooals nu weer duidelijk bleek uit het vonnis van het hof van Gelderland, waarbij Dieren, dat hem volgens Geldersch recht toekwam, aan den Prins van Nassau toegevozen was ²⁾). Was het niet duidelijk, dat men zijne troepen gebruiken wilde zonder aan zijne rechtmatige aanspraken gehoor te geven? Daarom had Z. M. besloten zijne manschappen terug te roepen, zoo H. H. M. aan zijne grieven geen gehoor wilden geven. Men wenschte daarom vooreerst, dat in de vredespreliminairen van het recht van Pruisen op Oranje, Neufchâtel en Opper-Gelder melding gemaakt werd, dat zij verder, behalve de afbetaling der subsidiën, beloven zouden, buiten weten van den Pruissischen gezant niet te onderhandelen; vervolgens zou men alle moeite moeten aanwenden om de twisten over de nalatenschap te beslissen en de goederen

¹⁾ Lintelo, 19 April 1710, R. A.

²⁾ Het Geldersche landrecht bepaalde, dat de onroerende goederen het eerst naar den naasten erfgenaam bij versterf gaan zouden, zonder dat er bij testament over beschikt mocht worden.

van Frederik Hendrik zoowel als die der vorstin van Anhalt aan den Koning te doen uitkeeren. Eindelijk verzocht men de goede diensten van H. H. M. bij Engeland en den Keizer, om eenige zaken, die den Koning ter harte gingen ingewilligd te zien ¹⁾.

Onze regering stond voor een moeielijk geval, nu zij de Pruissische troepen, sedert de verandering van het kabinet in Engeland, minder dan ooit missen kon. Zij moest dubbel voorzichtig zijn, daar door den dood van Josef I en den val van Marlborough de oorlog een geheel andere wending dreigde te nemen. Zij antwoordde daarom, dat zij steeds met dankbaarheid de goede diensten van den Koning erkend had, maar dat ook getrouwheid aan het verbond het eenige middel was, om de onafhankelijkheid van alle bondgenooten te verzekeren ²⁾. Om die te bevorderen beloofden de Staten-Generaal alle achterstallen af te betalen en hoewel hun de lasten van den oorlog zeer zwaar vielen, de provinciën hiertoe ten ernstigste aan te manen; vervolgens zouden zij bij de onderhandelingen aan de gezanten alles getrouw mededeelen, en wat Opper-Gelder aanging, verklaarden zij zich bereid om Z. M. in zijne pretensiën tegen Spanje bij te staan, zonder dat echter hierdoor, iets ten nadeele van hun verkregen recht volgens het Munstersche tractaat besloten zou worden. Eindelijk waren zij genegen, om in de erfeniszaak aan de partijen een nieuwe onderhandeling voor te stellen, die dan in drie of vier maanden geëindigd zou zijn, terwijl voorloopig Dieren aan den Koning en het Loo aan den Prins zou toegewezen worden. Daarna zou het Hof aangeschreven worden meer spoed te maken en zoo, binnen den voorgestelden tijd, geen schikking tot stand gekomen was, zouden de goederen van Frederik Hendrik, waarover tusschen partijen geen geschil was, aan den Koning, na aftrek der legitime verblijven, terwijl aan den Prins op zijn beurt de overige bezittingen,

1) Zie memorie van von Grumbkow en von Hymen in de resolutie der Staten-Generaal, 2 April 1711.

2) Die Herren im Haag waren zuerst verwundert und suchten die beliebten Weitläufigkeiten, die Zahlungen seien Sache jeder einzelnen Provinz, in der Oranischen Sache könnten sie den Gang des Rechts nicht stören. Eine zweite Erklärung Preussens zeigte ihnen dass sie einlenken müssten wenn die grosse Allianz nicht um 30,000 Mann schwächer in die nächste Campagne gehen sollte.

Es wirkte; in der Oranischen Sache versprach der Rathspensionär sein Aeusserstes zu thun um den Vergleich zu fördern. Die Resolution der Hochmögenden (21 April) lautete so zuvorkommend wie möglich. Droyssen Gesch. der Preussischen Politik, König Friedrich I, IV Theil, I Abtheilung, pag. 371.

zouden worden afgestaan. Het verzoek om zijn voorspraak te zijn bij den Keizer en Engeland, werd insgelijks ingewilligd ¹⁾).

Zoo de Algemeene Staten gedacht hadden den Koning met dit antwoord te bevredigen, vergisten zij zich deerlijk, want hij liet terug zeggen, dat het hem lang niet positief genoeg was en hoewel hij zijne troepen nog niet zou terug ontbieden, toch vast besloten was dit te doen, zoo de Staten zich niet kort en bondig verklaarden omtrent de volgende eischen:

Vooreerst moest de regeering zich plechtig verbinden, om alle achterstallen af te betalen en de onderhandelingen over een schikking in drie maanden te doen afloopen, daar men binnen dien tijd kon oordeelen of de Prins daartoe genegen was of niet; verder zouden alle procedures over Turnhout gedurende dit tijdvak opgeschort blijven en als de termijn afgelopen was, moesten aan Z. M. de goederen van Frederik Hendrik overgeleverd worden zonder eenige uitzondering van legitime. Eindelijk verlangde hij dadelijk in het bezit van Dieren gesteld te worden ²⁾).

Den 21sten April 1711 antwoordden de Staten dat zij met leedwezen gezien hadden, hoe hunne laatste resolutie van den 2^{den} dezer den Koning niet voldaan had, maar dat zij, geene rechters zijnde in de erfenisgeschillen, ook niet verder hadden kunnen gaan zonder partij te kiezen. Zij hadden echter de volgende zaken besloten waarmede zij hoopten dat de Koning genoeg zou nemen:

- 1°. beloofden zij alle mogelijke moeite bij de provinciën aan te wenden, dat de achterstallen afbetaald wierden;
- 2°. wilden zij den Prins verzoeken zoo snel mogelijk gemachtigden te zenden, om de onderhandelingen te beginnen;
- 3°. zouden zij van den Prins zien te verkrijgen, dat gedurende de onderhandelingen alle procedures over Turnhout geschorst werden;
- 4°. hoopten zij dat de Koning genoeg zou nemen met de verklaring, die zij reeds vroeger over Dieren en de goederen van Frederik Hendrik gegeven hadden ³⁾).

Dit antwoord stelde Frederik I tevreden en men begon van beide kanten ernstige pogingen aan te wenden, om dit hatelijk erfenisgeschil nu eens voor goed te regelen. Namens den Prins werd hiertoe Ulrich Huber, secretaris der Staten van

¹⁾ Resol. der Staten-Generaal, 2 April 1711.

²⁾ Resol. Staten-Generaal, 16 April 1711.

³⁾ Resol. Staten-Generaal, 21 April 1711.

Friesland, naar den Haag gezonden, terwijl von Hymen, kanselier van Kleef, de belangen des Konings zou waarnemen. Maar hoe bleken de gevoelens uit elkaar te loopen, toen elk der partijen met hare voorstellen voor den dag kwam! Na de voorloopige verklaring van den Secretaris, dat de Prins zich niet door de schikkingen, die gedurende zijn minderjarigheid gemaakt waren, verbonden rekende, wilde hij, na aftrek der legitime, slechts de bezittingen van Frederik Hendrik aan den Koning afstaan, terwijl hem zelf de goederen van Philips Willem, Maurits, Willem II en Willem III zouden toegewezen worden. 's Konings gemachtigde vorderde, hoewel zijn meester recht had op de geheele nalatenschap, dat zij in twee gelijke deelen verdeeld zou worden, maar slechts onder die conditie, dat het Prinsdom Oranje, de goederen in de Dauphiné, Franche-Comté en Bourgondië, de graafschappen Meurs, Lingen en Montfoort in zijn deel zouden komen; dat hem daarenboven Turnhout, de Genneper tol, het Kleefsche licent en het huis te Dieren afgestaan en de onbetaalde schulden van Frederik Hendrik door beide partijen zouden voldaan worden.

Op het eerste gezicht zou men zeggen dat elke schikking na zulke voorstellen onmogelijk werd: de beide gevolmachtigden wanhoopten echter nog niet en zetten de onderhandeling voort en wel met zulk goed gevolg, dat de Prins later met veel gematigder voorstellen voor den dag kwam.

Hij stemde er in toe, dat de goederen van Philips Willem verdeeld zouden worden, zoodat de Koning, behalve de bezittingen van Frederik Hendrik nog de helft van Philips nalatenschap zou verkrijgen, terwijl den Prins, behalve het overige, de goederen van Maurits, Willem II en Willem III zouden toegewezen worden. De Koning vond den voorslag veel te ongunstig en weigerde dien aan te nemen.

Ulrich Huber stelde toen voor, de erfenis in twee deelen te verdeelen, waarbij een gedeelte der goederen van Philips Willem zoowel aan den Koning als aan den Prins zou komen; terwijl aan den laatsten alle bezittingen van Prins Maurits zouden afgestaan worden ¹⁾.

Te dien einde maakte hij een verdeelingsplan, waarbij, behalve de bovengenoemde vastgestelde punten bepaald werd, dat zooveel mogelijk alles uit den boedel van Anna van Egmont en Frederik Hendrik aan den Koning zou toekomen,

¹⁾ Resol. Staten-Generaal, 6 Julij 1711.

terwijl de bezittingen der overige Prinsen aan Jan Willem Friso zouden behooren ¹⁾).

1) De lijst bestond uit de volgende verdeeling:

DEEL VAN DEN KONING.	DEEL VAN DEN PRINS.
1°. Oranje en de vier baroniën van Philips Willem.	1°. Breda; Philips Willem.
2°. Goederen in Bourgondië van Philips Willem.	2°. Steenberg; " "
3°. Naaldwijk en Honsholredijk van Frederik Hendrik.	3°. Dongen; " "
4°. Oranjepolder; Frederik Hendrik.	4°. Vere; Maurits.
5°. 's Gravesande; " "	5°. Vlissingen; "
6°. Rijswijk; " "	6°. Niervaart; "
7°. Paleis in den Haag; " "	7°. Oosterhout; Philips Willem.
8°. Herstal; Philips Willem.	8°. Brake; " "
9°. Montfoort; Willem III.	9°. Maartensdijk; Anna v. Buren.
10°. Buren; Anna v. Egmont.	10°. Scherpenisse; " "
11°. Leerdam; " "	11°. Willemstad; Maurits.
12°. IJsselstein; " "	12°. Sichem; Philips Willem.
13°. Het land van Kuik; Maurits.	13°. Meerhout; Willem III.
14°. Lingen; Anna v. Buren.	14°. Burggraafschap } Phil. Willem. van Antwerpen;
15°. Meurs; Prins Maurits.	15°. Grimbergen; " "
16°. Loosduinen; Frederik Hendrik.	16°. Noord-Beveland; Anna van Buren.
17°. Terheide; Maurits.	17°. Huis te Brussel; Phil. Willem.
18°. Geertruidenberg; Frederik Hendrik.	18°. Breevoort; Maurits.
19°. Gonneper tol; Willem III.	19°. Warneton; Philips Willem.
20°. De 1/2 van de pretensie op den Koning van Spanje (*).	20°. Kranendonk en Eindhoven; Anna van Buren.
21°. Turnhout; Amalia van Solms.	21°. Kruitberg; Willem III.
22°. Dieren; Willem II.	22°. Vianden; Maurits.
	23°. St. Vith; "

DEEL VAN DEN PRINS.

- 24°. Butgenbach; Maurits.
- 25°. Willem- en Mariapolder; Willem III.
- 26°. Daesburg; Maurits.
- 27°. Sevenbergen; Willem III.
- 28°. Wernehout; "
- 29°. Oud princeland; Willem II.
- 30°. Diest; Philips Willem.
- 31°. Hulster-Ambacht; Philips Willem.
- 32°. Hooge en Lage Zwaluwe; Frederik Hendrik.
- 33°. Burensche tienden; Anna van Buren.
- 34°. 't Loo; Willem III.
- 35°. Soestdijk; "
- 36°. Polanen; } onbekend.
- 37°. Domburg; }
- 38°. De 1/2 van de pretensie op den Koning van Spanje.

(*) Deze bestond in een jaarlijksche rente van f 100,000 die uit de opbrengst der tollèn van de Maas gevonden werd.

Intusschen was de Koning zelf naar den Haag gekomen om daardoor meer spoed aan de onderhandeling bij te zetten en, door een onderhoud met den Prins, de zaak nader tot een beslissing te brengen. Die Vorst bevond zich echter in het leger, maar begaf zich op reis, nadat de Staten hem geschreven hadden, hoe Z. M. zijn overkomst wenschelijk achtte en zich tegenover hem beter uitlaten kon dan tegen een ander¹⁾. Te vergeefs: daar de Prins bij den overtocht over den Moerdijk verdronk. Hoewel de Koning, de onwillekeurige oorzaak van dit ongeluk, hierover diep getroffen was, verloor hij toch zijne belangen niet uit het oog, maar liet eenige dagen later door de H.H. von Grumbkow en von Hymen een memorie overhandigen, waarbij hij voorstelde, dat, daar door den dood van den Prins de eindbeschikking toch niet plaats kon hebben, en zijn belang zoowel als dat der erfgenamen van den overledene eischte, dat die zaak niet geheel onbeslist zou blijven, Dieren voorloopig aan hem gegeven zou worden, tot dat de eindbeschikking plaats zou gehad hebben, terwijl het Loo aan de erfgenamen zou blijven; dat hem verder de goederen van Frederik Hendrik, na aftrek der legitime, en al datgene wat hem buiten tegenspraak toekwam, toegewezen zouden worden. Daar het vervolgens voor beide partijen van belang was, dat nu reeds uitgemaakt wierd, wie van hen het Prinsdom Oranje en de overige goederen in Frankrijk bezitten zou, stelde Z. M. aan H. H. M. voor, thans reeds te verklaren, dat bovengenoemde landen na een eventueelen vrede aan den Koning komen zouden tegen een schadevergoeding aan de erfgenamen van den Prins uit te keeren; eindelijk verzocht hij dat de Nederlandsche bezetting uit Meurs zou aftrekken daar het Rijksgerecht hem in het wettig bezit gesteld had²⁾.

De Algemeene Staten waren niet weinig verlegen: zij stonden tusschen den Koning, die steeds dreigde de niet vervulling zijner eischen met de terugroeping zijner troepen te bestraffen, en de Prinses-weduwe, voor wier ongelukkig lot

1) Der Plan des Königs war namentlich ihm die Statthalterschaft auch der fünf andern Provinzen zu verschaffen, und er war in der Lage, das Zugeständniss von denselben zu fordern. Droysen, IV Theil, I Abtheilung, pag. 379.

2) Resol. Staten-Generaal, 20 Julij 1711.

elkeen deernis had en wier rechten men niet zonder gevaar voor een opschudding in Friesland verkorten kon ¹⁾. Daar men echter den Koning niet onvoldaan wilde laten vertrekken, namen zij een resolutie die zonder iets te beslissen hem eenigzins voldoen kon ²⁾. Zij verklaarden hierbij dat het beste ware alles voorloopig in statu quo te laten tot dat de douairière Maria Louise een gemachtigde zou benoemd hebben. Daar deze nu echter, in hare groote droefheid en bezwaard met de plichten als voogdes, nog geen gelegenheid had om hare zaken te regelen en de Koning intusschen verzocht, dat voorloopig die punten uitgemaakt zouden worden, die onlangs in de April-resolutien behandeld waren, zoo besloten zij, daar de beslissing omtrent de goederen van Prins Fredrik Hendrik in dit onvoorziene geval zeer moeielijk was, den Koning behalve wat hij reeds had, nog *f* 50,000 uit te keeren, waarvan *f* 14,000 uit Naaldwijk, Honsholredijk, Wateringen, Oranje-polder, 's Gravesande en het paleis in het Noordeinde, welke bezittingen hem zouden overgeleverd worden, terwijl het resteerende uit de goederen die onder de administratie bleven, zou gevonden worden; daarenboven wilde men Z. M. het gebruiksrecht van Dieren overlaten zonder de bezitsquaestie daarmede uit te maken. Even zoo zouden aan de erfgenamen van den Prins *f* 50,000 s' jaars worden uitgekeerd of indien zij liever goederen verkozen, zouden hun bezittingen tot die waarde overgeleverd worden. Daarenboven wilde men hun het Loo onder dezelfde voorwaarden, als die welke aan den Koning omtrent Dieren gesteld waren, overgeven en vervolgens zou de onderhandeling zes maanden na de bevalling der Prinses hervat worden. En wat het verzoek tot ontruiming van Meurs aanging, hierover konden zij nog geen vast besluit nemen voordat men met het gevoelen der staten van elke provincie bekend geworden was.

Zonder protest had die resolutie 's lands vergaderzaal niet verlaten, daar de provinciën Groningen en Friesland ze als hoogst nadeelig voor de rechten der Douairière beschouwden. Dit verzet hielp echter niet veel, daar niet alleen de overige gewesten haar goedkeurden, maar ook de Koning

¹⁾ Zij was een dochter van den landgraaf van Hessen-Kassel.

²⁾ On admira la sagesse de son contenu, car sans beaucoup décider on y donnoit quelque satisfaction à ce roi-là.

Lamberty, deel VI, pag. 519.

voor zijn vertrek verklaarde, dat hij haar inhoud aannam en er zich geheel mede kon vereenigen, waarop de goederen waaruit hij een gedeelte zijner inkomsten trekken moest, hem werden uitgekeerd. De goede verstandhouding scheen zelfs weder in zoo verre hersteld te zijn, dat ter zelfder tijd het alliantie tractaat op nieuw voor vijf jaren verlengd werd ¹⁾.

Hoewel de Prinses-weduwe, na eenige aarzeling, tot die schikking weigerde toe te treden, werd hierop geen acht geslagen, zoodat dit vraagpunt voorloopig tot 's Konings genoegen geregeld was.

§ 12.

Terwijl al deze zaken voorvielen en de Pruissische eischen tegenover den Staat steeds een grootere uitbreiding kregen, hadden er in den loop van den oorlog gewichtige veranderingen plaats gegrepen. Zonder eenige overwinning, stond Lodewijk XIV in een toestand zooals hij dien sedert jaren niet meer gekend had, en aan twee toevallige gebeurtenissen was het toe te schrijven, dat hij nog de hoop mocht koesteren dat de oorlog een meer gunstige wending nemen zou. De dood van Josef I hief een der hoofdgronden op waarom men ten strijde getogen was, en evenmin als men een te groote macht aan het huis Bourbon mocht toestaan, even zoo strijdig vond men het met het evenwicht van Europa, zoo een dergelijke aanwas van gebied aan het huis Habsburg gegeven werd. Niemand gevoelde er lust toe om het rijk van Karel V te hernieuwen. Daar nu tegelijkertijd in Engeland een verandering van ministerie inviel, waarbij de Whigs voor de Tories het veld moesten ruimen, zoo had die Staat ook veel van zijn gevaarlijkheid verloren. Een nieuwe onderhandeling met Frankrijk was daarvan het gevolg en Bolingbroke en Oxford waren het met de Fransche onderhandelaars over de hoofdpunten weldra eens. (October 1711). Dat deze hemelsbreed verschilden van die, welke de Staten de Torcy te Geertruidenberg hadden aangeboden, kan men licht begrijpen ²⁾.

¹⁾ Resolutie der Staten-Generaal, 28 Julij 1711.

²⁾ Art. 2. Que S. M. Très Chrét. consentira volontiers et de bonne foi à prendre toutes les mesures raisonnables pour empêcher que les Couronnes de France et d'Espagne soient jamais unies sur la tête d'un même Prince.

Art. 4. Comme le roi veut aussi maintenir exactement l'observation de

Zoowel de Staten-Generaal als de Keizer stonden een oogenblik verzet over zoo groote trouweloosheid, maar dit gevoel werd bij de eersten op den achtergrond gedrongen door de overweging van eigen onmacht en van de noodzakelijkheid om de voordeeligste voorwaarden te bedingen. Maar hier hadden wij buiten het hof van Berlijn gerekend, want nauwelijks had men daar vernomen, dat er nieuwe onderhandelingen geopend werden, of de Pruissische gezant overhandigde eene nota, waarin men de hoop uitsprak om door openhartige mededeelingen en gemeenschappelijke onderhandelingen tot een voordeelligen vrede met Frankrijk te geraken. En om niet in het onzekere te blijven van datgene wat de Koning vorderde, zoo wenschte hij, dat in de preliminairen vastgesteld zouden worden de erkenning van het Koningschap, de garantie van het rustig bezit van Neufchâtel en Valengin, de zekerheid dat aan zijn meester als erfgenaam het Prinsdom Oranje en de goederen in de Franche-Comté en Bourgondië zouden worden uitgekeerd, en de afstand van Gelder, totdat aan zijne vorderingen tegen Spanje voldaan zou zijn ¹⁾. Toen die voorwaarden reeds vroeger besproken werden tusschen Lintelo en von Ilgen, had de Nederlandsche gezant alle moeite aangewend, om toch Oranje niet onder die voorwaarden opgenomen te zien, daar het hard voor het Huis van Nassau was, den prinsentitel te voeren zonder een prinsdom te bezitten, terwijl de Koning reeds heer was van zoovele vorstendommen. Von Ilgen antwoordde dat zijn meester nooit dulden kon, dat dit land onder de administratie der executeurs zou komen, daar bij de vele aanspraken die er van verschillende zijden op gemaakt werden, hierdoor de uitkomst geheel in het onzekere gesteld zou worden, te meer daar men de

---

la paix lorsqu'elle aura été conclue, et que l'objet que S. M. se propose est d'assurer les frontières de son Royaume sans troubler en quelque manière que ce soit les états voisins, elle permet de convenir par le traité futur de paix, que les Hollandais auront entre leurs mains les places fortes qui seront spécialement dans les Pays-Bas pour servir désormais comme de barrière qui assure le repos de la république de Hollande contre toute entreprise de la part de la France.

De preliminairen bestonden uit 7 artikelen, Art. 2 en 4 zijn echter de voornaamsten. Zie verder Lamberty, Tome VI, pag. 629.

Droysen, IV Theil, I Abtheilung, pag. 385. Mémoires de Torcy, Tome III, pag. 80—87.

¹⁾ Secreete Resol. Holland, 19 Nov. 1711.

machtige mededinging van Lodewijk XIV te vreezen had, die het landje voor zich zelve wenschte te behouden. Men meende nu eenmaal te Berlijn alle reden te hebben om over den Staat ontevreden te zijn, daar men niettegenstaande alle opofferingen, den Koning steeds het bezit van Oranje en Opper-Gelder misgunde. Hoewel de gezant verklaarde, dat de Staten-Generaal over Oranje niets beslissen konden, was men toch dadelijk met het antwoord gereed, dat de Republiek dit Vorstendom nog veel liever aan Frankrijk dan aan Pruisen afstond, zooals uit de stemming van vier provinciën gebleken was. Men kon zich echter in den Haag troosten met de gedachte dat het reeds lang de politiek te Berlijn geworden was, om den Staat voor alle ongelukken en teleurstellingen aansprakelijk te stellen. Zag de Koning hoe zijn land verarmde en uitgeput raakte, hoe de financiën bij den dag in meer verwarden toestand kwamen, dan was men terstond gereed om de Republiek hiervan te beschuldigen, daar men voor haar welzijn zich zulke groote opofferingen getroostte, zonder zich zelve af te vragen of die toestand niet zijn oorzaak had in de overmatige pracht en weelde, in de gunstelingenregeering en het slecht beheer ¹⁾.

In Februari 1712 werden de vredesonderhandelingen in Utrecht geopend en de voornaamste list van Engeland was nu om de bondgenooten van elkander te scheiden. Te dien einde werd Strafford naar Berlijn gezonden om den Koning te bewegen zijne troepen terug te trekken en zich geheel aan de leiding van het Britsche Kabinet toe te vertrouwen. Men weigerde, de Koning uit wantrouwen, de Kroonprins wegens zijn haat tegen Frankrijk, maar de straf bleef niet uit.

Alle achterstallige subsidiën werden nietig verklaard en men liet in Berlijn door Strafford zeggen, dat men er niet op rekenen moest ooit een penning er van te zien. Die slag was des te gevoeliger daar het gevecht van Denain bewees, dat men zonder Engeland niet langer tegen Frankrijk opgewassen was. Men hoopte nu ten minste, dat de Republiek en de Keizer het gedeelte van Groot-Britannië zouden overnemen, maar hunne verklaring dat zij hiertoe onvermogen waren, benam den Koning de hoop om ten minste van dien kant eenige belooning voor zijn standvastigheid te

¹⁾ Brieven van Lintelo, October 1709.
Februarij—April—Mei 1712.

verkrijgen ¹⁾). Een bevel aan den Prins von Anhalt om tegen half Augustus af te marcheeren, was hiervan het gevolg; wel poogde men door het overzenden van eenig geld den Koning van besluit te doen veranderen, maar von Ilgen verklaarde, dat die orders gehandhaafd zouden blijven zoo H. H. M. of andere geallieerden niet in de betaling voorzagen ²⁾).

Hadden onze regenten in den beginne het plan gekoesterd, om geen deel aan het congres te nemen, het verlies van den slag bij Denain overtuigde hen, dat het onmogelijk was zich langer daaraan te onttrekken, te meer nu de Fransche gevolmachtigden verklaarden, dat het niet meer dan billijk was zoo de Republiek de kosten van den laatsten veldtocht betaalde, die door hare weigering, om zich bij Engeland aan te sluiten, gemaakt waren. De Algemeene Staten gaven diensvolgens aan Strafford te kennen, dat zij bereid waren hunne gemachtigden naar Utrecht te zenden.

Onze toestand was verre van benijdenswaardig. Wij stonden tusschen Frankrijk, dat geene gelegenheid ongebruikt liet voorbijgaan om zich over zijne vernedering bij Geertruidenberg te wreken, en tusschen Engeland, dat tot elken prijs vrede wilde sluiten en dat ons dadelijk bij de onderhandelingen over een nieuw Barrièretractaat deed gevoelen, hoe de toestanden veranderd waren ³⁾); daarenboven deed de Koning van Pruisen, die zoo even nog ondervonden had, wat het beteekende zich niet geheel naar den wil der ministers in Londen te voegen, alle mogelijke moeite om zich naar de Engelsche wenschen te gedragen, daar alleen dit land hem Oranje en Gelder en misschien wel Roermond en Venlo zou kunnen verschaffen. De beslissing omtrent Meurs overtuigde hem, dat men van de Republiek niet veel te duchten had.

In den loop van een half jaar overhandigde de heer von

1) Lintelo, 30 Julij, 1712

2) Secreete Resol. Staten-Generaal, 8 Aug. 1712.

3) De smadelijke toon waarop Strafford aan Prior in Parijs mededeelde, dat de Staat tot de onderhandeling toegetreden was, is te karakteristiek om niet medegedeeld te worden.

Si nous souhaitons que les *grenouilles* signassent avec nous la chose seroit facile, il n'y auroit qu'à leur laisser Tournay et même l'on ne pourroit le leur refuser si nous signions ensemble, mais j'espère que vous couperez court là-dessus. Droysen. Preuss. Politik, König Friedrich I, Theil IV, Abtheilung I, pag. 410.

Schmettau acht nota's, waarbij de ontruiming dier plaats verzoekt werd ¹⁾).

De Staten-Generaal bleven steeds weigeren, daar zij het bezettingsrecht op wettige wijze verkregen hadden en in die gevaarlijke tijden minder dan ooit bereid waren om aan dit verzoek te voldoen.

De Koning beproefde toen nog eens of de stad zich zou willen onderwerpen en zond commissarissen om de huldiging der inwoners te ontvangen. Die poging mislukte echter geheel en al; men weigerde hem te erkennen, schold zijn gemachtigden voor Pruissische dieven uit, en verklaarde dat men liefst onder Nederlandsche bescherming wilde blijven ²⁾. Zelfs een bevel van het rijkskamergericht, om zich op straffe van 1000 mark goud aan den Koning te onderwerpen, hielp niets. Dit was hem toch wat al te erg en sedert dien tijd besloot hij er voor goed een einde aan te maken. s' Nachts (8 Nov. 1712) beklommen Pruissische troepen, onder bevel van den Prins van Anhalt Dessau, de wallen en verrastten de vesting. Het hatelijkste was, dat men zich bij dien overval van Nederlandsch geschut en ammunitie bediend had en het aan den kommandant en de burgerij had doen voorkomen, alsof het Staatsche krijgsbenden geweest waren die ter hunner bescherming verschenen. Voorloopig veroorloofde men nog, dat de Hollandsche bezetting, hoewel geheel onschadelijk gemaakt, in de stad bleef.

Bij het vernemen van dit bericht was natuurlijk hier te lande de verontwaardiging allerhevigst. De Staten-Generaal schreven, dat zij zeer verbaasd waren over zulk eene handelwijze, die moeilijk te rijmen was, met de vele betuigingen van vriendschap en goede verstandhouding die Z. M. steeds beweerde tegenover den Staat gekoesterd te hebben. Twee zaken waren volgens hen in de quaestie te onderscheiden; de possessie van den Koning en het recht van bezetting van den Staat. Met het bezitsrecht hadden zij zich nooit bemoeid, daar de Koning en de Prins van Nassau

¹⁾ In een dier nota's stond: "que Sa Maj. ne peut pas croire que V. H. P. voudront toujours faire continuer la prostitution d'un roi et bon allié en protégeant des réfractaires contre la justice d'une manière inouïe." Droysen, pag. 413. Zie verder Lamberty, deel VII, pag. 568 en 570.

²⁾ Natürlich dass Rath und Bürgerschaft dieser Deutschen Stadt mit Vergnügen die Huldigung verweigerten und auf die preussischen Diebe schimpften, zufrieden unter dem Schutze der holländischen Besatzung ihre Freiheit geniessen zu können. Droysen, Friedrich I, König von Preussen. IV Theil, I Abtheilung, pag. 411.

dit met elkander hadden uit te maken. Volgens hunne bevelen had de commandant zich ook nooit met de uitspraken van het hof van Wetzlar ingelaten, maar de oppositie tegen deze dekretten was steeds van de burgerij uitgegaan. Of deze daarin gelijk had wilden zij niet onderzoeken, maar in ieder geval was het hoogst ongepast, om te midden van onderhandelingen dergelijke gewelddadigheden te plegen. Wat het recht van bezetting aanging, daarin had het rijkskamergericht niets te beslissen, daar de Staat gedurende meer dan 100 jaren dit recht rustig had uitgeoefend. "En nademaal wy niet kunnen nalaten over dese onvriendelyke maniere van handelinge seer gevoelig te syn, soo willen wy hoopen en vertrouwen dat U. K. M. het ongelyk dat hierdoor onze Staat aangedaan is, wel sal willen doen repareren en gevolgelyk alles weder stellen in syn geheel, doende U. M. ook weder uittrekken uwe troepen uit het Casteel soo wel als uit de stad van Moers en latende aan ons de besettinge soo als wy die soo lange jaren hebben gehad. Wy versoeken hetselve van U. M. hooge aequiteit, vriendschap en genegenheid voor onse Staat te gemoet te sien, gelyk wy van onse syde altoos genegen en bereid syn, omme met U. M. alle goede vrund en nabuyschap te onderhouden" ¹⁾.

De Koning antwoordde, dat die overval op zeer gematigde wijze had plaats gehad en er geene buitensporigheden geschied waren, dat het hem speet, dat die zaak zulk eene onaangename wending genomen had, maar, hij daartoe ook nooit zou overgegaan zijn, zoo de Staten niet steeds geweigerd hadden hem in het verkrijgen van zijn recht behulpzaam te zijn. Verder achtte hij het zeer wenschelyk zoo zij hunne soldaten uit de stad lieten gaan daar deze toch geheel overbodig waren. Bovendien koesterde hij de hoop, dat dit geval er niets zou toe bijdragen, om in die droevige en gevaarlijke tijden de langdurige vriendschap te verstoren, daar hij van zijn kant bereid was om "in vertrouwde onderlinge vriendschap onveranderd te willen continueren, en H. H. M. door die occupatie noch in haar recht, noch in haar belang eenigsints verkort sijn" ²⁾.

Hadden de Staten-Generaal gehoopt, dat aan hun verzoek voldaan zou worden, een brief van Lintelo overtuigde

¹⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 18 November 1712, R. A.

²⁾ Resolutie Holland, 21 December 1712.

hen van het tegendeel, waarin hij hun schreef "dat men geensints hier geintentioneerd was die saeck in zijn geheel te herstellen, maar dat men sou soecken door mediatie van andere vorsten die saeck soo mogelyck in der minne te doen schikken" ¹⁾). Een protest van de erfgenamen des Prinsen van Nassau, waarin voornamelijk het feit bestreden werd op grond dat een sententie van het hof, manu militari door een der partijen ten uitvoer gebracht, niet geldig was, had natuurlijk niet het minste gevolg. Men had nu ten minste kunnen verwachten, dat de Koning na zijne laatste vriendschapsbetuigingen de zaken voorloopig in statu quo zou gelaten hebben. Zonder twijfel maakte het dus in den Haag een vreemden indruk, toen de tijding bekend werd, dat de Pruissische bevelhebber, toen den 31sten December het Hollandsche garnizoen de stad nog niet verlaten had, alle posten opgelicht en deze met hunne officieren buiten de stad gezet had. Kort daarop werden H. H. M. met een brief van Z. M. verrast, waarbij deze hun betuigde hoe aangenaam hij het vond, dat die zaak zoo gemakkelijk gegaan was, zonder dat er zelfs eenig "odieux" woord gewisseld was ²⁾).

En wat deed de Nederlandsche regeering nu tegen zulke handelingen? Berustte zij in het feit en was de Republiek reeds zoo diep gezonken, dat zij dergelijke beleedigingen en hoonende brieven behoefde te verdragen? Het eenige antwoord is, dat zij met kalme gelatenheid zich in haar lot schikte en geene pogingen aanwendde, om het verlorene te herwinnen. Hadden wij 25 jaren later dus gehandeld, toen de Republiek bekend stond als een zwakke machteloze staat, dan zou zulk een handelwijze verklaarbaar geweest zijn, maar dat men zulke zaken lijdelijk aanschouwde, nu Nederland nog onder de groote mogendheden gerekend werd, nu Heinsius als raadpensionaris aan het hoofd der regeering stond, terwijl wij nog generaals en diplomaten hadden in de school van Willem III gevormd, dit komt ons in den beginne geheel onbegrijpelijk voor. Welk een knak voor ons prestige moest het wel zijn, dat de Republiek der Vereenigde Nederlanden zich beleedigingen liet welgevallen door de jongste mogendheid in Europa. Wij behoefden dien hoon nog niet eens op bloedige wijze te wreken, repressaillemaatregelen

¹⁾ Lintelo, November 1712, R. A.

²⁾ Brief van den Koning, Stedelijk Archief van Amsterdam, Januari 1713.

konden wij in menigte nemen en Engeland had immers nog zoo even aangetoond, op welke plaats het hof van Berlijn de gevoeligste slagen konden toegebracht worden. Maar zelfs dit deden wij niet. Hoewel dan de houding der regeering geheel in strijd was met de waardigheid van den Staat, zijn er toch wel redenen te vinden die haar tot dit vreemde gedrag noopten. Welke veranderingen hadden er niet plaats gehad in de laatste twee jaren! De Republiek, tot nog toe met de grootste achting behandeld, kon zich niet gewennen aan de gedragslijn, die zoowel vriend als vijand tegenover haar hadden aangenomen. Zoowel Engeland, dat wij de vrijheid geschonken hadden, als Lodewijk XIV, wiens gezanten om vrede gesmeekt hadden, en de Hohenzollern, die zooveel aan den Staat verplicht was, allen haastten zich om der Republiek hare minachting te toonen. Is het dan wonder, dat onze Staatslieden het spoor bijster werden en van verraad meenden omringd te zijn!

Onze geheele politiek was gebaseerd op de traditie dat wij, in nauwe verbinding, met Engeland de overmacht van Frankrijk moesten tegengaan. Men wist niet beter of Engeland en Nederland hadden steeds hetzelfde politieke doel voor oogen. Vooral onder Willem III, die de tegenstrijdige belangen van die twee naties tot zwijgen had weten te brengen, om daardoor alle krachten aan de vervulling van zijn levenstaak dienstbaar te maken, had die politiek tot schitterende uitkomsten geleid. Maar het was een groote fout onzer regeering, dat zij vergat, hoe de geest van den overleden Koning nog wel een tijd lang de Engelsche Staatslieden kon bezielen, maar, dat er een tijd kon komen, dat Groot-Britannië een ander politiek beginsel zou omhelzen. En hoewel het voor een bewijs van eerlijkheid en goede trouw gelden mocht, dat onze gedeputeerden op de conferentiën van Geertruidenberg zoo getrouw aan de zijde der bondgenooten bleven, pleit het toch niet voor hunne scherpzinnigheid, dat zij aan Frankrijk geene concessies deden op een oogenblik, dat de dagen der Whigpartij geteld waren. De beweeglijkheid der Fransche diplomatie, die zoo goed de kunst verstaat, om bij elke gebeurtenis, bij elk feit weer op nieuw front te maken, miste de onze geheel en al en wij plukten de wrange vruchten van onze vasthoudendheid aan een stelsel, zonder er acht op te slaan, hoe de tijden zoowel als de omstandig-

heden geheel veranderd waren. Is het dan nog te verwonderen, dat de Staten-Generaal, die gewend waren om door de Whigs als hun troetelkind behandeld te worden, geheel onvoorbereid stonden, toen Oxford en Bolingbroke hun een geheel ander gelaat vertoonden ¹⁾. Terwijl het vorige ministerie de geheele vernedering van Frankrijk wenschte, zagen St. John en Harley er voor Engeland niets geen belang in om het huis Habsburg in de plaats der Bourbons te stellen. Een aannemelijke vrede met Frankrijk zou Lodewijk gaarne met groote handelsvoordeelen, zoowel in zijn land als in Spanje, betalen en dan had men nog het voordeel om een grooten voorsprong op de Nederlandsche Republiek gewonnen te hebben. Men begreep in Londen zeer goed dat de Republiek wel volgen zou, zoo men het maar eerst met Frankrijk over de voorwaarden eens geworden was. Het eerste middel daartoe was de nietigverklaring van het Barrièretractaat van 1709, waardoor de Republiek verschrikt en Pruisen gewonnen werd, daar voor den laatsten hierdoor weer de mogelijkheid ontstond, om Opper-Gelder en de Maasvestingen van Engeland te verkrijgen. En te midden van dit alles grijpt de verrassing van Meurs plaats, waarvan den Staten bekend was, dat zij op aanraden en met medeweten van Engeland en Frankrijk geschied was. Is het dan nog te verwonderen, dat zij van het verraad van den eenen en de hebzucht van den anderen bondgenoot het ergste begonnen te vreezen! Het zal er wel toe bijgedragen hebben waarom zij maar liever in het gebeurde berustten en zoo spoedig mogelijk in overeenstemming met Engeland zochten te komen. En dit was nog meer noodig, nu in Februari 1713 de Koning gestorven was. Hoewel zacht van karakter, was hij sedert de laatste jaren in handen eener partij gevallen, die hem tot het plegen der onrechtvaardigste maatregelen tegen den Staat verleidde. De resultaten zijner politiek beleefde hij niet, zelfs omtrent Opper-Gelder was nog alles onbeslist en onzeker. Zijn land was

---

¹⁾ On ne doutait plus à la Haye que la reine de la Grande Bretagne changeant son conseil n' eut aussi changé ses maximes. En vain son ambassadeur assuroit qu'en choisissant de nouveaux ministres elle conservoit les mêmes sentimens pour la cause commune et la même confiance pour le duc de Marlborough. Ni les paroles de Townsend ni les lettres de la reine sa maitresse aux Et. Génér. ne calmoient l'inquiétude et la crainte de ses alliés. Mémoires de Torcy, Tome III, pag. 17.

door oorlog en pest uitgeput en het boette hard voor de gebreken van een regeeringssysteem dat slechts een plaats aan gunstelingen afstond en waar men uit vrees voor ongenade niet eens de waarheid durfde zeggen ¹⁾.

Frederik I werd nu opgevolgd door zijn zoon Frederik Willem I, een man van een heftig karakter en najverig op de handhaving zijner rechten. Hij had de Nederlanden niet, als zijn vader, onder de vaste hand van Willem III gekend; hem was het alleen duidelijk geworden, dat men door bedreigingen veel bij de Staten-Generaal gedaan kon krijgen. Hoewel hij persoonlijk der Republiek zeer genegen was, was hij geenszins van plan om de belangen of rechten van zijn land hieraan op te offeren. Het was bekend, hoe hij zich aan het hoofd eener partij had bevonden, die Wartenberg ten val had gebracht, welke tot de Nederlandsche regeering in dezelfde vriendelijke verhouding stond, als Marlborough in Engeland. Alle hevige maatregelen, die sedert eenigen tijd hadden plaats gehad, hadden hun uitgangspunt gevonden in den Kroonprins en diens partij. Dat nu juist die troonsverandering plaats had, beschouwden onze Staatslieden als een hoogst kwaad teeken voor een gunstig vredesverdrag. Met den Koning was tevens die partij aan de regeering gekomen, die Lintelo steeds als eene gevaarlijke had aangeduid. Bieberstein en von Grumbkow kwamen in zijn Raad. Vooral de laatste werd als zeer kwaadgezind afgeschilderd en de gezant verklaarde dat, zoolang deze "het oor des Konings heeft", er niet veel op zijn vriendschap voor den Staat te hopen viel. Op onbeschofte wijze zcide hij in het publiek, toen de Republiek al meer en meer lastig gevallen werd over de afbetaling der achterstallen, "je voirai comme ces chiens se débarassent de l'assiette où ils sont maintenant" ²⁾.

Allermerkwaardigst is het dan ook, om uit de brieven van den Heer Lintelo de eerste stappen der nieuwe regeering na te gaan. Hij beschrijft den Koning als iemand, die zeer voorzichtig optreedt, veel geld vergaart en steeds een groot leger te zijner beschikking tracht te houden. Zijn er tractaten die hem tegenstrijdig met zijne belangen voorkomen,

¹⁾ Lintelo, 19 April 1710.

²⁾ Lintelo, 11 Maart 1713.

dan beschouwt hij ze als niet bestaande en doet even als of zij nooit gesloten waren. Hij is niet franschgezind en houdt zelfs zeer veel van den Staat, maar "wat helpt het als hij bij voorkomende gelegenheden daarvan geene bewijzen geven wil". Zoo was zijn optreden tegenover de ministers ook geheel anders dan dat van zijn vader. Toen hij aan von Dohna, Prints en Ilgen de leiding der buitenlandsche zaken had toevertrouwd, vermaande hij hen zich als broeders lief te hebben en zich van die intrigues te onthouden, die zijn vader zooveel verdriet veroorzaakt en zijn land zooveel schade hadden berokkend, met bedreiging, dat de eerste, die er zich aan schuldig zou maken, zijn hoogste ongenade te wachten had en uit zijn dienst zou worden weggejaagd. Hij zelf werkte hard mede en las alles eerst na, voordat hij onderteekende, daar hij niet rusten wilde voordat alles op een goeden voet gebracht was; wie zijner bedienden (ministers) dan nog de moed zou hebben, om hierin verandering te brengen zou met hem te doen krijgen. Hij als Koning had alleen te bevelen en zijne raadslieden hadden slechts te doen wat hij begeerde, daarom wenschte hij, dat de buitenlandsche gezanten zich rechtstreeks tot hem zouden wenden, en toen Lintelo eens een vergadering van den Ministerraad aanvroeg, om daarin zijne denkbeelden nader uiteenzetzelten zeide hij hem: "wat is dat noodig, ik heb u zelf als ik gewoon ben, mijne meening gezegd, wat kan u dat helpen of gij met die kerels spreekt, houd u aan mij, ik wil u niet ophouden noch bedriegen, zij moeten toch evenwel doen wat ik hebben wil" ¹⁾.

De gevolgen dier troonsverwisseling bleven niet uit en zij kwamen Pruisen zeker ten goede.

§ 13.

Waren er te Berlijn verschillende zaken te regelen, welk gewicht hadden zij in vergelijking met de geschillen die te Utrecht behandeld werden! Alle overige twistpunten moesten op den achtergrond treden, waar het de vraag gold, of oud Nederlandsch gebied aan den Staat zou vastgehecht of aan een nabuur afgestaan worden; of de vrije scheepvaart op de

¹⁾ Lintelo, Februarij en Maart 1713.

Maas in handen der Republiek zou blijven of aan een vreemd vorst de mogelijkheid gegeven zou worden, om die ten koste van onzen handel te beletten. Op al deze punten leed onze staatkunde een gevoelige nederlaag en het verlies van een groot gedeelte van het Opperkwartier was daarvan het gevolg.

Reeds in Februari van het vorige jaar was het congres te Utrecht geopend. De vorderingen van Pruissen betroffen slechts drie zaken ¹⁾. Vooreerst het bezit van Gelder met zijn district en de erkenning van den Koningstitel; vervolgens de uitlevering van het Prinsdom Oranje en de goederen in Frankrijk gelegen en eindelijk het allodiaal bezit van Neufchâtel en Valengin, waarvan de Keizer vassalage vorderde, op grond dat het rijksleenen waren. Daar de Fransche gevolmachtigden reeds den Koningstitel hadden toegestaan, zoo leverde de plechtige erkenning van die nieuwe waardigheid geene bezwaren op. Het antwoord namens Lodewijk was dan ook zeer gunstig. "Celles (de eischen) du roi de Prusse," zoo zeiden de onderhandelaars, "sont telles que S. M. espère, qu'elles ne souffriront pas beaucoup de difficulté du côté de la France et ses plus grandes efforts ne manqueront point pour procurer tous les avantages qu'il luy sera possible à un si bon allié" ²⁾. Men werd het in den loop van het jaar over alle punten eens, zelfs werd het nieuwe Barrièretractaat met Engeland in het begin van het volgende jaar gesloten ³⁾;

¹⁾ Art. I. S. M. de Prusse sera reconnue en cette qualité sans restriction ni condition.

Art. II. S. M. sera reconnue pour prince Souverain naturel et légitime de la ville et principauté d'Orange; et lui sera restituée cette ville et principauté avec tous ses droits appartenances et dependances d'icelle, en qualité de successeur légitime de la maison de Chalons Orange.

Art. IV. Que Sa dite Maj. Prussienne sera aussi reconnue pour légitime prince Souverain des comtez de Neufchâtel et de Valengin avec tous leurs droits appartenances et dependances.

Art. X. La ville de Guèldre avec le canton de ceste province et la ville et pays d'Erkelenz que S. M. Prussienne possède, lui sera laissé en pleine souveraineté et propriété, comme pris sur la France par les armes de S. M. et pour d'autres prétentions considerables, sur les quelles S. M. n'a pas encore été satisfaite par l'Espagne. Lamberty, deel VII, pag. 45.

²⁾ Secretete, brieven betreffende de vredehandeling te Utrecht, 23 Juni 1712, R. A.

³⁾ Art. 4. Pour cet effet on a convenu et arrêté que les Seign. Et. Généraux pourront mettre, tenir, augmenter où diminuer leur garnison

alleen over de Pruissische eischen kon men niet tot een beslissing komen.

De Koning, die reeds lang bespeurd had dat er van den Staat niets te verwachten viel, had zich tot Frankrijk gewend, met de hoop op beteren uitslag. Van Englands hulp was hij reeds verzekerd, daar diens gezanten geweigerd hadden, Nederland in het verkrijgen van Opper-Gelder behulpzaam te zijn ¹⁾. Nu had men in Parijs vroeger reeds besloten, Oranje nooit uit te leveren maar het te behouden tegen een schadevergoeding aan den Koning van Pruissen, en toen von Dönhof en von Bieberstein de onderhandelingen begonnen, zeide d'Huxelles, dat zijn meester Oranje nooit meer zou teruggeven, daar deze niet dulden kon dat er in zijn land een vrijplaats zou zijn, waar alle Protestanten zich heen zouden kunnen begeven, hiervoor was hij bereid, om den Koning van Pruissen, als erfgenaam, in Geldersch land eene zoodanige schadeloosstelling te geven, als de inkomsten van alle Fransche goederen beliepen.

Na die verklaring begaven de Pruissische ministers zich tot de Nederlandsche en deelden hen mede, dat, nu zij verzekerd waren Oranje niet te zullen verkrijgen, zij wel genegen waren, een schadeloosstelling in Geldersch land aan te nemen. Deze toonden zich hierover zeer verbaasd en spraken de hoop uit, dat hierover nog niets beslist zijn zou. Zij wenschten verder nader te weten hoe groot die schadeloosstelling was en uit welk gedeelte van het land zij genomen wierd, terwijl zij verwachtten dat hunne opmerkingen en de latere van H. H. M. het gevolg zouden hebben, dat men met die zaak niet verder zou voortgaan. De ministers antwoordden, dat het equivalent zou bestaan in het overige

---

selon ce qui leur paroîtra nécessaire dans les places suivantes, savoir Furnes, le fort de Knocke, Ipres, Menin, la ville et la citadelle de Tournay, Mons, Charleroi, la ville et le chateau de Namur, le chateau de Gand, les forts nommés la Perle, Philippe et Damme, comme aussi dans le fort St. Donas entièrement attaché aux fortifications de l'Ecluse duquel la propriété est accordée aux Et. Génér.; que le fort appelé Roodenhuyzen en deçà de Gand sera démoli. Lamberty, deel VIII, pag. 37.

¹⁾ Belangende het appuy omtrent het Overkwartier van Gelderland is de belofte omtrent het voorschreven verzochte appuy zeer flauw en geen genegentheyd om daar omtrent yets in geschrifte te vervatten, werdende telkens geallegeerd dat de Staat die zaak met zyn Keiz. Maj. moest demelcieren.

Secreete brieven omtrent de vredehandeling in Utrecht, 17 Januari 1713, R. A.

gedeelte van Gelderland, dat de Koning nog niet bezat, en dat deze overeenkomst, behoudens de ondertekening, geheel haar beslag gekregen had. Men kan de verbazing onzer gevolmachtigden begrijpen, toen zij die onaangename tijding vernamen. Zij poogden de Pruisische ministers nog over te halen om de onderhandelingen af te breken, maar dit was geheel vergeefs ¹⁾.

Wat moest men wel van een vorst denken, die zooals Lodewijk XIV over goederen beschikte, welke hem in het geheel niet toekwamen! Die bezittingen hadden bij het sluiten van den vrede alleen aan de Staten-Generaal gegeven mogen worden, daar deze als executeurs de verplichting op zich genomen hadden, om ze aan de rechthebbenden uittekeeren. En had men dan nog maar de schadeloosstelling uit de kroon-domeinen van Frankrijk genomen, maar dat rekende men ook niet noodig, waar men zoo gemakkelijk stukken kon nemen uit een gebied, dat Z. M. in het geheel niet toebehoorde. Des te meer reden had men van onzen kant om verontwaardigd te zijn, daar die schadeloosstelling een gedeelte uitmaakte van de Spaansche Nederlanden, die aan den Staat zouden toegewezen worden om later aan den Keizer te worden uitgekeerd.

De Nederlandsche gevolmachtigden beklagden zich dan ook hevig bij hunne Engelsche collega's, dat deze die onderhandeling niet hadden afgeraden en daarover niets aan hen medegedeeld hadden. Deze verklaarden, dat zij met die zaak bekend geweest waren, maar dat tevens uit al hunne handelingen en gezegden gebleken was, dat zij er zich in het geheel niet mede hadden willen bemoeien. Alleen von Sinsendorf, 's Keizers afgevaardigde, was even verbaasd en ontevreden, als de onzen.

De Staten-Generaal besloten hierop een brief aan Koningin Anna te schrijven, om door hare machtige voorspraak te bewerken, dat Oranje en de goederen in Frankrijk aan de executeurs uitgeleverd wierden en het geheele Overkwartier aan den Staat zou worden afgestaan. ²⁾ Terzelfdertijd werd

¹⁾ Secreete, brieven omtrent de vredehandeling van Utrecht, 26 Februari, R. A.

²⁾ Nous en prions V. M. très humblement. Elle augmentera insinément les obligations que nous lui avons en nous donnant cette nouvelle marque de sa bienveillance dans un point qui nous doit être si fort à coeur, que celui cy à cause du grand intérêt que nous y avons et elle peut s'assurer que nous en aurons une éternelle reconnaissance.

Slot van den brief aan Koningin Anna, R. A., 26 Feb. 1713, Secreete Resol. der Staten-Generaal

besloten, aan den Koning van Pruissen een verzoek te richten, om van die onderhandelingen af te zien en met de Staten-Generaal middelen te beramen, hoe Oranje en de overige goederen weer onder het beheer van H. H. M. zouden terugkeeren. In den brief aan den Koning drukten zij er vooral op, hoe Frankrijk steeds erkend had, niet het minste recht op die goederen te hebben, daar zij altijd teruggegeven waren als zij gedurende den oorlog in beslag waren genomen. Men had dan ook in dien geest bij den vrede van Nijmegen en Rijswijk gehandeld en door het aanbieden van een schadeloosstelling gaf de Fransche regering zelve een duidelijk bewijs, dat zij op Oranje niet de minste aanspraak had, daar toch de geschillen tusschen Pruissen en het Huis van Nassau aan haar niet meer recht konden geven dan vroeger. Op ons reeds bekende gronden en met herinnering aan de ongelukkige weezen, wier vader verdronken was toen hij aan 's Konings wenschen te gemoet wilde komen, smeekten zij hem om van die onderhandeling af te zien ¹⁾.

Het verwondert mij dat men in dien brief niet gewezen heeft op het ongelukkig lot dat de Protestanten in Oranje bedreigde. Zij waren hopeloos toen zij met die onderhandelingen bekend werden en bestormden de Staten-Generaal met verzoekschriften, om zich toch hun lot aan te trekken. Het was des te onverantwoordelijker van den Koning, om voor een stuk land zijn geloofsgenooten te verraden, daar hij wist, dat zij hierdoor aan hunne vijanden werden overgeleverd. Men wilde wel in Berlijn als beschermers der Protestanten optreden als eigenbelang daarbij in het spel was, waar dit echter niet plaats had, bleek het dat men van dien kant niet te vele verwachtingen koesteren mocht.

De pogingen van Lintelo, die met dien brief naar den Koning ging, waren natuurlijk geheel zonder gevolg, daar het, volgens het gevoelen van s' Konings ministers, hem toch niet kwalijk te nemen was, dat hij een schadeloosstelling aannam, nu hij niet tot het zijne kon geraken.

Het was intusschen Maart geworden; ieder verlangde naar den vrede, die reeds veel eerder gesloten zou zijn, zoo de quaestie omtrent Opper-Gelder geregeld ware en wier beslisning nu zoo zeer door de Pruissische onderhandelaars bemoeie-

---

¹⁾ 27 Februari 1713. Brief aan den Koning van Pruissen, B. A. Verbaal van Lintelo.

lijkt werd. "Allons Messieurs," zoo zeide d'Huxelles tot de Staatsche gezanten te midden van een dispuut, "allons Messieurs, il faut le faire il ne s'agit que d'une ville et deux baillages¹⁾", en de Engelsche gevolmachtigden verklaarden, dat, zoo de Keizer en de Republiek die zaak met Pruissen niet in orde hadden gebracht voor dat de Fransche koerier teruggekomen was, zij dan afzonderlijk vrede zouden sluiten.

Had de Koning gehoopt, het geheele Opperkwartier te krijgen, die verwachting leed schipbreuk op de onverzettelijke tegenstand van Oostenrijk en den Staat; zelfs Engeland vermaande hem, om niet te veel op Venlo aan te dringen, daar H. H. M. tot die ontruiming nooit hunne toestemming geven zouden. Daar de regeling nu echter spoed vereischte, zoo hielden den 27sten Maart de gezanten dier twee landen eene conferentie.

Men stelde voor, het geheele Opperkwartier in drie deelen te verdeelen. Sinzendorf wilde, onverminderd art. 52 van den Munsterschen vrede, aan den Staat het recht van bezetting toekennen in Venlo, Stevensweert en het fort St. Michiel; Roermond zou Keizerlijk en Staatsch garnizoen krijgen, terwijl hij aan Pruissen, behalve hetgene wat het reeds bezat, nog het land van Kessel en het ambt Kriekenbeek wilde afstaan. Tegen die laatste bepaling verzetten de Nederlandsche gezanten zich met alle kracht. Zij wilden aan den Koning alles op den rechteroever van de Maas afstaan, maar wat aan den linkeroever lag, wilden zij behouden; in den afstand van het land van Kessel konden zij nooit berusten, daar dit de communicatie tusschen Venlo en het overige grondgebied van den Staat afsneed.

De Engelsche gezanten, die de conferentie bijwoonden, antwoordden, dat men zeer tevreden mocht zijn, zoo de Pruisische ministers zich met de Keizerlijke voorstellen wilden vergenoegen, maar dat het billijk was, als aan de Staten-Generaal de vrije doortocht hinner troepen werd toegestaan, zonder dat zij deze bij lettres réquisitoires behoeften te verzoeken. Zij zouden die concessie zonder veel moeite kunnen verkrijgen en beloofden de Pruisische ministers hiertoe over te halen²⁾.

¹⁾ Droysen, Geschichte der preussischen Politik, Friedrich I, König von Preussen, pag. 416.

²⁾ Secreete, brieven omtrent de vredehandeling te Utrecht, 27 Maart, R. A.

De Nederlandsche gezanten bleven echter talmen en wilden maar niet toestaan dat het land van Kessel afgestaan werd. Daar de tijd nu drong sloten de Keizerlijke gevolmachtigden met die van Pruissen, den 2^{den} April, een verdrag, waarbij, als erkenning voor de vele diensten, die de overleden Koning aan het huis Habsburg en de gemeene zaak had bewezen, aan den Koning in het Opperkwartier afgestaan werden de stad Gelder met haar district, de steden, ambten en heerlijkheden Straalen, Wachtendonk, Middelaar, Waalbeek, Aarssen, Afferden, Well, Raay, Kavelaar, het ambt Kriekenbeek en het land van Kessel. Hiertegen deed de Koning afstand van alle vorderingen, die hij nog tegen den Keizer zou kunnen doen gelden en verbond zich, om Venlo en het fort St. Michiel en Stevensweert te ontruimen, zoodra hem bovengenoemde streken overgeleverd zouden zijn.

Men kan zich de verontwaardiging onzer gezanten voorstellen, toen zij bemerkten hoe ook hun laatste bondgenoot hen verlaten had. Sinzendorf, die volgens de verklaring van Heinsius, uit naam des Keizers, het geheele gebied aan de Republiek had gegarandeerd, ¹⁾ verontschuldigde zich zoo goed als hij kon met de opmerking, dat men van onzen kant niet gereed was geweest en die zaak zulk een spoed vereischt had. Niet eens vrije passage door het land van Kessel had men kunnen verkrijgen en omtrent het uitsluitend bezit van Venlo en de forten stond niets vermeld. Wij werden met de verzekering vertroost, dat die laatste zaak tegelijk met de Barrière zou geregeld worden ²⁾.

Dienzelfden dag, den 6^{den} April, kregen de Nederlandsche onderhandelaars de tijding van Menager en d'Huxelles, dat de Spaansche Nederlanden geheel aan hen overgeleverd zouden worden, behalve Opper-Gelder, dat volgens een tractaat aan Pruissen kwam en dat de uitlevering van Oranje en de overige goederen verviel, daar de Koning, tegen een equivalent voor den Prins van Nassau, al zijne rechten aan Lodewijk XIV had afgestaan. Na die kennisgeving was het onze regeering duidelijk geworden, hoe zij geheel op zich zelve stond en zowel door vriend als vijand verlaten was. Aarzelend wachtte zij de verdere gebeurtenissen af, niet wetende welke gedragslijn te volgen.

¹⁾ Zie van Noorden. Preussische Politik im Spanischen Erbfolgekrieg, v. Sybels historische Zeitschrift, deel 18.

²⁾ Lintelo Secreete brieven, 3 April, R. A.

Het was bekend, dat men slechts op de terugkomst van den Franschen koerier wachtte, na wiens aankomst Engeland, Portugal, Pruisen en Savoye besloten hadden het vredestractaat met Frankrijk te teekenen. De Engelsche ministers drukten dus den onzen zeer op het hart, toch zoo snel mogelijk alle geschilpunten in orde te maken, om op den bepaalden tijd gereed te zijn, daar wij toch niet verwachten konden, voordeeligere voorwaarden van Frankrijk te verkrijgen, als wij geheel alleen stonden, dan thans, nu wij nog gezamenlijk met de overige mogendheden konden teekenen. Maar de Staten-Generaal konden zich maar niet aan dat denkbeeld van verdeling gewennen. Nog twee dagen voor het sluiten van den vrede, den 9^{den} April, zonden zij naar Utrecht eene instructie, waarbij hunne gevolmachten gelast werden, den vreemden onderhandelaars nog eens voor te stellen dat hun "dit punt van de uiterste hardigheid voorkomt, in consideratie van het recht en de interest van den Staat; dat zij nog steeds van meening blijven, dat de uitzondering omtrent Gelder uit het tractaat dient gelaten te worden en zoo dat onmogelijk ware, de Fransche gezanten de verklaring zouden afgeven dat Pruisen zijn deel, onverminderd het recht der Staten, zou bezetten, welk gedeelte nooit grooter mocht zijn dan dat wat door den Keizer afgestaan was, terwijl zij voor zich de verzekering vorderden dat aan den Staat alles wat zij reeds bezat afgestaan zou worden." Die last werd uitgevoerd maar had niet het minste gevolg, alle mogendheden waren het over den vrede eens en om zulk een geringe zaak wilde men het werk niet uitstellen¹⁾.

Nadat men met de orders uit Parijs bekend geworden was, werd den 11^{den} April met veel plechtigheid de vrede op het stadhuis van Utrecht gesloten. Hierbij werden de Zuidelijke-Nederlanden aan de Republiek overgeleverd met last om die na het sluiten van het Barriërtractaat aan den Keizer over te geven, behalve Venlo, het fort St. Michiel, Stevensweert, het ambt Montfoort en 11 andere dorpen, die aan haar werden afgestaan. Pruisen kreeg het leeuwen-aandeel en wel de stad Gelder met haar baljuwschap, verder Straalen, Wachtendonk, Middelaar, Kevelaar, Waalbeek, Aarssen, Afferden, Well, Raai en voor afstand van het Prinsdom Oranje en der overige goederen in Frankrijk, het

¹⁾ Secrette Resol. der Staten-Generaal, 9 April 1713, R. A.

land van Kessel en het ambt Kriekenbeck. Het overige gedeelte van het Opperkwartier kwam aan Oostenrijk met Roermond als hoofdstad. Verder werd de Keurvorst van Brandenburg in een afzonderlijk artikel door Lodewijk XIV als Koning erkend, terwijl hij hem daarenboven het rustig bezit van Neufchâtel en Valengin garandeerde. Eindelijk werd hem vergund, het gedeelte van Gelder dat hem toegewezen was, Oranje te noemen met de bevoegdheid om titel en wapen van de Prinsen van Oranje te voeren ¹⁾.

De toestand in het Opperkwartier werd eerst door het Barrièretractaat, twee jaren later, definitief geregeld. Hierbij werd geheel België aan het Huis Habsburg overgeleverd behalve de plaatsen, die aan de Republiek bij den vrede van Utrecht toegewezen en nu aan haar door den Keizer in volle souvereiniteit afgestaan waren. Verder bepaalde men dat de in- en uitgaande rechten zonder gemeenschappelijke toestemming niet verhoogd mochten worden en dat de opbrengst der tollén van Roermond en Navagne aan den Keizer en die van Venlo aan den Staat moest uitgekeerd worden ²⁾.

Dit verdrag, dat den 15^{den} November 1715 gesloten werd, riep een onnatuurlijken toestand in het leven, die tot aan de vereeniging van den linker Rijnsoever met Frankrijk voortgeduurd heeft. Na den slag van Leipzig werd die zaak eerst voor goed geregeld; het Weener Congres wees het grootste gedeelte dier streken aan den Koning der Nederlanden toe, dat tegenwoordig als provincie Limburg een onderdeel van den Nederlandschen Staat uitmaakt.

¹⁾ Zie art. 7—8—9—10 van het verdrag tusschen Frankrijk en de Republiek en de artt. 7—8—9—10 tusschen Frankrijk en Pruissen. Lamberty, deel VIII, pag. 123 en pag. 109; Kluit *Historia federum*, pars I, pag. 179.

²⁾ Art. XVIII.

S. M. Imp et Cathol. cède à L. H. P. les Etats Généraux des Prov. Unies à perpétuité en pleine Souveraineté et propriété dans le Haut Quartier de Gueldre la ville de Venlo avec sa banlieue et le fort de St. Michel de plus le fort de Stevenswaart avec son territoire.

On est convenu de plus que les droits d'entrée et de sortie qui se lèvent tout le long de la Meuse ne pourront être haussés ni baissés en toute ou en partie que d'un commun consentement, desquels droits S. M. Imp et Cathol. tirera à son profit ceux qui se lèvent à Ruremonde et à Navagne et les Scign. Et. Gén. ceux qui se lèvent à Venlo. Lamberty, deel IX. pag. 30.

Zoo wij nog eens de handelwijze onzer regeering in de laatste jaren die den vroede voorafgingen, nagaan dan komen wij tot een ongunstig eindoordeel. Het meest verwondert ons dan, hoe onze staatslieden zich in het geheel niet in de nieuwe toestanden te huis vinden en de weinige handigheid, die zij daarbij ten toon spreidden. Even als bij het geschil omtrent Meurs, wendden zij geene pogingen aan om een der partijen voor zich te winnen. Terwijl zij de verrassing dier stad konden verwachten, want de plaats was reeds sedert maanden geblokkeerd, gaven zij toch niet het minste gehoor aan de brieven van Lintelo, die hun berichtten, dat men Gelder en zijn district zou kunnen behouden, zoo men slechts van Meurs afstand wilde doen. Zij bleven lijdelijk afwachten en, ondervonden zij dan de gevolgen van dit heillooze stelsel, dan vervulden zij de geheele wereld met hunne klachten maar deden niets, om het gebeurde ongedaan te maken. Het verlies van Meurs en van Gelder waren de wrange vruchten dier politick.

Bij de vredesonderhandelingen bespuren wij diezelfde gedragslijn; op alle voorstellen antwoordt onze regeering met een "non possumus" zonder dat zij de middelen in het werk stelt, om aan die uitdrukking kracht te geven. Want zien wij niet, hoe de eerste handeling van het nieuwe Engelsche ministerie juist daarin bestond, om het Barrièretractaat van 1709 buiten werking te stellen, met het doel, zich daardoor de hulp van Pruisen te verschaffen, dat door die vroegere overeenkomst zoo merkelyk benadeeld was? En toen nog verzuimde men de eenvoudigste voorzichtigheidsmaatregelen te nemen. Aan het hof van Berlijn bevond zich een groote Nederlandsche partij, waarvan de Graaf von Dohna het hoofd was en waaraan zelfs een tijd lang de Kroonprins had deel genomen. Men had het nu zelfs in den Haag nooit der moeite waardig gekeurd, om die lieden nauwer aan zich te verbinden, wat te meer noodig was, daar hunne tegenstanders reeds langen tijd met Engeland in onderhandeling stonden; geldsommen werden hierbij niet gespaard en de edele Lords waren weldra overtuigd dat het veel voordeeligcr voor hunne beurs was, om de Pruisische dan de Nederlandsche belangen te bevorderen. Hun was verzekerd, dat de geldsommen steeds in evenredigheid zouden staan met de diensten die zij bewijzen zouden.

Door den afstand zijner aanspraken op Oranje, had de Koning ook Frankrijk geheel voor zich weten te winnen. En poogden nu onze bestuurders door afzonderlijke onderhandelingen dit gevaar af te wenden? Beproefden zij, of de klank van Nederlandsche guldens in Londen en Parijs dezelfde goede uitwerking hebben zou dan die der Pruissische daalders? En toch was de gunst van Groot-Britannië een noodzakelijk vereischte om hunne wenschen vervuld te zien. Meenden zij dan werkelijk de bescherming van dit rijk door nota's te verkrijgen in een tijd, dat men het niet tot schande rekende zich te laten omkoopen?

Het schijnt zoo, want wat was er wel onverstandigers dan, om bij het bericht der Pruissische onderhandelingen met Frankrijk, klagende brieven naar Londen en Berlijn te schrijven. Bolingbroke zal wel gelachen hebben over den eenvoud der Hollanders toen hem die stukken overhandigd werden¹⁾; en von Grumbkow zie ik in mijn geest den Koning influisteren "hoe de Republiek zwak en uitgeput de speelbal geworden is van elk krachtig man." Zelfs de afval van Oostenrijk opent onze regeering nog niet de oogen, zij blijft protesteeren en klagen. De uitkomsten waren dan ook een dergelijke politiek waardig. Voor al hun strijden, voor al hunne opofferingen in de groote alliantie, is vernedering en minachting hun eenige belooning. De meeste hunner verwachtingen verdwijnen bij het sluiten van den vrede als rook in de lucht. De landen, die men zoo gaarne in bezit had gehad, zag men aan zijn buurman overgeleverd; zelfs Oranje, het erfgoed onzer Prinsen, had men voor den minderjarigen erfgenaam niet kunnen behouden. Een protest der voogden had dan ook niet het minste gevolg, het werd zonder eenige beraadslaging bij de overige stukken gelegd en voor kennisgeving aangenomen²⁾.

Het was nu eenmaal aan Pruisen gelukt zijn gedragslijn

1) Am 28 Febr. schreibt Strafford an den König: Nous attendons tous les jours une réponse de la Reine à une lettre des Etats Gén. la plus humble et la plus obligeante du monde, dans laquelle ils laissent tout leur intérêt à la discrétion de S. M., la priant d'en déterminer.

Droysen Geschichte der preussischen Politik, Friedrich I. König van Preussen, pag. 417.

2) Actes mémoires et autres pièces authentiques concernant la paix d'Utrecht, deel 3, pag. 286.

in overeenstemming te brengen met de groote Europeesche politiek en daarvoor moesten ondergeschikte belangen, hoe rechtvaardig ook, wijken. Men had het middel gevonden om het eigenbelang der hoven van Londen en Parijs te verbinden met de staatkunde te Berlijn, en dat onze diplomaten dit niet verhinderd hebben, is hun grootste fout geweest.

HOOFDSTUK II.

VAN DEN VREDE VAN UTRECHT TOT DEN DOOD VAN
FREDERIK WILLEM I, (1713—1740).

§ 1.

Eindelijk was dan de vrede gesloten, waardoor de Republiek van die Engelsche en Fransche gevolmachtigden verlost werd, die er slechts op uit waren geweest, om het eergevoel harer onderhandelaars op den proef te stellen. Door schade wijs geworden, besloten de Nederlandsche Staatslieden, niet meer zoo lichtvaardig de Europeesche belangen tot de hunne te maken en goed en bloed op te offeren voor geschillen, die hen niet onmiddellijk aangingen. Zij hadden de bittere ondervinding opgedaan, van te veel op hunne bondgenooten vertrouwd te hebben, die nu bewezen hadden hoe zij hunne eigene belangen hooger achtten dan die der Republiek. De toestand was nu ten minste geregeld; men nam zich voor om dien tijd van vrede tot heil van het vaderland te gebruiken en de slagen te herstellen, die het door dien oorlog waren toegebracht.

Vooreerst had men er voor te zorgen, dat men tot een zuiver standpunt tegenover onzen nieuwen buurman in Gelder kwam. Men had namelijk terstond over de uitvoering van het vredesverdrag twist gekregen. Hoewel de Koning zijne bezetting uit Venlo en St. Michiel teruggetrokken had, weigerde de Nederlandsche regeering hetzelfde te doen omtrent die streken, die aan Pruissen toegewezen waren, op grond dat Erkelenz dat aan Oostenrijk was afgestaan, nog niet door de koninklijke troepen ontruimd was ¹⁾. Dit plaatsje maakte een deel uit van de Zuidelijke Nederlanden, die door de Staten-Generaal bewaard moesten worden voor dat die aan den Keizer werden uitgeleverd; Erkelenz moest dus eerst aan den Staat overgeleverd worden, voor dat men het land

1) Secreete Resolutie der Staten-Generaal, 23 Mei 1713.

van Kessel en Kriekenbeek behoefde te ontruimen. Onzerzijds wilde men niet het eene deel der verplichting vervullen, terwijl de prestatie van de andere partij achterwege bleef. De Pruisische regeering verklaarde hiertegen, dat zij ook zeer goed wist dat die plaats aan den Keizer moest afgestaan worden, maar dat het tevens de Staten niets aanging wat de Koning hieromtrent met de Oostenrijksche commissarissen besloten had; dat daarentegen de overgave van het land van Kessel en Kriekenbeek onder de verplichtingen behoorde, die uit het tractaat volgde, tusschen Frankrijk en de Republiek gesloten, en men dus het recht had de uitvoering te vorderen. Men talmde nog wel een weinig in den Haag, maar een bevel van von Lottum, om die ontruiming met geweld te forceeren, deed hen inzien, dat het verkieselijker was hun standpunt te verlaten dan door kracht van wapenen hiertoe gedwongen te worden ¹⁾. Den 5^{den} Juni had de plechtige overgave van het land van Kessel in het dorp Sevenum plaats en den 13^{den} September werd Friedrich Wilhelm als Hertog van Gelder gehuldigd.

's Konings optreden in die zaak had echter zooveel vrees voor de toekomst ingeboezemd, dat in den Haag de ongelooflijkste geruchten rondliepen en men algemeen uitstrooide, dat er een brief "met harde en dreigende expressies" aan H. H. M. gezonden was. Deze namen zoo in omvang toe, dat Z. M. wel verplicht was hierover een geruststellenden brief te schrijven, "dewyl het hem seer smertelyk voorkwam dat men hem in de Haag en andere plaatsen allerly voornemens toeschreef die aan het interest en het best van de loffelyke Republicq aldaar gansch contrarie soude syn, te meer daar hy in syne missiven altoos gebruikt had de consideratie dewelke een soo machtige Republicq meriteert en van dewelke volgens derselver wereldkundige voorsigtigheid, aequaniniteit wy in onse aldaar hebbende aangelegentheden van alle billykmatige volvaardigheid ons 't eenemaal versekerd houden" ²⁾.

Hij zou echter beter gedaan hebben, door daden blijken te geven van zijn affectie voor de Algemeene Staten, dan hen met vriendelijke woorden steeds te paaien, vooral nu er weer ernstige bezwa-

¹⁾ Droysen Geschichte der preussischen Politik, Friedrich Wilhelm I, König von Preussen, IV Theil, II Abtheilung, pag. 62.

²⁾ Brief van den Koning aan H. H. M., 31 October 1713. Stedelijk Archief van Amsterdam.

ren tegen hem gerezen waren. Steeds hadden de Staten-Generaal gevreesd, dat de verdeeling van het Overkwartier de vernietiging van den Maashandel ten gevolge zou hebben. Daarom hadden zij zelfs liever gezien, dat het geheele land, onverdeeld bij Oostenrijk gebleven ware, dan den toestand, die nu kort te voren in het leven geroepen was. En wat zij gevreesd hadden gebeurde; nog in hetzelfde jaar werden zij met klachten der schippers bestormd wegens het oprichten van twee tolkantoren, een te Well beneden, en een te Kessel boven Venlo gelegen ¹⁾. Alle goederen, die nu langs de Maas door Pruissisch gebied vervoerd werden, moesten zoowel bij hun in- als uitgang rechten betalen. Twee redenen hadden het hof van Berlijn tot die handelwijze bewogen, de eerste hing ten nauwste te zamen met de erfenis geschillen, de tweede was een gevolg van de verdeeling van Opper-Gelder.

Reeds in 1647 had Philips IV, Koning van Spanje, aan Frederik Hendrik en aan zijne afstammelingen het markiesaat van Bergen op Zoom beloofd, als vergoeding voor een vordering, die de Prins tegen hem had. Daar er echter later moeielijkheden over den afstand dier bezitting ontstonden, hadden partijen in 1651 een tractaat gesloten, waarbij Spanje zich verbond, om in plaats van Bergen op Zoom, f 80,000 jaarlijks aan het huis van Oranje af te betalen ²⁾. In 1687 echter waren Willem III en Karel II overeengekomen, dat die jaarlijksche renten uit de opbrengst van de tollén op de Maas zouden gevonden worden, en als die niet voldoende waren, zouden de kantoren op de Schelde voor Antwerpen het ontbrekende moeten aanvullen ³⁾. Tot den dood van Willem III was die rente regelmatig uitbetaald; nu maakte de oorlog echter hieraan een einde. Reeds een jaar later bevond zich die geheele streek in handen der Republiek en nu beweerde de Koning, dat zijn vader als erfgenaam van Frederik Hendrik in de rechten van Willem III getreden was. Het Nederlandsch bestuur had die tollén wel geheven maar aan geen der partijen uitgekeerd. Hierom vorderde de Koning nu niet alleen, dat hem voor het vervolg de opbrengst zou gegeven, maar daarenboven alles wat sedert 1703 opgebracht was, terugbetaald zou worden.

1) Gewone resolutie Holland, 23 November 1713.

2) Kluit, *Historia federum pars prior*, pag. 135.

3) Lamberty, deel VIII, pag. 212.

Toen de Staten die vordering afsloegen, was hij dadelijk gereed, om zich door de oprichting van nieuwe tollèn, schadeloos te stellen. Dat hij daardoor een belangrijke handels-tak van een naburig land bijkans geheel vernietigde, kon hem al zeer weinig schelen ¹⁾.

De tweede oorzaak van die nieuwigheid berustte op de bewering, dat de Koning als heer van een gedeelte van Gelder, ook recht had op een evenredig deel der inkomsten van de Maas. De Algemeene Staten, met alle reden voor de gevolgen van zulk een maatregel beducht, besloten aan Lintelo te schrijven, dat hij den Koning moest voorstellen, hoe het oprichten dier kantoren en het vorderen van het licent een pure nieuwigheid was, waartoe hij niet het minste recht had, daar die tol alleen te Venlo, Roermond en Stevensweert gevestigd was tot onderhoud harer vestingwerken en deze daar sedert onheugelijke tijden geheven werd ²⁾. Von Meijnerthagen, Pruissisch gezant in den Haag, had wel hiertegen aangevoerd dat Z. M., bezitter zijnde van een groot stuk land langs de Maas, nu ook het recht had om het licent te heffen, maar hiertegen merkte men op, dat de Koning hoogstens de bevoegdheid had, om dien tol, een in- en uitgaand recht, te vorderen van de goederen, die in zijn gebied bleven, hetzij tot consumptie, hetzij tot fabricatie, maar niet van de goederen, die verder gingen. De Pruissische voorstelling, als of die rechten een gevolg waren van 's Konings souvereiniteit over een gedeelte van Gelder, was geheel valsch, daar het prerogatief om tollèn te heffen slechts aan den Keizer als Hertog van Gelder toekwam. Deze had wel sommige plaatsen aan Pruisen afgestaan, maar zijn recht tot tolheffing niet, terwijl daarenboven hare uitoefening nooit aan de afgestane steden of dorpen verbonden geweest was. De Keizer echter als Hertog van Gelderland, had al zijne rechten op Venlo aan de Staten-Generaal gegeven, terwijl hij voor zich zelve den tol te Roermond behouden had. Verder werd den gezant gelast, den Koning nog eens in herinnering te brengen, hoe bij de verdeeling van dit land vastgesteld was, dat de scheepvaart met geene nieuwe lasten

¹⁾ C'étoit à peu près sur l'exemple des princes de l'Empire qui ont en différens lieux des terres sur le Rhin et qui avoient ruiné le commerce par cette rivière là. Lamberty, deel 8, pag. 211.

²⁾ Secrette Resolutie der Staten-Generaal, 24 November 1713. R. A.

bezwaard mocht worden, waarom hij hem verzoeken moest die tollèn weg te nemen, en hem tevens onder het oog te brengen, hoe de wijze waarop de schippers gedwongen werden aan te leggen en te betalen geheel strijdig was met de zoo dikwijls herhaalde verzekeringen van vriendschap en genegenheid voor den Staat en het dus volgens zulke verzekeringen paste, om eerst zijne bezwaren aan H. H. M. voor te dragen en daarover te onderhandelen, voordat men tot zulke feitelijkheden overging ¹⁾.

Toen Lintelo dien brief aan den Koning overhandigde, antwoordde hij, dat hij zich wel met den Staat over die zaak verstaan zou, daar deze wel wat reukelijk wegens hare groote rijkdommen zijn kon ²⁾. Hij beloofde tevens zoo snel mogelijk te antwoorden. In het begin van het volgend jaar (Jan. 1714) kwam dan ook een lange nota in den Haag, waarin de Koning de meening bestreed, alsof die tol een nieuwigheid was; hij vorderde hiermede alleen een gedeelte der inkomsten, naar overredigheid van het stuk dat hem afgestaan was, terwijl het overblijvende diende, om hem schadeloos te stellen voor het verlies, dat hij door de niet ontvangst der *f* 80,000 jaarlijksche rente geleden had. Hierom had hij het eene kantoor opgericht, het andere diende om de in- en uitgaande rechten, die vroeger te Middelaar geheven werden, te vervangen. Dit plaatsje had aan den Prins van Oranje toebehoord, die het van den Koning van Spanje had gekregen. Hier werd vroeger een tol geheven, maar tegelijkertijd met dien afstand had Karel II dit kantoor naar Venlo verplaatst. Nu die heerlijkheid in volle souvereiniteit aan den Koning gekomen was, en de Staten-Generaal hem

¹⁾ Secretete Resolutie der Staten-Generaal, 24 November 1713.

²⁾ De Koning inviteerde mij bij hem des Zondags te dineren en toen hij mij zag, riep hij mij bij zich aan het venster en zei met een lagchend gesicht, wat er dan te doen was en als ik wel wist dat sulks reflexie nam op de brief, die ik aan den Koning geschreven had wegens de oprichting der nieuwe kantoren te Well en te Kessel, zoo zeide ik dat Z. M. wel bekend zou zijn met de zaak uit de resolutie en de brief, waarop Z. M. repliceerde, dat hij zich wel over die zaak met ons verstaan zou zeggende, dat heeft geen zwaarigheid, de Staat is rijker als ik, die moet een beetje reukelijk zijn, ik wil met de Staat geen handel (beteekent hier twist) hebben en wanneer men handel maken wil, zoo wil ik niet, ik verzoek u de Staat te verzekeren dat ik haar vriend ben en wil blijven tot in den dood en vergeet sulks niet te schrijven.

Secretete brieven van Lintelo, 12 December 1713, R. A.

niet in de opbrengst van het kantoor van Venlo wilden laten deelen, had hij dien tol weer doen herleven, maar hem niet bij Middelaar maar te Well verplaatst. Beide partijen streden dus slechts hierover, of het recht van tolheffing slechts een uitvloeisel der souvereiniteitsrechten op Gelder was, zoodat na de verdeeling elke bezitter aanspraak mocht maken op een gedeelte dier opbrengst, of dat dit prerogatief alleen daarom bestond, om de kosten van onderhoud der drie Maasvestingen te dekken, zoodat het alleen maar te Venlo, Roermond en Stevensweert geheven mocht worden.

De eerste opvatting werd door den Koning, de tweede door de Staten-Generaal omhelsd. Voor het laatste gevoelen pleit het feit dat dit later ook door den Keizer werd aangenomen, toen door het Barrièretractaat de toestand voor goed geregeld werd ¹⁾.

§ 2.

Eene zaak die wij sedert lang uit het oog verloren hebben maar die daarom nog wel bestond, vereischte op nieuw de aandacht der regeering. Ik bedoel de regeling der nalatenschap van het huis van Oranje. Die quaestie was nog in denzelfden toestand gebleven als bij de voorloopige regeling van 1711 vastgesteld was. Nu vroegen echter de Douanière en de Landgraaf van Hessen als voogd, zowel als de Staten van Friesland de opheffing der surseance, die sedert 1703 een rechterlijke beslissing onmogelijk gemaakt had. Deze laatsten beweerden dat het nu duidelijk gebleken was, hoe die zaak nooit door een minnelijke schikking kon ten einde gebracht worden, en men dus aan het recht weer zijn loop moest laten, nu de weezen op verschillende stukken dier erfenis werden aangevallen ²⁾. Toen de Koning vernam, dat er dergelijke verzoekschriften bij de hooge regeering waren ingediend, haastte hij zich met de verklaring af te leggen, dat hij zich nooit aan een rechterlijke uitspraak zou onderwerpen, niet uit vrees voor een ongunstige beslissing, maar alleen omdat hij overtuigd was, dat men partijdig te werk zou gaan en de zaak even onbehoorlijk zou behandelen, als tijdens het leven zijns vaders. Hij was bereid zich aan een eerlijke uitspraak te onderwerpen,

¹⁾ De Lamberty, deel VIII, pag. 712.

²⁾ Resolutie Holland, 28 April 1714.

maar vorderde dan ook, dat hem vrije toegang tot de archieven van het huis van Oranje verleend wierd, om uit de daar berustende stukken en bescheiden zijne verdediging samen te stellen, zooals ook aan den Prins van Nassau toegestaan was, daar anders de toestand der partijen ongelijk zou zijn en hij in eene veel te ongunstige verhouding zou geraken.

De Algemeene Staten besloten hierop dat het proces voor een procurator ad litem zou gevoerd worden, aan wien, als vertegenwoordiger van den Koning, alle dagvaardingen zouden geschieden en de stukken beteekend worden, en wat de toegang der archieven aanging, bepaalden zij dat die zaak aan eene rechterlijke beslissing zou onderworpen worden, daar de tegenpartij dit punt hardnekkig bleef weigeren. Zoodra dit punt uitgemaakt was, zou men met de behandeling der hoofdzaak beginnen. Die regeling verwierf 's Konings goedkeuring ¹⁾.

Terwijl men dus bezig was om die zaak te beslissen, bewees het hof te Berlijn opnieuw, hoe weinig men op vriendschappelijke verzekeringen bouwen mocht, en welke geringe waarde men aan tractaten hechtte, zoodra deze aan de regeering begonnen lastig te vallen. Hoewel in 1711 bepaald was, dat na de regeling der nalatenschap alles voorloopig in statu quo moest blijven, liet de Koning, terwijl men naar middelen zocht om partijen nader tot elkander te brengen, het stadje Herstal op grond van een vonnis van het hof van Luik bezetten ²⁾.

En hierbij bleef het niet, want men ontdekte weldra een aanslag op Grave, waardoor die stad op dezelfde wijze in 's Konings handen zou gekomen zijn als Meurs. Men had het plan gemaakt om die vesting door 900 grenadiers te laten overrompelen en hoewel dit mislukte, hoorde men eenigen tijd later van pogingen om de stad Diest te bemachtigen. Al die plannen bewezen duidelijk de noodzakelijkheid, om die bron van alle kwaad te verstoppen en voor goed een einde aan de zaak te maken. Zonder dan ook de rechterlijke beslissing omtrent den toegang tot de archieven af te wachten, verklaarden de Staten van Holland, daar alle pogingen tot minnelijke schikking bleken vruchte-

¹⁾ Resol. der Staten van Holland, 7 November 1714.

²⁾ Droysen, Gesch. der preussischen Politik, Kön. Friedrich, Wilhelm I, pag. 63.

loos te zijn, de surseance voor opgeheven en de justitie voor beide partijen geopend. Diensvolgens veroorloofden zij iedereen, omtrent de goederen in hunne provincie gelegen, eene actie in te stellen, of zich hiertegen te verdedigen naar mate men meende daartoe gerechtigd te zijn¹⁾.

Hierop begon het proces opnieuw; alle dagvaardingen werden aan een gemachtigde des Konings beteekend, en juist zou men beginnen te pleiten toen deze zijn lasthebber terug riep, op grond dat hij de competentie van het hof in die zaak niet erkennen wilde. Hierover werden natuurlijk vele stukken gewisseld, maar beide partijen bleven onwrikbaar. De Koning volhardde in zijn eens genomen besluit, terwijl de Staten van Holland aan hunne rechters bevel gaven om het geding voort te zetten.

Een andere zaak, die ook steeds veel ongerustheid veroorzaakte en wier afdoening langzamerhand een vereischte werd, was de afbetaling der achterstallige subsidies²⁾. Men vreesde in den Haag dat, zoo die zaak nog langer uitgesteld bleef, de Koning wel eens lust kon krijgen om zich zelve voldoening te verschaffen. Deze vrees kreeg eenigen schijn van waarheid door de groote samentrekking van Pruissische troepen op de grenzen van Gelderland, die des te onrustba-

1) Resol. van Holland, 14 November 1714.

2) Reeds in 1713 kort na het aanvaarden der regeering had de Koning bij de Staten-Generaal op afbetaling aangedrongen. Deze beloofden zoo veel mogelijk aan dit verzoek te voldoen, met uitzondering der Engelsche achterstallen, van wier overname zij niets weten wilden. Toen Lintelo dit antwoord overbracht, antwoordde de Koning: "gij weet dat ik altijd recht met u gesproken heb en doe wat ik zeg, en zoo verklaar ik u nu, dat ge geen man hebben zult tenzij gij mij niet het gehele onderhoud der troepen verschaft met alle benoodigdheden." Daar den Koning de betaling door de provinciën zeer onzeker toescheen, onder anderen had Gelderland sedert 1703 geen duit betaald, zoo wilde hij dat dit in het vervolg uit de generaliteitskas zou geschieden. Toen de gezant hem poogde aan te duiden, dat dit in het geheel niet ging, en het volgens de constitutie geheel ondoenlijk was, sneed de Koning alle verdere opmerkingen af, door hem toe te voegen "point d'argent point de suisse." De gezant poogde Z. M. nog de gevolgen onder het oog te brengen zoo ieder zich in die gevaarlijke tijden aan zijne verplichtingen onttrok. Dit hielp even weinig, want hem werd tot antwoord gegeven dat hij niet van plan was voor den Staat te vechten, en niet even als zijn vader, telkenmale van voornemen zou veranderen. Met de opmerking, dat "alle differenten ontstonden, omdat de Koning idolater van troepen is," eindigde Lintelo zijn bericht. Zie Lintelo, Maart 1713, R. A.

render was, daar Nijmegen en de overige Geldersche vestingen geheel in vervallen toestand waren.

De Algemeene Staten stelden daarom voor, het leger voorloopig niet te verminderen, daar men op geen vreemde hulp rekenen kon zoo men zelf niets deed, en aan Oostenrijk verlot te vragen, om 2 à 3000 man uit de Barrière te mogen trekken, ten einde deze bij de Pruissische grenzen te plaatsen. Verder zouden er onderhandelingen met den Koning geopend worden om die zaak te schikken ¹⁾. Deze gelukten, en onze regeering kon met een licht hart aan alle provinciën de heugelijke tijding mededeelen dat alle vrees voor gevaar verdwenen was. De gecommiteerden ter financiën waren met von Meynortshagen en von Knyphausen overeengekomen om de hoofdsom die *f* 1,223,143 bedroeg, bij termijnen af te lossen en wel zoo, dat in Augustus 1717 *f* 23,143 zouden afbetaald worden, in December *f* 100,000 en vervolgens elk half jaar wederom *f* 100,000, tot dat de geheele som voldaan was ²⁾.

Nauwelijks was dit geschil geëindigd of een veel gewichtiger zaak hield de aandacht van H. H. M. bezig.

Sedert de oprichting der tollén op de Maas was de handel zoo verminderd en waren de klachten zoo vermeerderd, dat een regeling noodzakelijk vereischt werd. De admiraliteit van de Maas als een der hoofdbelanghebbenden bestormde

¹⁾ Secrecte Resol. Holland, 16 April 1717. Gewone Resol. Holland, 2 Maart 1717.

²⁾ In dienzelfden tijd werden ook de zaken der Brandenburgsche Afrikaansche compagnie voor goed geregeld. De twist liep over de vraag of de West-Indische compagnie het recht had gehad, om in 1694 twee Brandenburgsche schepen verbeurd te verklaren. Reeds twee jaren vroeger, (1715) waren H. H. M. tot schâvergoeding aangesproken. Toen hadden zij gedacht er zich met een aardigheid van af te kunnen maken, door te zeggen, dat zij niet zeer verwonderd zouden zijn, zoo Z. M. hen op eenen zekeren dag verzoeken zou, de overblijfselen van de ark van Noach uit te leveren, daar hij naar alle waarschijnlijkheid na den zondvloed door de strooming naar Holland afgezakt zijn zou. Dit antwoord beviel den Koning natuurlijk in het geheel niet en eene nieuwe wisseling van nota's was hiervan het gevolg. Z. M. scheen echter door deze stukken van zijn onrecht overtuigd te zijn, want hij verkocht al zijne bezittingen op de Afrikaansche kust aan de West-Indische compagnie. In het koopcontract bedong hij zich de levering van twaalf groote negers, waaronder zes met een gouden halsband, die na in het fluitspelen onderricht te zijn, aan het hoofd zijner reuzengrenadiers zouden marcheeren. Lamberty, deel X, pag. 170.

zoowel de Staten-Generaal als de Staten van Holland met de opsomming hunner grieven.

Een rapport, waarin zij de gegrondheid hunner bezwaren trachtten te bewijzen, geeft een zeer duidelijk overzicht van den stand dier quaestie ¹⁾.

Het stuk begint met de opsomming der tollén, die op de Maas geheven werden:

- 1°. de Genneper tol en het Kleefsche licent;
- 2°. de in- en uitgaande rechten geheven te Venlo en te Roermond van alle goederen die de Maas op- en afvoeren;
- 3°. de tol te Middelaar.

De tol te Gennep en het Kleefsche licent waren in 1678 door den toenmaligen Keurvorst aan Willem III gegeven, die dit kantoor naar Grave verplaatsen liet. Na diens dood beweerde de overleden Koning, dat dit recht slechts aan den Stadhouder geschonken was, maar niet aan zijne nakomelingen, zoodat ten onrechte die gelden door de erfgenamen van Willem III gevorderd werden. Daar de tegenpartij niet toegeven wilde, zoo begon hij in 1706 dien tol weer in Gennep te heffen, terwijl de erfgenamen van de Prinsen van Oranje hetzelfde in Grave deden. In plaats van eenmaal moesten de schippers nu tweemaal betalen.

De kantoren van Roermond en Venlo waren de oudste en het langste opgericht. De Koning wilde sedert de verdeeling van Gelder in huane opbrengst deel hebben, maar richtte, toen hem dit geweigerd werd, een tol te Well op, waar $\frac{2}{3}$ deel der vastgestelde rechten gevorderd werden. De Republiek bestreed wel, op ons bekende gronden, de rechtmatigheid dier eisch, maar zoo als wij gezien hebben zonder eenig gevolg. En eindelijk werd de Middelaarsche tol, die door de Staten te Venlo geheven werd, nu ook door den Koning te Well gevorderd, op grond dat dit recht begrepen was in de cessie van een gedeelte van het Overkwartier. Daar door die menigte van rechten de Maashandel groot gevaar liep vernietigd te worden, zoo verzochten de petionarissen dat:

1°. aan de Prinses-Douairière en aan den Koning zou voorgesteld worden die verschillen uit den weg te ruimen en te zorgen dat de schippers maar eenmaal die rechten betaalden;

2°. dat, wat aangaat 's Konings aanspraak op de opbrengst

¹⁾ Resol. Holland, 26 Oct. 1717.

der tollèn van Venlo en Roermond, men zoo spoedig mogelijk met Oostenrijk beraadslagen moest, hoe Z. M. van die vordering af te brengen was;

3°. dat de Staten-Generaal met de heffing van den Middelaarschen tol te Venlo zouden ophouden, om die aan den Koning of rechthoebenden over te laten, daar zij zelven verklaarden hierop geen aanspraak te maken.

De Staten-Generaal besloten hierop met Oostenrijk onderhandelingen aan te knoopen, om in vereeniging met Pruisen aan alle zwarigheden een einde te maken. De Keizer weigerde echter steeds om aan dat verlangen toe te geven, daar hij dit als een vermindering zijner inkomsten beschouwde. Hij vergat echter hierbij, dat dit oogenblikkelijk verlies rijkelijk zou opgewogen worden door de vermeerderde opbrengst, die het natuurlijk gevolg van eene regeling zou zijn. Hierdoor is die zaak nooit geëindigd, daar alles afhing van een overeenkomst waaraan alle drie partijen hunne toestemming geven konden.

Een der redenen waarom die tol ingevoerd werd verviel in 1732, toen bij het verdedingsverdrag tusschen den Koning en den Prins van Oranje de rente van *f* 80,000 aan den eersten toegewezen werd, terwijl hij, wat de achterstallen uit de opbrengst der jaren 1703—1713 aanging, zich zelven, ten koste der overige bezitters, betaling had bezorgd. Men had nu kunnen denken dat het tarief van den tol te Well in dezelfde mate verlaagd zou worden. Dit was echter geenszins het geval; daar niet alleen dezelfde wijze van heffing bestaan bleef, maar Frederik II die nog verzwaarde, door in plaats van $\frac{2}{3}$ zooals tot nu het geval geweest was, het volle bedrag der som te eischen dat te Venlo gevorderd werd. Die zaak maakte sedert dien tijd een onderdoel uit der instructies van alle gezanten die naar Berlijn gezonden werden, maar alles was te vergeefs; eerst door de verovering dier streken door de legers der Fransche Republiek is die quaestie opgelost geworden. Door de hardnekkigheid waarmede de Pruisische regering onze verzoeken weigerde, was men er in 's lands vergadering langzamerhand toe gekomen, om hare eischen wat lager te stellen. Terwijl men in den beginne die kantoren als een groote onrechtvaardigheid beschouwde en daarom de geheele opheffing vorderde, zoo verzochten H. H. M. later aan Frederik den Grooten, dat hij die tollèn in den toestand zou herstellen, zoo als zij onder zijn vader geweest

waren zij wilden hem zelfs tot een derde van alle inkomsten toelaten, zoo hij die verhoogde heffing en den tol te Well wilde afschaffen. Aan den onwil van Oostenrijk is het voornamelijk te wijten dat die zaak steeds hangende is gebleven en nooit is uitgemaakt ¹⁾.

In dienzelfden tijd kwam een vraagstuk ter sprake dat uit haren aard van geen groot belang was, maar waarvan de niet oplossing aan vele ingezetenen van den Staat later groote schade berokkend heeft.

In de jaren 1688 en 1689—1690 en 1691 had de Keurvorst van Brandenburg in Amsterdam en Rotterdam een leening gesloten, waarvoor aan de inleekenaars lijfrenten verschaft worden, met belofte, dat aan de houders dier renten en hunne rechtverkrijgenden elk halfjaar een bepaald gedeelte zou afbetaald worden. Verder werd hierbij de plechtige verzekering gegeven, dat deze rente nooit belast, bezwaard of verminderd zou worden ²⁾. De afbetaling had regelmatig tot het jaar 1716 plaats gehad, totdat deze in eens achterbleef. Wegens de vele klachten, die hiervan het gevolg waren, kreeg onze gezant te Berlijn, de heer von Hompesch, bevel om de reden dier staking te vernemen. Men antwoordde hem, dat met de betaling niet zou voortgegaan worden, voor dat aan den Koning de logies- en serviesgelden wegens inkwartiering waren afbetaald geworden, die de Staat nog aan de steden Emmerik, Rees, Wezel, verschuldigd was.

Het vreemde van dien eisch was, dat men die laatste vordering reeds vroeger in compensatie had willen brengen, met de schade, die Pruissische onderdanen door de invoering eener couponbelasting geleden hadden. Die schuld was ontstaan in de tijden dat de Republiek het recht van bezetting in de Kleefsche steden had. Zij was tusschen den Staat en de magistraten der verschillende plaatsen aangegaan, waarbij de laatsten zich verbonden hadden, om voor het "logies en servies" der soldaten te zorgen. Toen die bezetting later aftrok, werden de achterstallen door den grooten Keurvorst opgevorderd, maar voorloopig werd hieraan niet voldaan. Om moeielijkheden te voorkomen, sloten de Staten en de Keurvorst in 1685 een overeenkomst, waarbij de laatste niet alleen afstand deed

¹⁾ Zie Resol. van Holland en West-Friesland, 28 Oct. 1717 en 1751. *Mémoires historiques et politiques des Pays Bas*, Bruxelles 1784, tome II.

²⁾ Resol. Holland, 25 Februari 1719.

van de Kleefsche aanspraken, maar daarenboven "voor zich en al zijne nakomelingen, van alle verdere rechtmatige acties en pretenties van wat natuur ook, renuntieerde" ¹⁾).

Op grond van dit tractaat en het recht van verjaring weigerde onze regeering de afbetaling.

Het hof van Berlijn poogde die bewering te weerleggen, door de protesten te vertoonen, die de Kleefsche steden steeds hadden ingediend en waarbij dan elk beroep op verjaring van geenerlei waarde was. En wat het verdrag aanging, erkende de Koning wel, dat dit door den Keurvorst gesloten was, maar beweerde tevens, dat zijn grootvader van die schulden geen afstand had mogen doen, daar zij niet met hem, maar met de Kleefsche steden waren aangegaan! Deze laatsten waren dus in het geheel niet door die overeenkomst verbonden.

De Algemeene Staten schreven den Koning terug, dat, daar de Keurvorst in zulke sterke termen van zijne pretensies afstand gedaan had, de Kleefsche schulden hiervan niet uitgezonderd waren en het zeker nooit in zijn gedachte gekomen zou zijn, om die te eeniger tijd weer op te vorderen, te meer, daar hij in ditzelfde tractaat van alle schulden afstand gedaan had, die in den laatsten oorlog in zijne Kleefsche en Westfaalsche landen gemaakt waren.

Voor het sluiten van die overeenkomst had de Keurvorst steeds die schulden op zijn naam gevorderd, waaruit tevens ten duidelijkste bleek, dat men toen nog geen onderscheid maakte tusschen de steden en den landsheer als crediteur. Dit verschil had men nu eerst gemaakt, om daardoor die vordering te kunnen compenseren met de lijfrentenschuld. Hierdoor veranderde zij geheel van aard, daar het nu een vordering werd van particulieren tegenover particulieren, waarmede de respectievelijke Staten niets te maken hadden.

---

¹⁾ Dat hij voor zich en zijne nakomelingen ten eeuwige dage heeft gerenuntieerd van alle in het tractaat genoemde rechten, actiën en pretensien, die hij hoe, of uit wat hoofde of protest zou mogen hebben, niets ter wereld uitgezonderd, zonder dat de partikuliere expressies zouden verminderen of derogeren aan de voorzeide generale renuntiatie, zoodat ter zake van dien, alle zoowel in generaal als in particulier door zijne Keurvorstelijke Doorluchtigheid en zijne opvolgers ten laste H. H. M. geene actie zou mogen gemaakt worden, gevorderd of gepretendeerd onder wat naam of pretext ook, niets ter wereld uitgezonderd, directelijk noch indirectelijk.

Resol. Staten-Generaal 1774 en 1776.

De Nederlandsche gezant von Hompesch kreeg den last om die redenen nader toe te lichten; maar dit had niet het minste gevolg. Hij vond zulks zoo verdrietig, dat hij zijn ontslag verzocht, waarbij hij tevens H. H. M. in overweging gaf, of het zenden van eenige groote soldaten niet een veel gunstiger uitslag in die zaak zou opleveren, dan alle mogelijke nota's en memories ¹⁾. Tot wat vreemde handelwijze die Kleefsche schuld later aanleiding gaf, zullen wij in het vervolg zien; dit mogt den gezant ten minste troosten, dat zijne opvolgers in die zaak niet meer geluk hadden dan hij; ook zij vroegen steeds te vergeefs om betaling en altijd ontvingen zij een weigerachtig antwoord. De Fransche Revolutie, die opruimster van zoo vele oude toestanden, begroef ook deze zaak voor goed in haren schoot.

De oorzaak van die behandeling lag vooreerst in het gevoel van minachting, dat men te Berlijn jegens de Republiek koesterde. Men wist dat zij nauwelijks een leger tot hare beschikking had en men oordeelde dat men dus "minder egard" voor haar behoefde te hebben dan tegenover andere Staten. Men behoefde nooit te vreezen dat de vele aanmatigen anders dan met nota's en memories beantwoord zouden worden, die men rustig op zijde kon leggen. Daarenboven was de Koning spaarzaam en had veel geld voor zijn leger noodig; waar nu maar eenige mogelijkheid was dit te verkrijgen, verzuimde hij nooit van die gelegenheid gebruik te maken. De Republiek was zwak en rijk, met wie kon hij beter de proef wagen dan met haar? Had hij zelf niet vroeger aan Lintelo

1) De overste van Dockum heeft d'eere gehad aan den Coninck te presenteren een grooten granadier dewelken hy uit Holland heeft laten komen, waarmede S. M. soodanig voldaan is geweest, dat het soo te seggen niet te gelooven is. Sulks doet my de vrygheit nemen UED. Gestr. in bedenken te geven, of by de aanstaande revue so van de H. H. gecommitteerden Raden van Holland als van de heeren Raden van State niet twee of drie kerels van een extraordinaire grote souden kunnen werden gevonden, om van wegens den Staat aan Z. M. te worden gepresenteert, sulx ik versekeren kan dat van een bysonder goet effekt soude kunnen syn, omtrent de belangen van den Staat, zynde de condities van gemelte grote granadier alhier seer avantageus, wyl de minste onder het corps heeft *f* 8 Hollandsch per maant en de andere na proportie van *f* 12 tot *f* 14 incluyt en geen sware dienst doen en niet veel sorge en omsigtigheit worden behandeld. Ik zende hiernevens de maat, synde de heele lengte de maat van de grootste, en van het lak af die van de kleinste (grenadier).

Brieven van den graaf von Hompesch aan den Raadpensionaris, 1722, R. A.

gezegd: "de Staat is rijker dan ik, die moet een beetje rekkelijker zijn" 1)?

Wist men in vreedestijd 's lands waardigheid niet in eere te houden, welke gedragslijn zouden onze regenten wel volgen, nu hun groote staatkundige vraagstukken werden voorgelegd tot welker beslissing ook zij moesten medewerken.

§ 3.

Sedert het tractaat van Baden en Rastadt waren alle deelnemers in de groote alliantie tegen Frankrijk en Spanje, tot den vrede toegetreden, behalve de Keizer en Philips V. De overige groote mogendheden, die dit als een bestendig gevaar voor de rust van Europa beschouwden, sloten den 2^{den} Augustus 1718 te Londen de quadrupel-alliantie. Engeland, de Keizer, Frankrijk en Nederland hoopten hierdoor Spanje te dwingen om tot de bepalingen van den vrede van Utrecht toe te treden. Dit verdrag had het gewenschte gevolg, want

1) Een brief van von Hompesch geeft ons een duidelijk overzicht van de stemming aan het Pruisische hof tegenover de Republiek.

"Omtrent de dispositie van het hof omtrent H. H. M. waarvan UED. Gestr. wenscht geïnformeert te syn, of het geschiet uit indifferentie omtrent deselve, of dat de Staat als onmagtig en derhalven veragtelijk voorkomt en of het maar is een eigen humeur en begeerlikheit, kan ik UEd Gestr. verseekeeren dat ik niet hebbe nagelaten by verscheide occasien aan het ministerie duidelyk te verstaan te geeven, dat de behandelinge voornoemt so ten aanzien van de houtvloten (men had een tol gelegd op alle vloten die de Rijn afvocren) en lyfrenten als andersins genoegsaam te kennen gaf een groote indifferentie voor den Staat, dog hetselve heeft zy altoos geexcuseert met het eigen humeur en de begeerlyckheit van den Conink en dat niet wel af te brengen is van hetgeene met de minste schyn te pretenderen heeft om syne finantien te kunnen menageren tot onderhout van syne armée waarmede S. M. hem tegens syne vyanden so redoutabel maakt, hebbende de Conink my selve betuygt dat sonder die armée hy noyt aan de Keyser so wel als aan andere mogentheden in verscheide occasien niet de tanden soude hebben durven laten sien als gedaan heeft en my om die reeden in seer krachtige dog vricndelyke termen te verstaan gegeven, dat wel wenschte, dat de Staten hare armée met 10 à 12,000 man wilden versterken om meerdere confiance op haar maght en vriendschap te kunnen hebben en dat de Staat daardoor ook minder soude geexponeert zyn aan de insultes van verscheide mogentheden, also dat ik durve vaststellen dat door de klyne gedaghten die men alhier heeft van de macht van de Staat men meerder ogard voor deselve heeft als men anders soude hebben, wordende ondertusschen op die gronden het humeur van den Conink by het ministerie seer gemenageert."

Hompesch aan den Raadpensionaris, 23 Juni 1722, R. A.

na eenige oorlogsbedrijven verklaarde Philips V in 1720 dat hij aan dit verbond wilde deelnemen, mits aan zijn zoon de erfopvolging in Parma, Piacenza en Toskane verzekerd wierd. ¹⁾

De eindregeling van al die geschilpunten zou te Kamerijk geschieden, maar daar dit congres zeer langzaam te werk ging en de erkenning van den Spaanschen Prins als Hertog van Parma en Toskane daardoor uitgesteld werd, zoo beproefde het hof van Madrid, of het door eene regtstreeksche onderhandeling met Oostenrijk het doel niet sneller bereiken kon.

Dit plan had des te meer kans van slagen, daar de Regent van Frankrijk door de terugzending eener Spaansche Prinses, bruid van Lodewijk XV, de gemalin van Koning Philips doodelijk beleedigd had. Ripperda, voormaals Nederlandsch gezant aan dit hof, werd tot die onderhandeling gebruikt, die tegen alle verwachting volkomen gelukte. Den 30sten April 1725 sloten de twee mogendheden eên of- en defensief verbond, waarbij Spanje niet alleen de compagnie van Ostende erkende, maar haar tevens groote voorrechten in zijne overzeesche bezittingen verleende. De Keizer beloofde daarentegen, bij den dood van den Aartshertog van Toskane en den Hertog van Parma en Piacenza, den tweeden zoon van Philips met die landen te beleenen. ²⁾

Juist de oprichting dier compagnie had den Keizer met zijne vroegere bondgenooten in oncenigheid gebracht, en zijne weigering, om haar het privilegie te ontnemen, had de onderhandelingen te Kamerijk vruchteloos doen afloopen. Daar in dit nieuw tractaat een artikel was opgenomen, waarbij hij Spanje beloofde behulpzaam te zijn in het veroveren van Gibraltar ³⁾, sloot Engeland, dat zich hierdoor bedreigd gevoelde,

¹⁾ Dumont, Corps Diplomatique, Tome VIII, pag. 531.

De Gardén Histoire des traités de paix, Tome III, pag. 76 en 115.

²⁾ Dumont, Corps Diplomatique, Tome VIII, pag. 106, part II. Rousset Actes mémoires, Tome II, pag. 110.

De Flassan, Histoire générale de la diplomatie française, Tome V, pag. 19.

De Gardén Histoire des traités, Tome III, pag. 136.

³⁾ Dumont, Corps Diplomatique, Tome VIII, part II, pag. 113; Rousset, Tome II, pag. 178.

Art. 2. Le ministre du Sérén. Roi d'Espagne ayant représenté, que le roi de la Grande Bretagne ayant promis la restitution de Gibraltar, S. M. insisteroit à ce que Gibraltar et son port et l'île de Minorque avec son port lui soient restituez, on déclare de la part de S. M. Imp. Cath. qu'elle ne s'opposera pas à cette restitution si elle se fait à l'amiable, et qu'en cas qu'on le trouve nécessaire, elle employera tous ses bons offices, et même sa médiation, si les parties le désirent.

een voorloopige overeenkomst met Frankrijk, met het doel om daardoor een tegenwicht tegenover het eerstgenoemde verbond te verkrijgen.

Deze twee mogendheden begonnen daarna pogingen in het werk te stellen, om nieuwe bondgenooten te verkrijgen en de eerste, tot wien men zich wendde, was de Koning van Pruisen. Oppervlakkig beschouwd vraagt men, welk belang die Vorst er bij had, of Ostende een overzeesche handelsplaats werd, of dat Gibraltar weder bij de Spaansche monarchie zou gevoegd worden? Rechtstreeks had de Koning daarbij geen belang, maar zijne toetreding bracht hem een stap nader tot de vervulling van zijn lievelingswensch: hij hoopte daardoor des te gemakkelijker den ouden Paltzgraaf van Neuburg, als bij diens overlijden zijn geslacht uitstierf, in de hertogdommen van Gulik en Berg op te volgen. Die zaak zal later ter bestemder plaatse uitvoerig behandeld worden, hier zij alleen opgemerkt dat sedert den Utrechtschen vrede de Pruissische staatkunde geen ander doel najoeg, dan zich de opvolging in die landen te verzekeren.

Vijftien jaren lang beweegt de Europeesche politiek zich slechts in een richting; de regeling van twee erfenisquaesties houdt onverdeeld hare aandacht bezig. Een vreedzame oplossing van de erfopvolging in Gulik en Berg en van die van het huis Habsburg is de taak, die de diplomatie zich tot doel gesteld heeft. De handelingen der hoven van Weenen en Berlijn worden geheel door die twee zaken beheerscht; al het vreemde in de staatkunde dier Staten, het veranderen van richting door de eene en het opgeven van voordeelen door de andere partij, vinden alleen hunne oplossing in de hoop om dit vraagstuk in hun voordeel beslist te zien. Engeland en Frankrijk wisten dan ook zeer goed, met welk lokaas men den Koning bewegen kon, om tot die voorloopige overeenkomst toe te treden en daardoor den grondslag te leggen voor een toekomstige alliantie.

Reeds vroeger had Engeland met Pruisen een verbond te Charlottenburg gesloten, waarbij de oude tractaten vernieuwd en 's Konings aanspraken op Gulik en Berg erkend werden ¹⁾. In een geheim artikel had George zelfs beloofd, om bij het uitsterven van het huis Neuburg, de Pruissische aanspraken te ondersteunen en nu verklaarde Frankrijk ook van zijn

¹⁾ L. v. Ranke, 9 Bücher preussischer Geschichte, deel I, pag. 208.

kant dat het, dezelfde verplichtingen als Engeland op zich nemen zou zoo de Koning tot die overeenkomst toetrad, (24 Dec. 1724). Van hoeveel belang het voor het hof van Berlijn was om deze machtige Staten op zijne zijde te krijgen, waardoor het niet alleen van het rustig bezit dier landen verzekerd zou zijn, maar die tevens zijne overige bezittingen aan den Rijn tegen alle gevaar beschermden, behoeft wel geen betoog. Toen de Koning dan ook de gewenschte verzekeringen verkregen had, sloot hij den 12^{den} September 1725 een verbond met die twee mogendheden, in de geschiedenis onder den naam van Hannoversche alliantie bekend ¹⁾. In algemeene bewoordingen kan men zeggen, dat die overeenkomst de onderlinge bezittingen en rechten der toetredende Mogendheden bevestigde en tevens waarborgen aan den handel gaf. Het groote gewicht voor Pruisen bestond in een geheim artikel, waarbij Frankrijk en Engeland beloofden, dat bij het uitsterven van het huis Palts Neuburg noch sepuestatie, noch rechterlijke procedure plaats zou hebben, noch feitelijk onrecht den Koning aangedaan zou worden, maar dat zij daarentegen alles zouden in het werk stellen om de onder-

1) Dumont, Tome VIII, Part II, pag. 127.

Rousset, Tome II, pag. 189.

De Flassan, Tome V, livre II, pag. 21.

Art. 2. Comme c'est le véritable but et intention de cette alliance entre les dits rois, de conserver mutuellement la paix et la tranquillité de leurs royaumes respectifs, leurs Maj. s'entrepromettent leur garantie réciproque, pour protéger et maintenir généralement tous les États, Pais et Villes tant dedans que dehors l'Europe, dont chacun des alliés sera actuellement en possession au tems de la signature de cette alliance, aussi bien que les droits, immunités et avantages et en particulier ceux qui regardent le commerce dont les dits alliez jouissent où doivent jouir respectivement. Et pour cette fin, les dits Rois sont convenus que si, en haine de cette alliance où sous quelque autre prétexte, aucun des dits Alliez soit attaqué hostilement, ou qu'elle souffrit quelque tort dans les choses ci dessus spécifiées, par aucun Prince où Etat quel qu'il soit, les autres Alliez employeront leurs bons offices pour faire raison à la partie lésée et pour porter l'Agresseur à s'abstenir d'aucune hostilité où tort ultérieur.

3°. Et s'il arrivoit qu'aucune des parties contractantes fût attaquée ouvertement ou qu'elle fût troublée dans les cas susdits et que les bons offices susmentionnés ne fussent pas assez efficaces pour procurer une juste satisfaction et réparation pour les torts et dommages faits à la partie lésée, alors les autres parties deux mois après que la requisition leur aura été faite, fourniront les secours suivans etc.

werping van partijen aan de uitspraak van onpartijdige mogendheden te bewerken ¹⁾).

Na het sluiten van dit tractaat, was het vooral de Republiek op wier toetreding gerekend werd, daar zij juist hierin een krachtige bescherming tegen de compagnie van Ostende kon vinden. Den 12^{den} October deelde de Raadpensionaris van Hoornbeeck het verzoek mede, waarbij de Staat uitgenoodigd was, zich bij dit verbond aan te sluiten. De handhaving van den vrede in Europa was, volgens zijn bericht in de Statenvergadering, het doel der alliantie en om dit des te beter te verkrijgen, zouden de contracteerende partijen elkanders bezittingen, zoowel in als buiten Europa, op het oogenblik van de teekening van het tractaat in hunne macht, waarborgen. Om dit oogmerk te bereiken, wilden zij nu reeds bepalen hoe vele troepen er in geval van aanval zouden geleverd worden, terwijl zij zich daarenboven verbonden, om niet afzonderlijk in onderhandeling te treden, maar van elken stap daartoe kennis te geven. Behalve de garantie van den Westfaalschen vrede door Frankrijk, regelden de geheime artikelen nog de volgende punten:

1°. beloven de contracteerende mogendheden de handhaving van den vrede van Oliva, die door de executies in Thorn verbroken was;

2°. zoo Pruissen en Engeland in hunne Duitsche landen aangevallen werden, verbond zich Frankrijk hen te helpen;

3°. zoo de Keizer uit hoofde van dit verdrag aan Lode-

---

1) S. M. le roi de Prusse ayant présenté à S. M. très Chrétienne et à S. M. Britt. que lors de l'extinction des princes de la maison de Neubourg elle auroit des prétentions à exercer sur la succession de Berg et de Juliers et ayant demandé à L. D. M. de vouloir bien luy être favorables en luy assurant l'effet des conventions faites cy devant sur ce sujet et leurs dites M. M. Très Chrét. et Britannique voulant en tout ce qui dépend d'Elles donner à S. M. le roi de Prusse des témoignages de leur attention pour les choses qui l'intéressent, Elles promettent que le cas arrivant qu'il n'y eut plus de princes de Neubourg elle favoriseront et seconderont les justes prétentions de S. M. Prussienne et Elles tâcheront par les moyens les plus efficaces à porter toutes les parties intéressées à soumettre leur prétentions à l'arbitrage des puissances impartiales dont on conviendra dans la suite. Et à cette fin elles empêcheront que les susdits Duchés ne soient mis en sequestre ny que l'affaire ne soit réduite en procès formel ny qu'on y procède contre S. M. Pruss. par voye de fait afin qu'il ne soit fait aucun tort à S. M. Pruss. mais au contraire toute la justice qui luy est due.

L. v. Ranke 9 Bücher preussischer Geschichte, deel I, pag. 210.

wijk XV den oorlog verklaarde, zouden Pruisen en Engeland al hun best doen, om de vijandelijkheden uit het Duitse Rijk te beletten. Zoo zij die echter niet konden verhinderen, zouden zij hunne troepen niet bij het rijksleger voegen; bleek het nochtans dat zij zich aan die plicht niet konden onttrekken, dan beloofden zij slechts hun contingent te stellen en met het overige gedeelte hunner macht Frankrijk te ondersteunen ¹⁾.

Nadat hierover beraadslaagd was lieten de Staten-Generaal den 15^{den} October aan den Franschen gezant de Fénelon antwoorden, dat zij noch den vrede van Oliva noch dien van Westfalen waarborgen konden, daar zij bij het sluiten dier tractaten nooit als garanten waren opgetreden en zij zich daardoor in nieuwe verbindtenissen zouden wikkelen, die vele zwaarigheden konden opleveren. Verder vroegen zij, of de drie bondgenooten het recht der Republiek op de uitsluitende vaart op Indië wilden waarborgen, zoo als het bij den vrede van Munster was vastgesteld, en of zij, indien de Staat die vaart mocht verhinderen, de moeielijkheden die daaruit ontstaan konden, als een casus foederis wilden beschouwen.

De Fénelon liet hierop antwoorden, dat als Frankrijk den vrede van Munster en het Barrièretractaat garandeerde, waartoe het niet gehouden was, de Staten-Generaal dan ook wel als borgen konden optreden, waar het den vrede van Oliva en die van Westfalen gold. Om echter alle moeielijkheden te vermijden, stelde hij H. H. M. voor dat men niet de tractaten zou waarborgen, maar over en weër alleen den feitelijken toestand en de rechten die daaruit ontstaan waren. En wat het tweede punt aangaat, kon hij hun verzekeren, dat de bescherming van de geheele commercie der Republiek in dit verdrag opgenomen was, en zoo de Staten meer in het bijzonder wenschten te weten, welke handelsbelangen hij hier op het oog had, dan kon hij hun zeggen, dat dit verdrag op alle zaken betrekking had, waarbij de Republiek schade kon lijden, zoo als de compagnie van Ostende en de inhouding der geldsommen op de Nederlanden, tot onderhoud der Barrière, verhypotheekd. ²⁾ De Engelsche onderhandelaar Pinch voegde hierbij nog de verzekering, dat zijn meester van plan was het recht

¹⁾ Zie Secreete Resol. der Staten-Generaal en van Holland en West-Friesland, 1725 en 1726.

²⁾ Lamberty, App. XXIII, Tome, X, pag. 166. Article séparé touchant le commerce des Pais-Bas Autrichiens aux Indes.

van H. H. M. tegenover de compagnie van Ostende ten volle te garanderen.

Na deze gunstige verklaring aarzelden de Staten-Generaal geen oogenblik om het ontwerp-verdrag aan de verschillende provinciën mede te deelen. Zij rieden de toetreding aan, omdat de Staat daardoor de hulp van drie machtige vorsten verkreeg en omdat haar handel behoefte aan vrede had; vervolgens, omdat door die alliantie niet alleen de toeleg van den Keizer, om door de vaart op Ostende inbreuk op gesloten tractaten te maken, geheel verijdeld zoude worden, maar omdat daardoor tevens “de garantie, protectie en maintien “verkregen werd niet alleen van de possessies, maar ook van “de rechten, immuniteiten en voordeelen en in het particulier van die de commercie concerneren, so wel buyten als “binnen Europa.” ¹⁾

Niettegenstaande dit gunstig advies waren, de rapporten der verschillende provinciën van zeer uiteenloopenden aard. Het algemeene gevoelen was, dat men door toetreding die gehate compagnie vernietigen kon, maar daartegenover stond het gevaar, dat men door aanneming van artikel 2 in groote moeielikheden kon geraken. De text van dit artikel luidde: “que leurs “Majestés s’entrepromettent leur garantie réciproque pour “protéger et maintenir généralement tous les Etats, Pays, “Villes tant dedans que dehors l’Europe dont chacun des “alliés sera actuellement en possession au temps de la signature de cette alliance, aussi bien que les droits, immunités et avantages et en particulier ceux qui régardent le “commerce dont les dits alliés jouissent.” ²⁾

De provincie Friesland bestreed ten sterkste de uitdrukking “aussi bien que les droits, immunités et avantages,” daar de Staat zich hierdoor te veel verbinden en in onberekenbare gevaren storten zou. De Staten van dit gewest waren des te minder geneegen om die zinsnede over te nemen, daar men vermoedde dat dit gedeelte met de aanspraken van Pruissen op Gulik en Berg in verband stond, die wij liefst niet ondersteunden, zonder nog de gevolgen in aanmerking te nemen, indien de Republiek als garant der aanspraken van vreemde Staten optrad. Hierom wenschte die provincie bij dit artikel als ophelderende clause gevoegd te hebben: “dat onder een zoo “generale uitdrukking van steden, staten, landen, rechten

¹⁾ Secrecete Resol. der Staten Generaal, 8 Februari 1725, R. A.

²⁾ Secrecete Resol. Holland, 3 Jan. 1726.

“en privileges niet werden verstaan noch begrepen zulke “staten, steden, landen, rechten en privileges, waarover dis- “puut is tusschen eenige partij voor competente rechtban- “ken en welke nog ongedecideerd zijn, en dat overzulks de “garantie van den Staat zich niet extendeert tot zoodanige “disputabele gevallen.” Overijssel en Gelderland maakten dezelfde aanmerking, en wilden slechts onder die beperking toetreden. ¹⁾ Holland wenschte dit verdrag ook toepasselijk te zien op de Algerijnsche en Marokkaansche zeeroovers en verlangde dat Port Mahon en Gibraltar voor deze gesloten mochten worden. In dien geest gaven de Algemeene Staten hunne instructies, maar dit was vergeefsche moeite, want toen men den wensch uitdrukte om die clause van Friesland achter art. 2 te plaatsen, zeiden Finch en de Fénelon, dat zulk een voorbehoud geheel nutteloos was en tegen alle gewoonten streed, te meer daar in dit tractaat geen enkele uitdrukking te vinden was, waaruit men kon opmaken dat men het plan had om den loop der justitie en rechtbanken te storen. “Il doit donc être temps de cesser d’insister sur “une précaution à laquelle le traité d’Hannovre ne donne “point de lieu et que les rois alliés ne peuvent jamais ad- “mettre.” Ook het verzoek van Holland had geen gelukkiger lot, men verklaarde dat men betrekkelijk die zeeroovers niets kon vaststellen, daar dit onderwerp in geen enkel verband met het tractaat stond. ²⁾

Oostenrijk en Spanje, die zeer goed het gevaar inzagen van zulk een verbond, hadden geen moeite gespaard om de Republiek van de toetreding te weerhouden. Zij namen tot middelen van verleiding zoowel als tot bedreigingen hunne toevlucht. Nu eens wezen zij er op, hoe de Staten Berg en Gulik aan Pruissen waarborgden, dat hierdoor meester van Rijn en Maas werd; dan eens beloofde Spanje hun afzonderlijke handelsvoordeelen die de nadeelen, door de compagnie van Ostende veroorzaakt, ruimschoots zouden vergoeden. Onze Regeering bleef echter onwrikbaar en eischte de vernietiging dier gehate en gevreesde mededingster. ³⁾ Toen hieraan niet voldaan werd en men

¹⁾ Secreete Resol. Holland, 3 Jan. 1726.

²⁾ Dumont, Corps Diplomat., Tome VIII, pag. 127—133.

³⁾ Zie Droysen Gesch. der preussischen Politik, Friedrich Wilhelm I., pag. 385.

bemerkte dat de overige bondgenooten de Nederlandsche eischen toch nooit zouden bewilligen, begreep men dat langer talmen niet baten zou. Holland was de eerste die verklaarde te willen toetreden. ¹⁾

De Algemeene Staten lieten daarop de resolutie van dit gewest bij de overige provinciën rondgaan, om zich over de verzochte deelneming te verklaren. "Tot nu toe hadden zij hierop niet aangedrongen, niet omdat zij het niet en noodigh oordeelden het maken van eene spoedige afkomste van dese importante deliberatie, maar omdat zij bemerkt hebben, dat doorgaans in de provinciën, alvorens dese deliberatie voort te zetten, verlangd werd na de resolutie die hierover in de provinciën van Holland en West-Vriesland soude werden genomen, welke als nu ingebragt synde, H. H. M. willen hopen en vertrouwen, dat de H. H. Staten van de andere provinciën als nu oock hare deliberatiën ten spoedighste sullen voortsetten, ende so ras eenigsints doenlyck is haer daerop sullen verklaren." En inderdaad, nadat nu de overige provinciën de gunstige resolutie van Holland hadden ontvangen, draalden zij er niet lang mede hare toestemming te geven en den 9^{den} Augustus 1726 trad de Republiek der Vereenigde Nederlanden tot de Hanoversche alliantie toe. ²⁾ Zij garandeerde hierbij de rechten, bij den vrede van Westfalen en Oliva verzekerd, daarentegen werd haar in een geheim artikel de medewerking tot vernietiging der compagnie beloofd ³⁾ en, in geval van aanval, zouden hare bondgenooten niet eerst door

1) Secreete Resol. Holland, 17 en 21 Juni 1726.

2) Secreete Resol. der Staten-Generaal, 21 Juni 1726.

Lamberty X, App. N°. XXIII, pag. 165.

3) Quoiqu'il soit clair que les Et. Gén. par le 5 et 6^{ieme} article du traité de Munster ont acquis un droit qui exclut les sujets des Pays-Bas Autrichiens de la navigation et du commerce aux Indes et que par consequence ce droit tombe notoirement dans la garantie des droits à laquelle les allies se sont mutuellement obligés par l'art. 2 du traité de Hannover, néanmoins les soussignés ambassadeurs ont bien voulu déclarer que les droits résultant du 5^{ieme} et 6^{ieme} art. du traité de Munster est compris sous les droits que les alliés garantissent dans l'art. 2 du traité de Hannover et que si à cause de l'exercice de ce droit il arrivoit quelque brouillerie avec S. M. Imp. que l'intention de Leurs Maj. est que les dits alliés protégeront et maintiendront les dits Seign. Et. Gén. et se concerteront sans aucun retardement sur les moyens les plus efficaces à maintenir les Seign. Et. Gén. dans l'exercice de ce droit.

Lamberty X, N°. XXII, pag. 167.

onderhandelingen het gevaar pogen af te wenden, maar dadelijk hulp verleenen, zonder den uitslag hunner bemiddelingsvoorslagen af te wachten. ¹⁾

Zoo was nu alles gereed, maar toen de bondgenooten op den vastgestelden dag het tractaat onderteekenen zouden, weigerde von Meijnerthshagen zulks, op grond dat hij hiertoe geen volmacht gekregen had, daar hij eerst met 's Konings gevoelen omtrent de laatste resolutie der Staten-Generaal bekend moest zijn. De overigen konden nu reeds het verdrag ratificeeren, zoo men slechts een plaats voor zijne handteekening open liet. Dit geschiedde ook, maar de Pruisische bekrachtiging heeft nooit plaats gehad. ²⁾

De twee redenen, waarom de Koning tot die alliantie had willen toetreden, de handhaving zijner rechten op Gulik en Berg en de waarborg van den vrede van Oliva, hadden juist bij de Republiek den hevigsten tegenstand ontmoet.

Onze staatslieden meenden de uitbreiding van het Pruisisch grondgebied aan Maas en Rijn met alle kracht te moeten tegengaan, zoodat Friedrich Wilhelm van dien kant niet veel te hopen had. Daarenboven had de weigering, om tot de garantie van den vrede van Oliva toe te treden, iets zeer stuitends voor den Koning. Getuigde het niet van hare vijandelijke gezindheid dat de Republiek weigerde, een tractaat te helpen handhaven, waaraan Pruisen zijn macht en aanzien te danken had? En voor zulke bondgenooten zou de Koning den Keizer tot vijand maken en van de traditioneele Hohenzollernsche politiek afwijken! Om den Hollandschen handel te beschermen, wiens monopoliegeest nog kort geleden zijne Afrikaansche Compagnie tot een vroegtijdigen dood veroordeeld had, zou hij zijn land aan

---

1) Les Et. Gén. ayant représenté qu'il pourroit arriver qu'en haine de l'accession ils pourroient être attaqués ou troublés et qu'alors le temps nécessaire pour attendre le succès des offices qui auront été employés après lesquels seulement leurs allies sont obligés de leur fournir le secours stipulé par l'art. 3ème du traité de Hannover pouvoit leur causer un préjudice considérable, S. M. Tres Chrét. Britt. et Pruss. ont bien voulu s'engager et promètte que dans les cas susdits qui mettroient la république dans un danger évident, elles fourniront les secours stipulé par l'art. 3ème susmentionné, même sans attendre le succès des offices et des instances qu' Elles auroient commencé à employer auprès de l'agresseur pour procurer la satisfaction ou réparation requise.

2) Rousset, Tome III, pag. 166.

een rijksoorlog blootstellen, terwijl die nadeelen door geene voordeelen vergoed werden? En zonder nu nog het ergste geval te nemen, had de Keizer niet vele gelegenheden, om hem zijn ongenoegen te doen gevoelen? Wat zou de uitslag der hooggespannen verwachtingen in Berlijn zijn, zoo deze het vraagstuk van Gulik en Berg, van Oost-Friesland en nog zoo vele andere in ongunstigen zin zou pogen te beslissen? Zulk een tegenwerking was immers veel gevaarlijker, dan alle nadeelige besluiten die door de Republiek of hare bondgenooten genomen konden worden.

Waren er dus beweegredenen genoeg, om onder zulke omstandigheden, de toetreding tot het tractaat te weigeren, hoe moesten die niet versterkt worden, toen gedurende de onderhandelingen met de Republiek, de Keizer stappen deed, om den Koning van het verbond af te trekken. Deze had juist aan George verklaard, dat hij het verdrag zou naleven, maar dat het noodzakelijk was een nieuwe overeenkomst te sluiten, waarbij tevens dwangmaatregelen tegen den Keizer vastgesteld wierden, indien de Republiek hem Gulik, Berg en Ravenstein niet garandeeren wilde. Hem werd nu uit Engeland geantwoord dat men de hulp der Republiek niet missen kon en dat men die slechts door de vernietiging der compagnie van Ostende verkrijgen zou. Hierop stelde de Koning 18 punten voor, van wier inwilliging hij zijne toetreding afhankelijk maakte. Frankrijk antwoordde toen ontwijkend en de Republiek bleef insgelijks op haar eisch van vernietiging staan. Daar de Koning dit laatste hardnekkig weigerde, stelde de Fénelon voor dat Pruisen het artikel over Ostende niet teekenen zou, terwijl de Staat aan hetzelfde datgene zou garandeeren wat Engeland en Frankrijk goed zouden vinden. ¹⁾ Te midden dier onderhandelingen wendde Oostenrijk pogingen aan om zich nader met Pruisen te verbinden. De reden daarvan lag niet alleen in de hoop, om daardoor een steun in de zaak van Ostende te verkrijgen, maar voornamelijk om hierdoor de erkenning der pragmatieke sanctie te verwerven. De Koning nam die aangeboden verzoening met graagte aan en verklaarde, tot vergemakkelijking der onderhandelingen, dat hij van Gulik wilde afzien, zoo

¹⁾ Droysen, deel II, Geschichte der preussischen Politik, 387—389—390.

Berg hem verzekerd werd. ¹⁾ Het verbond van Wusterhausen was hiervan het gevolg, waarbij de eene partij de pragmatieke sanctie erkende en de andere het bezit van Berg en Ravenstein waarborgde. ²⁾

In plaats van Pruissen trad nu ook Zweden en Denemarken tot het verbond toe en een oorlog scheen onvermijdelijk. Dertig duizend Zweden, Denen en Hessen in Engelsche dienst waren geheel tot handelen gereed en aan de Duitsehe grens begonnen de Fransche legers zich reeds te verzamelen. Tot een uitbarsting kwam het echter niet. Het was hier de eerste keer dat aan den Kardinaal de Fleury de gelegenheid gegeven werd om van zijn vredelievendheid getuigenis af te leggen. Door zijn bemiddeling kwam een verdrag tot stand dat door Oostenrijk en Spanje ondertekend werd, waarbij de compagnie van Ostende en de handelsvoordeelen die den Keizer in de Spaansche bezittingen waren toegestaan, voorloopig voor zeven jaren zouden geschorst blijven en de eindsbeslissing aan een later congres onderworpen zou worden. ³⁾

Aan dit Congres dat te Soissons vergaderde, werd door Frankrijk, Oostenrijk, Engeland, Nederland en Spanje deelgenomen. Alle twistpunten werden hier ter tafel gebracht en de beraadslagingen liepen over de afschaffing der compagnie van Ostende, de garantie der pragmatieke sanctie en over de bekrachtiging van den afstand van Gibraltar aan Engeland. Daar echter de onderhandelingen zeer flauw gevoerd werden en de Keizer steeds talmde om Parma, Piacenza en Toskane aan den Spaanschen Prins over te geven, zoo besloot het hof van Madrid zich nader met Frankrijk en de Zeemogendheden te verdragen. Het tractaat van Sevilla in Nov. 1729 was hiervan het gevolg, waarbij Spanje de wenschen zijner tegenpartij vervulde, het Weener verdrag ophief en de zijde van Oostenrijk geheel verliet. Daarentegen werd aan Don Carlos de erfopvolging in Parma, Toscane en Piacenza gewaarborgd. ⁴⁾

¹⁾ Droysen Gesch. der preuss. Politik, König Friedr. Wilh. I, pag. 415.

²⁾ De tekst van dit verdrag is nooit bekend geworden. Wat Rousset in deel II, pag. 187 hierover mededeelt, wordt voor onecht gehouden.

³⁾ Schlosser Geschichte der 18de en 19de eeuw tot den ondergang van het Fransche Keizerrijk, deel I, pag. 213.

De Flassan, Livre II, Tome V, pag. 33—39.

Dumont, Tome VIII, Part II, pag. 146 en volgg.

⁴⁾ Rousset, Tome V, Part. II, pag. 1, artt. 3—6—9—11—12.

De verdere onderhandelingen, die in laatstgenoemde stad plaats grepen, werden nog gedurende twee jaren voortgezet, tot dat de Engelsche regeering Spaansche troepen naar Italië liet inschepen, waardoor de Keizer gedwongen werd tot die overeenkomst toe te treden (16 Maart 1731.) ¹⁾

Hierdoor werd, behalve den afstand der Italiaansche bezittingen, de vernietiging der Keizerlijke Oost-Indische Compagnie verkregen en de Republiek bereikte, ook zonder de medewerking van Pruissen, het doel dat zij zich voor oogen gesteld had.

§ 4.

De Compagnie van Ostende en de oplossing der Spaansch-Italiaansche quaestie hadden de aandacht der Staten-Generaal niet zoo zeer bezig gehouden, of deze hadden nog gelegenheid gevonden, in de aangelegenheden van een naburig land bemiddelend op te treden.

Op het congres van Soissons werden niet alleen de Italiaansche aangelegenheden besproken, ook de verwickelingen in Oost-Friesland maakten daar een punt van beraadslaging uit. Hoe deze twisten tot een Europeesche quaestie verheven werden en welke rol Pruissen hierbij speelde, zien wij uit het volgende.

De geschiedenis van dit vorstendom is slechts een aaneenschakeling van twisten tusschen den Vorst, de Stenden en de stad Emden. Strijd was regel, rust een uitzondering in dit land. De groote invloed, dien de Republiek in die streken

---

¹⁾ Dumont, Tome VIII, Part. II, pag. 213.

Rousset, Recueil, Tome VI, pag. 13 en Suppl., Tome II, Part II, pag. 288.

Bij ditzelfde verdrag werd de pragmatieke sanctie erkend, art. 2: Le Roi d'Angleterre et les Etats Généraux se chargent d'une manière particulière de la pragmatique sanction d'Autriche.

Art. 8. L'empereur souscrit à tous les arrangements pris à Seville à l'égard de la succession de Toscane, de Parme et de Plaisance. Il consent à l'introduction de six mille hommes de troupes espagnoles dans ces duchés.

Art. 5. S. M. I. s'oblige à faire à jamais cesser le commerce des Pays-Bas autrichiens aux Indes orientales de manière qu'il ne soit plus exercé, ni par compagnie d'Ostende ni par aucune autre compagnie.

De Staten-Generaal traden eerst den 20sten Februari 1732 tot dit tractaat toe.

Zie de Garden Histoire des traités, Tome 3, pag. 152.

Lamberty, deel X, N°. XXXV, pag. 198.

uitoefende, had haren oorsprong gevonden in het feit, dat op het einde der 16de eeuw (1595) Graaf Edzard in een godsdiensttwist met Emden hare bemiddeling had ingeroepen, waarvan het tractaat van Delfzijl het gevolg geweest was. ¹⁾ Tegelijkertijd bestond bij den magistraat van die stad de vrees, dat de Spanjaarden zich van Emden meester zouden maken, om van daar uit hunne plannen tegen de Nederlanden gemakkelijker ten uitvoer te brengen. Men verzocht Staatsche bezetting, aan welk verzoek voldaan werd. Hoewel na eenigen tijd de Nederlandsche troepen weer aftrokken, wendde de magistraat zich wederom tot de Staten met verzoek om Hollandsch garnizoen, daar zij van de Spanjaarden, die de stad als openbaren vijand behandelden en hare schepen en goederen vorbeurd verklaarden, het ergste vreesden.

Twee duizend man Staatsche troepen rukten de stad binnen en beveiligden haar voor alle gevaar; kort daarna werd ook Lieroot door Hollandsche soldaten bezet ten gevolge eener overeenkomst tusschen den Graaf van Oost-Friesland en den Staat, waarbij hij die plaats als onderpand gaf, tot bewijs dat hij zich ernstig met Emden en de Stenden verzoenen wilde. Het verdrag van Osterhusen (1606) dat sedert dien tijd als 's lands grondwet werd beschouwd, was hiervan het gevolg. ²⁾ Hierbij kreeg de Republiek het recht van bezetting in Lieroot en Emden. Haar invloed, die reeds zeer groot was, bereikte het toppunt, toen zij in den dertigjarigen oorlog aan dit land de gelden verschafte, die tot betaling der troepen van Mansfeld noodig waren, en waardoor tevens de aftocht dier woeste troepen bewerkt werd. ³⁾

Hocwel dit land nu nooit bevrijd was van onlusten en twisten, hadden deze echter nimmer zulk een hoogte bereikt, als in het tijdvak dat wij nu bespreken; niet alleen hadden zij een burgeroorlog ten gevolge, maar zij werden langzamerhand van zulk een ingewikkelden aard, dat zij de aandacht der groote mogendheden tot zich trokken en eerst na het uitsterven van het Vorstenhuis bijgelegd werden.

¹⁾ Rousset, Tome VII. Relation courte et fondamentale du droit de garantie qu'ont L. H. P. les Et. Gén. des Prov. Unies à l'égard des traités entre les comtes aujourd'hui princes, et les Etats d'Ost-Frise, pag. 171.

²⁾ Wiarda, Ost-Friesische Geschichte, Theil III, V Abschnitt, pag. 587-588.

Zie Rousset, idem, § XXXI.

³⁾ Wiarda, Theil IV; 15tes Buch, II Abschnitt, pag. 193.

Zij vonden hun begin in een hevige klacht van den Vorst George Albrecht over de wijze, waarop de Stenden het land bestuurden. Volgens zijn beweren was de landsrekening niet zoodanig ingericht, als de reglementen het vorderden. Dit had tot gevolg, dat de uitgaven steeds de inkomsten overtroffen en 's lands gelden op een verkeerde manier gebruikt werden. Een keizerlijk decreet stelde hem in het gelijk; nadat hij zijn beklag te Wenen had ingediend, waarbij den Stenden bevolen werd, hun bestuur op een eerlijker voet te vestigen. Deze verklaarden die decreten slechts in zooverre geldig, als ze niet met de landsaccorden streden. Dit was het begin van een strijd die van 1721 - 1744 geduurd heeft ¹⁾.

De vraag liep enkel over het punt, of het toezicht over 's lands bestuur en het beheer der gelden aan den Vorst, of aan de Stenden toekwam. Toen de Keizer, zooals wij zoo even gezien hebben, den eerste in het gelijk stelde, waren twee verschillende landdagen hiervan het gevolg, een te Aurich, de residentie van den Vorst, waar de regeeringspartij zich verzamelde en een te Hintc, waar de Stenden bij elkander kwamen, 11 Januari 1723 ²⁾. De Staten-Generaal bepaalden zich slechts tot raadgevingen, die natuurlijk niets hielpen.

De invloed der Zeven Provinciën was zoo groot in dit land, dat men het dikwijls het 8ste gewest der Vereenigde Nederlanden noemde. De Oost-Friezen beschouwden zich bijkans meer als Hollanders, dan als Duitschers; onze taal was er evenzeer verbreid als de Hoogduitsche; nog in de vorige eeuw werden alle officieële stukken in de twee talen uitgevaardigd en gedurende die onlusten kon men zien, hoe de meeste pamfletten, strijd- en verweerschriften, in het Nederlandsch geschreven werden. Emden, de machtigste en grootste stad van het land, had zich reeds vroeg aan de Republiek aangesloten, en dit had zijn oorzaak niet alleen in hare zucht tot zelf-regeering of in de begeerte, om den Vorst en zijne Raden zoo weinig invloed mogelijk in het Bestuur toe te staan, maar voornamelijk in de eenheid van Godsdienst. Emden was Calvinistisch, de Vorst Lutherschgezind.

---

¹⁾ Rousset, Tome VIII, pag. 227. Principaux griefs des Etats d'Ost-Frise contre les décrets, conclusions et ordonnances du conseil aulique impérial.

Dumont, Tome VIII, Supplement, pag. 63.

²⁾ Wiarda, VII, III Abschnitt, pag. 159.

Dit verschil van godsdienst had bij de toenmalige onverdraagzaamheid der twee richtingen in de protestantsche kerk grootere gevolgen, dan men oppervlakkig vermoeden zou. Die stad was daardoor niet alleen zeer nederlandsch gezind, maar had daarenboven zeer sterke republikeinsche gevoelens. De invloed der Zeven-Provinciën was, behalve haar bezettingsrecht, nog aanmerkelijk gestegen, door dat aan haar niet alleen de handhaving der Oost-Friesche constitutie was opgedragen, maar tevens de beslissing en uitlegging van alle strijdvragen tusschen den Vorst en de Stenden, die volgens de accoorden (grondwetten) uitgemaakt moesten worden. Deze verdragen, die door Vorst en Stenden bekrachtigd waren, gaven aan de Nederlandsche regeering het volste recht om krachtig tusschen beiden te treden en de neutraliteit, die zij tot nu toe in acht genomen had, te verlaten. Dit was te meer noodzakelijk, daar de voornaamste kantoren van in- en uitgaande rechten den Staat als onderpand verstrekten wegens vroeger geslotene leeningen, en er juist om het bezit dier kantoren een hevige strijd uitbrak.

Hoewel de Republiek nu nog grooten invloed in dit land uitoefende, was deze toch verminderd, nadat het aan Pruisen gelukt was, om in een der twisten tusschen den Vorst en de Stenden bezettingsrecht in Emden te verkrijgen. Toen in 1682 de Republiek in een dier twisten partij voor den Vorst koos, werd den Keurvorst van Brandenburg door den Keizer bevolen, om als een der directeuren van den Westfaalschen Kreits, zijne bevelen ten uitvoer te brengen en de Stenden te beschermen. Het gelukte den Keurvorst deze laatste niet alleen tot zijn partij over te halen, maar hij wist ook de gunst van Emden door bevordering harer handelsbelangen te winnen en bewerkte hierdoor dat zijne troepen naar die stad verplaatst werden. Sedert dien tijd bevond zich in die plaats behalve het Nederlandsche garnizoen nog een vaste Pruisische bezetting. ¹⁾

Onze Regeering zag dien vreemdsoortigen toestand kalm toe, daar Willem III in zijne Europeesche politiek en vooral in zijn onderneming tegen Engeland de hulp van Brandenburg niet ontberen kon. Hij duldde dus die bezetting, die met des te meer reden bleef, toen Keurvorst Frederik III in 1694 het recht van expectantie op het vorstendom verkreeg.

Had dus onze Regeering zich niet tegen die feiten verzet,

¹⁾ Wiarda VI; 26tes Buch, I Abschnitt, pag. 175—193.

dit belette echter niet, dat zij die vreemde inmenging hoogst ongaarne zag. Toen dan de Stenden en de stad Emden in de verwickeling, die wij nu behandelen, bij de Republiek om hulp verzochten tegen den Keizer en den Vorst, werd hun niet weinig verweten, hoe zij zich in 1682 aan de Staatliche bescherming hadden willen onttrekken.

De Staten-Generaal waren echter in hun eigen belang verplicht om tusschen beiden te treden, ¹⁾ nu er om het bezit der tolkantoren tusschen beide partijen een hevige strijd uitbrak.

Door de heerschzucht van Emden werd de eendracht, die tot nu tusschen de Stenden geheerscht had, verbroken, zoodat Norden, Leer en het district om Aurich zich met den Vorst verzoenden en zich aan de decreten van den Keizer onderwierpen, terwijl Emden met de omliggende districten en de ridderschap in opstand bleven, op grond dat 's Keizers bevelen in strijd met 's lands wetten waren; en toen nu de gevolmachtigden van den Koning van Polen en den Hertog van Brunswijk als Keizerlijke commissarissen in het vorstendom kwamen, om diens bevelen te voltrekken, vonden zij het geheele land in wanorde en in twee partijen verdeeld en wel aan den eenen kant den Vorst met de gehoorzame Stenden, die men nieuwe Stenden noemde, en aan den anderen kant Emden met hare partij, die met den naam van oude Stenden onderscheiden werden. ²⁾ Nu was het voor beide partijen eene levensquaestie, wie van hen het recht tot verpachting der kantoren van in- en uitgaande rechten hebben zou. De wapenen zouden die vraag beslissen. Leer met zijn kantoor werd het eerst door Emden veroverd. Tegelijkertijd was de Nederlandsche onderhandelaar, de heer Lewe van Aduard, (24 April 1726) naar den Vorst afgevaardigd, om hem tot een verdrag te bewegen, dat echter op de onverzettelijkheid van George Albrecht schipbreuk leed. ³⁾

De oorlog had dus zijn voortgang en het vreemde van dit alles was, dat, terwijl beide partijen zich op leven en dood bestreden, de vreemde garnisoenen dit schouwspel hoogst bedaard aanzagen. De Nederlandsche soldaten lagen in Emden en Lieroort, de Pruisische in Emden en Grietzijl en de Deensche, die de Vorst tot hulp in het land geroepen had,

¹⁾ Rousset, tome IV, pag. 384.

²⁾ Wiarda, deel VII, IV Abschnitt; 30 Buch, pag. 198.

³⁾ Rousset, tome IV, pag. 407—426.

bevonden zich te Aurich, terwijl de Keizerlijke salvegarde te Leer in bezetting lag. Al deze vroomde troepen namen nu een strikte onzijdigheid in acht. Van Nederlandschen en Pruisischen kant was men overeengekomen, om werkeloos te blijven zoolang de onlusten buiten Emden plaats hadden. En dit was ook wel het wijste wat zij doen konden, daar de opstandelingen (renitenten) in den beginne veel geluk hadden en het geheele land, op Aurich na, veroverden; een andere gedragslijn moest echter aangenomen worden toen de kans keerde en na het verlies van twee veldslagen het land weêr onder de macht van den Vorst kwam, dat de onderwerping van alle reniteerende Stenden, behalve Emden, ten gevolge had. (25 April 1727). ¹⁾

Pruissen had nu in dienzelfden tijd met Oostenrijk het verbond te Wusterhausen gesloten en daar nu de betrekkingen tusschen die hoven van den vriendschappelijksten aard waren, zoo kreeg de Koning, als een der directeuren van den Westfaalschen Kreits, het bevel, om met geweld aan het oproer in Oost-Friesland een einde te maken. Met graagte nam hij die taak op zich en schreef aan den magistraat van Emden, dat hij die onlusten wilde onderdrukken, welke door menschen zonder eergevoel, noch trouw, noch godsdienst aangestookt waren, waarom hij hen raadde op straffe van 's Keizers hoogste ongenade zich te onderwerpen. ²⁾

Deze wisten in hun angst geen beter redmiddel dan zich tot H. H. M. te wenden. Het gezantschap dat zij daartoe afvaardigden werd door den griffier Fagel niet gunstig ontvangen (10 Mei 1727). ³⁾ Hij verweet hun, en niet ten onrechte, dat zij zich zelve, door hun verzet in 1682 tegen de resolutie der Staten-Generaal dien ongelukkigen toestand te wijten hadden, en hoe deze geheel en al het gevolg was van het tractaat, dat in 1672 te Hannover onder Brandenburgsche bemiddeling gesloten was en waartegen de Republiek zich zoo sterk verzet had. Hij kon hun daarom niet de verzckering geven, of H. H. M. zich hun lot nog wel verder zouden willen aantrekken. De resolutie, die hierop genomen werd, was gunstiger dan men had kunnen denken. Hierbij werd den opstandelingen aangeraden zich aan 's Kei-

¹⁾ Wiarda, deel VII, 31ste boek, 5de afdeeling, pag. 342.

²⁾ Rousset, tome IV, pag. 488.

³⁾ Wiarda, deel VII, 32ste boek, I afdeeling, pag. 365—370.

zers decreten te onderwerpen, daar hunne geheele zaak toch hopeloos stond. Men beloofde tevens alle middelen in het werk te stellen dat hun dit niet te moeielijk vallen zou, en dat hunne bezwaren met billijkheid beoordeeld en de decreten niet te streng ten uitvoer gebracht zouden worden. De Staten-Generaal schreven ook in dien geest aan den Koning, als hoofd der executietroepen, met verzoek om met gematigdheid te werk te gaan. Tegelijkertijd werden er in den Haag en Weenen onderhandelingen in dien geest aangeknoopt. ¹⁾

De opstandelingen besloten dienvolgens, nadat de deputatie teruggekomen was, zich te onderwerpen en dienden in dien geest een acte te Weenen in, waarbij zij gehoorzaamheid aan alle Keizerlijke decreten beloofden en slechts de hoop uitspraken, dat de accoorden van Oost-Friesland en Emden gehandhaafd mochten blijven en de bevelen niet te streng uitgevoerd wierden.

Zoo deze verwacht hadden, iets met die verklaring uit te richten, zagen zij zich hierin deerlijk bedrogen, daar de terugzending hunner acte, met bijvoeging dat in zulk stuk dergelijke verzoeken ongepast waren, hen snel genoeg van het tegendeel overtuigde. ²⁾ De Vorst werd hierdoor in de uitvoering zijner dwangmaatregelen tegen Emden versterkt zoodat hij die stad niet alleen alle schade, die aan het land veroorzaakt was, wilde laten betalen, en van de landdagen wenschte uitgesloten te zien, maar haar zelfs begon te blokkeeren en de omliggende dorpen te bezetten.

De tijding daarvan kwam weldra in den Haag aan en bewoog de Staten-Generaal krachtiger maatregelen te nemen en het tot dusver in acht genomen neutraliteitsstandpunt te verlaten. Zij begonnen het ergste voor hun eigen bezetting in Emden te vreezen, voornamelijk omdat de Koning van Pruissen geheel op den kant van den Keizer en den Vorst was.

De heer van Keppel, die juist als gezant naar Berlijn vertrok, werd belast om de regering aldaar gunstiger voor de opstandelingen te stemmen. ³⁾ Hij zou daarom den Koning ook het ongelijk van den Vorst voorstellen, hoe deze met hulp van vreemde troepen zich van het geheele land had meester

1) Rousset, tome IV, pag. 495.

2) Wiarda, deel VII, 32ste boek, I afdeeling, § 14.

3) Secreete Resol. Holland, 13 Febr. 1728.

gemaakt en nu bezig was om aan Emden zijne privilegiën te ontnemen en de regeering in Oost-Friesland naar zijn zin te veranderen. Hij moest daarom 's Konings tusshenkomst bij den Keizer verzoeken, opdat de zaken weer op den ouden voet hersteld wierden en de Vorst in overeenstemming met de Stenden en Emden het land zou regeeren met behoud van alle privilegies. De Nederlandsche regeering wendde zich echter in die zaak niet alleen tot Pruissen, maar bracht dit geschil zelfs voor de groote mogendheden. Juist was het congres van Soissons vergaderd en behalve de twisten over Ostende brachten onze gezanten nu ook de onlusten in Oost-Friesland ter tafel. ¹⁾ Men bestreed niet alleen de handelingen der keizerlijke commissie als tegenstrijdig met de landsconstitutie, waarvan de Republiek de garantie op zich had genomen, maar men sprak tevens de vrees uit, dat de Keizer haar in de uitoefening harer pandrechten zou storen en hare bezetting uit Emden zou verjagen.

De gezanten berichtten daarom aan den Oostenrijkschen gevolmachtigde, den heer van Sinzendorf, dat als aan hunne grieven niet voldaan werd, zij die zaak als een punt van beraadslaging op de conferentie zouden brengen. Daar hierop geen voldoende antwoord verscheen, deelden zij het geheele geschil aan de gevolmachtigden van Engeland en Frankrijk mede, met verzoek om die zaak als een geval te beschouwen, waarin de Republiek volgens het Hannoversche verdrag de hulp van zijne bondgenooten mocht inroepen. Engeland willigde dat verzoek dadelijk in en erkende de Oost-Friesche verwickelingen, voor zoover de Republiek er belanghebbende in was, als een casus foederis, welk voorbeeld door Frankrijk gevolgd werd. ²⁾

¹⁾ Secreete Resol. Staten-Generaal, 9 Juli 1728, R. A.

Rousset, tome IV, pag. 499.

²⁾ Rousset, tome V, pag. 252—258—261.

Gesch. der preuss. Politik, Friedr. Wilh. I, IV Theil, III Abtheilung, pag. 48.

England war, schon damit der Emden Hafen nicht in Deutsche Hände komme, für den Anspruch Hollands; Frankreich nahm die Sache sehr ernst, sagte den Hochmögenden jede Hülfe zu, machte ein Corps marschfertig.

De schrijver had er even goed bij kunnen voegen, dat de Keurvorst van Hannover wegens een erfverbodderingsverdrag ook aanspraak op Oost Friesland maakte en daarom ongaarne de vermeerdering van Pruisischen invloed in die gewesten zag.

De Keizer liet hierop door zijn gezant de verzekering geven, dat hij nooit de bedoeling gehad had om het Hollandsche garnizoen uit Emden weg te jagen en de verdere afbetaling der schulden te verbieden, en zoo de opstandelingen zich binnen een bepaalden tijd onderwierpen, zou hij zorgen dat de volledige amnestie en toelating tot de landdagen verleend wierd. Hoewel nu volgens de rijkswetten de garantie der landsaccorden door de Staten krachteloos was, zoo had hij toch nooit het plan gekoesterd om de rechtmatige verdragen tusschen volk en vorst op te heffen ¹⁾.

Na dit antwoord gaven de Staten-Generaal aan de oude Stenden en aan die van Emden den raad om zich zonder eenig voorbehoud te onderwerpen. De acte, die zij hiertoe opmaakten, werd door de keizerlijke commissie verworpen, maar verwierf in Weenen een volkomen goedkeuring, terwijl het gedrag der commissie berispt werd (12 Sept. 1729) ²⁾. Daar nu de Vorst die decreten niet wilde aannemen en zeer ontevreden was dat zijne oproerige onderdanen er zoo goed afgekomen waren, scheen die zaak nooit aan een einde te zullen komen.

De Europeesche gebeurtenissen werkten echter de vervulling onzer eischen zeer in de hand.

Men heeft reeds vroeger gezien, hoe het congres van Soissons afgebroken werd en te Sevilla werd voortgezet, nadat de vrede tusschen Engeland, Nederland en Spanje gesloten was. De Keizer stond geheel geïsoleerd en was met recht voor zijne Italiaansche bezittingen bevreesd. Op dit punt werd hij door eene verklaring der mogendheden geheel gerust gesteld, maar zij overhandigden hem tegelijkertijd een ultimatum, waarbij zij voor goed een einde aan die twisten in Oost-Friesland wenschten te zien. Tegelijkertijd werd aan van Ginkel de last gegeven om aan het kabinet van Berlijn gemeenschappelijke maatregelen voor te stellen, die tot verdere rechtsnoer der

1) Secreete Resol. Holland, 29 Dec. 1729.

2) Der Wiener Hof hielt es für nöthig, ein wenig nach zu geben, er begnügte sich damit, dass die von Emden eine Unterwerfungsacte aus stellten; aber die Subcommission verwarf die verlausulierte Acte als einen abermaligen Beweis unerhörter Vermessenheit und abscheulicher Renitenz.

Droysen Geschichte der preuss. Politik, Friedr. Wilh. I, pag. 48.
Rousset, pag. 316, deel V.

handelingen van beide mogendheden in dit land zouden dienen¹⁾.

Na de goedkeuring der onderwerpingsacte had de Nederlandsche regeering gedacht dat alles in den vroegeren toestand hersteld zou worden en er vervolgens eene algemeene amnestie zou plaats hebben; dat de Denen weer het land zouden verlaten en de Stendenvergadering van Aurich naar Emden zou verplaatst worden. Een jaar was nu reeds verlopen, niets scheen een spoedige beslissing te voorspellen, toen de Keizer, om de verwezenlijking van zijn lievelingswensch te bevorderen, wel genoodzaakt was nieuwe inwilligingen omtrent Oost-Friesland te doen. De hoop om hierdoor de erkenning der pragmatieke sanctie bij de Republiek des te eerder te verkrijgen, bleek niet ongegrond te zijn.

In April 1731 werden de Staten-Generaal door den Keizer en George II verzocht om tot een tractaat toe te treden, dat in het vorige jaar tusschen beide staten te Weenen gesloten was en waarbij de erkenning der pragmaticke sanctie als het hoofddoel beschouwd werd. Onze regeering begreep van de omstandigheden gebruik te moeten maken en de erkenning der vrouwelijke erfopvolging afhankelijk te stellen van de geheele vernietiging der compagnie van Ostende en de vervulling van al hare wenschen omtrent Oost-Friesland.

Men twistte hierover een geheel jaar²⁾; het gansche verdrag dreigde schipbreuk te lijden, toen de Keizer plotseling alles toegaf. Den 20sten Februari 1732 trad de Republiek tot het Weener verbond toe, waarbij zij de pragmatieke sanctie erkende en met 8000 soldaten beloofde te ondersteunen. Hiervoor beloofde de Keizer niet alleen de vernietiging der compagnie, maar ook volledige amnestie aan de weerspannigen en teruggave van alle boeten, verbeurdverklaringen en sequestratiën, die sedert 1729 geheven waren. Vervolgens zouden de Vorst en de gehoorzame Stenden zich binnen twee maanden moeten verantwoorden op de grieven, die door de stad Emden en hare aanhangers bij den Keizer ingediend waren, waarop dan de beslissing in overeenstemming met de landsaccorden en privilegiën, voor zoover zij

1) Instructie voor van Ginkel, 18 Maart 1730. Secreete Resol. der Staten-Generaal. R. A.

2) Resol. van Holland en West-Friesland, Mei 1731.

niet tegen s' Keizers gezag en de rijksjurisdictie in strijd zijn, volgen zou. Verder zou elk der partijen een gemachtigde naar den Keizer zenden, die dan, na alles onderzocht te hebben, bepalen zou, hoeveel Emden en hare partij als schadevergoeding te betalen hadden, waardoor zij van alle overige aanspraken bevrijd zouden zijn. Over de toelating van Emden op de Stendenvergadering en over het Hollandsche garnizoen had hij zich reeds vroeger voldoende uitgedrukt. ¹⁾

Hierdoor kwamen de ongeregelheden in dit land voorloopig tot stilstand en aan de krachtige bemoeiingen van H. H. M. was het te danken, dat Emden en de weêrspannigen weder in gelijken toestand, als hare tegenpartij, werden geplaatst en niet geheel aan de wraak harer vijanden werden overgeleverd. De twisten echter waren hierdoor niet geheel en al geëindigd en, hoewel men niet meer tot dadelijkheden oversloeg, duurden zij onder de regeering van Karel Edzard, zoon en opvolger van George Albrecht, voort, en eerst na diens dood gelukte het aan Frederik den Grooten, om voor goed een einde aan dien strijd te maken. Zijn vader had in datzelfde jaar (1732) de beleening van den Keizer verkregen, waarop hij titels en wapen van Oost-Friesland aannam en hiervan zoowel aan de Stenden als aan de Staten-Generaal kennis gaf.

§ 5.

Had men dus in den Haag met voldoening op de staatkundige resultaten van dit jaar terug kunnen zien, hoe groot moet de vreugde geweest zijn, toen in dienzelfden tijd een zaak geregeld werd, die steeds de steen des aanstoots tusschen Pruissen en Nederland geweest was en zooveel moeite en zorg veroorzaakt had. Ik bedoel de eind-regeling der erfenisquaestie tusschen de huizen Oranje en Hohenzollern.

Nadat de Koning door het terugroepen van zijn gevolmachtigde uit den Haag (1718) de verdere procedure onmogelijk gemaakt had, had men vier jaren later weer pogingen in het werk gesteld om tot eene schikking te komen. Daar echter de Douairière die overeenkomst slechts tot aan de meerderjarigheid van haren zoon wilde laten gelden, en de Koning daarentegen vorderde dat zij voortdurend zou zijn en alles

¹⁾ Lamberty, deel X, N°. XXXV, pag. 198. Declaration touchant l'Ost-Frise, pag. 205.

hierbij voor goed zou geregeld worden, zoo mislukte ook weer die poging. ¹⁾

Toen nu het Kabinet in Berlijn weer, evenals vroeger, de Staten-Generaal met nota's en memories begon te overstelpen, plaatsten deze zich ook weer op hun oud standpunt van non-interventie en zeiden steeds dat zij partijen niet tot een schikking dwingen konden. Dit duurde zoo voort tot aan de meerderjarigheid van den Prins van Oranje, die in 1732 plaats had.

Beide partijen schenen toen tot het beseft te komen dat op zulk een voet die zaak niet kon voortgaan en dat een eindregeling veel voordeelijker was, dan de voorloopige toestand die sedert 1711 bestaan had. Een verdeelings-tractaat, dat den 20sten Augustus 1732 gesloten werd, was hiervan het gevolg. ²⁾ De boedel werd in twee deelen gescheiden, waarvan aan den Koning Meurs, Lingen, Montfoort, Hooge- en Lage Zwaluwe, Naaldwijk, Hoenderland, Wateringen, Oranjepolder, s' Gravesande, tol te Gennep, Herstal, Turnhout en het huis in den Haag, (tegenwoordig het paleis van den Koning), toeviel.

Het deel van den Prins van Oranje bestond uit:

Breevoort, Burensche tienden, Sevenbergen, Baronie van IJsselstein, Hulsterambacht, Diest, Sichem en Scherpenzeel (beiden dicht bij Leuven gelegen), Roosendaal, Nispen, de heerlijkheid Steenberg, Kranendonk, Eindhoven, het huis te Dieren en het Loo, de Klundert, Geertruidenberg, Monster, Terheide en Loosduinen, Veere en Vlissingen, Maartensdijk en Scherpennisse, Leerdam en Buren, de heerlijkheden Grimbergen, Meerhout en Voorst, de baronie van Breda, het burggraafschap van Antwerpen, het land van Kuik en

¹⁾ Von Hompesch beschouwde die vordering van den Koning slechts als een voorwendsel, daar hij hoopte "de Staat in noot synde of andersints, soodanige goederen uit gemeld successie spruytende te sullen verkrygen die van syn convenientie souden syn, door welk middel syn Maj. meer soude kunnen obtinere als wel door het accomodement heeft konnen bedingen. Ick hebbe redden dit soveel meer te vreesen wyl ik geremarqueert hebbe dat de Coning soutencert de geheele nalatenschap als fideicommissaire goederen van regtswegen hem alleen toequam en dat S. M. in dit opsicht geen rechter kende."

Brief van von Hompesch aan den Raadpensionaris van Hornbeeck, 1722, R. A.

²⁾ Kluit, *Historia Federum*, pars I, pag. 145.

Gewone Resol. Holland, 20 Augustus 1732.

Grave, St. Vith, Vianden en Butgenbach in Luxemburg en Warneton in Vlaanderen.

Vervolgens zouden beide partijen het recht behouden om den titel van Prins van Oranje te voeren, terwijl er tevens bepaald werd, dat de Koning afstand zou doen van dien van Vlissingen en Veere, en de Prins van dien van Lingen en Meurs. Voorts zou de tol te Grave opgeheven worden en de Koning *f* 80,000 en de Prins *f* 20,000 uit de jaarlijksche opbrengst van de Maas verkrijgen. ¹⁾ Eindelijk zouden aan elk der partijen de papieren en bescheiden overgeleverd worden van het gedeelte dat hem toekwam.

Beide partijen gaven hierop aan de Staten-Generaal kennis dat de schikking plaats had gehad, met verzoek, om alles wat zich nog onder hunne berusting bevond, uit te leveren.

De Algemeene Staten zoowel als die van Holland maakten eenige moeielijkheid om aan dit verzoek te voldoen, daar er nog achterstallige belastingen af te betalen waren en de Koning steeds bewerd had, vrijdom van belasting te hebben. Even zoo was het gelegen met de overgave dier papieren en documenten, die hen toegewezen waren. Aarzelden zij nog een jaar lang, een dreigende brief van Z. M. aan zijn zaakgelastigde Masch overtuigde hen te duidelijk dat het onverstandig zou zijn, om nog langer aan zijne wenschen tegenstand te bieden. "Volgens uw verhaal" zoo schreef de Koning, "is er weinig hoop dat de extraditie der documenten en papieren, die tot ons aandeel in de Orangische successie behooren, zoo ras zal geschieden als men zich tot nu toe verbeeld heeft. Doch gij hebt, niettegenstaande onophoudelijk te dringen dat dezelve zonder uitstel mag worden gedaan, en tevens aan de Regenten van den Staat te betuigen, dat wij zeer gevoelig zijn over het ongelijk dat ons door die onbillijke vertraging wordt aangedaan, dat het onregtvaardig gedrag van den Staat tegen Ons, Ons noodzaakt om de vriendschap, die wij anderszinds geneigd zijn te onderhouden, te vervreemden en verwijderen, dat wij nog meer andere punten met den Staat hebben te demeleren, welke wij gedrongen zullen worden eens bij de hand te nemen en zoodanig satisfactie te nemen, als de Soeverein à Soeverein in gevallen, waarin de justitie openlijk wordt geweigerd, gebruikelijk is; dat men zich niet zou

¹⁾ Een der redenen waarom door de Pruisische Regeering de tol te Well was opgericht, verviel dus.

hoeven te verwonderen, dat zulks misschien eer dan men aldaar vermoedde, kwam uit te barsten, en dat gij uitdrukkelijk order van ons bekomen hadt om de Regenten van den Staat daarvan alvorens te verwittigen. ¹⁾

De toestand, die door dit tractaat in het leven geroepen was, bleef onveranderd tot in het jaar 1754, toen Frederik de Grootte die bezittingen aan de erfgenamen van Willem IV verkocht. De groote afstand dier goederen, die te midden van een vreemd volk gelegen waren, de voortdurende onaangenaamheden tusschen de rentmeesters en de Staten van Holland over de inning der belastingen, maakte het den Koning zeer wenschelijk zich daarvan te ontdoen. Voor een som van *f* 700,000 en *f* 5000 voor meubelen deed hij afstand van al die bezittingen ten gunste van Willem V en diens erfgenamen, zoowel in de mannelijke als vrouwelijke linie ²⁾. Hiermede eindigde een twist, die 30 jaren lang tot groot nadeel voor ons vaderland geduurd had.

Al was 's Konings verwachting niet in vervulling gegaan, om door het bezit der vele goederen in de Republiek een stap nader tot de stadhoudelijke waardigheid te komen, zoo hadden die twisten, behalve het verlies van Meurs en Lingen, daarenboven den afstand van Oranje en een gedeelte van Opper Gelder ten gevolge gehad, zonder er nog van te gewagen, hoe geheel anders de uitkomsten van den vrede van Utrecht zouden geweest zijn, indien dit erfenisgeschil niet steeds door Engeland en Frankrijk als een middel gebruikt geworden was, om de krachten van den Staat te verlammen en de trouwbreuk van Pruisen te bevorderen. Het was den Koning gelukt, de bezittingen der Prinsen van Oranje, die te midden zijner landen gelegen waren, bij zijne Staten te voegen en daardoor tot een betere afronding zijner grenzen te geraken.

§ 6.

Nauwelijks was deze zaak voor goed uit den weg geruimd, of er had een gebeurtenis plaats, die de Koning hoogst beleedigend voor zijn persoon achtte en bijkans een oorlog ten gevolge had. De brief des Konings, dien wij zoo even

¹⁾ Zie de Resol. Holland, Maart 1732.

²⁾ Zie Kluit Hist. Fed., pag. 149.

aangehaald hebben en die met zoovele dreigende uitdrukkingen gevuld was, was een gevolg van den toorn, waarmede hij sedert die gebeurtenis tegenover de Republiek vervuld was.

Het feit betrof het doodschieten van een Pruisisch werf-officier. Een zekere von Wollschläger had gepoogd, om soldaten uit de bezetting van Maastricht tot s' Konings dienst over te halen. Hiervoor gevat en voor een krijgsraad gebracht, werd hij, niettegenstaande alle pogingen van den Pruisischen gezant, door den krijgsraad ter dood veroordeeld, welk vonnis dadelijk ten uitvoer gebracht werd. Hoe die handelwijze door den Koning opgenomen werd, bleek spoedig genoeg uit een brief van den Nederlandschen gezant van Ginkel. ¹⁾

Hij schreef dat de Koning woedend was over het gebeurde in Maastricht; dat zijne bevestiging ontving in een antwoord dat hij hem op zijn kennisgeving van het overlijden van den Generaal von Hompesch gezonden had. Daaronboven kon hij met zekerheid mededeelen, dat de Koning met violente expressien gezworen had, het te zullen wreken, al zou het hem zijn land, kroon en leven kosten. "Tevens", zoo gaat hij voort; "ben ik gewaarschuwd op mijn hoede te zijn, de officieren die bij mij zijn niet te exponeeren, daar order gegeven is om eenige van hen te affronteeren of te massacreeren. Ik zoude dit alles niet willen gelooven, als ik maar dit briefje niet had." Hij vermaande daarom de Staten-Generaal op hunne hoede te zijn en een groot leger op de been te houden.

Het briefje, dat den gezant zulk een schrik veroorzaakt had, was van den volgenden inhoud:

"Monsieur! Je vous suis obligé de la nouvelle que vous m'avez mandé, que le général comte de Hompesch est mort, dont je plains la personne de tout mon cœur et me réjouis que la République perd un si brave homme. Vous pouvez être persuadé que ce qui s'est passé à Maastricht est inscrit où cela doit être. Dieu nous donnera bientôt l'occasion de faire voir à ces messieurs avec qu'ils ont à faire. En attendant je suis votre très-affectionné Guillaume Rex."

De Staten-Generaal vergaderden nog denzelfden dag na ontvangst dier tijding (9 Febr. 1733) en besloten dat van Ginkel aan den Koning voorstellen moest dat die officier

¹⁾ Secretete Resol. Holland 9 Februari 1733.

volgens alle recht en billijkheid door een vonnis van den krijgsraad veroordeeld was, waarin zij zich niet mengen mochten, daar in de Republiek de rechterlijke beslissingen steeds geheel onafhankelijk plaats hadden. ¹⁾ Vervolgens zou Hamel Bruyninx, Nederlandsch gezant in Weenen geschreven worden, den Keizer in te lichten, hoe bevreesd men hier te lande was dat de Koning tegen den Staat "eenige onrechtmatige proceduren" zou willen ondernemen, met verzoek, om aan een schikking in die zaak behulpzaam te zijn. Ook aan Hop, gezant te Londen, werd een dergelijk schrijven gericht waarbij hij den Koning verzoeken moest, om de Republiek volgens de alliantien te hulp te komen, zoo Z. M. van Pruisen "over deese ofte op praetexte van eenige andere onregtmatische saeck haer soude willen attaqueren." Eindelijk werden de Provinciën aangeschreven zich te wapenen, hunne regimenten voltallig te maken, om zoo op het ergste voorbereid te zijn. ²⁾

Voordat men in den Haag antwoord gekregen had, had de Koning, om zich zelven satisfactie te geven, als represaille-maatregel eenige Hollandsche officieren en soldaten uit Venlo, die zich toen op Kleefsch of Geldersch grondgebied bevonden, laten oppakken en naar Wezel gezonden. En als of dit alles nog niet genoeg ware, zoo beschouwde van Ginkel zich beleedigd, omdat zijn koetsier, die te hard door de poort gereden, een pak slaag van de wacht gekregen had.

De Staten-Generaal beschouwden die beide feiten als een schending van het volkenrecht en eischten dienvolgens vooreerst de loslating der gevangene officieren en vervolgens een schitterende satisfactie omtrent het gebeurde met den koetsier.

De Koning liet hierop den 20sten Februari antwoorden, dat hij de barbaarsche handelwijze tegen den luitenant Wollschläger hoogst euvel opnam, daar hij geenszins getracht had soldaten van de bezetting van Maastricht te werven, maar alleen met een musketier in onderhandeling was getreden, die zich vrijwillig aangeboden had om in 's Konings dienst over te gaan. Nadat men hem op arglistige wijze op Hollandsch

¹⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 9 Februari 1733. R. A.

²⁾ Zie dezelfde resol. van 9 Febr.

grondgebied gelokt had, had men hem onverhoeds overvallen en gevangen genomen. Hoewel men dus niets dan bedrog en "onchristelijke boosaardigheid" tegen hem aangewend had, had men hem daarenboven gedurende zijn proces elke verdediging geweigerd en dus een daad gepleegd "die tegen de wetten der natuur streed en zelfs aan de grootste misdadiger al ware hij Heiden of Turk niet geweigerd werd." Uit die geheele handelwijze bleek het dat men liever "zijn moed aan een handvol onschuldig bloed koelde, dan de vernietiging van het onschuldige af te wenden zonder eenig egard voor zijn Kon. Maj. te willen toonen." Daar Z. M. volgens dit gedrag niets anders denken kon, "dan dat men zich tegen hem had willen dringen, en satisfactie vragen dus onmogelijk was", zoo had hij eenige Hollandsche soldaten, die op zijn grondgebied gekomen waren, doen vatten met het plan om hen niet eerder in vrijheid te stellen voordat hij volledige voldoening verkregen had. ¹⁾

Intusschen had men in den Haag bericht gekregen dat George II bereid was de tractaten na te komen en de Republiek, als het noodig was, te ondersteunen. Daar men dit antwoord eenigszins vaag vond, werd aan Hop geschreven vooreerst den Koning voor de aangeboden assistentie te bedanken, en hem daarenboven te vragen, welke troepen hij bereid was naar de Nederlanden te zenden, daar "Z. M. van Pruisen bekwaem was om schielijke resolutiën te nemen en die ten uitvoer te brengen." ²⁾

De gezant antwoordde dat men besloten had 12,000 man ter dispositie der Generaliteit te stellen en wel 6000 man Engelsche en 6000 Duitsche troepen, verder dat er geen doortocht aan de Pruisische troepen verleend worden zou, zoo zij door Hannover naar Holland wilden optrekken en eindelijk dat de Koning er vast op vertrouwde, zoo hieruit voor zijn keurvorstendom nadeelige gevolgen mochten ontstaan, dat dan H. H. M. die zaak als hare eigene zouden beschouwen ⁴⁾. Deze laatsten wisten geen woorden genoeg te vinden om George II voor die toezegging te bedanken, vooral het verbod van passage door Hannover beschouwden zij als een groot bewijs van 's Konings affectie voor den Staat, en hij behoefde geen oogenblik te twijfelen dat zij hem niet met alle macht

¹⁾ Resol. Holland, 20 Febr. 1733.

²⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal 27 Febr. 1733, R. A.

zouden bijstaan, zoo zijne Duitsche landen hierdoor in gevaar mochten komen.

De oorlog scheen onvermijdelijk; de grensvestingen werden gewapend, een leger van 15,000 man bij Doesborgh samenge-trokken en tegelijkertijd verscheen een verbod om op Pruiszen te varen. ¹⁾

Nadat nu tusschen de kabinetten van Londen en den Haag alles geregeld was, overhandigde Guy Dickens, Engelsch ge-zant in Berlijn, de volgende nota aan 's Konings ministers. ²⁾

“Leurs H. H. P. P. les Seigneurs Etats-Généraux des Prov. Unies s'étant adressés au Roy mon Maistre et ayant requis son entremise à l'occasion des démêlés qu'ils ont présente-ment avec le Roy de Prusse, j'ai demandé cette conférence à V. Exc. pour leur déclarer au nom du dit Roy mon maistre; que c'est avec une très sensible peine, qu'il a appris les différens qui viennent malheureusement de naistre entre Sa Maj. Prussienne et cette République; que S. M. Brittanique a trop d'égards pour ces deux Puissances, aussi bien que trop de zèle à maintenir la tranquillité publique, pour ne pas réfléchir avec une douleur très vive aux suites facheuses qu'entraîneroit après soy une querelle de cette nature si elle étoit poussée à des extrémités. Pour ces raisons S. M. se flatte et espère qu'on voudra incessamment mettre fin aux in-convéniens survenus dont les Etats-Généraux se plaignent; que leurs officiers et soldats seront relachés et que l'on son-gera ici à quelque moyen ou expédiant pour terminer ces différends à l'amiable, à quoy le Roy mon maistre souhaite ardemment de pouvoir contribuer.”

Had men gchoopt eenige uitwerking door die nota bij den Koning te zien, zoo werden de beide gezanten snel genoeg van het tegendeel overtuigd, door het antwoord dat van Gin- kel op zijn herhaalde aanvraag om satisfactie verkreeg.

“Nous avons eu l'honneur”, zoo schreven de Ministers, “de faire nôtre très humble rapport au Roy au sujet de ce qui s'est passé avec votre équipage. Ce rapport est de retour sans que S. M. ait trouvé bien de l'accompagner de ses or-dres, mais nous sommes persuadés, Monsieur, que dès aussitôt qu'on aura donné à S. M. la satisfaction qui luy est due à l'égard de l'affaire de Maestricht, Elle se resoudra sur ce

¹⁾ Secr. Resol. Stat.-Gen. 10 Maart 1733.

²⁾ Droysen Gesch. der preuss. Politik Friedr. Willh. I. II. band pag. 191.

que vous désirez par rapport à l'affaire sousmentionnée, selon qu' Elle le jugera conforme à la justice." 1)

De pogingen van Engeland waren dus geheel mislukt. De Keizer was nog slechts de eenige persoon, die een oorlog voorkomen kon en deze begreep dat een strijd tusschen zijne drie beste bondgenooten vermeden moest worden. Von Seckendorf kreeg, nadat Bruyninx hem over die zaak onderhouden had, den last, om in dit geschil als middelaar op te treden. Van hem mocht men verwachten, dat hij 's Konings onbuigzamen geest tot andere gedachten zou kunnen brengen, daar hij hierin niet alleen als diens persoonlijke vriend, maar daarenboven als Keizerlijk gezant optrad, en die laatste hoedanigheid woog, sedert het verdrag van Wusterhausen meer bij den Koning, dan alle mogelijke nota's en memorics te zamen, hoe dreigend ze dan ook mochten zijn.

Wat men gehoopt had gebeurde; aan von Seckendorfs onvermoeide pogingen gelukte het dat de Koning de gearresteerde soldaten losliet. Dit beantwoordden de Staten-Generaal met de verklaring, dat zij dit ontslag wel wilden beschouwen als een bewijs dat Z. M. die zaak met hen in der minne wenschte af te doen. Zij konden hem daarom verzekeren dat zij zonder eenige orders de militaire justitie haren loop gelaten hadden, en zoo er onder de leden dier krijgsraad eenige gevonden werden, die hun plicht te buiten gegaan waren, zouden deze gestraft worden, daar het nooit hunne bedoeling geweest was om den Koning ongestraft te beledigen door personen die in hun dienst zijn. Zij hoopten dan ook dat door die verklaring het geval afgedaan zou zijn en aan van Ginkel satisfactie gegeven zou worden. 2) Hun wensch werd weldra vervuld en de gezant kon kort daarop naar den Haag melden dat hij weer ten hove verschijnen mocht.

Hierop schreef de Koning nog eens een brief waarin hij de Staten-Generaal voor hun vriendelijk antwoord bedankte en daarmede was de zaak geëindigd. 3)

1) Brieven van van Ginkel, 16 Maart 1733, R. A.

2) Secreete Resol. Holland, 29 April 1733.

3) Ew. Hoch Mög. an uns abgelassenes sehr werthes Schreiben vom 18. dieses Monathes, ist uns zu recht eingeliefert worden. Die darin enthaltene Versicherungen gereichen uns zu einem besonderen Vergnügen und wahren Zufriedenheit, indem wir Ew. Hochmög. Freundschaft und freundnachtbarliche Wohlwollen jeder Zeit sehr hoch geschätzt und

§ 7.

In dienzelfden tijd begonnen de Europeesche kabinetten de noodzakelijkheid in te zien, om een geschil te regelen, dat tot gevaar van Duitschland en van geheel Europa tot nu toe nog onbeslist gebleven was.

Onder de vele twisten, die zoo dikwijls in Duitschland plaats gehad hebben, is er geen zoo langdurig en gewichtig geweest, als die over de erfopvolging in Kleef, Gulik, Mark, Berg, Ravenstein en Ravensberg. Niet alleen was dit geschil een onopgelost vraagstuk gebleven, maar het werd ook dadelijk na zijn geboorte door buitenlandsche mogendheden als een middel aangegrepen, om zich met de zaken van het Rijk te gaan bemoeien.

Na den dood der oude Hertogen van Kleef zochten de beide pretendentes, de Keurvorst van Brandenburg en de Prins van Neuburg, dit geschil door buitenlandsche hulp in een voor hen gunstigen zin beslist te zien. Dit mislukte niet alleen, maar de onderhandelaars van den Munsterschen vrede bleken zelfs onmachtig te zijn, om die quaestie op afdoende wijze bij te leggen. Partijen onderling hadden wel gepoogd die zaak door verdeelingstractaten te regelen, maar ook over de opvatting en uitlegging dier overeenkomsten ontstond strijd.

Toen nu in de eerste helft der achttiende eeuw de twist met nieuwe woede dreigde uit te breken, was Pruissen op grond van het verdeelingsverdrag van 1666 in het bezit gekomen van Kleef, Mark en Ravensberg, terwijl de Keurvorst

---

dere Etats conservation und Wohlfart wie unser selbst eigenen Interesse aus vielen uns dazu bewegenden triftigen Ursachen auch aus natürlich angebohrener Neigung vor den Staat consideriren und darin denen Fussstapfen unserer in Gott ruhenden Vorfahren an der Cron und Chur unveränderlich in guten und bösen Zeiten nach zu folgen nicht ermangeln, auch so oft wir Gelegenheit finden Ihnen davon reëlle Proben geben zu können, solches jederzeit eine der angenehmsten Bemühungen unserer Kön. Regierung seyn lassen werden, in der gesicherten Hoffnung Ew. Hochmög. werden uns in allen Fällen und Begebenheiten mit gleichmässiger Freundschaft begegnen, und dadurch das Band der Einigkeit und des guten nachbahrlichen Vernehmens, so beyden Theilen niemahlen anders als nützlich und ersprieslich seyn kann, je mehr und mehr zu befestigen und zu bestärken. (28 July 1733.)

Brief van v. Ginkel, 7 Aug. 1733, R. A.

van Paltz-Neuburg het bewind voerde over Berg, Gulik en Ravenstein. De mannelijke afstammelingen van het Huis Neuburg dreigden uit te sterven en nu maakte de Koning, op grond van dit tractaat, aanspraak op het gedeelte van Keurvorst Karel Philips, die deze landen echter aan zijn schoonzoon, den Prins von Sulzbach, wilde afstaan. ¹⁾

Behalve hem waren er nog twee jongere broeders van den Keurvorst, de Aartsbisschop van Mainz en de Bisschop van Augsburg, die na zijn dood het meeste recht op de opvolging hadden. De Koning beweerde nu dat het huis Sulzbach uitgesloten was, daar het verdeelings-verdrag slechts van "descendants" sprak, waaronder dit geslacht niet gerekend kon worden. Het behoorde tot een zijdlinie en hunne rechten konden dan eerst ter sprake komen, wanneer de huizen Paltz-Neuburg en Hohenzollern beide uitgestorven waren. ²⁾

Wat er ook van zijn moege, Frederik Willem beschouwde de verwerving van Berg en Gulik als het doel van zijn leven. Van 1725 tot aan zijn dood in 1740 had de Pruisische staatkunde geen andere taak, dan de aanhechting dier landen aan de monarchie te bewerken. Wendde de Koning nu eerst de krachtigste pogingen daartoe aan, dan geschiedde dit niet, omdat zijn vader er geen acht op had geslagen, maar alleen omdat het tijdperk, waarop het huis Neuburg zou uitsterven, zoo veel naderbij gekomen was.

1) Art. 4 van het tractaat van 1666 zegt: En quatrième lieu demeront Sa Sér. Elect. et ses descendants en pleine et paisible possession des duchez de Clèves et des deux Comtez de la Marck et de Ravensberg, ensemble dans tous ses régales, droits, justices, fiefs, revenues ordinaires et extraordinaires de quelque nom qu'on les puisse nommer, mais que le Sér. Prince Palatin de Neubourg et ses descendans rétiendront les deux duchez de Juillièrs et de Bergue ensemble les Seigneuries de Ravenstein, Wynendael et Bresques avec tous les régales, droits, justices, contrées, revenues ordinaires et extraordinaires, quelque nom qu'on puisse leur donner, de la manière que les ont et possèdent présentement sa dite Sér. Elect. et le dit Prince Sér.; et à l'égard du droit qu'elles ont aux dits Duchez et Comtez, et ne pourra une partie à l'autre mouvoir aucune difficulté où controverse à cet égard, soit par les voies de la justice où autrement: mais seront dorénavant entre leurs Sérén. Elect. les disputes et différens, qui ont régné jusques à présent au sujet des dits Pais, entièrement assoupis.

Dumont Corps Diplom., Tome VI, pag. 117, pars 3.

2) Zie over den vroegeren toestand dier landen, Wicquefort. Histoire des Prov. Unies, deel I, pag. 65 en 66; pag. 192—198 en 199—201.

De strijd- en verweerschriften over de aanspraken van Pruissen Paltz en Saksen op die hertogdommen zijn te vinden bij Rousset, deel VIII, pag. 1—81; deel XII, pag. 1—71; deel XIII, pag. 1—161.

Reeds bij de onderhandelingen over een tractaat tusschen Nederland en Pruissen in het jaar 1710 zeide von Ilgen aan Lintelo, dat de Koning hierdoor hoopte den bijstand van H. H. M. in het verkrijgen van Berg en Gulik te verwerven, "daar Z. M. dit zoo na aan het hart ging dat, als het geval kwam te gebeuren, hij er alles aan zou wagen om het te verkrijgen." ¹⁾ De weigering der Staten-Generaal, om zich in die zaak tot iets te verbinden, werd als een der redenen beschouwd waarom die overeenkomst mislukte. Evenzoo verklaarden de Pruissische gevolmachtigden bij de vredesonderhandelingen in 1712 dat zij zich geheel naar de wenschen van Engeland voegen wilden, zoo Koningin Anna hen Gulik en Berg wilde waarborgen als het huis Neuburg uitstierf.

Welken invloed dit geschil op de Hannoversehe alliantie heeft uitgeoefend, is reeds vroeger medegedeeld. Toen de Koning een jaar later het verbond van Wusterhausen sloot, deed hij, om des te meer van s' Keizers ondersteuning verzekerd te zijn, van een gedeelte zijner rechten afstand. Op grond van een tractaat in 1624 gesloten, dat echter nooit geratificeerd was, wilde hij al zijne aanspraken op Gulik ten gunste van het huis Sulzbach prijs geven, indien Berg hem toegewezen werd. ²⁾ De Keizer keurde dit goed en garandeerde, tegen erkenning der pragmatieke sanctie, het Hertogdom Berg aan Pruissen. ³⁾

¹⁾ Zie Secreete, Brief van Lintelo, 10/20 Maart 1710, R. A.

Over Gulik en Berg bepaalde dit ontwerptractaat in art. 21:

"Comme au cas que les Héritiers mâles dans la maison Electorale Palatine de Neubourg vinsent à manquer, le Roy de Prusse est le seul et indubitable Héritier des dits duchés de Juliers, Berg et autres Pais qui en dépendent et qu'il y va de l'intérêt et de la sureté de L. H. P. de leurs provinces voisines et de la barrière qu'elles établissent présentement pour le bien et l'avantage de la république, que le cas de cette succession venoit à échoir, il ne donne lieu à de nouveaux troubles et que d'autres ne tâchent de se saisir des dits Duchés, dont le voisinage pourroit devenir facheux et incommode à l'Etat, L. H. P. promettent de vouloir en conformité de ce qu' Elles ont déjà fait ey devant, dans les disputes arrivées pour la succession de Clèves favoriser S. M. prussienne et sa maison dans sa prétention susdits et de prendre là dessus avec Elles les mesures convenables.

²⁾ Droysen Geschichte der preussischen Politik, Friedrich Wilhelm I, I Theil, pag. 419.

³⁾ Dit geschiedde bij het verdrag van Wusterhausen.

Geen staat was zoo bevreesd voor de gevolgen eener geweldadige oplossing dier vraag, als de Republiek. Het uitzicht op een hevigen oorlog aan hare grenzen, waarin zij misschien niet onzijdig zou kunnen blijven, was reeds voldoende om alles in het werk te stellen ter voorkoming van een dergelijken ramp. Men vergaderde juist te Soissons en nu kregen de Nederlandsche onderhandelaars, Hop en Goslinga, bevel om ook dit geschil ter tafel te brengen. Te gelijker tijd werd aan Hamel Bruyninx, gezant te Weenen, aan van Hoey te Parijs en aan van Ginkel te Berlijn geschreven, om de medewerking der verschillende regeeringen tot het verkrijgen eener minnelijke schikking te verzöcken¹⁾.

Even voordat nu het congres zich verzamelde, hadden de Staten-Generaal een brief van den Keurvorst van den Paltz gekregen met verzoek, dit geschil onder de aandacht der verzamelde mogendheden te brengen, daar hij vreesde dat de Koning van Pruissen, met behulp van den Keizer, zich van Gulik, Berg en Ravenstein zou meester maken, zoodra de mannelijke linie van zijn geslacht uitgestorven was. Aan dit verzoek werd voldaan, maar de Staten-Generaal antwoordden hem tevens dat zij zich niet nader verklaren konden, voordat zij het gevoelen van Frankrijk en Engeland hierop ingewonnen hadden, om daardoor "van hunne sentimenten geïnformeerd en van hun appui verzekerd te zijn."

Na het afzenden van dien brief werden van Hoey, Hop en Goslinga gelast om, wegens het groote belang dat de Staat bij die zaak had, met Frankrijk en Engeland gezamenlijk de middelen te beramen, hoe alle feitelijkheden bij het openvallen der erfenis het beste belet zouden kunnen worden. Verder wenschten zij dat Ravenstein, dat geheel in hun grondgebied gelegen was, "niet in handen mogt vallen van een magtig nabuur, van wiens vriendschap de Staat niet verzekerd was." Zij verlangden daarom dit landje zelf te bezetten, daar de Keurvorst toch ten achteren was met de aflossing eener geldsom, waarvoor dit gebied tot onderpand verstrekte.²⁾

Het lot van dit congres is ons bekend; zonder eenige resultaten te verkrijgen werd het opgelost; de onderhandeligen hadden geen voortgang en de geheele vergadering werd naar Sevilla verplaatst.

¹⁾ Secreete Resol. Holland, 15 Sept. 1728.

²⁾ Secreete Resol. Holland, 15 Sept. 1728.

Daarna werd onze aandacht geheel afgeleid door de onlusten in Oost-Friesland, zoodat in de eerstvolgende jaren die zaak rusten bleef. Eerst na het sluiten van het Weener tractaat werd de aandacht van H. H. M. wederom opnieuw op dit vraagstuk gevestigd. Dit geschiedde door een brief, waarbij de Keurvorst Karel Philips den Staten-Generaal verzocht, hunne goede diensten bij het hof van Weenen aan te wenden opdat gedurende de procedure niets gedaan zou worden, wat tot nadeel van Paltz-Sulzbach, den Keurvorst, of eenige andere naburige mogendheid zou kunnen strekken. Men voldeed aan dit verzoek en aan Hamel Bruyninx werd geschreven om in dien geest aan den Keizer voorstellen te doen. Behartigde men dus de belangen van anderen, de eigene werden evenmin verzuimd, want gelijktijdig werd hem gelast om aan Karel VI het groote nadeel voor te stellen, dat de Staat lijden zou, indien Berg en Ravenstein aan Pruisen, Gulik aan den Paltz kwam. Niet alleen dat de Koning door het bezit van Dusseldorp meester van den Beneden-Rhijn werd, maar hij beheerschte daarenboven door Ravenstein, dat geheel in ons land lag, de rivier de Maas. Een dergelijke verdeling moest dus met alle kracht tegengewerkt worden en daarom zou hij voorstellen, dat aan den Koning, in plaats van Ravenstein en Dusseldorp, eenige stukken in Gulik gegeven zou worden. Wilde de Keurvorst zelfs van geen verdeling weten, dan mocht hij daarop niet aandringen, daar hij tot geen verdrag tegen zijn zin mocht gedwongen worden. ¹⁾

Uit dit merkwaardige schrijven zien wij hoe het der Republiek geheel onverschillig was, wie recht of wie onrecht had. Zij raadpleegde alleen hare belangen en die waren strijdig met de Pruissische eischen, daarom moesten zij tegengewerkt worden, zonder dat zij zich zelfs met de juridische quaestie inliet. Twee zaken waren het vooral die de Staten de grootste vrees inboezemden, de beheersching van Rijn en Maas en de bezetting van Ravenstein, welke plaats dan als een Pruissische enclave midden in de Generaliteitslanden zou liggen. Pruisen was reeds machtig genoeg aan de Nederlandsche grenzen, elke uitbreiding moest dus tegengegaan worden en men behoefde niet veel scherpszinnigheid te hebben, om het lot van onzen handel te voorspellen, zoo die twee groote rivieren in

¹⁾ Secretete Resol. der Staten-Generaal, 12 Maart 1732, R. A.

Pruissische handen kwamen. Daarom moest dit tot elken prijs belet worden. Men deinsde voor geene offers terug om dat doel te bereiken, en door toedoen der Hollandsche diplomatie werd dit geschil tot een Europeesch vraagstuk verheven.

Die zaak nam nog eene ernstigere wending, toen een der broeders van den Keurvorst, de Keurvorst van Mainz, stierf, zoodat nu nog slechts de Bisschop van Augsburg overbleef. De Paltzische Regeering verzuimde dan ook niet, bij de kennisgeving van dit overlijden, den Staten-Generaal te verzoeken, om steeds voor de behartiging harer belangen zorg te dragen. Volgens haar was het huis Sulzbach wel degelijk in het verdeelingsverdrag van 1666 begrepen en de Pruisische opvatting geheel strijdig met den inhoud dier overeenkomst. Om nu echter ook een blijk van hare vredelievendheid te geven, had zij besloten den Prins van Sulzbach over te halen, om afstand te doen van alle eventueele rechten op Kleef, Mark en Ravensberg, waardoor de Koning dan van die zijde geheel gerust kon zijn, terwijl deze op zijn beurt beloven moest om van alle aanspraken op Gulik, Berg en Ravenstein af te zien. ¹⁾

Nergens werden echter de gevolgen van dit overlijden meer gevreesd dan in den Haag. Wederom moest Bruyninx 's Keizers hulp inroepen en hem verzoeken, het Nederlandsche verdeelingsplan te ondersteunen. In Weenen stelde men hierop de voorloopige huldiging van den Bisschop van Augsburg als het beste redmiddel voor. ²⁾ Maar zelfs dit eenvoudige verzoek verwekte den grootsten tegenstand in Berlijn. Het werd wel na veel moeite toegestaan en de huldiging had ook plaats, maar men kon hieruit afleiden, hoeveel moeilijkheden nog te overwinnen waren, eer er nog van eene regeling sprake zijn kon. Eerst nadat von Seckendorf en Prins Eugenius van Berlijn in Weenen teruggekomen waren, begon men daar in den ministerraad ernstig over die zaak na te denken. In Augustus kregen de Staten-Generaal van van Ginkel en Hop bericht, dat de Keizer een plan had ontworpen, dat kans had om door den Koning goedgekeurd te worden. ³⁾ Dienvolgens zou aan den Paltz geheel Gulik en daarenboven nog Dusseldorp met een strook lands van Berg, dat door den Rijn bespoeld werd, afgestaan

¹⁾ Brief van Ganzinot aan de Staten-Generaal, te vinden in de Secr. Resol. der Staten-Generaal, 21 April 1732, R. A.

²⁾ Verbaal van van Ginkel, 7 Juni 1732, R. A.

³⁾ Secrete Resol. der Staten-Generaal, 19 Augustus 1732, R. A.

worden, het overige gedeelte van Berg en Ravenstein zou aan Pruissen komen, terwijl men den Koning zou overhalen, om het laatstgenoemde landje tegen een schadeloosstelling aan de Republiek af te staan; weigerde hij dit echter, dan zou hij zich bij tractaat moeten verbinden, om vooreerst geene nieuwigheden, hetzij aangaande den handel, de tollën of de regeering in Ravenstein in te voeren en vervolgens het bezettingsrecht van Nederland te erkennen en het als een barrière-plaats te beschouwen.

Dit voorstel beviel echter in het geheel niet aan H. H. M. Volgens hun schrijven aan Hop en van Ginkel zagen zij veel liever, dat Ravenstein aan den Keurvorst bleef; men kon den Koning voor dit verlies met een grooter gedeelte van Berg schadeloos stellen. Ging dit echter niet en moest die heerlijkheid aan Pruissen komen, dan wenschten zij, dat tegelijk bij het verdeelingstractaat zou uitgemaakt worden, voor welk equivalent dit landje aan den Staat zou kunnen afgestaan worden. ¹⁾

De tijding, dat de Algemeene Staten dit verdeelingsplan ongunstig ontvangen hadden, werd te Mannheim met groote vreugde ontvangen. De Keurvorst liet dienvolgens door den Nederlandschen Resident van Bilderbeek vragen, of de Staten-Generaal zoowel als de Engelsche Regeering nu genegen waren, als door die verwerping na zijn dood een groote oorlog ontstaan zou, den Keizer de noodzakelijkheid aan te toonen om de hertogdommen voorloopig in het bezit der Keurpaltzische en Paltz-sulzbachsche linie te laten, totdat de zaak ten principale beslist zou zijn; dus met andere woorden, dat de Prins van Sulzbach de landen voorloopig in bezit zou nemen. ²⁾

Dit vond men toch in den Haag ook wel wat al te gevaarlijk, daarenboven hadden zij met de verwerping van het eene plan niet bedoeld dat zij tegen elke verdeeling waren. Zij schreven dus den Keurvorst dat hij hunne gedachten geheel verkeerd begrepen had en zulk een opvatting zeer hinderlijk aan een schikking zoude zijn, die door hen, den Keizer en Engeland voorbereid werd.

De regeling bleek echter veel moeielijker te zijn dan men ooit gedacht had, daar de Koning evenmin als de Keurvorst

1) Secrette Resol. Holland, 2 Sept. 1732 en der Staten-Gener. van 5 Sept.

2) Secrette Resol. Holland, 5 Oct. 1732.

iets van bovengenoemd verdeelingsplan weten wilden. Hierbij kwamen de twisten omtrent het gebeurde in Maastricht en de verwickelingen in Europa, die dit vraagstuk geheel op den achtergrond schoven. Gedurende drie jaren bleef die zaak rusten, totdat in 1736, bij de onderhandelingen tusschen Oostenrijk en Frankrijk, dit geschil wederom besproken werd.

Omtrent de vraag, wie Koning van Polen zou worden, August van Saksen of Stanislaus Lescynski, was tusschen Frankrijk en den Keizer een oorlog ontstaan, die wel de verheffing van August tot Koning ten gevolge had, maar tevens zeer nadeelig voor Oostenrijk gevoerd werd. In 1736 werden de vredesonderhandelingen te Weenen geopend en Hamel Bruyninx stelde toen namens de Staten voor, om de quaestie van Gulik en Berg op het congres te brengen. Dit voorstel was een gevolg van een resolutie van den 5^{den} April, waarbij, tot bevordering van eene minnelijke schikking en ter verhindering van alle feitelijkheden en gewelddadige handelingen, besloten was, om die zaak aan de beslissing der groote Mogendheden te onderwerpen. ¹⁾

Het Engelsche Ministerie was spoedig overgehaald en Robinson en Waldegrave kregen instructies, die een gemeenschappelijk optreden ten doel hadden. Meer moeite moest men bij den Keizer en Frankrijk aanwenden, die bij een bijzonder artikel der vredespreliminairen besloten hadden, geene andere zaken op het congres toe te laten dan die, welke in onmiddellijk verband met den gevoerden oorlog stonden. Hoewel men ook van dien kant zeer bereid was om gezamenlijk dit geschil te bespreken en daarnaar hunne maatregelen te nemen, zoo bleven zij echter weigeren om die zaak als een der punten van beraadslaging te beschouwen. Een afzonderlijke behandeling zou volgens hen tot een veel gunstiger resultaat leiden.

De Staten-Generaal bevonden zich thans op een veel gunstiger standpunt dan eenige jaren te voren. Hadden zij toen nog te vreezen dat de Keizer hen in de vervulling hunner wenschen zou tegenwerken, die angst was grootendeels verdwenen, nu deze zich zoo verbitterd tegen den Koning toonde. De innige verhouding, die sedert het verdrag van Wusterhausen tusschen de hoven van Berlijn en Weenen bestaan had, was

¹⁾ Zie Secreete Resol. der Staten-Generaal, 5 April 1736, R. A. Rousset, deel XII, pag. 71.

door den jongsten oorlog geheel verdwenen. ¹⁾ Karel VI beschuldigde Friedrich Wilhelm van trouwbreuk, daar hij hem in den Poolschen successieoorlog niet met alle kracht had bijgestaan en zelfs de voorkeur aan den Franschen, in plaats van den Keizerlijken candidaat, gegeven had. Daarom beschouwde hij het verbond verbroken en trok alle vroegere beloften in; men kon dus met eenige zekerheid voorspellen dat die verandering op de zaken van Gulik en Berg niet zonder invloed zou blijven.

Welk een harde slag dit voor den Koning was, die juist nu een bondgenoot verliezen moest, die hem van zooveel nut zijn kon, is licht te begrijpen. Nergens wekte die resolutie dan ook zooveel ongenoegen op, dan in Berlijn. 's Konings gezant von Luscius werd diensvolgens gelast om aan H. H. M. te verklaren, dat zijn meester zeer gaarne tot een schikking bereid was, maar dat het verzoek aan Frankrijk, Engeland en Oostenrijk, om maatregelen ter voorkoming van feitelijkheden te nemen, aan Z. M. geheel strijdig met de bemiddelingsvoorstellen toescheen. Zulk een aanzoek was niets anders dan "eene uitnoodiging, om door samengespannen geweld zijne handen te binden en het verkrijgen van zijn goed recht onmogelijk te maken. Die resolutie had hem des te meer gehinderd, nu hij eenigen tijd te voren verklaard had tot een schikking bereid te zijn uit liefde tot den voorspoed der Republiek, die hem evenzeer ter harte ging als die van zijn eigen land. Hij had dus met des te meer reden mogen hopen dat een dergelijke gedragslijn met evenveel vertrouwen beantwoord ware, en er geene resoluties genomen wierden, die elke schikking onmogelijk maakten." De gezant moest daarom nog eens verzoeken of H. H. M. over die zaak eens goed wilden nadenken, daar zij dan van zelf wel begrijpen zouden, dat het nemen van zulke besluiten niet de goede weg was om geschillen bij te leggen. Daarom deelde hij hen in het diepst geheim zijn bemiddelingsvoorstel mede, dat hij tevens als het ultimatum zijner inwillingen beschouwde, met verzoek om er aan niemand kennis van te geven.

Het behelsde het volgende:

- 1°. Gulik zou aan den Prins van Sulzbach en zijne mannelijke afstammelingen afgestaan worden;
- 2°. Berg en Ravenstein moesten aan Pruissen komen;

¹⁾ Droysen Gesch. der preus. Politik. Fried. Wilh. I., II. Theil. pag. 281.

3°. de vestingwerken van Dusseldorp beloofde hij te slechten, voor dat die stad aan Pruissen kwam, of zoo dit bleek onmogelijk te zijn, dan zou die plaats een bezetting krijgen voor de helft uit Pruissische voor de andere helft uit Kreitstroepen bestaande;

4°. Gulik zou aan Pruissen terugvallen, zoo de Prins van Sulzbach of een zijner opvolgers zonder mannelijke afstammelingen kwam te sterven;

5°. was de Koning wel genegen om Ravenstein aan de Republiek af te staan, maar de Staten-Generaal moesten eerst beloven, hunne resolutie van den 5^{den} April in te trekken en die zoodanig te veranderen, dat daaruit geen nadeelig uti possidetis voor Z. M. ontstaan kon;

6°. wilde hij beloven om gedurende den tijd der onderhandeling zich van alle feitelijkheden te onthouden, zoo de tegenpartij zich tot hetzelfde verbond. Er zou dan van beide kanten een status quietus heerschen. Op de grondslagen der resolutie van den 5^{den} April zou hij echter nooit tot eene schikking bereid zijn. ¹⁾

De Staten-Generaal antwoordden, dat zij met die resolutie alleen de bewaring der rust en de voorkoming van feitelijkheden, zoo die zaak niet in rechten beslist werd, bedoeld hadden.

Vervolgens besloten zij om het geheele plan aan Frankrijk, den Keizer en Engeland mede te deelen, ten einde hen daardoor nog meer de noodzakelijkheid tot het nemen van voorzorgsmaatregelen aan te toonen, nu de Koning zulk een vredelievende handeling, als die van den 5^{den} April, reeds zoo kwalijk opgenomen had. ²⁾

Die mededeeling bleef natuurlijk niet lang verborgen en gaf wederom aanleiding tot een nieuwe Pruissische nota, waarbij de Koning de handelwijze der Nederlandsche regeering alleen meende te moeten toeschrijven aan hare onbekendheid met de natuur van het possessoir recht in Duitschland, daar hij zich anders niet begrijpen kon, hoe zijn vriendelijk verzoek niet alleen niet opgevolgd werd, maar zelfs aanleiding gaf tot het vernieuwen van nadeelige maatregelen tegen zijn persoon. Von Luiscius moest hen daarom aantoonen, hoe vol-

¹⁾ Nota van den 18^{den} Juni 1736, te vinden in de Secrete Resol. der Staten-Generaal. R. A.

²⁾ Nota van von Luiscius 12 Mei 1736. te vinden in de Secrete Resol. Holland, 18 Juni 1736.

gens de rijks wetten het wettig verkregen bezit tegen elke stoornis beschermd moest worden, en daar nu het huis Hohenzollern in dat geval verkeerde, mocht de Prins van Sulzbach den Koning hierin niet storen en kon hij alleen zijn eischen petitoire voor de rechtbank brengen. Zoolang die zaak niet ten principale uitgemaakt was mocht hij niet uit zijn bezit verdreven worden. Om nu die onderhandelingen gemakkelijk te maken, wilde hij voor goed van al zijne rechten op Gulik afstand doen en daarenboven nog een groote som aan het Paltzische huis geven, zoo het geheele hertogdom Berg met Dusseldorp aan hem toegewezen werd. ¹⁾

Ook dit laatste plan werd wederom aan de drie mogendheden medegedeeld, daar het volgens de meening der Staten-Generaalen niet kwalijk genomen kon worden "zoo zij uit zucht tot conservatie der rust in hunne nabuurschap zich aan Engeland, Frankrijk en Oostenrijk geadresseerd hadden, om daardoor het plegen van feitelijkheden tegen te gaan." De juridische uiteenzetting bewees hen niet, waarom zij van hunne vroegere handelwijze dienden af te wijken. ²⁾

De groote bedrijvigheid der Nederlandsche regeering stak vreemd af bij de langzaamheid van het Oostenrijksche en Fransche kabinet. Hamel Bruyninx kon er bij 's Keizers ministers niet dikwijls genoeg op aandringen om hun meening over de Pruisische bemiddelingsvoorstellen te kennen te geven. De Koning had een termijn van drie maanden gesteld, binnen welken zijn voorstel moest aangenomen zijn, daar hij zich anders tot niets meer verbonden rekende. Die tijd was nu bijkans geheel verloop en nog had de Keizer geen taal of teeken van zich gegeven. ³⁾

Tegenover Frankrijk bevonden wij ons in dienzelfden toestand. Deze mogendheid had, evenals Oostenrijk, nog zoo veel op het vredescongres te regelen dat die geschillen omtrent Berg en Gulik, die, zooals wij gezien hebben, niet op de conferentie besproken mochten worden, voorloopig geheel op den achtergrond bleven. Onze mededeelingen werden dan ook of met diep stilzwijgen beantwoord of in zulke raadselachtige taal besproken, dat men er niets van begrijpen kon. Fleury was er

¹⁾ Luisius, 7 Juli. Secr. Resol. Stat.-Gen. R. A.

²⁾ Secr. Resol. Staten-Gen., 9 Juli 1713. R. A.

³⁾ Brief van Bruyninx 10 Sept. 1736, te vinden in de Secr. Resol. der Staten-Generaal. R. A.

ook zeer van overtuigd, zoo schreef van Hoey aan H. H. M., dat de rust bewaard moest blijven, maar dit zou wel nooit gebeuren als Pruisen voortging zulke verregaande eischen te stellen. Hij zou het daarom het verkieslijkst vinden, als de hertogdommen gesequestreerd werden ¹⁾. Dit antwoord werd in den Haag zeer ongunstig ontvangen en de gezant kreeg den last, om den Kardinaal de teleurstelling van H. H. M. te schetsen nu zij na de mededeeling van alle plannen zulk een raadselachtig antwoord kregen. Zij hadden met te meer reden eene andere uiteenzetting verwacht, daar Frankrijk als garant van den Westfaalschen vrede bij een minnelijke schikking belang had. ²⁾

Die klacht scheen te helpen, want den 3^{den} Januari 1737 overhandigde de Fénelon en von Uhlefeld een gelijkluidende memorie, waarbij men wel in de weigering, om die quaestie op het congres toe te laten, volhardde, maar, die toch ook tevens de verklaring hunner genegenheid behelsde, om met de Staten-Generaal en Engeland maatregelen ter voorkoming van feitelijkheden te beramen. ³⁾

Dit antwoord was nauwelijks aan den Koning bekend geworden, of hij wendde op nieuw pogingen aan om den Keurvorst tot toegevendheid te bewegen. Hij stelde daarom voor dat Gulik zoowel in mannelijke als vrouwelijke linie aan

1) Que Mr. le Cardinal de Fleury et Mr. de Chauvelin avouoient qu'on put effectuer que la cour de Prusse et la cour Palatine s'accomodassent ensemble, mais qu'il leur sembloit qu'il n'y avoit aucune apparence à cela en égard aux demandes étendues que le Roi de Prusse avoit fait en dernier lieu. Qu'on ne pouvoit disconvenir qu'une négociation pour la conservation du tout in statu quo ne fut très-avantageuse à la maison de Sultsbach, mais qu'aussi son droit paroissoit être le plus probable et qu'à peine on pourroit concevoir quelqu'autre moyen propre à prévenir les hostilités, à moins que ce ne fut celui d'un sequestre quand le cas viendroit à exister.

Rousset tome XII. pag. 99.

2) Secreete Resol. der Staten-Generaal, 17 Nov. 1736. R. A.

3) L'Empereur ne sauroit se départir du principe dont il est convenu avec S. M. Très Chrét. de n'admettre en ce qui reste à traiter pour consommer l'ouvrage salutaire de la Paix, que les matières qui régardent immédiatement les parties belligérantes. Mais sous ces principes l'Empereur est toujours également porté et empressé tant à empêcher les voyes de fait, qu'à concourir avec les puissances qui s'interressent pour la tranquillité publique, à terminer par un accomodement juste et équitable les différens qui paroissent menacer de suites facheuses.

Rousset Recuil historique tome XII pag. 103—108.

Sulzbach zou worden afgestaan, terwijl Berg, Ravenstein en Dusseldorp, wier vestingwerken geslecht zouden worden, aan den Koning zouden komen. Was nu die schikking gesloten en door de vier mogendheden bekrachtigd, dan beloofde hij nog een millioen thalers aan den Prins van Sulzbach uit te betalen en daarenboven op het oogenblik, dat Berg en Ravenstein aan hem overgeleverd werden, aan de drie Paltzische Prinsessen elk 50,000 thalers en bij hun huwelijk nog 30,000 thalers te geven. Tot den 1sten Mei gaf hij den Keurvorst bedenktijd, daar hij zich na dien termijn tot niets verbonden rekende. ¹⁾

Men maakte daartoe in Mannheim niet de minste haast, en eerst op aansporen van den Keizer en Frankrijk, die daartoe door de Nederlandsche regeering op grond van het overlijden van den Bisschop van Augsburg verzocht waren, verklaarde de Keurvorst die voorstellen niet te kunnen aannemen. ²⁾

Door den dood van den Bisschop was de Keurvorst nog slechts de eenige van zijn geslacht, en om nu niemand in onzekerheid aangaande zijne plannen te laten, nam hij maatregelen om den Prins van Sulzbach voorloopig te doen huldigen.

Nergens klonk zulk een bericht onaangenaamer dan in den Haag, waar men zeer goed wist, dat de Koning zulk een handeling op alle mogelijke wijzen zou beletten, waardoor die zoo zeer gevreesde oorlog dan onvermijdelijk werd. Men verzocht daarom aan de drie andere mogendheden, om dit toch vooral tegen te gaan. Oostenrijk en Frankrijk verklaarden dit geheele plan voor een verzinsel, terwijl Engeland zich onbevoegd achtte om in die zaak iets te doen, daar het aan elken vorst in een binnenlandsche aangelegenheid vrijstond zulke maatregelen te nemen, als hij dienstig oordeelde tot verzekering der opvolging.

Dit antwoord stelde de Staten niet gerust; zij vreesden steeds, dat die huldiging toch zou plaats hebben en dan was de ellende niet te overzien. Zij gaven dienvolgens aan de drie overige mogendheden in overweging, of het ultimatum van den Koning niet geschikt was, om als basis tot verdere onderhandelingen te dienen. Te Londen had men dezelfde richtsnoer als in den Haag aangenomen; die twee Staten

¹⁾ Secreete Resol. Stat.-Gen. 17 Jan. 1737. R. A.

²⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 26 Febr. 1737 R. A.

traden dan ook sedert dien tijd gezamenlijk op, terwijl Frankrijk en Oostenrijk eene eenigszins andere zienswijze huldigden. Dit bespeuren wij duidelijk uit het antwoord door de Fénelon en von Uhlefeld gegeven. ¹⁾

Deze beiden wenschten gemeenschappelijk aan Pruisen en den Palz mede te deelen, hoe de vier Mogendheden aan eene schikking werkten. Om die te vergemakkelijken zou men den Koning op zijn woord van eer laten beloven, zich gedurende een jaar van alle feitelijkheden te onthouden, daar men beproeven wilde om partijen binnen dit tijdsverloop tot overeenstemming te brengen. Stierf nu de Keurvorst binnen dien termijn, dan zou dit jaar van zijn dood af beginnen te loopen en dus elke verandering gedurende dien tijd verboden zijn. Een gelijke belofte zou van den Keurvorst en den Prins van Sulzbach afgevraagd worden, waarbij ook zij zich verbinden moesten, om alles in den tegenwoordigen toestand te laten. Weigerde een der partijen, dan zou men nu reeds uitmaken, dat geen versterking der publieke rust geduld zou worden. ²⁾

De Staten-Generaal zoowel als de Engelsche regeering konden dit plan slechts goedgekeurd goedkeuren. Niet alleen wilden zij de bedreiging in het einde van de nota weggenomen hebben, maar reeds vroeger hadden zij het wenschelijk gevonden om vooruit te bepalen, wat men onder het status quo verstaan moest, als de Keurvorst stierf, daar dit volgens hen het eenige middel was om vele geschillen reeds in den beginne te vernietigen. ³⁾

De Fénelon en von Uhlefeld konden zich echter met die nadere aanduiding in het geheel niet vereenigen; zulk een voorstel zou alleen de beraadslagingen rekken zonder tot eenig resultaat te leiden.

De Staten poogden hun echter aan te toonen, dat die opvatting niet zoo zeer van de hunne verschilde. Zij kwamen daarom met een ander plan te voorschijn, waarmede zij meer geluk bij hunne twee bondgenooten hoopten te vinden.

Volgens hun voorstel moesten de Koning en de Keurvorst hunne ministers naar den Haag zenden, om in een conferentie de regeling te bespreken. Voor dat die vergadering echter bijeenkwam, zouden zij beiden de plechtige belofte afleg-

¹⁾ 24 Juli 1737, Secr. Resol. der Staten-Generaal. R. A.

²⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 24 Juli 1737, R. A.

³⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 15 Juni 1737, R. A.

gen, om noch feitelijkheden, noch nieuwigheden gedurende den zittingstijd, of binnen een jaar na den dood van den Keurvorst, te plegen. Dit punt wenschten zij even als de Engelsche gezant eerst uitgemaakt te zien, en al mocht het nu waar zijn dat hierdoor eenige tijd verliep, zoo was het van den anderen kant ook zeker, dat die regeling veel sneller plaats zou hebben, als de partijen die verklaring hadden afgelegd. Konden deze het over dit preliminaire punt niet eens worden, dan verklaarden zij zoowel als de Engelsche regering zich bereid, om met Oostenrijk en Frankrijk de verdere maatregelen te beramen, die dan dienden genomen te worden. ¹⁾

Den 17^{den} October berichtten de Fénelon en von Uhlefeld dat zij zich geheel en al met dit plan konden vereenigen. Zij achtten het daarenboven wenschelijk, om aan den Koning te schrijven dat bij den dood van den Keurvorst de Prins van Sulzbach voorloopig het bezit zou voortzetten onder verplichting, om niets te veranderen en alles in statu quo te laten. En daar men vooruit wist dat deze zulks nooit zou toestaan, vonden zij het zeer geschikt om nu reeds de te nemen maatregelen vast te stellen, voor het geval dat Pruisen zich feitelijkheden veroorloofde. ²⁾

Nederland en Engeland konden zich geheel en al met dit voorstel vereenigen. Intusschen werd er van onzen kant geen moeite gespaard om het kabinet van Berlijn te bewegen, gezanten naar den Haag tot bijwoning der conferentie te zenden, daar de Koning anders groot gevaar liep geen stuk uit de erfenis te krijgen. Deze bleef echter in zijne weigering volharden en vond het onbestaanbaar met zijn eer, om voor pressie van andere mogendheden te wijken.

In den Haag werd nu die geheele zaak behandeld; die stad was het middelpunt van alle politieke kuiperijen geworden, waarin vooral de Fransche gezant alle moeite deed om dit geschil op een gunstige wijze beslist te zien. Die vier mogendheden beraadslaagden dagelijks over de nota, die in Berlijn en Mannheim door hunne gezanten overhandigd zou worden.

Den 3^{den} Januarij kregen v. Ginkel in Berlijn en Burmania in Mannheim hunne instructies, met den last om tegelijkertijd met de gezanten der drie overige mogendheden hunne memorics aan te bieden. De 10^{den} Februari was daartoe be-

¹⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 20 Aug. 1737. R. A.

²⁾ Nota van v. Uhlefeld en de Fénelon.

Secreete Resol. der Staten-Generaal, 17 Oct. 1737. R. A.

paald, en op dien dag kregen de HH. de Chetardie (Frankrijk), v. Demerath (Oostenrijk), Guy Dickens (Engeland), v. Ginkel (Nederland), audientie, om den wil hunner regeeringen aan den Koning kenbaar te maken.

In die nota werd gezegd dat zij hunne bemiddeling tot regeling der successie-vraag aanboden, daar anders de oorlog nauwelijks te vermijden was. Opdat echter met meer vrucht aan die schikking gewerkt kon worden, verzochten zij van Z. M. de belofte, om gedurende de onderhandeling, ja zelfs als de Keurvorst stierf, zich geene feitelijkheden te veroorloven, noch eenige poging aan te wenden om zich in het bezit der betwiste landen te stellen. Men hoopte dat de regeling binnen twee jaar zou afgeloopen zijn, maar indien de Keurvorst gedurende de onderhandeling overleed, stelden zij nu reeds vast, dat die twee jaren eerst na zijn dood zouden beginnen. ¹⁾

Een zelfde nota werd op dien dag den Keurvorst overhandigd, slechts met dit verschil dat deze en de Prins van Sulzbach beloven moesten, bij het overlijden van den eersten gedurende die onderhandeling geene veranderingen in het staats- en burgerlijk bestuur der betwiste landen aan te brengen, en dat het dus toegekende bezit, noch voor- noch nadeel ten aanzien van 's Prinsen eigendom of bezitrecht zou kunnen toebrengen ²⁾. Over het antwoord van Pruisen behoefde

---

1) Pour avoir la sureté qu'il ne sera rien entrepris pendant le cours de la négociation qui puisse donner atteinte au repos et à la tranquillité publique, les quatre Puissances prient S. M. Pruss. de vouloir déclarer et s'engager de ne rien tenter, ni entreprendre par voye de fait, pendant le temps destiné à ces négociations, pour s'emparer des Etats et Pais, qui font le sujet de la dispute où de quelque partie d'iceux, sous quelque prétexte que ce soit, quand même, ce que Dieu ne plaise, le sérénissime Elect. Palat. viendroit à mourir pendant ce temps.

A l'égard du terme à fixer pour la négociation les quatre Puissances unies sont persuadées, qu'il conviendrait qu'il ne fût pas moindre de deux ans, mais que ce terme où un autre plus court, si on le juge à propos, devra recommencer à courir du jour de la mort du Sér. Elect. Palat. si contre toute espérance elle arrivoit avant que l'accomodement fût conclu.

Verbaal van van Ginkel, R. A., 10 Febr. 1738.

2) Pour avoir la sureté qu'il ne sera rien entrepris pendant le cours de la négociation les quatre Puissances prient avant tout à S. A. E. P. de vouloir déclarer et s'engager tant en son nom que celui du Pr. de Sultzbach, que si contre toute espérance S. A. E. venoit à mourir pendant le tems à fixer pour la négociation il ne sera rien altéré dans l'administration politique, civile, ni militaire des Etats ou Pais contestés et que la pos-

men in het geheel niet in twijfel te verkeerem; de Koning had reeds zoo dikwijls verklaard dat hij geen bemiddeling wilde aannemen, waarbij het voorloopig bezit aan Sulzbach wierd toegekend, zoodat men nu ook geen ander dan een weigerachtig antwoord kon verwachten.

Friedrich Wilhelm was in den beginne over die gemeenschappelijke memorie zeer verontwaardigd en wilde ze onbeantwoord laten. 1) Zijne ministers overtuigden hem echter van het onwettelijke van zulk een handeling en den 19^{den} Februari kregen de vier gezanten tot antwoord, dat de Koning hoewel hij met genoeg hunne pogingen tot schikking opgemerkt had, zich echter met het hoofdpunt in die nota niet kon vereenigen.

“La seule chose qui fait de la peine à S. M. c'est qu'elle trouve dans le mémoire, présenté le 10 du courant à la cour de Mannheim, des expressions qui semblent indiquer qu'on veuille constater une possession provisionnelle pour le Prince de Sulzbach dans les duchés de Juilliers et de Bergue. S. M. ne comprend pas, comment on pourroit concilier un tel arrangement avec l'impartialité d'une médiation, ny sous quel ombre de justice on lui pourroit ôter les droits de possession, qui lui appartiennent à l'égard des dits duchés, et en revêtir un Prince, qui de soi-même n'en a point du tout, et non plus au petitoire, aucun droit décidé par le juge compétent. Il est impossible que S. M., quelque grande que soit d'ailleurs sa déference pour les quatre Puissances concertées, y puisse donner les mains. Elle feroit trop de tort à ses intérêts en s'y prêtant, et il n'y a ny réservation, ny restriction ny modification qui la puisse rassurer là-dessus.” 2)

session provisoire des dits Etats et Païs qui restera en attendant au Prince de Sulzbach ne pourra lui donner aucun avantage ni porter aucun préjudice à qui que ce soit tant au Possessoire qu'au Pétitoire.

Verbaal van van Ginkel, 10 Febr. 1738. R. A.

1) Der König wies einige Tage vorher seine Minister an, die Herren Gesandten “höflich und mit vielen Reverenzen” zu empfangen, sich ihre Schriftstücke vorlesen zu lassen, sich dieselben auszubitten, sie versiegelt einzusenden; er habe nicht die Absicht zu antworten, sondern werde es machen wie Wallenstein, der die Kaiserliche Ordre zwar ehrerbietig geküsst, aber auf den Kamin gelegt habe; und wenn die fremden Herren auf Antwort drängten, sollten sie ihnen sagen: der König werde die Sache reiflich überlegen und wenn S. M. Resolution einlaufe, würden sie das Vergnügen haben, sie ihnen mitzutheilen. Droysen, Gesch. der preuss. Politik. Friedr. Wilh. I, II Band, pag. 327.

2) Secreete Brieven van v. Ginkel, 19 Februari 1738. R. A.

Weigerde de Koning dus de bemiddeling aan te nemen, het antwoord van den Keurvorst was uit den aard der zaak bevestigend en in toetstemmenden zin.

Al volhardde men nu te Berlijn in de eens opgevatte meening, zoo ontveinsde men zich toch in het geheel niet de gevaren, die uit die weigering ontstaan konden. Men wist nu dat de *quadrilleurs* (spotnaam door den Koning aan de vier Mogendheden gegeven) maatregelen zouden beramen om het kabinet van Berlijn te dwingen, hunne zienswijze aan te nemen. En zoo men dit door geweld bewerken wilde, waren de rampen niet te overzien. Vooral was men op de Republiek gebeten, die door hare voorstellen, nota's en memories dien twist tot een Europeeschen gemaakt had. De Koning, die daarover met zijn vriend van Ginkel correspondeerde, kon zich in het geheel niet de verblindheid van H. H. M. begrijpen, die de gevaren voor de Republiek voorbijzagen, indien alle versterkte plaatsen van den Beneden-Rijn en in het land van Gulik door Fransche legers bezet wierden. De Nederlandsche gezant bestreed wel die opvatting en verdedigde het gedrag zijner lastgevers, maar zonder eenige verandering in 's Konings meening te bewerken. ¹⁾

Hij maakte daarentegen alles gereed voor een aanstaanden veldtocht en aarzelde zelfs geen oogenblik om zijne rechten tegen Frankrijk te handhaven. ²⁾

1) Correspondentie tusschen den Koning en van Ginkel over de erfopvolging van Gulik en Berg. Zie bijlage N°. 2.

2) In een brief van Frederik den Groote aan den Prins van Oranje, zegt hij:

“On parle à présent des troupes que cette puissance veut mettre dans Juilliers et Bergue; je suis toujours du sentiment que ceux, qui ont abandonné leur Beau-père à la discrétion de sa mauvaise destinée, ne s'embarasseront pas d'avantage de leur Beaufrils futur et quand même tout cela auroit lieu, *il est de la gloire du Roy de mesurer ses forces avec celles du Roy de France et de repousser la force par la force.* Monsieur de Fénelon, et peut être plus d'un ministre français, *serait surpris des résolutions vigoureuses que le Roy prendra lorsque le cas de la succession viendra à exister, on est dans des préjugés peu fondés, on suppose plus de timidité dans les conseils du Roy qu'il n'y en a en effet; on auroit loué en tous les siècles la modération d'un prince puissant et muni d'une armée redoutable et il me semble qu'il faut beaucoup de vertu pour conserver la justice et l'équité lorsqu'on est en état d'user de violence.*” Briefwisseling tusschen Frederik den Groote, den Prins van Oranje en zijne gemalin Anna van Engeland. Brief XVII, 12 September 1738. Uitgegeven door Leopold von Ranke in zijne Voorlezing in de Koninklijke Academie van Wetenschappen te Berlijn.

Gelukkig kwam het niet zoo ver en wel door toedoen van Nederland en Engeland, die tegen de gevolgen hunner eigene handelingen opzagen.

Nu de Koning geweigerd had aan het congres deel te nemen, stelden von Uhlfeld en de Fénelon (4 Juni) aan de Staten-Generaal en aan Trevor (Engeland) voor, nieuwe maatregelen te beramen voor het geval dat de Keurvorst stierf. De onbuigzaamheid van Friedrich Wilhelm veroorloofde hen niet nog langer werkeloos te blijven, te meer daar hun eer het vorderde dat zij ook nu datgene uitvoerden, waarmede zij hem, bij niet aanneming dier nota, bedreigd hadden (*à leur réputation de faire voir qu'elles n'annoncent rien en vain.*) Zij verzochten daarom aan H. H. M. dat zij gecommiteerden zouden benoemen om die zaak met hen te verhandelen. Dit doel was niet beter te bereiken dan door het opmaken eener gemeenschappelijke acte van garantie over die punten, waarover alle vier het eens waren en waarbij, tot aan de eindregeling, het voorloopig bezit aan den Prins van Sulzbach zou worden toegekend. ¹⁾

Toen de Koning dit vernam, deed hij nog een nieuwe poging om den opkomenden storm te bezweren. De gezant Luiscius verklaarde dat zijn meester bereid was om tot de conferentie toe te treden, zoo men de hertogdommen, als de Keurvorst gedurende de onderhandelingen stierf, door troepen van onzijdige mogendheden liet bezetten. Het bestuur over die landen zou in dien tusschentijd onder garantie der vier mogendheden, in handen der Stenden gesteld worden, voor de helft uit Roomschen en voor de andere helft uit Protestanten bestaande. Dit tusschenbestuur zou tot aan de eindregeling van kracht blijven. ²⁾

De Fransche en Oostenrijksche gezanten verklaarden dadelijk dien voorslag niet te kunnen aannemen noch daarover berichten aan hunne Hoven te kunnen zenden. Niet alleen eischte dit middel de medewerking van zeer vele regeeringen, waardoor veel tijd zou verloopen, maar volgens hunne opvatting week het daarenboven van de beginselen af, die in de nota van den 10^{den} Februari door alle vier mogendheden waren aangenomen; zonder nog de onvoegzaamheid in aanmerking te nemen van een gedragslijn te verlaten, die aan de eene

1) Secretete Resol. der Staten-Generaal, 20 Juni 1738, R. A.

2) Secretete Resol. der Staten-Generaal, 22 Juli 1738, R. A.

zijde vastgesteld, aan de andere door den Koning verworpen was. ¹⁾

De vroegere voorslag echter om door een gemeenschappelijke acte van garantie den Koning te dwingen, het provisioneel bezit van den Prins van Sulzbach te erkennen, beviel den Staten-Generaal nog veel minder. Juist wat zij hadden willen verhinderen, een oorlog op 's lands grenzen, zou dan zeker plaats hebben, en wie zou dan den Koning beletten in het grondgebied van den Staat te rukken? Daarom waren zij tegen alle maatregelen van geweld, even als George II die, wegens zijn Keurvorstendom geheel hetzelfde gevoelen toegedaan was. Zij lieten dus in Londen vragen, of het Engelsche ministerie niet genegen was om met de Republiek te bewerken, dat het Pruissische aanbod ten minste gedeeltelijk wierd aangenomen. Men zou den Koning dan voorstellen om gedurende een jaar na 's Keurvorsten dood te handelen, als of hij nog leefde, zoodat, de regering in diens naam gevoerd wordende, gedurende dat jaar geene veranderingen in het bestuur zouden mogen plaats grijpen. ²⁾

Dit voorstel, door Engeland aangenomen, werd te Berlijn gladweg afgeslagen. De Koning bleef zijn standpunt handhaven, dat der uitsluiting van den Prins van Sulzbach van het voorloopig bezit, onder wat vorm ook.

Had hun voorstel aan dien kant een ongunstig onthaal gevonden, zoo gaven de Zeemogendheden de hoop toch niet op om Frankrijk en Oostenrijk tot hare plannen over te halen. Zij overhandigden den 18^{den} Augustus een nota, die tevens als antwoord dienen moest op de voorstellen der twee overigen. Hierin beweerden zij dat de Fransch-Oostenrijksche voorstellen van den 4^{den} en 20sten Juni meer van den Koning vorderden, dan de nota van den 10^{den} Februari. In deze stukken had men slechts acht geslagen op het Pruissisch antwoord, maar geenszins op dat van den Paltz. Men eischte nu de toekenning van het voorloopig bezit aan den Prins van Sulzbach, terwijl in de collectieve nota van den 10^{den} Februari die toestand slechts als wenschelijk werd voorgesteld; en als of dit niet genoeg ware, vorderde men nu zelfs dat de vier mogendheden als borgen van dit voorloopig bezit optreden zouden. Zoowel de Staten als Engeland hadden zich wel

¹⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 24 Juli 1738, R. A.

²⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 18 Aug. 1738, R. A.

met de twee andere mogendheden vereenigd om aan den Prins het voorloopig bezit toe te kennen, maar dit besluit moest niet anders opgevat worden, dan als een voorslag, waarmede beide partijen zich zouden kunnen vereenigen, zonder dat er eenige andere verplichting uit volgde dan, om in geval van niet aanneming door een der partijen, te beraadslagen, wat er dan te doen viel. Zij stelden daarom aan hunne twee bondgenooten voor, om gedurende een jaar na 's Kcurvorsten dood die landen door neutrale troepen te laten bezetten en eene tusschenregeering op naam van den overleden Vorst in te stellen, die echter geen verandering hoegenaamd in den vroegeren toestand mocht aanbrengen. ¹⁾

Die verklaring werd door de Fénelon en von Uhlefeld hoogst kwalijk opgenomen. ²⁾ Zij schreven den 18^{den} Augustus, dat hun die nota zeer vreemd voorgekomen was, als men bedacht, hoe H. H. M. bij een vroegere resolutie van den 5^{den} April 1736 hemel en aarde bewogen hadden, omsnel met de meening der overige mogendheden bekend te worden. Nu echter gaven zij een antwoord, dat alles op losse schroeven zette, daar zij reeds vroeger verklaard hadden dat het plan van Luiscius onaanneemelijk was. Volgens hen diende dit voorstel tot niets anders, "qu'à jeter de l'embarras; il fallait sur cela parler net, et faire connaître qu'on ne pourrait absolument s'y prêter et qu'on étoit trop persuadé des bonnes intentions des Etats Généraux pour supposer qu'une pareille proposition pût faire sur eux aucune sorte d'impression." Door die resolutie werd van de vroegere afgeweken, die steeds een gemeenschappelijk optreden geboden. ³⁾

Uit dit antwoord bleek nu zonneklaar, dat de vier mogendheden het niet meer eens waren. Frankrijk en Oostenrijk wilden de voorstellen van den 10^{den} Februari des noods met geweld handhaven, terwijl de Zeemogendheden de dreigende gevaren liever door toegevendheid trachtten af te wenden.

De nota van den 21sten Augustus ⁴⁾ diende dan ook meer

¹⁾ Secreete Resol. 18 Aug. 1738. R. A.

²⁾ Die Verhandlungen zwischen den vier Mächten im Haag wurden täglich gereizter; Frankreich wies die Fiction, welche der Kaiser, den *Status quietus*, den die Seemächte empfahlen, zurück.

Droysen, Gesch. der preuss. Politik. Friedr. Wilh. I, II Theil, pag. 355.

³⁾ Dit antwoord is te vinden in de Secreete Resol. der Staten-Gener., 18 Augustus 1738. R. A.

⁴⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 21 Aug. 1738. R. A.

tot rechtvaardiging van het gedrag van H. H. M., dan tot antwoord. Zij hadden steeds gedacht dat de toekenning van het voorloopig bezit aan den Prins van Sulzbach het beste middel zijn zou om dit geschil bij te leggen. Nu het echter bleek dat die maatregel niet doeltreffend was, waren zij wel gedwongen om op andere middelen bedacht te zijn, daar het steeds in hunne bedoeling gelegen had om door "mesures à l'amiable" een schikking te bevorderen, maar niet om door "mesures de force" den Koning te dwingen tot hun gevoelen toe te treden. Daarom hadden zij de oprichting van een tusschenbestuur voorgeslagen, in de hoop dat dit beter helpen zou.

Dat de Nederlandsche staatslieden door dit antwoord aan de waardigheid van hun vaderland te kort deden, lijdt bij ons geen twijfel. Hun eer vorderde, dat zij bij hun eens genomen besluit, het toekennen van het voorloopig bezit aan den Prins van Sulzbach, bleven staan; het ging dus niet aan om te zeggen, dat zij die maatregel slechts in der minne wilden handhaven, zij wisten immers lang vooruit, dat de Koning hierin nooit zou toestemmen en slechts door geweld daartoe zou kunnen gedwongen worden. Wij geven toe, dat het geval mocielijk was, want de Staat zou zeker in een oorlog gewikkeld zijn, maar dit was trouwens het gevolg hunner eigene handelingen. Zij hadden die quaestie op die hoogte gebracht, zij hadden daarin als scheidsrechters willen optreden; nu was het ook hun plicht, welke de gevolgen zijn mochten, om even als Oostenrijk en Frankrijk te zeggen, dat hunne eer medebracht "de faire voir qu'elles n'annoncent rien en vain." Het stond hun niet meer vrij, hun eens ingenomen standpunt te verlaten, nu zij geroepen konden worden om dit met de wapenen te verdedigen. En toch kwamen zij met een tweeden voorslag voor den dag, die door Pruissen reeds afgekeurd was! Zoo dit voorstel officieel met een weigering beantwoord werd, mochten zij er zich dan wederom op beroepen, dat zij slechts door "mesures à l'amiable" het Kabinet van Berlijn tot hun inzicht hadden willen brengen? De ongerijmheid dier gedragslijn springt dadelijk in het oog; op zulk een wijze kon nooit een enkele twistvraag beslist worden. Uit hunne geheele gedragslijn blijkt dat zij voor de gevolgen hunner eigene handelingen terugschrikten.

De Fénelon en von Uhlefeld antwoordden den 4^{den} Oct., dat het voor hunne regeeringen onmogelijk was een anderen

weg in te slaan dan dien, welke tot nu toe door de vier mogendheden gevolgd was.¹⁾ De Staten-Generaal schreven wel terug, dat zij gaarne met hen gezamenlijk beraadslagen wilden, maar dit bleek, na het gebeurde, onmogelijk te zijn. Frankrijk en Oostenrijk sloten daarom den 13^{den} Januari 1739 te Versailles een verdrag, waarbij aan den Prins van Sulzbach, als de stam van Neuburg uitstierf, gedurende twee jaren het provisioneel bezit van Berg en Gulik werd toegekend.²⁾

Ook de Koning poogde door afzonderlijke onderhandelingen zijn doel te bereiken. Hij wendde zich tot Frankrijk, waar de Fleury, als bevorderaar van den vrede, met genoegegen die gelegenheid aangreep.

Tot betere bewaring van het geheim, werden de Fénelon en Luiscius in den Haag daartoe aangewezen. In den beginne vorderde Pruissen steeds nog Berg met Dusseldorp, waartegen de Prins van Sulzbach Gulik en twee millioen zou krijgen, terwijl daarenboven aan elk der Prinsessen nog 200,000 thalers zou betaald worden. Die eisch werd afgeslagen; de Kardinaal kon nu eenmaal niet toestaan dat door het bezit van den Rijn en Dusseldorp de gemeenschap tusschen de geestelijke keurvorstendommen verbroken werd. De onderhandelingen werden echter geenszins afgebroken, maar hadden steeds in het diepste geheim plaats, totdat in December 1738 Fénelon verklaarde, dat Lodewijk XV geheel Berg, behalve Dusseldorp en eenige kantons aan den Rijn, die de verbinding tusschen de geestelijke keurvorstendommen uitmaakten, wilde toestaan.

Na eenige bedenkingen verklaarde de Koning, dat hij om gewichtige en dringende redenen liever tot eene "raisonnable" schikking toetreden, dan door zijn weigering een bloedigen oorlog wilde uitlokken. Hij sloot dienvolgens den 5^{den} April 1739

1) Secreete Resol. der Staten-Generaal, 4 Oct. 1738, R. A.

2) Zie de Garden Histoire générale des traités de Paix, deel III, pag. 251. Dit tractaat streed, zooals wij zien, geheel tegen den inhoud van het verbond van Wusterhausen, waarbij de Keizer het bezit van Berg en Ravenstein aan den Koning beloofd had. Door de teekening van dit tractaat, werd art. 13 van het verdrag van Wusterhausen op den Keizer toepasselijk, waarbij bepaald was dat, indien een der partijen tegen dit verdrag handelde, de andere aan geen enkele daarin vervatte verbindtenis zou gehouden zijn. Dit was een der redenen, waarom later Fredrik II de pragmatieke sanctie niet meer erkennen wilde.

De tekst van die overeenkomst is nooit officieel gedrukt geworden.

een verdrag met Frankrijk, waarbij Berg aan Pruisen werd afgestaan, behalve Dusseldorp en de districten aan den Rijn, die met Gulik aan het huis Sulzbach, zoowel in mannelijke als vrouwelijke lijn, kwamen; Ravenstein werd aan den Koning overgelaten, met de verplichting, om zich hierover met de Staten-Generaal te verstaan. De afstand zou dan eerst gelden, als de Prins datgene, wat aan Pruisen toegekend was, uitgeleverd zou hebben. Stierf de Keurvorst vóór dat Frankrijk hem genoopt had dat verdrag aan te nemen, dan kreeg de Koning het recht, om het aan hem toegekende gedeelte onmiddellijk te bezetten. ¹⁾

Na al het gebeurde moet men zich over dien stap niet te veel verwonderen. Dat de Koning niet met de Republiek onderhandelde is licht te begrijpen, nu het gebleken was, hoe zij hare uitspraken en verbindtenissen naar tijdsomstandigheden wist te wijzigen. Van den Keizer kon, na zijn trouweloos gedrag, ook geen sprake zijn. Engeland zonder Nederland beteekende niet veel; Frankrijk bleef dan alleen over en de Fleury liet de gelegenheid niet voorbijgaan, om zijn invloed in Duitschland te vergrooten en aan Europa een bewijs zijner vredelievendheid te geven. Dit was 's Konings laatste regeeringsdaad; een aanhoudende ziekte en het verdriet over den gang der zaken omtrent Berg en Gulik, gepaard met het gedrag des Keizers, hadden zijn sterk lichaam gesloopt.

Den 31sten Mei 1740 stierf hij aan de gevolgen der waterzucht, aan zijn zoon een bloeiend rijk, een schat van 7 millioen thlrs. en een geoefend leger nalatende. Hoewel hij met ernst en nadruk optrad, waar hij meende Pruissische belangen te moeten handhaven, was hij persoonlijk jegens de Republiek met welwillende gevoelens bezielde. Zijn buitenlandsche staatkunde werd niet door een vaste gedachte bestuurd, maar was doorgaans weifelend en aarzelend. Om krachtig en geniaal tusschen partijen op te treden en hierdoor de omstandigheden te beheerschen, daartoe was hij niet in staat; zijn groote vredelievendheid, spaarzaamheid en de bezorgdheid voor zijne soldaten waren hiervan de oorzaak.

¹⁾ Zie Droysen, Gesch. der preuss. Politik. Friedr. Wilh. I, II Theil, pag. 361. De tekst van dit verdrag is nooit officieel gedrukt.

HOOFDSTUK III.

DE OOSTENRIJKSCHE SUCCESSIEOORLOG (1740—1748).

§ 1.

Toen Frederik II den troon besteeg vond hij zijn land in een gunstigen toestand; een leger van 80,000 man en een groote schat waren de middelen, die hem ten dienste stonden om de welvaart en de eer van zijn rijk te bevorderen. Zijn vader had van die middelen geen gebruik gemaakt, zou zijn 28 jarige zoon dienzelfden weg inslaan?

Velen betwijfelden het; men dacht dat voor dichters en kunstenaars het gouden tijdperk was aangebroken en dat het 's Konings streven zijn zou, om van Berlijn, dat tot nu toe het Duitsche Sparta genocmd werd, een nieuw Athene te maken.

Tot de instandhouding der goede betrekkingen tusschen Nederland en Pruissen was wel niemand beter geschikt, dan de Generaal van Ginkel. Sedert 1730 gezant te Berlijn, had hij zich daar niet alleen de achting van zijne ambtgenooten, maar vooral de vriendschap des Konings weten te verwerven. Nauwelijks aan dit hof gekomen, was hij de eerste geweest, die krachtig voor den Kroonprins in de bres gesprongen was toen diens leven door den toorn zijns vaders bedreigd werd.¹⁾ In de vele moeilijke omstandigheden, die gedurende zijn verblijf plaats hadden (men herinnere zich slechts het gebeurde te Maastricht), had hij steeds de belangen der Republiek waardiglijk verdedigd en juist dit gedrag had hem de genegenheid des Konings verzekerd, die hem eenigen tijd later tot

---

1) Der General van Ginkel, dessen würdigen Karakter sie vollkommen kennen, sagte mir (aan den Engelschen gezant) gestern mit Thränen in den Augen, er sehe bestimmt voraus dass der Prinz unvermeidlich dem Hasse und der Bosheit seiner Feinde hingeopfert werde. Er schreibt zu diesem Zweck mit diesem Eilboten an den Rathspensionär von Holland.

Zie von Raumer, Europa vom Ende des 7-jährigen bis zum Amerik. Krieg. Band I, II Beilage, pag. 520.

Ridder van den Zwartten Adelaar benocmd had. Reeds ten tweeden male op dien post geroepen, was het nu zijn plicht om de hangende geschillen met de nieuwe regeering ten einde te brengen.

Hoewel de groote steen des aanstoots, de nalatenschap van Willem III, uit den weg was geruimd, waren er, behalve kleinere zaken, twee gewichtige vraagpunten tot wier beslissing zijne medewerking vereischt werd en wel vooreerst dat van Gulik en Berg en vervolgens de regeling der erfopvolging in Oost-Friesland, door Hannover aan Pruissen betwist.

Had men een oogenblik getwijfeld, welke gedragslijn de jonge Koning zou aannemen, zijn handelwijze omtrent Herstal overtuigde ieder, dat hij niet met zich spotten liet en zeer ernstig de handhaving zijner rechten opvatte. ¹⁾

Van Ginkel berichtte dan ook hoe de Koning, behalve de inrichting van zijn nieuwe hofhouding, vooral een vermeerdering van het leger op het oog had om, bij het overlijden van den Keurvorst van den Paltz, gewapenderhand dit geschil te beslechten. ²⁾

Frederik II trachtte echter eerst het Fransche hof door een buitengewoon gezantschap gunstiger voor een nieuw verdelingsplan te stemmen. Toen die poging echter op den onwil van den Kardinaal de Fleury stuitte, doorzag ieder de reden, waarom hij bij Burik een schans bouwen liet voor kavallerie en infanterie, en menigeen zag met bezorgd-

1) Frederik Willem I had dit landje uit den boedel der prinsen van Oranje gekregen, maar het Pruissische gezag had zich daar nooit kunnen vestigen. De Koning had zich weinig om die zaak bekommerd; zijn zoon vatte haar echter anders op, die, op eene herhaalde weigering, zijne erkenning door het zenden van soldaten en het heffen van contributies wist te bewerken.

2) Brief v. van Ginkel, R. A., 6/16 Juli 1740. R. A.

Verder is hij meest bezig met nieuwe arrangementen in syne armée te maken, die in December compleet in staat syn sal en sal dit met vry wat meerder promptitude geschieden als d'augmentatie in de Republicq. Men cacheert niet van te seggen, dat men alles daerop sal waagen wanneer het cas van de successie van Gulig en Berg mogte komen te exteren en heb ik reeden om daar gloof aan te geven als kennende het character van den jongen Monarch, die geresolveerder sal syn en de gevolgen van den oorlog soo verre niet sal insien als wel syn Heer Vader, die wel menasseerde maar door desselfs experientie daarna in consideratie nam, hetgene kan resulteren wanneer men eens in de oorlog is geambarqueert.

heid het tijdstip naderen, waarop hij zich voldoening zou verschaffen ondanks alle Keizerlijke en Fransche politiek. ¹⁾

De dood van Karel VI van Habsburg, den 20sten October 1740, bracht echter een geheele omkeering in zijne plannen te weeg. Terwijl hij tot nu slechts aanspraken in het Westen zocht te verwezenlijken, liet hij die thans geheel varen om zijne rechten op Silezië te doen gelden.

In den beginne dacht men dat Maria Theresia zonder eenige tegenspraak als erfgename haars vaders beschouwd zou worden, daar alle mogendheden van Europa, behalve Beijeren haar erkend hadden. In November werd zij als landsvrouw gehuldigd en haar gemaal Franz Stephan als mederegent over alle Oostenrijksche landen erkend. Geen maand verliep of Frederik stond zonder eenige oorlogsverklaring, in het hart van Silezië.

Hem had vooral het gedrag van Oostenrijk tegenover zijn vader diep getroffen. Reeds in zijn jeugd was hij zelf het offer der Keizerlijke politiek geworden; zijn gedwongen huwelijk met een Brunswijksche prinses, en de vijandschap met George II waren daarvan het uitvloeisel geweest. En toch had Karel VI geen oogenblik gearzeld om dit alles te vergeten, toen het bleek dat de oude Koning liever Stanislaus Leszynski op den troon van Polen zag, dan August van Saksen.

Na het sluiten van den vrede van Weenen had de Keizer zich enger met Frankrijk verbonden en gemeend nu sterk genoeg te zijn om langs alle wegen aan Pruissen zijn ongenoegen te kennen te geven. Dit kenmerkte zich niet alleen daarin, dat hij in de zaak van Gulik en Berg, tegen zijn gegeven woord, geheel en al partij voor den Kcurvorst van den Paltz trok, maar zelfs in het verzuim der gewone vormen van hoofdsche wellevendheid. De Koning, wiens geheele politiek in een nauwe aansluiting met Oostenrijk bestaan had, bemerkte op het einde zijns levens, dat hij een verkeerden weg ingeslagen en zijn doel gemist had. In dien tijd was het, dat hij op zijn zoon wijzende de profetische woorden sprak: "daar is er een die mij eens wreken zal". Van den jongen Koning had Oostenrijk in het beschermen der pragmatieke sanctie niet veel te hopen en men wist, dat hij in de quaestie over Gulik en Ravenstein zich vlak tegenover des Keizers politiek geplaatst had.

¹⁾ L. v. Ranke, neun Bücher preuss. Gesch., deel II, pag. 107.

Toen dan het geschikte oogenblik verschenen was, rukte Frederik Silezië binnen om zijne rechten op Jägerndorf, Brieg, Liegnitz en Wohlau te handhaven, die, volgens zijn beweren, op onrechtvaardige wijze aan vroegere vorsten uit het huis Hohenzollern ontaomen waren.

In zijne kennisgeving aan de Staten-Generaal zeide de Koning, dat hij tot handhaving van oude rechten, waarvan vroegere vorsten uit het Keurhuis nooit afstand hadden kunnen doen, zijne troepen in het hertogdom had laten binnenrukken. Wel had hij gehoopt dat hij zich met Maria Theresia hierover verstaan zou, maar daar er periculum in mora en de uitslag der onderhandeling twijfelachtig was, had hij voor 's hands middelen in het werk gesteld tot bewaring zijner aanspraken. Uit zijne handelingen zou blijken, dat hij het Huis Habsburg niet wilde beleedigen, maar, dat dit slechts geschiedde tot welzijn van het Duitsche rijk. ¹⁾ Volgens Ranke eindigde zij met de merkwaardige woorden: "dat daar Keurvorst Frederik Willem Keizer Leopold gediend had, maar met ondank beloond was, hij integendeel eerst de belooning in bezit wilde nemen en dan diensten bewijzen. ²⁾

Met gemengde gevoelens werd die verklaring in den Haag ontvangen; wel was men hierdoor bevrijd van dadelijke vrees voor een oorlog aan 's lands grenzen, maar men besefte ook zeer goed, dat hierdoor een langdurige strijd zou ontstaan, waarin men onmogelijk onzijdig kon blijven. 's Konings bewering, dat hij niet als aanvaller, maar als beschermer van Maria Theresia optrad, kwam den Staten-Generaal vreemd voor. In hun antwoord verklaarden zij, dat zij zijne aanspraken niet konden beoordeelen, daar deze hun geheel onbekend waren; volgens hunne gedachten echter zou zijne handelwijze de rust in Europa verstoren en geheel met zijne vriendschappelijke bedoelingen tegenover Maria Theresia strijden. In ieder geval hadden zij een kennisgeving verwacht, voordat 's Konings legers in Silezië waren getrokken, daar zij dan nog maatregelen hadden kunnen nemen tot behoud der rust in Europa, terwijl dit nu onmogelijk geworden was. ³⁾

Wat zij gevreesd hadden gebeurde, een algemeene oorlog

¹⁾ Lias Deutschland, 1740. R. A.

²⁾ Ranke, neun Bücher preuss. Gesch., deel II, pag. 142.

³⁾ Resolutie der Staten-Generaal, 23 December 1740.

was het gevolg van dien inval en, veel te vroeg naar hun zin, werden de Staten-Generaal gedwongen, de houding te bespreken die zij nu dienden aan te nemen. Reeds voor den inval had de Oostenrijksche legatie-secretaris Halloy bevel gekregen om H. H. M. te verzoeken, bevelen aan hunnen gezant in Berlijn te zenden, om den Koning den toelag op Silezië te ontraden, en zoo dit niet hielp, hulp en bijstand te vragen waartoe de Koningin van Bohemen en Hongarije volgens de tractaten gerechtigd was. Dit verzoek werd den 17^{den} December voorgelezen en tot het geheim Besogne van buitenlandsche zaken verwezen. ¹⁾ De Republiek werd nu wel gedwongen zich ernstig met de vraag bezig te houden, voor welke der beide mogendheden zij partij zou trekken.

Reeds vóór dien tijd hadden de Staten-Generaal bij George II laten aanvragen, welke gemeenschappelijke maatregelen men wegens dien inval in Silezië nemen moest. Trevor kreeg tot antwoord, dat Z. M. geheel in overleg met H. H. M. in die zaak wilde optreden. Hij was hierom gemachtigd om met de Staten te beraadslagen en de resoluties, die daarvan het gevolg zouden zijn, in naam des Konings en der Staten te verzenden, die dan tot instructie der gezanten van beide mogendheden konden dienen. ²⁾

In een conferentie die daarop plaats had, toonde Trevor de noodzakelijkheid aan, om vooreerst den Koning te bewegen van zijn onderneming af te zien, daar zij zich verbonden hadden om Maria Theresia in het bezit harer landen te handhaven. Vervolgens moesten zij hem voorhouden, hoe dikwijls de Koningin van Hongarije en Bohemen reeds om hulp gevraagd had, maar dat zij hierop nog niet geantwoord hadden, omdat zij eerst Pruissen bezweren wilden van die onderneming af te zien. "Si le Roi voulait donner à S. M. Brittanique et à la République cette marque de déférence pour leur intervention amiable, et se joindre avec eux et de telles autres puissances, qui ont à cœur l'indivisibilité de la succession d'Autriche, et qui la regardent comme nécessaire à l'équilibre de l'Europe," dan zouden de Zecmogendheden alle goede diensten aanwenden om hem eene redelijke voldoening te verschaffen; maar zoo Z. M. er in volhardde om Silezië te ver-

¹⁾ Secreete Resol. Staten-Generaal, 17 Dec. 1740, R. A.

²⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 4 Febr. 1741, R. A.

overen, waren zij, hoewel à contre cœur, verplicht om Oostenrijk bij te staan. Voor dat men een vast besluit nam, verzocht Trevor van de Staten-Generaal een plechtige verzekering, dat zij George II met alle kracht zouden bijstaan, indien deze wegens die verklaring door Frederik II in Hannover aangevallen wierd. Hij oordeelde het raadzaam, dat de Staat nu reeds met Engeland een overeenkomst aanging, waarin de belofte vervat was, om elkander met alle kracht en macht te helpen, als zij wegens die maatregelen mochten aangevallen worden. Eindelijk stelde hij voor om het genomen besluit naar Weenen te zenden, met verzoek, om die schikking zooveel mogelijk te bevorderen, tevens te kennen gevende, dat ingeval van mislukking, de Zeemogendheden bereid waren om haar met alle kracht tegen Pruisen bij te staan. ¹⁾

Op dit voorstel van Trevor brachten de Gedeputeerden tot de buitenlandsche zaken den 14^{den} Februari 1741, het volgend rapport uit. ²⁾ Voorcerst beloofde men den Koning te helpen, indien hij om die reden in Hannover aangevallen werd; men was bereid hem in dat geval met 4000 man te voet en 1000 te paard, volgens de tractaten, bij te staan; maar Engeland zou dan ook wederkeerig de Staten-Generaal tegen iederen aanval ondersteunen. Met de nota, die George II aan den Koning van Pruisen wilde zenden, konden zij zich zeer goed vereenigen. De verklaring echter, om Oostenrijk te helpen, zoo Frederik niet toegaf, wilden zij niet dadelijk bij eene weigering des Konings gedaan zien, maar eerst dan, wanneer hij een weigerachtig antwoord had gegeven. De Koningin van Hongarije en Bohemen zou uitgenoodigd worden om zich met Pruisen te verzoenen. Zij waren in geval van mislukking bereid, haar te helpen, maar wenschten dan ook te weten, welke Mogendheden hier toe nog meer verplicht waren en of er reeds maatregelen in dien geest waren genomen, daar men dan met die Hoven gemeenschappelijke besluiten kon nemen, om gezamenlijk op te treden. Tegelijkertijd zou aan van Hoey, gezant te Parijs, het geheele plan medegedeeld worden, opdat hij aan Fleury verklaarde, hoe de Staat door

¹⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 4 Febr. 1741, R. A.

²⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 14 Febr. 1741, R. A.

tractaten verbonden was om Oostenrijk bij te staan; dat zij alles gedaan hadden om Pruisen van die onderneming te doen afzien en het nu aan de wijsheid van zijn allerchristelijkste Majesteit overlieten om Frederik II van de verdere onderneming te doen afzien.

Men ziet hoe voorzichtig de Nederlandsche regeering optrad en hierin werd zij nog versterkt door de weigering van Trevor, om eenige bepaalde belofte aangaande de verzochte reciprociteit te geven. In den beginne beriep hij zich op zijne onvoldoende instructie; eerst den 28sten Februari verklaarde hij, dat Engeland de Republiek zou ondersteunen, indien deze door Pruisen aangevallen werd.¹⁾ Het concept-tractaat werd hierop aan de provinciën ter overweging gezonden.

Daar heerschten de meest uiteenlopende meeningen, die echter allen op den achtergrond traden voor de vrees, hoe Frankrijk die maatregelen zou opnemen.

Stad en Lande was het eerste geweest dat aan hare gedeputeerden bevolen had, het verdrag niet te sluiten, voor dat alles aan Frankrijk was medegedeeld en men het antwoord uit Parijs ontvangen had. Zeeland omhelsde hetzelfde gevoelen, alleen wilde het ook nog beslist zien, op welke wijze de gezanten hunne vertoogen aan den Koning van Pruisen doen zouden. Friesland wenschte ook volledige mededeeling aan Frankrijk met verzoek om 's Konings goede diensten tot bewaring van den vrede. In afwachting van het antwoord van Parijs zou men over een nieuwe alliantie tusschen den Koning en George II kunnen beraadslagen. Men kon dan ook aan Maria Theresia schrijven,

¹⁾ Zie Secreete Resol. der Staten-Generaal, 28 Febr. 1741, R. A.

Beer in zijn "Holland und der Oesterreichische Erbfolgekrieg," zegt van Englands gedrag het volgende: Georgs einzige Sorge war damals darauf gerichtet, sein theueres Stammland gegen einen Einfall von Seiten Preussens sicher zu stellen und sich der Hilfeleistung Hollands zu versichern. Die Holländischen Staatsmänner waren anderseits viel zu klug, um den Hintergedanken des Königs von England nicht zu wittern..... Die Niederlande hatten von Preussen voraussichtlich keinen Angriff zu befürchten und sollten Verpflichtungen übernehmen, welche jedenfalls nur auf die Sicherung Hannovers berechnet waren. Die holländische Staatskunst liebte es nicht sich zu exponiren. Nur Kurzsichtigkeit wird es den Holländern verargen, dass sie in bedächtiger Weise vorgingen und jede Ueberstürzung zu vermeiden suchten.

dat men haar ondersteunen zou, maar dat men gaarne met de plannen van de overige voorstanders der pragmatieke sanctie bekend wilde zijn. Ook Utrecht wenschte eerst inlichtingen van Frankrijk ingewonnen te hebben, voor dat het zich tot iets verbinden wilde. Hiertegenover stond Gelderland, dat de overige Provinciën raadde om zich geheel en al met het voorstel van Trevor te vereenigen.¹⁾

Hierop besloten de Staten-Generaal aan de tegenstrevende provinciën te schrijven, dat hen die zwarigheden zeer verwonderden, te meer daar deze, wegens het groot verschil met hun voorstel, door godachtenwisseling niet uit den weg geruimd konden worden. Het was noodzakelijk, dat de Oostenrijksche landen vereenigd bleven tot handhaving van het Europeesche evenwicht; alles was daarom met zeer veel voorzichtigheid behandeld en het was nu meer dan ooit noodig, "dat de Staat met cordaatheid toone die doorgaans nog al een goede reputatie heeft van getrouw te wezen in het nakomen van hare engagementen dat zij hare verplichtingen gestand zal blijven, daar zij anders van alle hulp soude kunnen blijven gedediteueerd als sy die van noode soude mogen hebben."²⁾ Hierom hadden zij gedacht, dat hun voorslag door alle provinciën goed gekeurd zou worden, uit de rapporten echter bleek, dat men eene voorafgaande mededeeling aan Frankrijk wenschelijk oordeelde.³⁾ Zij achtten dit nogtans onmogelijk zonder Englands toestemming, daar men toch de gedachten van George II, die hij in vertrouwen aan H. H. M.

1) Secrecete Resol. Staten-Generaal, 18 Febr. 1741, R. A.

2) Outre qu'il nous paroît, que dans cet évènement critique, où chacun a les yeux sur la résolution que l'on prendra ici dans cette affaire, il est plus que jamais nécessaire de faire voir efficacement que l'Etat, qui jouit encore d'une bonne réputation de fidélité à ses engagements, ne veut rien faire qui puisse donner lieu de lui faire perdre cette réputation dans une occasion aussi importante que celle-ci, qui regarde de si près sa propre sûreté. Rousset Mémoires XVII, pag. 185.

3) Cependant par les avis des Prov. de Zeelande, d'Utrecht, de Frise et de Groningue il parût clairement que la principale difficulté consiste en ce que l'on juge qu'avant de passer outre, l'on devoit donner connoissance à la cour de France de l'état de cette affaire. Mais nous considérons N. et P. S. qui si nous faisons seuls cette démarche sans le secours d'Angleterre après tant de conférences menagées avec le Sr. Trevor, il seroit à craindre, que sujet d'offense ne fût donné par là au Roi de la Grande Bretagne. Idem pag. 186.

medegedeeld had niet aan anderen kon overbrengen zonder hem diep te beleedigen. En kwam het wel overeen met de waardigheid en vrijheid der Republiek, indien men hare besluiten wilde afhankelijk maken van de toestemming van Frankrijk! Neen, uit achting voor die mogendheid wilden zij haar wel alles mededeelen, maar niet eerder, dan wanneer alles reeds besloten en vastgesteld was. Zij verzochten daarom de provinciën nog eens goed over de zaak na te denken.¹⁾

Eerst den 20sten April was alles in zooverre geregeld, dat er, met uitzondering van Groningen en Utrecht, die bij hunne vroegere meening volhardden, besloten kon worden, de onderhandelingen met Engeland voort te zetten.²⁾ Te gelijker tijd werd aan van Hoey gelast om Lodewijk XV over die onderhandelingen met Engeland gerust te stellen en hem te verzekeren dat aan hem alles zou medegedeeld worden zoodra men over de te nemen maatregelen tot een vast besluit gekomen was.³⁾

Intusschen wachtte men in Weenen met smart op de Hollandsche hulp. Den 9^{den} Juni 1741 werd een eigenhandige brief van Maria Theresia met een nota van haren gezant den Baron von Reischach in de volle vergadering voorgelezen. Zij verzocht dat de Staat zijne verplichtingen mocht nakomen, daar het toch duidelijk gebleken was dat de Koning van Pruissen zijne troepen niet zou terugtrekken.⁴⁾

H. H. M. antwoordden, dat de Koningin nog eens een poging bij Frederik moest wagen, daar het dikwijls nuttig was een klein gedeelte op te offeren, om het overige te behouden. Daar het te laat in het jaar was om troepen te zenden, hadden zij besloten om haar een geldsom over te maken gelijk staande met de kosten van onderhoud van die krijgsmacht.⁵⁾

Reeds eenigen tijd voordat men besloten had de onderhandelingen met Engeland voort te zetten, had men in April een instructie voor den heer van Ginkel opgesteld. Hij zou in vereeniging met den Engelschen gezant den Koning het leedwezen voorstellen, door zijn inval in Silezië aan hunne regeeringen veroorzaakt. Zij moesten hem daarom verzoeken zijne troepen terug te trekken, terwijl zij dan van

¹⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 28 Febr. 1741, R. A.

²⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 20 April 1741, R. A.

³⁾ Idem.

⁴⁾ Gewone Resol. der Staten-Generaal, 9 Mei 1741.

⁵⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 27 Juni 1741, R. A.

hunnen kant alle moeite zouden aanwenden om die zaak te bemiddelen, daar zij, ingeval van weigering, door de tractaten verplicht waren Maria Theresia bij te staan.

Te gelijker tijd werd aan Burmania te Weenen een dergelijke nota gezonden, om dit hof over te halen, de tot standkoming dier schikking te helpen bevorderen; bleek dit echter onmogelijk te zijn, om dan over de verdere maatregelen tot bijstand te beraadslagen en inlichtingen te verzoeken, welke staten hiertoe nog meer verplicht waren. Tevens werd van dien maatregel aan de Fénelon kennis gegeven. ¹⁾

Van Ginkel ging met die resolutie naar zijn collega Lord Hyndford, die ook een dergelijk bevel gekregen had. Zij reisden hierop naar Breslau en overhandigden den Koning den 11^{den} Juni 1741 hunne nota's, na bij hem in zijn tent gedineerd te hebben. Deze beloofde schriftelijk antwoord, daar zijne ministers afwezig waren. ²⁾

Den 15^{den} Juni liet de Koning antwoorden, dat het verzoek der Zeemogendheden, om zijne troepen uit Silezië te verwijderen en zich met de Koningin van Bohemen en Hongarije te verzoenen, voor geen inwilliging vatbaar was.

Met des te meer reden kon Frederik II die bemiddeling afwijzen, daar de voorstellen van Oostenrijk niet in de minste verhouding stonden met de behaalde voordeelen. Tegen afstand zijner aanspraken op Silezië was Maria Theresia bereid, hem Limburg, Roermond en het overige gedeelte van Opper-Gelder te geven. ³⁾ Zulke aanbiedingen kon hij nooit aannemen, sedert dat door den slag van Molwitz Breslau en bijkans het geheele Hertogdom in zijn macht gekomen was.

Nog een ander voordeel had die slag ten gevolge gehad, te weten: het sluiten van een verbond tusschen Frankrijk en Pruissen. Reeds sedert geruimen tijd had de Fransche regering den Koning uitgenoodigd, om zich nauwer met haar te verbinden. Lang had Frederik II geaarzeld, daar hij te goed begreep, hoe daardoor zijne verhouding tegenover Oostenrijk en de Zeemogendheden geheel anders werd. Hij, die steeds beweerd

1) Secreete Resol. der Staten-Generaal, 24 April 1741, R. A.

2) Verbaal en secreete brieven van v. Ginkel, 3 Juni 1741, R. A. Zie bijlage N°. 3.

3) Secreete Resol. der Staten-Generaal, 5 Aug. 1741, R. A.

had een der voornaamste beschermers der Koningin van Hongarije te zijn, en slechts vroegere rechten in bezit nemen wilde, maar nooit tegen de pragmatieke sanctie zou optreden, ging zich nu verbinden met die mogendheid, die haar het hevigste aanviel en zich steeds als den ervijand van het huis Habsburg had getoond. Al deze bedenkingen golden echter niet veel bij den Koning, daar hij begreep hoe hij hierdoor zijn tegenpartij sneller tot een vrede dwingen kon.

Den 5^{den} Juli 1741 werd het tractaat gesloten. Het luidde zeer onschuldig; het had slechts een defensief doel en behelsde alleen de belofte van onderlingen bijstand gedurende vijftien jaren. In een geheim artikel echter was het gewichtigste vervat; het betrof den afstand der Pruisische rechten op Gulik en Berg ten gunste van Paltz-Sulzbach, waarvoor Frankrijk hem het bezit van Neder-Silezië en Breslau garandeerde. Die afstand zou echter niet eerder van kracht zijn, dan nadat ook Oostenrijk het rustig bezit van Silezië en Breslau aan Pruisen gewaarborgd had.¹⁾

Zulke wendingen zijn niet vreemd in de Pruisische politiek en het is meer voorgekomen, dat dit land zich met Frankrijk verbond, als de Keizer niet alles toestond wat het begeerde. Reeds de groote Keurvorst had zich tot Lodewijk XIV gewend, om zijne rechten op Silezië gewaarborgd te zien. Hoe de eerste Koning van Pruisen, met behulp van Frankrijk, Opper-Gelder en eenige stukken uit de nalatenschap van het huis van Oranje verkregen had is bekend, en zelfs Friedrich Wilhelm I had geen oogenblik gearzeld om door een verdrag met de Fleury zich van het grootste gedeelte van Berg te verzekeren.

Had de Koning aan de eene zijde een voordeel bereikt, aan den anderen kant bleef het nadeel niet uit. De Zeemogendheden begrepen het groote gevaar dat de vrijheid van Europa door dit verbond bedreigde. Met groote geestdrift vatte Engeland zijn oude politiek weer op. In het parlement had er een wedstrijd tusschen oppositie en ministeriële partij plaats, wie van beiden het meeste zou bijdragen tot afwending van dit gevaar. Niet alleen kreeg George II de soldij voor zijne

1) De Flassan, deel V, pag. 142.

Ranke, neun Bücher preuss. Gesch., deel II, pag. 278.

hulptroepen, maar ook aan de Koningin van Hongarije werden groote subsidiën gegeven. In den Haag was de stemming evenzoo opgewonden, men vermeerderde het leger en op voorstel van Holland besloot men, Maria Theresia krachtiger bij te staan. ¹⁾

In Juli 1741 openden de Beijeren den oorlog tegen Oostenrijk door de verrassing van Passau. Te gelijker tijd trokken er twee Fransche legers over den Rijn, het eene onder Belle-Isle, om zich met de Beijeren en Saksers te vereenigen, het andere onder de Maillebois om in de Maasstreken alle handelingen uit de Vereenigde Nederlanden tegen Hannover te beletten.

Oostenrijk, van zoo vele kanten te gelijk besprongen, wenschte van zijn gevaarlijksten vijand verlost te zijn, te meer nu het verlies van den slag van Czaslau de Koningin overtuigde, dat zij niet tegen Frederik opgewassen was. Onder bemiddeling der Zeemogendheden werd de vrede van Breslau in Juni 1742 gesloten, waarbij Silezië en Glatz aan Pruissen werden afgestaan. Geen mogendheid was natuurlijk meer verontwaardigd dan Frankrijk, dat zich laaghartig verraden oordeelde; ²⁾ maar nergens heerschte er grooter vreugde dan in London en in den Haag. In de laatste stad werd de Pruissische gezant met felicitaties overladen en het volk riep "percat" tegen Frankrijk. ³⁾

En toch, bij al die vreugde was er een artikel in het vredesverdrag, dat de belangen der Republiek zeer benadeelde. Het betrof de wijze, waarop de Silezische schuld geregeld werd. ⁴⁾ Karel VI had in 1733, bij Gideon Deutz een leening gesloten van f 2,500,000, waarbij hij aan hem en verdere geïnteresseerden namens zijn persoon en zijne afstammelingen beloofde, elk jaar 6 pCt. van het geleende af te betalen en in negen jaren het geheele kapitaal af te lossen. De vier eerste jaren zou hij de 6 pCt. voldoen en de volgende vijf jaren, tot 1742, een vijfde van het kapitaal, plus de interessen, met verplichting om gedurende die vijf jaren alle drie maanden een bepaald gedeelte van het kapitaal en

¹⁾ Ranke, neun Bücher preuss. Gesch., pag. 248—254.

²⁾ De Flassan, deel V, pag. 153—160.

³⁾ Ranke, neun Bücher preuss. Gesch., deel II, pag. 450.

⁴⁾ Zie de verzameling der gewone Resolutiën der Staten van Holland en West-Friesland, November 1774.

L. Krug, Geschichte des preussischen Finanzwesens, Hoofdst. III.

de interessen af te lossen. Vervolgens had de Keizer in 1734 een leening van $\text{ƒ} 500,000$ tegen 6 pCt. gesloten bij Clifford en Zonen, met de belofte, om, te rekenen van het jaar 1738, elk jaar $\frac{1}{5}$ of 20 pCt. af te betalen, zoodat die schuld in 1742 vernietigd zou zijn. Eindelijk had hij wederom bij Deutz $\text{ƒ} 3,500,000$ geleend tegen 5 pCt. met de verplichting, om de afbetaling van al deze sommen, te zamen ten bedrage van $\text{ƒ} 6,000,000$, uit de inkomsten van Opper- en Neder-Silezië te doen plaats hebben, die daartoe als onderpand aangewezen waren. Al zijne erfgenamen en nakomelingen waren hiertoe verbonden, terwijl hij nog afstand deed "van alle excepties en beneficiën, die tot ontzenuwing of verzwakking der verbintenissen eenigermate zouden kunnen dienen."

Van die sommen waren in 1741 afbetaald $\frac{3}{5}$ van het kapitaal van $\text{ƒ} 2,500,000$ en nog $\frac{2}{5}$ van de $\text{ƒ} 500,000$, zoodat nog ruim 4 millioen te betalen overbleven toen de oorlog uitbrak. Bij het sluiten des vredes deed zich nu de groote quaestie voor, wie die sommen verder voldoen zou. De Koning van Pruissen weigerde dit hardnekkig; liever sloot hij in het geheel geen vrede, dan een onder zulke zware voorwaarden. De hevigste tooneelen hadden hierover bij de onderhandelingen plaats en vooral was het van Burmania, gezant te Weenen, die de keizerlijke ministers in hevige woorden hunne trouweloosheid verweet. ¹⁾

Daar Engeland voornamelijk den vrede bewerkt had, had het ook beter voor de belangen zijner onderdanen kunnen zorgen dan de Republiek, die niet in de onderhandeling betrokken geweest was en slechts later als toetredende partij dien vrede geteekend had. Artikel negen van het vredesverdrag was dan ook de ondergang van vele vermogens hier te lande; het bepaalde, dat de Koning van Pruissen de geldsommen, op Silezië verhypothekeerd, aan de onderdanen van Engeland en Nederland zou afbetalen, mits zich het recht voorbehoudende om aan de laatsten de vorderingen, die hij nog ten laste der Republiek had, in berekening te brengen en te compenseeren. ²⁾

¹⁾ Zie brief van Burmania 17 Juni 1742 in bijlage N°. 4.

²⁾ Art. 9. S. M. le Roi de Prusse se charge du paiement des sommes hypothéquées sur la Silésie aux sujets d'Angleterre et de Hollande, sauf toutefois à sa dite Majesté d'entrer quant aux derniers en liquidation et compensation de ces dettes sur ce qui lui est dû par la République de Hollande. Rousset, actes et mémoires, deel XVIII, pag. 40.

De Koning was niet verlegen met het opmaken eener tegenrekening, die in de achterstallen der logies- en serviesgelden der Kleefsche steden gevonden werd. Die schuld was van f 1,000,000 tot f 4,000,000 gestegen, zoodat zij ongeveer gelijk stond met de pretensiën der Nederlandsche kooplieden tegen de Pruissische regeering. Men had juist die vordering tot compensatie gekozen, omdat zij, even als de Silezische, aan particulieren en niet aan den Staat verschuldigd was, want het waren Kleefsche steden en ingezetenen, die hunne vorderingen door den Koning lieten opschrijven.

Wij hebben reeds gezien, hoe de Staten-Generaal de geldigheid dezer schuld steeds betwist hadden, toen zij tot voorwendsel strekte, om de afbetaling eener leening op lijfrenten in 1690 gesloten, te weigeren, en nu werd zij gebruikt om Nederlandsche ingezetenen van hunne rechtmatige inkomsten te berooven. Men zou dan ook met reden kunnen vermoeden, dat ten minste de lijfrentenschuld afbetaald wierd, daar toch elk voorwendsel tot compensatie verdwenen was. Dit was echter niet het geval; het verzoek om afbetaling heeft steeds te vergeefs een onderdeel van de instructiën der Nederlandsche gezanten uitgemaakt. ¹⁾ Maar nog meer; zelfs de vordering tot voldoening der Kleefsche schuld werd na dien tijd niet gestaakt; had deze als compensatie gediend, dan was zij ook vernietigd geworden, maar tegen alle rechtsregels in was dit hier niet het geval, want in de jaren 1766 en 1774 werd die zaak weer op touw gezet door het verzoek van von Thulemeijer, om toch eindelijk die logies- en serviesgelden eens af te betalen. Wij zien dus dat de Koning zonder eenige enkele vergoeding, ja zonder zelfs een zijner aanspraken op te geven, f 4,000,000 behield en aan Hollandsche kooplieden onttrok. Verrekening heeft natuurlijk nooit plaats gehad en zoo is dus noch kapitaal noch rente ooit betaald geworden. ²⁾

1) Zie de instructies van Verelst, van der Heyden en van Rheede, in de jaren 1758—1774—1782. Secreete Resol. van Holland.

2) De legatie-secretaris de Marteville schreef hierover als volgt, den 18^{den} September 1742: "Het zoude overvloedig zijn als ik bij deze occasie "UEd. Gestr. wilde onderhouden over de beooging des Konings in deze, "als mede over deszelfs eigen aard, dewelke hoe langer hoe meer in alle "zaken heel anders als men zich had voorgesteld te voorschijn komt en "gevolgelyk niet veel heil schijnt te beloven, waarover men zucht en "kermt, den vorigen tijd in vele stukken regretterende..... Hierdoor "komt nu te vervallen de zeer favorable idee die men altoos van dezen "Koning heeft gehad."

Die schuldvernieuwing, hoewel tegen onzen wil aangegaan, werd door de toetreding der Republiek tot den vrede van Breslau bekrachtigd. Zij stemde daardoor in hare eigen benadeeling toe en de pogingen, sedert dien tijd bij Oostenrijk tot een betere regeling aangewend, mislukten alle.

De vrede van Breslau had een verandering van ministerie in Londen ten gevolge. Tot nog toe was Engeland niet met alle kracht tegen Frankrijk opgetreden omdat het Pruisen niet geheel van zich vervreemden wilde. Die bedenking viel nu weg; Walpole trad af en de oorlogspartij, met Lord Carteret aan het hoofd, nam zijn zetel in. ¹⁾ Lord Stairs werd tot gezant in den Haag benoemd om de Republiek tot een oorlog tegen Frankrijk over te halen en gelijktijdig hadden hierover onderhandelingen met Frederik II plaats. Zij mislukten echter; de Koning had nu eenmaal besloten zijn eigen gang te gaan en slechts zijne belangen te raadplegen; evenmin als hij zich aan Frankrijk had willen verbinden, evenzoo weinig was hij genegen om vaste afspraken met de Zeemogendheden te maken. Het eenige waartoe hij overgehaald kon worden, was het aangaan van een defensief verbond met Engeland, dat in November 1742 te Westminster gesloten werd. ²⁾ In het voorjaar werd ook de Republiek verzocht om toe te treden. De Algemeene Staten gaven echter een ontwijkend antwoord; eerst moesten zij de toestemming der provinciën verkregen hebben en met hunne gevoelens bekend geworden zijn, voordat zij zich nader verklaren konden. Uit vrees voor Frankrijk weigerden zij, zich te sterk met de eene of andere partij te verbinden. ³⁾

Intusschen had Maria Theresia niet opgehouden om hulp te verzoeken. Reeds sedert twee jaren was haar gezant, Baron von Reischach in dien geest werkzaam geweest, maar zonder eenig gevolg. Men had wel besloten haar met *f* 840,000 bij te staan, maar Groningen en Utrecht weigerden steeds hun aandeel aan te zuiveren. Zoo was ook de beloofde subsidie van *f* 1,600,000 nog niet door alle provinciën toegestaan, en de gezant vorderde nu, dat men zijne Koningin niet meer met 5000 man, maar met alle macht moest bijstaan.

De kuiperijen van Frankrijk en Engeland lieten niets onbeproefd om de Staten-Generaal tot een voor hen gunstige

¹⁾ L. v. Ranke, neun Bücher preuss. Gesch., deel III, pag. 24.

²⁾ Rousset, Tome XVIII, pag. 45.

³⁾ Secrete Resol. der Staten-Generaal, 19 Januari 1743, B. A.

resolutie te bewegen. Trevor poogde H. H. M. over te halen, om het verzoek toe te staan; de Fénelon las daarentegen eene memorie voor, waarbij zijn meester het handhaven eener strikte onzijdigheid wenschelijk achtte.

Holland was het eerste geweest dat de zaak tot beslissing bracht. Het besloot alle subsidiën af te betalen en Maria Theresia met 20,000 man bij te staan. Op het protest van Dordrecht en den Briel werd geen acht geslagen. Langzamerhand omhelsden de overige provinciën hetzelfde gevoelen en den 17^{den} Mei 1743 werd die resolutie ook door de Staten-Generaal aangenomen. Hierbij werd besloten om Frankrijks verzoek tot onzijdigheid af te wijzen en daarentegen aan Maria Theresia *f* 1,600,000 te betalen en met 20,000 soldaten haar te hulp te komen. ¹⁾

De oorlog werd intusschen door Oostenrijk zeer gelukkig gevoerd. Van Pruisen bevrijd, werden de Fransche legers uit Bohemen en Beieren gejaagd en weldra gedwongen den Rijn over te trekken. De slag van Dettingen bevrijdde inmiddels Duitschland van die ongenoodigde helpers (Juni 1743) en het Oostenrijksche leger maakte zich reeds gereed, om in Elzas en Lotharingen te vallen, toen de winter dit plan tot het voorjaar deed uitstellen. Ook in Italië werd met afwisselend geluk gestreden; hier had de Koningin een krachtigen bondgenoot in den Koning van Sardinië, die haar tegen de aanvallen van Spanje, Napels en Frankrijk beschermde. Om dien Koning vaster aan hare partij te verbinden, werd een alliantietractaat tusschen Oostenrijk, Engeland en Sardinië te Worms gesloten, (13 September 1743), waarbij men elkander de landen garandeerde, die elk dier staten in 1739 bezat, zonder melding te maken van de veranderingen, die door den vrede van Breslau plaats hadden gehad. Een uitnoodiging om toe te treden werd door de Staten-Generaal afgewezen. ²⁾

Intusschen was de Fleury gestorven en Lodewijk XV had besloten zelf te regeren. Hij begreep groote inspanningen te moeten maken, indien Frankrijk het veld tegen de pragmatieke bondgenooten wilde behouden. Om dit doel te bereiken wendde hij zich tot den Koning van Pruisen, waar zijne voorstellen maar al te gewillig ontvangen werden.

De groote voorspoed der Koningin van Hongarije en het

¹⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 17 Mei 1743, R. A.

²⁾ Rousset, Tome XVIII, pag. 83.

tractaat van Worms, waarbij van zijne rechten geen melding gemaakt was, deden hem voor het behoud zijner nieuwe bezitting vreezen. ¹⁾ Was eens Keizer Karel VII verjaagd en de Fransche legers vernietigd, wie zou hem dan het voortdurend bezit van Silezië kunnen waarborgen? Dit geval wilde hij voorkomen en den 22sten Mei 1744 trad hij tot de Unie van Frankfort toe, die tusschen Keizer Karel VII, Keurpaltz en Hessen-Kassel (Zweden) gesloten was. Hun doel was den Keizer te beschermen, hem door Oostenrijk als zoodanig te doen erkennen en hem in zijn erfland Beijeren te herstellen. ²⁾ Frankrijk en Nederland werden uitgenoodigd toe te treden. Lodewijk XV voldeed aan dit verzoek, de Republiek weigerde echter. Kort daarna, den 5^{den} Juni, sloot Pruisen een afzonderlijke alliantie met Frankrijk, waarbij met alle rechten der Zeemogendheden den spot gedreven werd. Hannover en België zouden door Fransche legers aangetast worden, terwijl een Pruissisch corps van 80,000 man in Bohemen moest vallen, als Karel van Lotharingen verder in den Elzas wilde oprukken. Yperen, Kortrijk en Veurne zouden voor goed aan Lodewijk XV afgestaan worden. ³⁾

Reeds vroeger had Frankrijk een onderneming van den Pretendent Karel Stuart tegen Engeland ondersteund; de Republiek had dientengevolge 6000 man hulptroepen tot bijstand van George gezonden zoodat, bij het uitbreken van den oorlog tusschen Frankrijk en Engeland, de Barrière zeer slecht gewapend was. Een memorie van Lodewijk XV, door de Fénelon

1) Art. 2 van het Wormser tractaat was de hoofdreden waarom Frederik II den vrede van Breslau verbrak. Het luidde als volgt:

A cette fin les alliés s'engagent de nouveau à la plus expresse garantie de tous les Royaumes, Etats, Pays et domaines qu'ils possèdent à présent où qu'ils doivent posséder en vertu du traité d'alliance fait à Turin en 1703 des traités de paix et d'alliance d'Utrecht et de Bade, du traité de paix et d'alliance communément appelé celui de la quadruple alliance; du traité de pacification et d'alliance conclu à Vienne le 16 Mars 1731; de l'acte de garantie donné en conséquence et passé en loi de l'Empire le 11 Janvier 1732; de l'acte d'accession, signé pareillement en conséquence dudit traité signé à Vienne le 18 Nov. 1738 et de l'accession à ce traité fait et signé à Versailles le 3 Février 1739; tous lesquels traités sont pleinement rappelés et confirmés ici, autant qu'ils peuvent intéresser les alliés et autant qu'on n'y déroge point par le présent traité.

Men ziet dat de vrede van Breslau hierbij niet genoemd was.

2) Rousset, Tome XVIII, pag. 446.

3) De Flassan, Tome V, pag. 219—228.

den 20sten April overhandigd, maakte H. H. M. met het plan bekend, om Oostenrijk en Engeland in België aan te vallen. ¹⁾

Vroeger zou een dergelijke nota door de Republiek met eene oorlogsverklaring tegen Frankrijk beantwoord geworden zijn; H. H. M. behoefden zich slechts het gedrag hunner voorgangers in 1701 in het geheugen te roepen toen Fransche legers de Barrière bezetten, om te weten hoe zij zich nu te gedragen hadden. Zij waren kortzichtig genoeg, om te gelooven dat zij onzijdig konden blijven, terwijl zij toch aan Oostenrijk en Engeland troepen en geld leverden. Alle verzoeken dier twee mogendheden om hen tot krachtig handelen te bewegen, stuitten af op den angst, om daardoor de macht der Prinsgezinden te verhoogen. Zij wendden liever pogingen aan om Lodewijk XV van dien inval terug te houden. De heer van Wassenaer, die daartoe naar het Fransche leger gezonden was, richtte natuurlijk niets uit en hij kon op zijn terugreis zien, hoe Warneton, Meenen, Yperen, het fort de Knocke, Veurne en Kortrijk zonder slag of stoot in handen der Franschen gevallen waren. ²⁾

Een onderhandeling, door de Republiek begonnen, mislukte eveneens door den onwil van beide partijen en zoo bevond Maria Theresia zich weer in dezelfde gevaarlijke positie, als bij het begin harer regeering; de Pruisen waren in Bohemen gevallen en de Franschen bezetten de Oostenrijksche bezittingen aan den Rijn.

Nieuwe eischen werden weer aan de Staten-Generaal gesteld; Maria Theresia verzocht hun de wapenen op te vatten, niet alleen tot bescherming der Republiek, maar vooral tot bevordering van eenen algemeenen vrede. Zij wees er op, hoe de Barrière aangevallen was en de Vereenigde Provinciën zich in veel gunstigeren toestand zouden bevonden hebben, indien H. H. M. reeds vroeger aan haar gehoor hadden gegeven en aan Frankrijk den oorlog verklaard hadden. ³⁾ Dit laatste weigerden de Staten, tot hulp der Keizerin waren zij echter bereid. De heer van Aylva werd naar verschillende Duitsche hoven gezonden om het sluiten van een verbond met Oos-

¹⁾ Resol. der Staten-Generaal, 20 April 1744.

²⁾ De Flassan, Tome V, pag. 359.

De Jonge, Geschiedenis van de diplomatie gedurende den Oostenrijkschen successieoorlog, pag. 75.

³⁾ A. Beer, Holland und der österreichische Erbfolgekrieg, pag. 35.

tenrijk te bevorderen en daar vooral Saksen hiertoe moest overgehaald worden, werd in Januari 1745 een alliantie te Warschau gesloten tusschen Engeland, Nederland, Oostenrijk en Saksen, waarbij de keurvorst August beloofde om, tegen betaling eener jaarlijksche subsidie van £st. 150,000, 12,000 soldaten ter beschikking van Oostenrijk en de Zeemogendheden te stellen. ¹⁾

De hoop die Frederik II gekoesterd had, om den Keurvorst van Saksen tot zijn partij over te halen, was dus geheel mislukt en daar zijne plannen hoofdzakelijk op die toetreding berustten, kon die veldtocht niet dien gelukkigen uitslag hebben, als hij wel verwacht had.

Door de meesterlijke maatregelen van Prins Karel van Lotharingen en van den Generaal Traun was hij niet alleen gedwongen Praag te verlaten, maar zelfs uit Bohemen terug te trekken. Tot overmaat van ongeluk stierf Keizer Karel VII plotseling, waardoor Maria Theresia niet alleen van haar grootsten vijand verlost werd, maar die tevens den vrede van Füssen, 22 April 1744, tusschen Oostenrijk en Beijeren ten gevolge had.

De meesten hielden Frederik II voor verloren en niet het minste kraaiden de Hollandsche couranten victorie die, tot groote ergenis van den Koning, zijne nederlagen zoo breed uitmaten en ze aan de geheele wereld bekend maakten. ²⁾ Al gevoelde men nu in Nederland weinig sympathie voor Pruisen, de Staten-Generaal mochten zich echter door die gevoelens niet laten meesleepen. Het was hun bekend, hoe Frederik genegen was vrede te sluiten en zulk een gelegenheid konden zij natuurlijk niet laten voorbijgaan. Burmania kreeg bevel om de Keizerin tot verzoenende gevoelens over te halen, door haar er op te wijzen, hoe voordeelig het was om van een gevaarlijken vijand in Duitschland verlost te worden,

¹⁾ Roussot, Tome XVIII, pag. 516.

²⁾ Een Pruisisch patriot, die zeer verontwaardigd was over de Hollandsche berichten uit Weenen, maakte een spotticht met den volgende onwettenden titel:

“Als die preussische Armee in Böhmen die Oesterreichische verfolgte, dieselben allenthalben aufsuchte, und solche zu einem Treffen nöthigte, selbige aber nicht stehen wollte, sondern jederzeit vor den Preussen wiche und sich an solche Oerter postirte, wo es unmöglich war sie zu attackiren, liess ein treuer Brandenburger folgende (Zeilen) durch die Feder fliesen, den grossprahlenden Holländern das Maul zu stopfen.

Het is mij niet gelukt het gedicht, dat hierop volgen moet, te vinden.

waardoor zij alle krachten tegen Frankrijk kon aanwenden, daar de zaken der geallieerden in de Nederlanden zoowel als in Italië hard achteruitgingen. ¹⁾ Calkoen, gezant te Dresden, kreeg bevel om in dienzelfden geest bij Koning August II te werken.

Maria Theresia, die reeds in haren geest Silezië heroverd zag, weigerde natuurlijk; haar toestand was nooit zoo gunstig geweest; wat kon haar België schelen als er sprake van Silezië was? volgens haar was Frankrijk geheel uitgeput, Pruisen machteloos en Oostenrijk krachtiger dan ooit; 's Konings voorstellen waren volgens zijn valschen aard immers nooit ernstig gemeend. Op die gronden moest men het verzoek van Nederland en Engeland afwijzen. ²⁾

Al wanhoopten nu velen aan 's Konings behoud, hij zelf deed het niet; en de veldslagen van Hohenfriedberg en Soor overtuigden de regeeringskringen in Weenen snel genoeg, dat zijne krachten nog lang niet uitgeput waren. Daarenboven was Lord Carteret onlangs afgetreden, die wel genegen was, om door vernietiging van Pruisen, aan Oostenrijk nieuwe krachten tegen Frankrijk te geven. Zijne opvolgers, Pelham en Chesterfield, wilden echter zoo ver niet gaan, zij wenschten ook de krachten van dien Staat tegen den gemeenschappelijken vijand aan te wenden. ³⁾ En dit was wel noodig.

De veldtocht in België was zeer ongelukkig afgevoerd. De legers van Engeland, Nederland en Oostenrijk bleken niet tegen de Fransche bestand te zijn, die door Maurits van Saksen aangevoerd werden. De slag bij Fontenoy, waardoor bijkans de geheele Barrière verloren ging en de reeds vroeger voorgevallen inval van den Pretendent overtuigde het nieuwe Engelsche ministerie, dat het meer dan hoog tijd werd dat Oostenrijk met zijn geheele legermacht de bondgenooten te hulp kwam.

Om dit doel te bereiken moest het Britsche kabinet er voor zorgen om op een beteren voet met Pruisen te komen. De conventie van Hannover (26 Aug. 1745) voldeed aan dit vereischte. Engeland garandeerde het bezit van Silezië en Glatz aan Frederik II, terwijl deze zijn stem tot de keizerkrooning van Frans van Lotharingen zou verleen. ⁴⁾ Onder-

¹⁾ Secretete Resol. der Staten-Generaal, 28 September 1745, R. A.

²⁾ Secretete Resol. der Staten-Generaal, 30 November 1745, R. A.

³⁾ L. v. Ranke, 9 Bücher preuss. Gesch., deel III, pag. 263.

⁴⁾ De Gardin, Histoire des traités, deel III, pag. 345.

handelingen, met Maria Theresia hierover gevoerd, mislukten, en eerst door het verlies van den slag bij Kesseldorf, waarbij Saksen genoodzaakt werd van partij te veranderen, dwongen de Keizerin om op de voorwaarden dier overeenkomst vrede te sluiten. Deze had den 25sten December 1745 te Dresden plaats, waarbij Oostenrijk op nieuw Silezië en Glatz aan Pruisen afstond, terwijl de Koning den nieuwen Keizer beloofde te erkennen. Den 30sten Maart 1746 werd die vrede door de Staten-Generaal gewaarborgd.

§ 2.

Terwijl door den vrede van Dresden opnieuw het bezit van Silezië aan den Koning verzekerd werd, had Pruisen reeds voor het uitbreken van dien oorlog een aanwas van grondgebied verkregen.

In Mei 1744 was Karel Edzard, de laatste afstammeling uit het oude vorstengeslacht, dat sedert eeuwen Oost-Friesland bestuurde, gestorven en hierdoor viel het land aan het Huis Hohenzollern, dat sedert het jaar 1694 het recht van expectantie bezat. Zonder eenige tegenspraak had de huldiging van den nieuwen landsheer plaats en kort daarop volgde de keizerlijke bekrachtiging.

Sedert het tractaat van Weenen was de toestand daar niet rustiger geworden. De belofte door den Keizer gedaan, om alle besluiten tegen de weerspannigen te doen vernietigen, was niet nagekomen, zoodat alles in verwarring verkeerde, toen Frederik II het bestuur aanvaarde.

Twee zaken vereischten 's Konings aandacht: de regeling der binnenlandsche geschillen en de verwijdering der Hollandsche bezetting. Aan het eerste werd voldaan door een overeenkomst, waarbij de Koning beloofde, het vorstendom volgens de besluiten der Stendenvergadering en niet volgens de Rijkswetten te regeeren (Juli 1744). Ook het tweede punt werd na langdurige onderhandelingen in den Haag in orde gebracht. Nadat de Koning de plechtigste waarborgen had verleend voor de afbetaling der Nederlandsche schuldverdringen, vertrok de Staatsche bezetting uit Emden en Lieroot, nadat zij er bijkans anderhalve eeuw gelegen had. De pogingen der inwoners om het garnizoen nog langer te behouden, waren vergeefs en leden schipbreuk op 's Konings vasten wil, om geen vreemde krijgsmacht in zijn gebied te dulden.

De regeling dier aangelegenheid was des te wenschelijker, nu de Staten-Generaal pogingen aanwendden, om den Koning nader aan Oostenrijk en de Zeemogendheden tegen Frankrijk te verbinden. Niemand was hiertoe beter geschikt, dan van Ginkel. Sedert 1742 had hij zijn post verlaten en bevond zich in het vaderland; nu de omstandigheden zoo moeielijk en gevaarlijk werden, was hij de aangewezen persoon om opnieuw de Republiek in Berlijn te vertegenwoordigen. ¹⁾ Zijn taak werd hem in een instructie nauwkeurig omschreven.

Hij moest eerst 's Konings aandacht vestigen op het gevaar, waarin de Republiek verkeerde, die volgens tractaten verplicht was de Keizerin te ondersteunen. Frankrijk had hierop niet alleen de Barrière veroverd, maar bedreigde nu zelfs haar grondgebied. Zijn bijstand zou den Staat nog slechts redden kunnen, nu de pogingen van Engeland en Oostenrijk bleken onmachtig te zijn, en dien vroegen zij met des te meer vertrouwen, daar hij door zijne bezittingen aan den Rijn zelf belanghebbende was. Indien Z. M. echter met H. H. M. het tot stand komen van eenen algemeenen vrede wilde bevorderen, dan zou zulks hun nog veel aangener zijn, daar al hunne pogingen mislukt waren. ²⁾

De Koning antwoordde, dat hij wel genegen was om na den vrede het geheele grondgebied van den Staat en de Barrière, die de Republiek dan krijgen zou, te garandeeren, maar de Staten-Generaal moesten dezelfde verplichting aangaande zijne landen op zich nemen. ³⁾ Dit was de laatste dienst dien van Gin-

¹⁾ Toen v. Ginkel in 1742 teruggeroepen werd, schreef de Koning aan de Staten-Generaal:

“Da sie ihn zurückgerufen haben, so können wir nicht umhin demselben das wohlverdiente Zeugniß bey zu legen dass er sich wehrende seines Aufenthalts an unserm Hof, jederzeit mit aller Prudenz, Moderation und Dextérité betragen als von einem Ministre von seinem Karakter jedesmals erfordert oder erwartet werden mögen, daher er dann auch unsers in Gott ruhenden Herrn Vaters Kon. Maj. sowohl als unsere vollkommene Approbation erworben und wir wohl wünschten dass es Ew. Hochmög. Dienst und seine Umstände erleiden wollen, Ihn als ein sehr bequemes Werkzeug zu Unterhaltung und Conservirung auch Cultivirung des von uns so sehnlichst verlangten Vertrauens und guten Freund- und Nachbarschaft zwischen uns und Ew. Hochm. an unserm Hofe zu lassen.

Brieven van v. Ginkel, R. A.

²⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 2 Maart 1746, R. A.

³⁾ Secreete Resol. Holland, 5 November 1746.

kel aan zijn vaderland bewees; na gedurende dertien jaren de Vereenigde Nederlanden bij het hof van Berlijn vertegenwoordigd te hebben, stierf hij in April 1747 te Berlijn.

Zijn opvolger Bertrand von Diepenbrock, Graaf van Gronsfeld, had dezelfde plichten te vervullen. Ook hij moest alle pogingen aanwenden om den Koning tot de belangen der Zee-mogendheden over te halen. En dit was wel noodig, nu Frankrijk wel langzaam maar zeker onze grenzen naderde.

Na den slag van Fontenoy hadden de Staten-Generaal opnieuw gepoogd om door onderhandelingen het dreigend gevaar af te wenden. Van Wassenaer en later Jacob Gilles werden tot dit doel naar Parijs gezonden, maar konden wegens de onvoldoende antwoorden van Engeland geene resultaten verkrijgen. Daar echter kort hierop de voortzetting dier onderhandelingen door George II gewenscht werd, werd de stad Breda hiertoe aangewezen. ¹⁾

Wegens de hooge eischen van Engeland en de twisten over het toelaten der Oostenrijksche en Sardinische gezanten begon onze regeering zeer naar een afzonderlijke onderhandeling te verlangen. ²⁾ De geruchten die daaromtrent in omloop waren, maakten de bondgenooten op hun beurt zeer wantrouwend en er heerschte verwarring en oneenigheid, toen Frankrijk den 17^{den} April 1747 aan de Republiek den oorlog verklaarde. ³⁾ Zoo bevonden de Staten zich eindelijk niet alleen in den toestand, dien zij met alle kracht hadden pogen te vermijden, maar er paarde zich hierbij nog het bewustzijn dat zij voor de handhaving hunner eer geen zorg gedragen hadden.

Vreemdsoortiger politiek dan de Nederlandsche in dien tijd heeft misschien wel nooit bestaan. Sedert 1742 werd Maria Theresia met een som van ongeveer *f* 2,000,000 ondersteund. Na 1744 vochten de Staatsche troepen naast de Engelsche, en sedert 1746 ook met de Oostenrijksche tegen de Fransche legers in België. Ik geloof niet dat de Staten-Generaal veronderstellen konden dat men in Parijs op den duur van een bevriende mogendheid een dergelijke houding dulden zou, te meer toen zij zagen, dat alle vredesonderhandelingen mislukten. De sleutel tot dit vreemde gedrag moet, mijns inziens, in den

¹⁾ Zie de nadere bijzonderheden in de geschiedenis van de diplomatie gedurende den Oostenrijkschen successieoorlog, door de Jonge, pag. 122.

²⁾ De Jonge, pag. 128.

³⁾ Rousset, Tome XX, pag. 5.

Flassan, Tome V, pag. 373.

binnelandschen toestand der Republiek gezocht worden. De Regenten begrepen zeer goed dat een oorlog gelijk stond met een aanval op hunne zetels; de gisting en misnoegdheid, die in den lande over hun bestuur bestond, zou bij een buitenslandschen oorlog een verheffing van den Prins van Oranje en het herstel van het Stadhouderschap ten gevolge gehad hebben. Dit moest belet en een oorlog daarom à tout prix vermeden worden. Men wenschte liever in een onhoudbare positie te blijven, dan de mogelijkheid van zulk een omwenteling te wagen. Het gevolg van die zienswijze was, dat zij niet eerder tot een rechtstreekschen oorlog besloten, dan toen Frankrijk hen zelve daartoe dwong.

In April 1747 verklaarde de la Ville, dat zijn meester zich in de noodzakelijkheid bevond, om aan de Republiek den oorlog te verklaren, daar zij Maria Theresia sedert jaren ondersteund en aan de legers der bondgenooten, na den slag bij Fontenoi, een schuilplaats op haar gebied verleend had. ¹⁾

Staats-Vlaanderen werd hierop onmiddellijk bezet, de slag van Lafeld gewonnen en Bergen op Zoom na eene korte belegering ingenomen. Wat de Regenten gevreesd hadden geschiedde, het gevaar verhaastte de uitbarsting der spanning en door een revolutie herkreeg de Prins van Oranje, als Stadhouder Willem IV, de voorvaderlijke waardigheden. Nu eerst werden alle krachten ingespannen, om den gemeenschappeijken vijand tot het sluiten van een vrede te dwingen.

Vooreerst werd door Engeland en de Republiek een subsidieverdrag met Rusland gesloten (30 Nov. 1747), waarbij Keizerin Elisabeth beloofde 30,000 man naar het verbonden leger te laten oprukken. ²⁾ Ook de Graaf van Gronsveld werd gelast in dien geest aan het hof van Berlijn op te treden, maar hier vond hij weinig kans van slagen, daar de Koning zich met geheel andere plannen bezig hield. Volgens een brief van onzen gezant had Frederik twee hoofdgedachten; de eene was juist om die Russische hulp te verhinderen, de andere om handel en scheepvaart, door behendig van de tegenwoor-

¹⁾ Zie het stuk in zijn geheel in de Secreete Resolutie Holland, 19 April 1747.

De Flassan, Tome V, pag. 373.

²⁾ Dit verdrag is nooit officieel uitgegeven.

De Garden, Tome III, pag. 365.

Zie hierover *Réflexions patriotiques sur la marche des Russes*. Rousset deel XX, pag. 134.

dige omstandigheden partij te trekken, in zijne staten te vestigen. ¹⁾ Dien Russischen doortocht kon hij belemmeren door de Duitsche Vorsten van het nadeel, dat hieruit voor hen ontstond, te overtuigen en door Frankrijk aan te sporen, om intusschen krachtig tegen de Republiek en Sardinië te werk te gaan. En wat het tweede plan aanging, begreep men in Berlijn zeer goed, hoe voordeelig het voor den Koning zijn zou, indien door het verbond tusschen Engeland en Nederland de handel op Frankrijk zich naar zijne staten verplaatste en daardoor de mogelijkheid ontstond, dat Pruissen een markt van Fransche producten werd. Een verdrag tusschen Frankrijk en Pruissen zou hiervan het gevolg zijn, terwijl men twee oorlogschepen wilde uitrusten om den handel te beschermen. ²⁾

Ook van een anderen kant werden H. H. M. tegen diezelfde plannen gewaarschuwd. De gezant te St. Petersburg, de heer de Swart, schreef, hoe verontrust men daar ter stede over de plannen der Koningen van Pruissen en van Zweden was, die in Stettin schepen bouwen lieten, om den handel, die door hunne onderdanen op Frankrijk gedreven werd, te beschermen en zich tegen de ordonantiën en placaten, op dit stuk door de Zeemogendheden uitgevaardigd, te verzetten. ³⁾ Bij Denemarken werden evenzeer pogingen in dien geest aangewend.

Met alle kracht moesten dergelijke voornemens door Engeland en Nederland tegengegaan worden. Niet afgeschrikt door zulke berichten, begrepen de Zeemogendheden alles in het werk te moeten stellen, om Frederik II tot hunne partij over te halen. Gronsveld, met medewerking van den Engelschen gezant Legge, moest den Koning verzoeken den doortocht van 30,000 Russen niet te verhinderen en hem tevens overtuigen dat zulks slechts geschiedde, om de verbondene mogendheden tegen de verpletterende overmacht van Frankrijk te beschermen. Al was hij niet te bewegen om de Republiek te hulp te komen, zoo verzochten zij hem, ten minste er bij Frankrijk op aan te dringen, dat die mogendheid billijke vredesvoorwaarden zou aanbieden, waarvoor zij hem op hun beurt Silezië beloofden te garandeeren. ⁴⁾

¹⁾ Zie brief van v. Gronsveld, 29 Januari 1748, R. A. Bijlage N°. 5.

²⁾ Zie de Jonge, Geschiedenis van de diplomatie gedurende den Oostenrijkschen successieoorlog, pag. 155.

³⁾ Secreete Resol. Holland, 2 Mei 1748.

⁴⁾ Secreete Resol. der Staten-Generaal, 28 Maart 1748, R. A.

Frederik bleef echter bij zijne vroegere verklaring, dat hij gaarne in een alliantie met de Zeemogendheden treden wilde, maar eerst na het sluiten van een algemeenen vrede. Dit streed natuurlijk geheel en al met de inzichten van Engeland en Nederland. Zij wilden hem juist in den oorlog tot bondgenoot hebben en toonden hem daarom de nadeelen aan, indien zij tot een ongunstigen vrede gedwongen werden. Na veel moeite was hij tot eenige niets beduidende concessies bereid.

Intusschen waren de vredes-preliminairen geteekend en zijn hulp daardoor minder noodzakelijk. De onderhandelingen, die tot nu toe te Breda hadden plaats gehad, werden na den inval in Staats-Vlaanderen en de verovering van Bergen op Zoom, naar Aken verplaatst, dat niet zoo dicht bij het tooneel des oorlogs gelegen was.

De behoefte aan vrede was bij alle partijen even groot. Vooral waren de Zeemogendheden in hunne verwachtingen bedrogen. De hoop dat de verheffing van den Prins van Oranje tot Stadhouders aan de Republiek nieuwe krachten zou geven, was niet in vervulling gegaan. De slag van Lafeld en de inneming van Bergen op Zoom waren even vele bewijzen van het tegendeel geweest en toonden duidelijk aan, hoe uitgeput die staat was. Hier te lande werd het sluiten des vredes een levensquaestie en daar ook Engeland overtuigd was, dat het op geen groote hulp van Nederland meer rekenen kon, besloot ook George II de onderhandelingen, die te Breda afgebroken waren, in Aken te hervatten.

In de tweede helft van Maart vereenigden zich alle gevolmachtigden in die stad; Saint Séverin vertegenwoordigde Frankrijk, Sandwich Groot-Britannië, Kaunitz Maria Theresia, terwijl Bentinck en Hasselaar voor de Republiek optraden.

De twee groote punten van verschil, die de onderhandelingen zeer bemoeielijkten, waren vooreerst de algemeene garantie van Silezië en Glatz aan Pruissen en de naleving der bepalingen, die ten gunste van Sardinië in het tractaat van Worms gemaakt waren. Die bezwaren kwamen beide van den kant van Oostenrijk, maar daar alleen het eerste voor ons van belang is, zullen wij ook slechts dit behandelen.

Het Engelsche Ministerie wilde door een gezamenlijken waarborg der Europeesche mogendheden Silezië en Glatz aan Frederik II verzekeren en daardoor alle verdere aanvallen van Oostenrijk voor goed onmogelijk maken. In die mee-

ning stond echter Engeland geheel alleen. Noch Frankrijk, noch Nederland wilden in den beginne tot dit doel medewerken. In Parijs was men nog steeds op den Koning wegens zijne afzonderlijke vredesverdragen met Oostenrijk verbitterd, men beschouwde hem daar meer als een avonturier, dan als een gekroond hoofd, ook Saint Séverin koesterde geheel en al dezelfde meening. ¹⁾ Volgens zijn zeggen zou zijne regeering nooit over dien algemeenen waarborg gesproken hebben, indien Engeland dit punt niet had aangeroerd; nu dit echter gebeurd was, mocht men tegenover Pruisen den schijn niet op zich laden dat men in Londen meer voor het welzijn dier monarchie bezorgd was, dan in Parijs. In den Haag was men evenzeer tegen dit plan ingenomen en men omhelsde daar geheel en al de Oostenrijksche opvatting.

Aan het hoofd dier partij stond de graaf Bentinck, de knapste en meest vereerde staatsman, dien de Republiek toen bezat. Zoowel door zijne vriendschapsbetrekkingen tot den Prins van Oranjë, alsook om zijn deelneming in diens verheffing, oefende hij op de regeeringspersonen een grooten invloed uit. Anders in alle punten met Engeland samengaande, liepen in die zaak zijne gevoelens met die van Sandwich uiteen.

Die tegenstand moest gebroken worden en aan Legge, die toen juist over Holland naar Berlijn reisde, werd gelast de Ne-

1) "Durant le cours de cette conversation avec M. de Saint Séverin il se traita entre nous plusieurs matières. Le roi de Prusse étant sur le tapis, il m'en parla d'une manière qui me confirma dans l'opinion, que la France n'a dans la réalité d'égards pour le roi de Prusse que précisément ce qu'il faut en chaque occasion, pour que la France empêche que d'autres puissances ne ce fassent un mérite auprès de lui, que par exemple dans la garantie de la Silésie, si l'Angleterre n'avait pas poussé cette affaire, la France n'en auroit fait aucune mention ce qu'elle n'a fait que pour empêcher que l'Angleterre n'en eut le mérite. M. de Saint Séverin me dit qu'en France l'on regarde pas le roi comme une puissance: c'est un roi de filigranne; qu'il avoit gagné cinq batailles; que s'il en avoit perdu une il n'existoit plus et qu'il n'étoit plus question de lui; que sa politique est fausse; qu'en un mot c'est un *frisson*; que quand il avoit quitté le parti de la France bien des gens en avoient été alarmés mais que les plus sages et avisés avoient jugé que cela n'étoit pas à beaucoup près aussi mauvais que cela paroissoit au premier coup d'oeil; que le rôle qu'il venoit de jouer le priveroit de la confiance de l'autre parti et que cette méfiance lui ôteroit le poids qu'il pourroit avoir dans l'autre bassin de la balance.

A. Beer, Frieden von Aachen, 23 September 1748.

derlandsche regeering tot die Engelsche opvatting over te halen. Een oogenblik hoopte Bentinck dat die zaak, die de toestemming van alle provinciën vereischte, afgestemd zou worden, maar die verwachting bleek ijdel te zijn. ¹⁾ Zij stemden er allen in toe, maar onder dit voorbehoud, dat Frederik II eerst de noodige stappen bij Frankrijk ten gunste der gealliceerden zou doen. Legge kon met dit besluit naar Berlijn gaan om den Koning in dien geest te bewerken.

De Zeemogendheden hadden zich nu al die moeite getroost met de gedachte, dat Pruisen als deelnemer in het tractaat zou opgenomen worden. Wat men echter nog in Maart gehoopt had, bleek in Juli niet plaats te zullen hebben. En nu stond men voor het dwaze geval, dat men den Koning eene generale garantie gaf, zonder dat hij zelfs aan het vredesverdrag deelnam. Hieruit volgde, dat hij, terwijl men verplichtingen te zijnen gunste op zich nam, de overige punten van het tractaat niet behoefde te waarborgen. Die positie was des te ongelukkiger, omdat de Nederlandsche onderhandelaren slechts ongaarne aan die Engelsche eischen hadden toegegeven, die daarenboven nog eene vervreemding van Oostenrijk ten gevolge hadden gehad, wat des te gevaarlijker was, nu die mogendheid er bezwaar in vond om het Barrièretractaat te hernieuwen.

Hoe men echter die wederkeerige garantie van den Koning verkrijgen zou, wist niemand. Sandwich kreeg bevel om die zaak op de een of andere wijze in orde te brengen. Frederik II weigerde, op grond dat men van hem een garantie van alle punten vroeg, terwijl de overige mogendheden slechts voor Silezië en Glatz borg bleven. Daar nu Saint Séverin verklaarde dat de Zeemogendheden die zaak met den Koning moesten afmaken, omdat van hen dit voorstel uitgegaan was, zoo was het Bentinck, die hierin eene beslissing bracht. ²⁾

Hij stelde de vraag, of de Koning belanghebbende bij die preliminairen was? Zoo ja, dan was hij ook verplicht tot de algemeene garantie, die niet alleen tusschen de contracteerende, maar ook tusschen de belanghebbende mogendheden door dat

¹⁾ J'espère que cette affaire (de garantie van Silezië) qui doit aller aux provinces sera si bien examinée qu'elle échouera.

Bentinck aan Fagel. Zie Beer. Gesch. des Aachener Friedens

²⁾ Aufzeichnungen des Grafen William Bentinck, medegedeeld door A. Beer in zijn Geschichte des Aachener Friedens, 22 September 1748.

artikel vastgesteld werd; zoo neen, dan waren ook de bepalingen, die op den waarborg van Silezië en Glatz betrekking hadden, nul en van geener waarde. Deze redeneering werd als een ware uitkomst begroet en zoowel door Sandwich als Saint Séverin goedgekeurd.

Hoewel die opvatting algemeen aangenomen werd, bleef nu nog de moeielijkheid bestaan, in wat voor vorm die verbindtenis geschieden zou, daar alle pogingen van Engeland om Frederik II aan het congres te laten deelnemen, op de weigering van Oostenrijk en der Republiek schipbrek leden.

De Koning wilde die garantie evenmin erkennen, maar Sandwich liet aan von Ammon zeggen dat de Republiek dan ook nooit als borg voor Silezië en Glatz zou willen optreden, daar zij op grond van vroegere tractaten hiertoe niet verplicht was. ¹⁾ De gezant gaf dit echter in het geheel niet toe; volgens hem was Engeland door de conventie van Hannover verbonden om de Republiek hiertoe over te halen, zonder dat er sprake van reciprociteit zijn kon; daarom had hij den waarborg, die in de preliminaire artikelen vervat was, altijd als een gevolg van dat tractaat opgevat. Men stoorde zich echter vrij weinig aan dit betoog en de vier mogendheden verklaarden Pruisen, als belanghebbende partij, aan alle artikelen van het vredesverdrag verbonden. Op raad van Kaunitz hadden de mogendheden geweigerd om over die verplichting in een nader onderzoek te treden, daar zij zich hierdoor het recht konden voorbehouden om zelve het geval te beoordeelen, wanneer die verbindtenis uitgevoerd moest worden. ²⁾ Men moet toegeven, dat bij een dergelijke opvatting, die garantie niet veel beteekende, want de Oostenrijksche gezant bedoelde toch niets minder dan dat, door het onbeslist blijven van de uitgebreidheid der Pruissische verplichtingen, de tegenpartij nu ook van haren kant het recht had verkregen, om de gebeurtenissen te beoordeelen, die hen tot de handhaving der garantie zouden kunnen dwingen.

De achtereenvolgende plaatsing der artt. 23 in 24 en de eind-redactie van het vredesverdrag geschiedde niet alleen, om het nauwe verband tusschen die bepalingen aan te toonen,

¹⁾ Pour laquelle elle n'avoit aucun engagement ultérieur. Zie A. Beer.

²⁾ Depeche van Bentinck 6 Oct. 1748, R. A. Mededeeld in A. Beer's Friede von Aachen.

maar vooral om de denkwijze der mogendheden te dien opzichte klaar en duidelijk voor te stellen. ¹⁾

Nadat nu ook alle moeielijkheden met Sardinië uit den weg geruimd waren, werd den 18^{den} October 1748 de vrede van Aken gesloten. Tot grondslag waren de verdragen van Westfalen 1648, van Madrid 1667, van Nijmegen 1678, van Rijswijk 1697, van Utrecht 1713, het viervoudig verbond van 1718, de vrede van Baden en eindelijk die van Weenen 1738 genomen. Alle veroveringen in België zonden aan Oostenrijk teruggegeven worden, terwijl de Republiek wederom in het bezit van Bergen op Zoom, Staats-Vlaanderen, Maastricht en de Barrière komen zou; Engeland kreeg een voorloopige uitbreiding van het assientiotractaat, ²⁾ terwijl Pruisen opnieuw de garantie van Silezië en Glatz verwierf. ³⁾

Hoewel de Koning van Pruisen dus een nieuw voordeel bij dien vrede verkregen had, staat men toch verbaasd over de weinige achtung, die men voor hem koesterde. Men laat hem tegen zijn zin als garant optreden, zonder zelfs zijn toestemming te vragen; men rekent hem verbonden, of hij wil of niet, voor het geval dat hij van de gunstige bepalingen van dit verdrag gebruik wil maken. En dit alles geschiedde zonder hem zelve te raadplegen, daar zijne gezanten niet alleen op het congres niet toegelaten werden, maar hen zelfs verboden was, aan de beraadslagingen deel te nemen; en toch stelden vreemde mogendheden de verplichtingen vast, die hij moest in acht nemen. Hieruit bleek, dat men zich in Europa nog niet aan de gedachte gewend had, dat Pruisen een macht geworden was, die men niet stilzwijgend voorbij kon gaan.

De vrede van Aken gaf voorloopig rust aan het afgematte Europa, maar niemand twijfelde er aan of het was de bedriegelijke kalmte, die een nieuwen storm voorafging. De groote quaesties waren te slecht geregeld, te vele uiteenlopende belangen waren in dit tractaat samengevoegd, dan dat men de

1) Art. 22. Le duché de Silésie et le comté de Glatz sont garantis au roi de Prusse par toutes les puissances qui ont pris part au présent traité.

Art. 23. Toutes les puissances contractantes et intéressées au présent traité en garantissent réciproquement l'exécution.

De Garder, Hist. Génér. des traités de Paix, deel 3, pag. 379.

2) Dit tractaat gaf aan een Engelsche maatschappij uitsluitend het recht om tegen een matige belasting, jaarlijks 5000 negers in de Spaansche Indiën te verkoopen.

3) De Flassan, Tome V, pag. 420.

hoop koesteren mocht, dat die vrede van langen duur zijn zou. De vragen, die men had willen regelen, waren onopgelost gebleven, ja zelfs de redactie van een der artikelen verborg den kiem in zich van een nieuwen bloedigen oorlog. De bepalingen omtrent Silezië, de grenscheiding tusschen de Fransche en Engelsche koloniën in Amerika, bleven, als zoo vele gevaren, de pas verkregen rust bedreigen.

Nog meer dan Oostenrijk, bleek de Republiek bij dien oorlog geleden te hebben. Zij had wel geen verlies in grondgebied ondergaan, maar hare hulpbronnen waren uitgeput. Hare manschappen lagen gesneuveld op de velden van Fontenoy en Lafeld en hun bloed was gevloeid voor een politiek, die zich steeds in een scheeve, angstvallige richting bewogen had. Het gebrek aan bekwame menschen, de slechte organisatie van haar staatswezen, waren voor niemand een geheim meer en nu het bleek, dat de verheffing van den Prins van Oranje het weerstandsvermogen der natie niet vergroot had, en de sterkste vestingen der Republiek voor de Fransche legers bezweken, toen verdween ook de nimbus van kracht en macht, waarin de Republiek zich tot nog toe had weten te hullen. De Akensche vrede was de begrafenis van Nederland, als groote mogendheid; haar plaats werd ingenomen door Pruissen. In de verloopen acht jaren was dit land letterlijk de tegenhanger van de verouderde Republiek geweest. Hier was het een angstvallig wikken en wegen, daar een stoutmoedig optreden. Terwijl men in den Haag steeds vreesde, partij te kiezen en beraadslaagde hoe men tractaten op de minst gevaarlijke wijze zou kunnen uitvoeren, trad te Berlijn een jong vorst met een geoefend leger op het wereldtooneel, gereed om van alle omstandigheden gebruik te maken, die hem en zijn land tot aanzien konden verheffen.

De einduitkomst was dan ook geheel verschillend; terwijl men bij het uitbreken van den oorlog die twee landen als staten op gelijke lijn kon stellen, was Pruissen na dit tijdsverloop de meerdere, Nederland de mindere geworden. Onder die omstandigheden had de Republiek geen zelfstandige politiek meer te handhaven, zij omhelsde daarom die van Engeland en Pruissen, echter niet als gelijke, maar als mindere, zij stond niet meer naast hen, maar achter hen en onderwierp zich gewillig aan alle gevaren, die een onzelfstandige staatkunde ten gevolge heeft.

HOOFDSTUK IV.

VAN DEN VREDE VAN AKEN TOT AAN HET HUWELIJK VAN
PRINS WILLEM V (1748—1767.)

§ 1.

Had de oorlog onze buitenlandsche verhouding geheel doen veranderen, de omwenteling in onze binnenlandsche toestanden was niet geringer geweest.

De partij, die den Staat sedert het begin dezer eeuw geregeerd had, was van hare zetels verjaagd en door aanhangers van den Prins van Oranje vervangen. Wist men, hoe de voormalige Regenten tegenover Pruissen gezind waren geweest, nu werd het de groote vraag, hoe de Stadhouder tegenover dat land zou optreden. De vroegere gegevens kon hij niet meer toepassen, hij moest dus nieuwe regels uitvinden, die tot richtsnoer zijner handelingen konden strekken; hij moest schepper eener nieuwe politiek worden.

Gaan wij zijne handelingen en die zijner omgeving na, dan bespeuren wij niet veel welwillendheid tegenover dat rijk. Reeds bij de vredesonderhandelingen hebben wij kunnen bemerken, hoe krachtig en werkzaam die partij optrad. Het eminente hoofd dier fractie was Bentinck, de boezemvriend van den Stadhouder. Hij, de hooggeplaatste edelman, die aan de hoogste familiën in Engeland vermaagschapt was, was nog in denkbeelden opgegroeid, die geen plaats aan den Koning van Pruissen toestonden. Zijn staatkundige geloofsbelijdenis bestond steeds nog in de overtuiging, dat Oostenrijk en de Zeemogendheden voor dezelfde belangen waken moesten, tot welk verbond Pruissen als ondergeschikte partij gerekend werd te behooren. Dat hij dus een afkeer van Frederik II en diens kronkelende staatkunde kreeg, toen het bleek dat deze zich tot zulk een rol niet wilde vernederen, is licht te begrijpen.

Van hetzelfde gevoelen was de Stadhouder, maar die bevond zich op het hoogst moeilijke standpunt om als staats-

man de plannen van Frederik II af te keuren, terwijl hij hem persoonlijk vereerde en hoogschatte. Nadat de erfenisquaestie geregeld was, waren de oude vriendschappelijke gevoelens tusschen de huizen Oranje en Hohenzollern geheel hersteld. Vooral was dit met de thans regeerende Vorsten het geval, die beiden van gelijken ouderdom, een treurige jeugd doorleefd hadden. De briefwisseling, die sedert 1735 tusschen hen gevoerd werd, doet ons zien, dat zij elkander hadden leeren liefhebben en achten ¹⁾. De kleine huiselijke zoowel, als de groote politieke zaken werden daarin behandeld en zij laat ons een duidelijken blik werpen in de hartelijke verhouding, die tusschen deze twee vorsten heerschte. Behalve vragen over den toestand der Prinses, bevatten zij van 's Konings zijde ook harde beoordeelingen der Staatsche politiek, die des te oprechter waren, daar beide Prinsen tijdens die correspondentie nog geene waardigheden bekleedden. ²⁾

Het eerste punt van disharmonie werd door den inval in Silezië veroorzaakt; die daad kon de Prins nooit goedkeuren en hij betreurde de mogelijkheid om eens den vriend te moeten bestrijden. ³⁾ Hoe hartelijk waren daarentegen weer 's Konings wenschen, toen hij het bericht zijner verheffing vernam!

Hoe vriendschappelijk dus hunne persoonlijke verhouding ook was, invloed op de staatkunde der Republiek oefende zij niet uit. Daar een ieder den Koning met Frankrijk nauw verbonden rekende, werd de Stadhouder reeds daardoor gedwongen, zich bij de tegenovergestelde partij te voegen, zonder nog in aanmerking te nemen, dat hij door zijn huwelijk vast aan de Engelsche belangen verbonden was. Was deze dus reeds zeer krachtig, haar invloed scheen nog vermeerderd te worden door de toetreding van een machtig lid, den Hertog Lodewijk van Brunswijk Wolfenbittel. Willem IV wenschte, alsof hij een voorgevoel van zijn spoedigen dood had, ingeval van

¹⁾ L. v. Ranke, Briefwechsel Friedrich des Grossen mit dem Prinzen Wilhelm IV von Oranien und dessen Gemahlin Anna. Berlin, Akademie der Wissenschaften.

²⁾ L. v. Ranke, Briefwechsel N°. 36, 27 Maart 1740.

³⁾ N°. 52. Sire! J'espère que V. M. trouve des moyens pour terminer à l'amiable les différends survenu entre V. M. et la reine de Bohême. Ce souhait a peut être quelque chose d'intéressé en soi, puisque je serais au désespoir avec les sentimens que j'ai voué à V. M. que mes relations aux maîtres que je sers, me missent jamais dans les facheuses et pour moi très désagréables circonstances, de ne pouvoir pas si souvent faire ma cour à V. M. que je le voudrais bien.

overlijden, een bekwaam Generaal van hooge geboorte in zijn dienst te hebben, om als beschermer zijner familie en der Republiek op te treden. De Hertog was Generaal in Oostenrijkschen dienst, woonde den veldslag bij Soor in den tweeden Silezischen oorlog bij en begaf zich na het sluiten van den vrede van Dresden naar de Nederlanden, waar hij in den slag bij Rocoux een legerkorps aanvoerde. Na den slag van Lafeld was hij bevelhebber van het leger, dat tot dekking der Republiek aan 's lands grenzen opgesteld was en hier leerde de Stadhouder hem kennen. De pogingen, aangewend om hem toen reeds voor den Nederlandschen dienst te winnen, mislukten. Na het sluiten van den vrede echter hoopte Willem gelukkiger te zijn en nu werd Bentinck naar Weenen gezonden, om hem tot dien nieuwen werkkring over te halen en daartoe de toestemming van het Keizerlijk hof te verkrijgen. Dat nu juist het hoofd der anti-Pruissische partij naar den Keizer ging, wekte den achterdocht van Frankrijk op en diens gezant kreeg uit Parijs het bevel, om het doel dier zending te onderzoeken, daar men vreesde dat er tevens de maatregelen besproken wierden, die men te eeniger tijd tegen Pruisen zou ondernemen. ¹⁾

Dit vermoeden was niet zoo geheel ongegrond, als men bedenkt dat de toetreding der Republiek tot het Petersburger tractaat, dat voornamelijk tegen Pruisen gericht was, een onderwerp der gevoerde gesprekken geweest is. ²⁾ Door de Keizerin te overtuigen dat de Hertog haar in Nederlandschen dienst van veel meer nut kon zijn, dan in Oostenrijkschen, werd zij er toe overgehaald om het gevraagd verlof onder de eervolste voorwaarden te verleen. ³⁾

Voor de Engelschgezinde partij moet de Hertog juist de gewenschte persoon geweest zijn, daar hij door zijn bloedverwantschap met Koning George II, zijne betrekkingen in Weenen en zijne veldtochten tegen Pruisen alle vereischen in

¹⁾ Bien des gens prétendent qu'il a eu à négocier sur des points beaucoup plus essentiels, ou il ne seroit pas impossible qu'il eût été question de mesures à prendre de loin contre le Roi de Prusse.

Zie Beer's Aufzeichnungen des Grafen W. Bentinck über Maria Theresia, pag. III, noot.

²⁾ Zie over dit verdrag pag. 189.

³⁾ Over de zending van graaf Willem Bentinck Rhooen, zie de mededeeling van Prof. Brill, gedaan in de Kon. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

zich vereenigde om de alliantie tusschen de Zeemogendheden en Oostenrijk te versterken.

De bezorgdheid voor Pruissen bleek voor het oogenblik nog zeer voorbarig te zijn. De Koning wenschte het verkregene rustig te bezitten en had geene andere gedachten, dan om de welvaart en den bloei van zijn land te vermeerderen. Het bevorderen van den handel rekende hij daartoe een der beste middelen. Die gedachte was niet nieuw bij de Hohenzollernsche Vorsten; reeds de groote Keurvorst had hiertoe pogingen aangewend, die alleen wegens het geringe aanzien van Brandenburg en den handelsnijd der Nederlanders, die elke duurzame mededinging onmogelijk maakte, mislukten. ¹⁾ De vorige Koning had daarom al zijne overzeesche bezittingen verkocht en men hield het er voor, dat het geheele plan begraven lag. Dit was echter niet zoo; Frederik vatte die oude plannen weêr met kracht op, vooral toen hij door de opvolging in Oost-Friesland in bezit van Emden kwam. Die haven aan de Noordzee was hem des te meer welkom, omdat hij daardoor de hooge Sondtollen bij het in- en uitvaren van de Oostzee vermijden kon.

Reeds hebben wij zijne pogingen besproken om den handel van Frankrijk naar zijne Staten te verplaatsen en hoe dit streven de aandacht der Engelsche en Nederlandsche gezanten tot zich trok. Nadat echter de vrede gesloten was toog men in Berlijn ernstig aan het werk om de uitvoering dier plannen te verwezenlijken. De Koning had voornamelijk hierbij ten doel, om een gedeelte van den Hollandschen handel naar Emden te verplaatsen, dat tot een vrijhaven verheven zou worden. Men kan begrijpen dat onze gezanten ²⁾ niet stil zaten en H. H. M. op het dreigende gevaar opmerkzaam maakten. Van Gronsveld in Berlijn en Buys in Hamburg gaven van de kleinste bijzonderheden bericht en de verklaring van den eersten, dat al die maatregelen tegen den Nederlandschen handel gericht waren ("je sçai," zoo schreef hij, "que c'est à nous principalement qu'on en veut") was genoegzaam om van onzen kant een waakzame houding aan te nemen. ³⁾

¹⁾ Hellwing, Geschichte des Brandenb. Staats im Zeitalter des grossen Kurfürsten, 1846.

²⁾ K. Rodenbeck, Beiträge zur Bereicherung und Erläuterung der Lebensbeschreibungen Friedr. Wilh. I und Friedr. des Grossen, Könige von Preussen. Berlin 1840, 2ter Band.

³⁾ Zie den brief van v. Gebler, 25 Aug., te vinden in de Nouvelles d'Etat.

Op een en hetzelfde tijdstip werden, met krachtige ondersteuning van den Koning, twee handelscompagniën te Emden opgericht. De eene, onder directie van den ridder de La Touche, voerde den titel van Generale Commerce Compagnie en omvatte den handel en de visscherijen in de uitgestrektste beteekenis; de andere, onder het beheer van een zekeren Stuart, had de vrachtvaart op China ten doel. Hoewel deze maatschappijen met groote voorrechten waren begiftigd, konden zij slechts korten tijd handel drijven, daar de zevenjarige oorlog en de bezetting van Oost-Friesland en Emden door Oostenrijksche en Fransche legers hare ontbinding ten gevolge had.

Men mag echter niet alleen aan de ongunstige tijdsomstandigheden de mislukking dier ondernemingen wijten; zij moet voor een groot deel gezocht worden in het overwicht dat Engeland, Nederland en Frankrijk reeds sedert lang in den handel verkregen hadden. Behalve de groote kapitalen, die deze landen bezaten, heerschten zij over rijke koloniën, wier bezit, volgens de toenmalige oeconomische begrippen, een noodzakelijk vereischte was om handel te drijven.

De pogingen, die de Koning na den zevenjarigen oorlog opnieuw aanwendde, hadden geen beteren uitslag; zij mislukten allen. ¹⁾

§ 2.

Hoewel de Koning geheel in zijne handelsondernemingen verdiept scheen, verzuiimde hij toch niet om steeds goed ondericht te worden omtrent de handelingen en plannen der overige kabinetten. Zijn gezant in den Haag, de heer von Hellen, had vooral orders gekregen om een wakend oog, zoowel op de binnen- als buitenlandsche toestanden der Republiek te houden en hem van alles nauwkeurig bericht te geven.

Oostenrijk en Engeland deden in dien tijd alle mogelijke moeite, om de toetreding der Republiek tot het tractaat van St. Petersburg te verkrijgen. Deze alliantie, die in 1746

---

¹⁾ Zie behalve de bovengenoemde bronnen de missiven van van Haren, resident in Brussel en van Buys, resident in Hamburg, geschreven tusschen de jaren 1750 en 1754, meest allen te vinden in de *Nouvelles d'Etat*.

tusschen Rusland en Oostenrijk gesloten was, had wel een defensief karakter, maar was desniettemin voornamelijk tegen Pruisen gericht. Artikel IV, dat geheim was en eerst na het uitbreken van den zevenjarigen oorlog bekend is geworden, bepaalde dat Maria Theresia al hare rechten op Silezië en Glatz hernemen mocht, indien Frederik II een aanval op Rusland, Oostenrijk of Saksen zou ondernemen. Alle bondgenooten zouden dan verplicht zijn haar ten krachtigste bij te staan. ¹⁾ Engeland trad in September 1750 tot dit verbond toe en twee jaren later werd de Republiek door Oostenrijk en Groot-Britannië verzocht om aan die alliantie deel te nemen.

Geen wonder dat de Koning nauwkeurige berichten over den staat dier onderhandelingen vorderde. Niet als toeschouwer mocht de gezant die poging aanzien, hem werd integendeel bevolen deze met alle kracht te beletten. De omstandigheden kwamen hem hierin zeer te hulp, daar zijn meester zich juist in een geschil met Engeland bevond wegens het aanhoudende kapen van Pruissische schepen in den jongsten oorlog. Nu was er zeker geen klacht, die meer populair in de Republiek was dan bovengenoemde, daar de Hollandsche kooplieden zich nog veel heviger over de Engelsche rooverijen te beklagen hadden, dan hunne Pruissische naburen. Dit was dus het terrein waarop de gezant zich begeven moest, als hij resultaten verkrijgen wilde, en met behendigheid kweet hij zich van die taak.

De geschriften, die de Koning over die zaak in het licht gaf, werden steeds aan de Hollandsche kooplieden medegedeeld; nooit werd vergeten daarin aan te toonen, hoe Engeland het plan koesterde om zijn handel ten koste der Republiek uit te breiden en te bevestigen. ²⁾ Nergens werd met meer vreugde, dan hier te lande, 's Konings maatregel begroot, waarbij de verdere afbetaling der Silezische schuld gestaakt werd, ³⁾ tot dat het Engelsche ministerie aan de Pruissische vorderingen gehoor had gegeven. De gezant oordeelde zeer juist toen hij naar Berlijn schreef, dat George II alleen om commerciële redenen de deelneming der Republiek aan alle

¹⁾ De Garden, Tome III, pag. 356.

Martens Recueil, Tome VIII, pag. 274.

²⁾ Zie brief N°. 24, Maart 1753, Bijlage N°. 6.

³⁾ Zie art. IX van de vrede van Breslau, pag. 165.

Europeesche verwickelingen wenschelijk achtte.¹⁾ De Engelschgezinde partij met Bentinck aan het hoofd leed dan ook een volkomen nederlaag, daar de Staten-Generaal het verzoek tot toetreding zoo dikwijls ontwijkend beantwoordden, dat die zaak van zelve door de Europeesche gebeurtenissen op den achtergrond geschoven werd.

De gezant mocht dien uitslag gedeeltelijk aan zijne maatregelen toegeschreven hebben, de hoofdzaak lag echter in den haat tegen Engeland en den afkeer van het Stadhouderschap, die het beste gedeelte der natie vervulde. Met recht waren de Hollandsche steden verontwaardigd over de behandeling, die zij van hunne zoogenaamde Engelsche bondgenooten ondergaan hadden en waren dus minder dan ooit genegen, om aan de wenschen van het Britsche kabinet gehoor te geven.

Het geringe vertrouwen, dat de duurzaamheid van den Akenschen vrede aan velen had ingeboezemd, scheen niet ongegrond te zijn. De grensscheidingen tusschen het Engelsche en Fransche gebied in Amerika waren bij dit verdrag zoo slecht geregeld, dat voortdurende twisten hiervan het gevolg waren, die langzamerhand zulk een omvang bereikten, dat een oorlog onvermijdelijk scheen. In dit geval verwachtte men algemeen, dat die strijd zich niet alleen tot de zee zou bepalen, maar ook op het land gevoerd zou worden. Volgens de bestaande tractaten waren Oostenrijk en de Republiek in dit geval verplicht, hulp aan Groot-Britannië te verleen, terwijl Pruisen vermoed werd partij voor Frankrijk te kiezen want algemeen dacht men, dat Frederik II in nauwe verbinding stond met het Hof van Versailles. De vraag werd nu, welke houding de Republiek in die twisten zou aannemen. Vermeerderde zij haar leger dan mocht men vermoeden, dat zij Engeland wilde bijstaan, versterkte zij echter hare vloot, dan bleek dit niet het geval te zijn. Het werd nu de taak van den Heer von Hellen om in vereeni-

¹⁾ Geheime brieven van von Hellen aan den Koning.

Le Roi d'Angleterre doit être persuadé le premier de la faiblesse extrême où cet Etat se trouve et que son accession ne seroit guère de poids, mais on dirait qu'il a besoin du nom des puissances Maritimes en pluriel vis à vis de la nation Angloise; qu'il veut s'assurer de ces gens et ne fût ce que pour avoir toujours le passage par leurs Provinces et faire en sorte qu'en cas de guerre, ils ne puissent pas se dispenser d'être de la fête, dussent ils marcher à leur propre ruine totale plutôt que de leur permettre de rester tranquille pour avoir le tems de rétablir leur commerce sur les ruines de celui d'Angleterre. Brief N°. 12, 8 October 1752, R. A.

ging met den Franschen gezant de Bonnac de vermeerdering van het landleger te verhinderen. Hoe de eerste zich van die taak kweet zien wij uit zijne geheime brieven aan Frederik. II ¹⁾

Hij stelde zich in verbinding met de Hollandsche steden, die bijkans allen tot de Franschgezinde partij behoorden en Engeland uit den grond van hun hart haatten. Het was gedeeltelijk aan zijne bemoeiingen te wijten, dat de Amsterdamsche afgevaardigden zich zoo hardnekkig tegen de voorgestelde vermeerdering van het leger met 12,000 man vorzetten. Deze laatste wilden eerst met de maatregelen van het Hof van Weenen bekend zijn, voordat zij tot zulk een uitgaaf hunne toestemming konden verleen. ²⁾ Dit advies was van zooveel gewicht, dat de voorgestelde maatregel verworpen werd.

Toen kort hierna de Bonnac door den bekwamen d'Affry vervangen werd, vermoedde niemand dat het eendrachtig samenwerken tusschen den Pruissischen en Franschen gezant zoo spoedig zou ophouden. ³⁾ Zij hadden juist de te nemen

¹⁾ Sedert 1752 lieten de Raadpensionarissen van Holland de dépêches, die de Fransche en Pruissische gezanten in den Haag naar hunne hoven zonden, op de post openbreken. Twee ambtenaren waren hiermede in het bijzonder belast; zij braken de lakken open en copieerden de brieven. Hoe moeielijk het was, om zulk een brief te ontcijferen, blijkt uit het feit, dat men soms 18 maanden noodig had om het cijfer eener dépêche te leeren kennen.

De ontcijferde dépêches werden door den Raadpensionaris aan den Stadhouder gegeven, die ze op zijn beurt aan den griffier der Staten-Generaal mededeelde. De Fransche gezanten bemerkten het eerst dit bedrog, maar niet eerder, dan nadat zij 40 jaren lang het slachtoffer dier kunstgrepen geweest waren. Wat de Pruissische aangaat, die zijn er nooit achter gekomen. Zij dachten dat zij een cijfer hadden, wat nooit iemand zou kunnen begrijpen en zoo gingen zij tot 1803 voort om hunne geheimste gedachten op die wijze aan hunne Hoven mede te deelen.

Zie het Ned. Rijksarchief, uitgegeven door Bakhuizen van den Brink en de Jonge, deel I, pag. 382.

²⁾ Il faudra voir si la gouvernante trouvera moyen de faire gouter l'augmentation, mais j'en doute beaucoup et malgré tous les mouvemens qu'on se donne je crois que la République ne se déclarera pas si tôt tandis que la cour de Vicnne ne s'est pas encore déclarée, 19 Aug. 1755, N°. 67, R. A.

³⁾ Bij het eerste bezoek wat d'Affry bij von Hellen maakte, zeide de Fransche gezant: qu'il me confiait comme à un ami que l'objet de la commission étoit de demander une réponse positive à quoi la France pouvoit s'en tenir par rapport à la conduite que la République voudroit avoir de la présente guerre entre les deux couronnes qu'il se feroit à l'avenir un plaisir d'agir confidement avec moi et qu'il me prioit de vouloir agir de conformité avec lui. N°. 99 en 101, 9 en 16 December 1755, R. A.

maatregelen vastgesteld, toen het tractaat van Westminster tusschen Engeland en Pruissen de uitvoering daarvan verhinderde (16 Januari 1756). ¹⁾ Niemand was meer verbaasd dan de heer von Hellen, die aan de geruchten over een dergelijk verbond nooit eenig geloof had willen schenken. ²⁾

De oorzaak van dit verdrag was echter in de groote veranderingen gelegen, die de Europeesche staatkunde sedert den vrede van Aken ondergaan had. Door dit tractaat was de positie tusschen Oostenrijk en de Zeemogendheden geheel veranderd. De minister van buitenlandsche zaken, Graaf Kaunitz, kon het gedrag van Engeland tijdens de vredehandeling niet vergeten. Aan die Mogendheid weet hij de snelle opkomst van Pruissen, daar zij steeds met zooveel zorg voor het welzijn van Frederik II vervuld was geweest. Hierbij kwam nog, dat de verhouding tusschen Oostenrijk en de Republiek niet van de vriendschappelijkste was, daar de Keizerin het Barrièretractaat niet langer erkennen wilde, op grond, dat alle vestingen, die dit bolwerk uitmaakten, vernield en vervallen waren. De onderhandelingen, die hierover met Bentinck gevoerd werden, waren nog niet geëindigd toen in 1756 de oorlog uitbrak.

Maria Theresia bevond zich tegenover den Koning van Pruissen, dien zij te recht als haar grootsten vijand beschouwde, in een allernaangenaamste verhouding. Zij kon niet gelooven dat hij met het rustig bezit van Silezië tevreden zou zijn, zonder aan nieuwe veroveringen te denken. Niet het feit dat Pruissen een groote mogendheid geworden was, maar de wijze waarop de Koning dit doel bereikt had, hadden niet alleen

---

1) Ce traité avait pour but d'empêcher que des troupes étrangères n'entrassent dans l'Empire. Dans le cas où quelque puissance tenterait sous quelque prétexte que ce pût être de faire entrer des troupes en Allemagne, il est convenu par l'art. II que les deux parties contractantes uniront leurs forces pour maintenir la tranquillité en Allemagne. Par un article secret les Pays-Bas antrichiens furent déclarés n'être pas compris dans cette convention de neutralité. De Garden, Tome IV, pag. 14.

2) Il m'est impossible de savoir au juste d'où peut venir le bruit d'une négociation secrète entre V. M. et le roi d'Angleterre, mais je crois c'est un artifice à la verité assez grossier par lequel l'Angleterre tâche de donner de la méfiance à la France où bien de traîner ces gens ci dans ses vues. N°. 46; 6 Juni 1755, R. A.

bij haar, maar bijkans bij allen, een gevoel van wantrouwen doen ontstaan. ¹⁾ Men hield Rusland nog voor den eenigen staat, die Frederik in toom kon houden.

Om met dit rijk in goede verstandhouding te blijven, deed nu Oostenrijk al het mogelijke, en dit was des te gemakkelijker, daar Frederik II door Keizerin Elisabeth en haar Minister Bestuschef niet minder hevig gehaat werd, dan door Maria Theresia en Kaunitz. Men zag te Weenen zeer goed in, dat het oude verbond met de Zeemogendheden alleen op Frankrijk, niet op Pruissen, toepasselijk was. De Republiek zou zich uit wantrouwen tegen den Koning nog wel met die opvatting van Oostenrijk hebben kunnen vereenigen, maar hare zichtbare zwakheid maakte hare toetreding van geringe waarde. Daar Engeland dus aan de Keizerin ontviel, moest Kaunitz voor nieuwe bondgenooten zorgen en zijne oogen vielen op Frankrijk.

Zoo stonden de zaken toen de verwickelingen in Amerika tusschen de Engelsche en Fransche kolonisten uitbraken. Daar George II geloofde, dat Pruissen vast met Frankrijk verbonden was, wilde hij zich nauwer bij Oostenrijk dat van Frederik II een aanval tegen Hannover, en van Lodewijk XV tegen België vreesde, aansluiten. Daarenboven was de quaestie over de schadevergoeding, door de kapers aan Pruïssische onderdanen veroorzaakt, nog niet vereffend en zoo was hij beducht, dat de Koning zich op het Keurvorstendom zou wreken.

Het Kabinet van St. James liet daarom in Weenen vragen, welke plannen men daar koesterde, met verzoek, om maatregelen tot bescherming van Hannover te nemen en een legercorps tot hulp te zenden. Daar was men geenszins genegen aan dit verzoek te voldoen, te minder nu men, wegens de geheime plannen tegen den Koning, de erflanden niet te veel van troepen ontblooten mocht. De Engelsche onderhandelaar Lord Holderness bleef echter met des te meer klem op die hulp aandringen, omdat hij hierdoor hoopte dat de Republiek zich aan de zijde van George II zou scharen, waardoor het oude verbond tegen den ervvijand tot stand zou gebracht zijn. ²⁾ Op het slot te Teilingen hadden de conferentiën met de Gouvernante, (dochter van George II en weduwe van Prins Willem IV,)

¹⁾ Zie hierover een opstel van A. Beer, in v. Sybel's historische Zeitschrift, 1872.

²⁾ Brief van von Hellen aan den Koning, N°. 78, 26 Sept. 1755. R. A

Yorke, Bentinck en den Hertog van Brunswijk plaats. Lord Holderness wendde alle pogingen aan, om de Republiek tot zijne inzichten over te halen. De Hertog verklaarde echter, dat de Staten-Generaal hiertoe niet te bewegen waren, voordat door Engeland en Oostenrijk een aanzienlijk hulpcorps naar België gezonden was. Om dus den steun der Republiek te verkrijgen was George II wel gedwongen, om bij Maria Theresia op krachtigen bijstand aan te dringen. De algemeene meening in Engeland was, dat de Vereenigde Provinciën aan dien oorlog deel moesten nemen, daar anders aan hunnen handel een te schoone gelegenheid gegeven wierd om zich ten koste van den Engelschen uit te breiden.

De weigering van Oostenrijk om Groot-Britannië in den oorlog tegen Frankrijk bij te staan, berustte niet enkel op de onthouding der Republiek, maar voornamelijk op het gevoelen van Kaunitz, dat George II op zijn beurt de Keizerin tegen Pruissen moest helpen. Deze minister wilde wel een gelijktijdigen oorlog tegen Pruissen en Frankrijk voeren, maar om afzonderlijk tegen Lodewijk XV op te treden, daartoe wenschte hij zich niet te verbinden. Daar Engeland dit plan niet ondersteunen kon, weigerde het wederkeerig elken bijstand.

Kaunitz kon moeielijk anders handelen, daar ook hij de algemeene meening deelde, dat Pruissen nauw met Frankrijk verbonden was. Het zenden van een hulpcorps naar België zou door Pruissen met een inval in Bohemen en Moravië beantwoord worden en aan zulk een gevaar mocht hij zijn gebiedster niet blootstellen. En zouden de Fransche legers nu toch de Belgische grenzen overtrekken, dan dienden de Zeemogendheden hen te bestrijden, daar de verdediging der Zuidelijke Nederlanden meer een taak was, aan Engeland en de Republiek opgelegd, dan aan Oostenrijk. Het bleek duidelijk, dat het bezit van Silezië een onoverkomelijke hinderpaal was tot de verdere goede verstandhouding tusschen George II en de Keizerin. Het was Pruissen, dat de breuk met de oude staatkundige traditiën bewerkt had. ¹⁾

1) Niemand is hier voldaan over Engeland en sulx kon wel niet anders syn, nae de manier van behandelinge, welke sy, niet sedert gisteren of heden, of sedert het begin van 1755, maer al sedert ondenkelyke tyden en voornamentlyk in al dien tyt van de troubelen sedert het jaer 1741 met dit hof hebben gehouden. Brief van Burmania in Weenen, 20 Juni 1756, R. A.

Beide rijken moesten nu naar andere bondgenooten omzien. Voor Oostenrijk, dat nu geïsoleerd stond, was dit vooral een vereischte.

Die hulp meende Kaunitz bij Frankrijk te vinden en was daartoe tot groote opofferingen bereid. Hij had het voornemen om de Hertogdommen Parma, Piacenza en Guastalla, thans door Don Philip geregeerd, tegen België te ruilen. Zijne mannelijke afstammelingen zouden dan over de Oostenrijksche Nederlanden heerschen, en indien deze uitstierven, zou een groot deel dier Provinciën aan Frankrijk komen. Verder wilde hij in de Poolsche quaestie aan de wenschen van Lodewijk XV te gemoet komen en alles in het werk stellen, om den Prins van Conti de koningskroon te verschaffen. Als onderpand voor de oprechtheid zijner verzekeringen wilde de Minister dadelijk Nieuwpoort en Ostende aan de Fransche troepen inruimen.

Te Parijs echter ontving men die voorstellen zoo kalm, dat Kaunitz begreep, dat er ernstiger gebeurtenissen plaats moesten grijpen, om het hof van Versailles tot die alliantie te bewegen. Die omkeering werd bewerkt door het verbond van Westminster den 16^{den} Januari 1756 tusschen Groot-Britannië en Pruissen gesloten, en dat Lodewijk XV en zijne ministers als een donderslag in de ooren klonk. ¹⁾

Engeland, sedert de weigering van Oostenrijk alleen staande, had van zijn kant ook nieuwe bondgenooten gezocht en het eerst zich tot Pruissen gewend. De quaestie over de schade door de kapers veroorzaakt, en de inhouding der Silezische schuld werden geregeld en daarmede verdwenen alle redenen, die een verbond verhinderden. George II stelde zijn geliefd Hannover onder bescherming van Frederik II en beloofde verder den toegang tot het Rijk aan vreemde troepen te beletten. Bij een geheim artikel werd de neutraliteit niet op België van toepassing verklaard,

¹⁾ Les ambassadeurs de France paroissent revenir un peu de leur premier étourdissement de la nouvelle du traité entre V. M. et le Roi d'Angleterre, d'autant que d'abord ils avoient cru que la neutralité regardoit toute l'Europe, de quoi je les ai détrompés; ils continuent cependant de battre assez froid avec moi, quoique je ne manque à aucun devoir d'égard ni de politesse vis à vis d'eux; le comte d'Affry me dit l'autre jour en riant que par rapport à cette convention les Instructions qu'ils avoient reçues portaient d'être sages, discrets et ignorans.

Brief van v. Hellen aan den Koning, N°. 14; 17 Februari 1756, R. A.

zoo dat het gebeuren kon, dat Engelsche en Pruissische troepen nogmaals dáár streden, waar de Republiek zoo dikwijls schatten en bloed ten offer gebracht had. Niets kenschetste beter de veranderde toestanden, dan de afwezigheid van Hollandsche legers, indien België wederom het oorlogstooneel wierd.

Dit verbond met Engeland op een tijdstip, dat de oorlog in vollen gang was, verbitterde Lodewijk XV en zijne ministers dermate, dat zij niet langer aarzelden om de verzoenende hand van Oostenrijk aan te nemen. Het tractaat van Versailles, den 1sten Mei 1756 tusschen Oostenrijk en Frankrijk gesloten, was hiervan het gevolg. ¹⁾

De veranderde houding tusschen Engeland en Pruisen bleef natuurlijk niet zonder invloed op het gedrag hunner gezanten in den Haag. Von Hellen, die steeds met d'Affry samengegaan was, brak nu alle verdere gemeenschap met hem af en knoopte nauwe betrekkingen met den Engelschen gevolmachtigde Yorke aan.

Hunne voornaamste zorg werd nu om de Republiek tot hun verbond over te halen en haar te bewegen, tegen Frankrijk partij te trekken. Zij besloten voorloopig afzonderlijk stappen in dien geest bij de Gouvernante, den Raadpensionaris, den Griffier en eenige andere gunstig gezinde Regenten te doen. ²⁾ Eenige dagen later werd dit plan ten uitvoer gebracht. Op uitdrukkelijk bevel des Konings begaf von Hellen

¹⁾ Ce traité confirme la paix de Westphalie et les traités subsequents, et établit une garantie mutuelle des Etats des deux Puissances situés en Europe. On excepta toutefois, d'après la teneur de la convention de neutralité, la guerre, qui quoique non encore déclarée avait véritablement commencé entre la Grande Bretagne et la France. De Garden, Histoire des traités, Tome IV, pag. 19.

²⁾ Yorke met Hellen de gedragslijn besprekende die tegenover de Republiek aangenomen moest worden, zeide: "comme l'intérêt de la religion étoit un des meilleurs argumens qu'on pourroit prêcher ici et qui seroit capable de faire sortir ces gens-ci de leur léthargie, il seroit fort à souhaiter que nos cours voulussent nous mettre au fait de ce qu'on avoit pu découvrir et de ce qu'on pourroit pénétrer encore des démarches que l'on faisoit de l'autre côté pour la mettre en danger, afin de donner plus de forces à nos représentations; nous sommes convenu de faire séparément les premières ouvertures cette semaine ci au Conseiller Pensionnaire, (Pieter Steyn), au greffier et de commencer surtout par le premier; en attendant le Sr. Yorke ne manquera pas de prévenir quelques uns des Régens sur l'attachement et la discretion desquels il peut compter. N°. 54; 6 Juli 1756, R. A.

zich tot den Raadpensionaris en wees hem op de gevaren voor de religie en het politieke evenwicht, die beide door dit verdrag bedreigd werden. Pieter Steyn, die toen dit gewichtige ambt bekleedde, verklaarde dat ook volgens zijn meening de godsdienst bedreigd werd, maar dat Engeland nooit op eenige hulp zou kunnen rekenen, zoolang het voortging om Nederlandsche schepen in tijd van vrede zoo onrechtvaardig te rooven. ¹⁾ De Griffier Fagel liet zich in dien zelfden geest uit; de Gezant kon eerst dan op zijn ondersteuning rekenen, zoo die kaperijen ophielden. Voor dien tijd zou de Republiek tot niets te bewegen zijn, daar de Hollandsche steden, in gewone omstandigheden reeds vrij Franschgezind zijnde, nu in het geheel niets van Engeland weten wilden. Het best werd hij bij de Gouvernante ontvangen. Dit verbond was altijd haar lievelingswensch geweest en innig verheugde zij zich, dat haar vader en haar beste vriend in zulk een goede verhouding stonden. Ook zij wenschte van ganscher harte, dat de Republiek tot dit verdrag zou toetreden, maar zij begreep tevens, dat de willekeurige handelingen van Engeland zulk een stap uitermate moeielijk maakten. ²⁾

Te gelijker tijd begon von Hellen, op het voorbeeld van d'Affry, relatiën aan te knopen met de invloedrijkste personen der provincie Holland, met het doel om daardoor gunstige besluiten in de Statenvergadering uit te lokken. Van Slingelandt, ontvanger-generaal van Holland was de eerste, dien hij nader met 's Konings plannen bekend maakte. De Gezant kreeg van hem echter hetzelfde antwoord dat hij reeds overal ontvangen had; persoonlijk was hij (Slingelandt) het bondgenootschap genegen, maar moest het tevens betreuren, dat zulke openingen gedaan werden in een tijd, dat de ver-

1) "Il seroit à souhaiter," zoo schreef de Gezant aan den Koning, "que l'Angleterre pût être persuadée que son intérêt ne veut absolument pas, qu'elle pousse ces gens-ci à bout à son égard surtout dans le moment présent" N°. 55; 9 Juli 1756, R. A.

2) De Raadpensionaris had na de conferentie met den Gezant alles aan de Gouvernante medegedeeld, zoodat zij volkomen ingelicht was toen von Hellen bij haar audientie vroeg. "Je voulus me référer au rapport qu'on lui auroit fait et me borner à la prière de seconder l'affaire de son influence; mais elle me pria de vouloir lui répéter tout le contenu de mon insinuation. Elle me témoigna dans les termes les plus gracieux du monde la joie extrême de voir une si bonne harmonie entre les deux Rois ses plus proches parents, union qui avoit toujours fait l'objet de ses vœux les plus ardens." N°. 55; 9 Juli 1756, R. A.

bittering tegen Engeland een ongekeerde hoogte bereikt had. Die mogendheid kaapte niet alleen schepen, die gedurende den oorlog bevracht en uitgevaren, maar zelfs vaartuigen, die voor dien tijd vertrokken en gecharterd waren. De aanzienlijksten in den lande waren volgens zijn gevoelen zeer genegen om tot het tractaat van Westminster toe te treden, hij kon wel tien van de kundigste leden der Staten van Holland opnoemen, welke dezelfde meening waren toegedaan, maar die in de tegenwoordige omstandigheden nergens met zulke voorstellen voor den dag durfden komen. Hij begreep volkomen, hoe gevaarlijk het verbond van Versailles voor de vrijheid was en dat men zich met vereende krachten hiertegen moest verzetten, maar des te onverantwoordelijker was het van het hof van Londen, om de Republiek door het plegen van zeeroof in de armen van Frankrijk te drijven. Daarenboven had Yorke zich nergens bemind weten te maken: hij was onbekend bij alle invloedrijke personen, behalve bij de Gouvernante. Wilde hij invloed uitoefenen, dan moest hij in aanraking komen met de gedeputeerden der steden en vooral met die van Amsterdam en dat had hij steeds verzuimd; er waren er zelfs velen, die hij nooit gezien had.

Dit gesprek werd natuurlijk getrouw aan den Koning medegedeeld en de Gezant eindigde zijn brief met de opmerking: "que le Sr. Yorke a donné par cela trop beau jeu à ceux de France, qui ont eu soin d'aller voir et de cajoler beaucoup les députés des villes. Je soumets aux lumières de V. M., si elle trouve peut être à propos de faire parvenir cet avis par quelque canal sûr à S. M. Britannique, sans que la source en soit connue et de l'engager à prescrire à son ministre ici de se lier plus étroitement avec les députés des principales villes de Hollande." ¹⁾

Op verzoek der Gouvernante, die dergelijke samenkomsten ongaarne zag, had Yorke steeds geweigerd om in nadere verbinding met de steden te treden, nu echter de omstandigheden zoo moeielijk werden, ontsloeg de Prinses hem van zijn belofte, zoodat hij van plan was, even als de Fransche gezant, de gedeputeerden der steden te bezoeken.

Twée gewichtige personen moesten nu nog voor dit verbond gewonnen worden, en wel de Hertog van Brunswijk en

¹⁾ N°. 56; 13 Juli 1756, R. A.

de Graaf van Bentinck. Van den eerste hoopte men nu reeds zeker te zijn, daar deze zich door Kaunitz schandelijk bedrogen waande. Juist de ijver, waarmede hij steeds de Keizerin gediend had, verhoogde de waarde van zijne overgang en kon tot een waarborg strekken voor zijn trouw aan den Koning. Zoo deze hem eenige gunstbewijzen wilde verleenen oordeelde de Gezant hem geheel en al gewonnen. ¹⁾ En na den Hertog, hoopte men Bentinck ook spoedig over te halen. Door hem een weinig te vleien en aan te toonen, hoe Kaunitz den spot met hem had gedreven, rekende men hem van partij te doen veranderen.

Zoo zeide dan de Gezant aan Bentinck dat zijn meester een hooge achting voor hem koesterde en zijn bekendheid met de toestanden in de Republiek hoogelijk waardeerde, en daarom met zijne denkbeelden aangaande de plannen der Roomsche mogendheden wenschte bekend te zijn. Bentinck liet zich echter door die vleierijen niet zoo licht verschalken en antwoordde slechts in algemeene bewoordingen. Wilde de Gezant beter onderricht zijn, dan moest hij zich maar tot de Gouvernante en den Raadpensionaris wenden. ²⁾ Von Hellen deed zooals hem gezegd was en begaf zich naar de Prinses, waar hij den Hertog van Brunswijk aantrof. Deze was sedert het tractaat van Versailles geheel van gevoelen veranderd en werkte sedert dien tijd in den geest der bondgenooten van Westminster. Koning George deelde hem alles mede en Yorke had bevel om niets zonder zijne raadgevingen te besluiten. Toen hij von Hellen zag en deze opnieuw met zijne bekende aanzoeken begon, verklaarde de Hertog dat hij niets liever dan zulk een toetreding wenschte, maar dat Engeland met zijne onrechtvaardige handelingen alles bedierf. ³⁾

¹⁾ Zie hierover den hoogstmerkwaardigen brief aan den Koning, N°. 57; 3 Juli 1756, in bijlage N°. 7.

²⁾ Le ministre d'Angleterre n'avoit prévenu d'avance qu'il me répondroit en termes générales, qu'il étoit très bien intentionné au fond, que sa charge lui donnoit de l'influence dans les affaires il faudroit le ménager et ne point le négliger quoique son crédit n'étoit pas tout à fait si grand qu'il se l'imaginait lui même et qu'on le croyoit dans l'étranger; que nous le ferions marcher où nous voudrions; que cependant comme il est extrêmement vain la meilleure façon de traiter avec lui est de faire semblant de se laisser conduire par lui avec un aveuglement tandis qu'on le mène lui et qu'imperceptiblement on le fait aller à ses fins. N°. 57; 16 Juli 1756.

³⁾ Brief N°. 59; 20 Juli 1756, R. A. Zie bijlage N°. 8.

Vol ergernis schreef de Gezant dan ook aan zijn meester: Cette maudite dispute qui cause tant d'aigreur ici, pourrait être bientôt réglée d'une manière amiable et nous pourrions travailler alors ici conjointement avec plus de succès à porter ces gens-ci peu à peu à entrer dans une alliance défensive et à se mettre dans un état respectable. Op raad van het Stadhouderlijk hof begaf von Hellen zich naar Amsterdam om de Regeering tot zijn gevoelen over te halen. "Je suis convenu avec le ministre d'Angleterre d'aller seul la semaine prochaine faire un petit tour pour deux à trois jours à Amsterdam, de parler sans le moindre bruit à un bourgmestre qui a beaucoup de pouvoir sur le grand Pensionnaire.

Ongelukkiger tijdstip om burgemeester Temminck te bezoeken had de Gezant wel nooit kunnen kiezen. De gesprekken, die hij over het gevaar voor de Republiek en de Protestantsche godsdienst hield, werden geheel verdoofd door het gejammer en geklaag van den Amsterdamschen handelsstand met het huis Hope aan het hoofd. De wegneming van drie rijk beladen koopvaardij-schepen, gaf nieuw voedsel aan de verbittering tegen Engeland, waartegen de Burgemeester niets doen kon. Temminck, die bijkans geheel overgehaald was, werd weer afvallig toen de inval van Frederik II in Saksen bekend werd (29 Aug. 1756). Even als elk ander, met de beweegredenen dier daad onbekend, beschouwde hij haar als een trouwelooze vredebreuk.

De verweerschriften, later door den Koning uitgegeven, overtuigden velen van de noodzakelijkheid om op zulk een wijze tegen Keurvorst August III te handelen. ¹⁾

§ 3.

Bij het uitbreken van den zevenjarigen oorlog zien wij hoe

¹⁾ Je travaille avec tout le zèle possible pour convaincre ces gens-ci du tort que la cour de Vienne a; de la nécessité où V. M. est de prendre le parti qu'elle prend contre Elle aussi bien que contre celle de Saxe et pour les engager peu à peu à entrer en liaison avec elle et l'Angleterre; j'ose l'assurer qu'à présent que tout le monde impartial est convaincu de la justice de V. M. et plusieurs des principaux députés m'ont avoué entre les yeux qu'ils étoient persuadés que V. M. avoit raison d'agir comme elle fait; mais le malheur est, que l'on est encore trop aigri contre l'Angleterre par rapport au commerce, qu'on puisse espérer de faire goûter ici de nouvelles liaisons à moins que cela ne soit levé auparavant et je supplie V. M. de vouloir bien continuer à y contribuer par ses représentations à Londres. N°. 14/73; 10 September 1756, R. A.

hier te lande de stemming tegenover den Koning geheel veranderd was. Deze verwisseling had vooral bij die personen plaats, welke zich het vinnigst tegen Pruisen betoond hadden. Bentinck, de Hertog van Brunswijk en zoo vele anderen werden nu in de berichten "les biens intentionnés" genoemd, die voor den Koning propaganda maakten. Vooral de Gouvernante en de Hertog waren met lijf en ziel aan Pruisen verkleefd en aan hen was het zeker niet te wijten, dat de Republiek tot het verbond niet toetrad. De hoofdoorzaak dier verandering moet in het tractaat van Versailles gevonden worden. Het feit, dat twee staten, die elkander steeds bestreden hadden, nu eendrachtig samenwerkten, om een derde te vernietigen, altijd voor een bondgenoot van een dezer gehouden, was zoo vreemd, dat men in kerkelijke belangen den sleutel van dit raadsel zocht. Met de nadere bewegredenen onbekend, (de hiertoe betrekking hebbende stukken zijn eerst in onze eeuw geopenbaard,) zag men slechts, hoe plotseling twee Katholieke rijken zich tegenover twee Protestantsche landen verbonden, en hieruit leidde men af dat de godsdienst in gevaar was. De Koning-philosoof, die de predikanten ringeloorde en aan zijne orthodoxe onderdanen voortdurend ergernis gaf, werd plotseling tot een geloofsheld verheven en hier te lande voor een tweeden Gideon aangezien.

Deze zaken hadden echter niet den minsten invloed op de gedragslijn van H. H. M. Zij begrepen zeer goed, dat aan de Republiek geen andere rol paste dan onzijdigheid. Een verbond met Engeland en Pruisen zou gevaarlijker geweest zijn dan ooit, nu Frankrijk en Oostenrijk zoo nauw verbonden waren. Een Barrière bestond niet meer om de vijandelijke legers tegen te houden en de inval op ons grondgebied in het jaar 1747 was bij ieder nog versch in het geheugen. De vrees, die men steeds voor Frankrijk gekoesterd had, verminderde niet nu de gezant d'Affry hiervan zoo behendig partij trok. In nauwe verbinding met de Hollandsche steden en Amsterdam had hij deze provincie, door het voorspiegelen van handelsvoordeelen, geheel in zijn macht. De pogingen, die H. H. M. aanwendden, om het verzoek tot het zenden van 6000 man hulptroepen naar Engeland ten uitvoer te leggen, werden door een Fransche nota beantwoord, die de heeren in den Haag op hunne zetels sidderen deed. ¹⁾

¹⁾ Le mémoire du Comte d'Affry a fait un effet surprenant et sur-

En Engeland deed niet het minste om zich vrienden te verschaffen. Toen het bemerkte dat de Republiek niet tot een oorlog over te halen was, nam men te Londen maatregelen om te beletten dat de Fransche waren in Nederlandsche schepen vervoerd werden; het zou aan het Gemeenebest niet vrij staan om zijn handel op kosten van den Engelschen te bevestigen en uit te breiden. Om dit te beletten beroofden en plunderden zij de Nederlandsche schepen op een wijze, waarover Marokkanen en Algerijnen zich niet behoeften te schamen.

Voor Pruisen gevoelde men wel veel sympathie, maar deze uitte zich niet anders dan in woorden. De omstandigheden verboden, dat de Republiek ten gunste van dit rijk het zwaard ontblootte.

Zoo was dan niets beslist toen de oorlog in Augustus 1756 uitbrak. De wijze, waarop de Koning den veldtocht opende, maakte hier te lande een allerongunstigsten indruk. En deze verminderde niet, toen de Saksische Resident von Kauderbach een memorie in 't licht gaf, waarin in allerhevigste bewoordingen 's Konings handelwijze veroordeeld werd. ¹⁾ Niet alleen waren de steden geplunderd, en de burgers als gijzelaars weggevoerd, maar men had zelfs de Koningin van Polen niet gespaard. Een officier, die haar dwong de staatspapieren uit te leveren, had haar toegevoegd: "que la volonté et les ordres de S. M. Prussienne ne souffrent aucun changement et que par une plus longue résistance S. M. exposerait sa propre personne." De uitwerking van dit geschrift was hier te lande zoodanig dat von Hellen

---

tout ce qu'il a ajouté de bouche et ce qu'il répète en toute occasion que la cour regardera comme une hostilité ouverte si l'Etat s'avise de laisser partir le secours. Je vois ces gens si transis de peur et embarrassés au possible sans savoir à quel saint se vouer, ils tâcheront de traîner leur résolution tant qu'ils peuvent. Zeelande et Frise paroissent n'y vouloir absolument pas donner les mains, les Etats d'Overijssel se sont séparés jusques à trois semaines d'ici sans prendre aucune résolution, ceux des autres provinces se sont rapportés d'avance à l'avis que donneroient les Etats de Hollande qui ne prendront probablement point de résolution si tôt. Enfin tout semble indiquer que la cour de France gagnera son but de faire embrasser à la République le parti de neutralité sans avoir besoin de se lier les mains par rapport à celles des Pays-Bas autrichiens. N°. 20; 9 Maart 1756, R. A.

¹⁾ Dit uitgebreide stuk bevindt zich in de gewone Resolutiën van Holland, 2 October 1756.

aan zijn meester schreef: “en qualité de fidèle serviteur de V. M. je ne dois lui dissimuler que le mémoire ci-joint du résident de Saxe fait beaucoup d'impression sur le public, puisque le Marquis de Bonnac, ¹⁾ le Baron Reischach et les malintentionnés secondent ce Ministre par toutes sortes de faussetés et de mensonges pour noircir la démarche de V. M. et pour émouvoir la pitié en faveur du Roi de Pologne.”

Om die kwade indrukken weg te nemen reisde hij naar Amsterdam, waar men wegens den uitgebreiden handel op Leipzig het meest de nadeelen van dien inval ondervond.

Op 's Konings bevel gaf de Gezant inzage der geheime stukken en zocht de burgemeesters van het goed recht zijns meesters te overtuigen. Aan Hop las hij een brief voor, waarbij de Koning aan George II de staking der kaapvaart verzocht. Maar dit hielp niet veel, want Hop antwoordde, dat hij zich tot niets verbinden wilde, voordat Engeland aan de grieven der Hollandsche kooplieden gehoor had gegeven. Zelfs het gevaar, dat de Republiek door den intocht van een Fransch-Oostenrijksch leger in de Kleefsche landen bedreigde, was niet in staat om hem van gevoelen te doen veranderen. ²⁾ Daarenboven kwam eenige dagen later het bericht, dat het Engelsch ministerie de gekaperde schepen weigerde te ontslaan op grond dat de prijsgerechten hen bijkans allen voor goeden buit verklaard hadden. In een soort van wanhoop schrijft dan ook Hellen aan den Koning: J'ose assurer V. M. que je fais tout ce qui est humainement possible, tant auprès Madame la Gouvernante, les ministres de la République, les Régents d'Amsterdam et généralement auprès de tous ceux qui ont la main dans la patte, pour tâcher d'adoucir l'aigreur qu'on a ici des procédés de l'Angleterre envers la République sur le commerce. ³⁾

De oorlogvoerende mogendheden poogden intusschen door middel van memories en nota's de Staten-Generaal van de rechtvaardigheid harer zaak te overtuigen. De Pruisische onderscheidde zich boven alle door hare heftigheid. ⁴⁾

¹⁾ N°. 21/79; 1 October 1756, R. A.

²⁾ N°. 22; 5 October 1756, R. A.

³⁾ N°. 92; 16 November 1756.

⁴⁾ Het speet Z. M. dat de Keizerin gepoogd had, om zulke verlichte rechters als H. H. M. waren, met een valschen schijn onder het oog te

Merkwaardig is het dat Oostenrijk zoowel als Pruissen, door de inlassching van zaken, die allerbelangrijkst voor de Republiek waren, invloed op hare besluiten wilde uitoefenen. Hoe is het anders te verklaren, dat Oostenrijk aan Pruissen de niet-betaling der Silezische schuld verweet, terwijl de Koning de Keizerin beschuldigde, het Barrièrtractaat niet uitgevoerd te hebben. ¹⁾

Al had Frederik II door zijn inval in Saksen dit land tot de neutraliteit gedwongen, zoo stond hier tegenover het nadeel dat wegens deze daad een coalitie tegen hem gevormd werd. Frankrijk, als garant van den Westfaalschen vrede, beschouwde dien inval als een schennis van dat verdrag en riep zijn gezant, den heer de Valory, uit Berlijn terug. Daarenboven maakte zich het Duitsche Rijk gereed om met een executie-locger den rustverstoorder te straffen, terwijl Rusland ook tot het verdrag van Versailles (21 Dec. 1756) trad. In Maart van het volgende jaar werd Zweden ook bewogen om tot dit tractaat toe te treden, zoodat Pruissen en Engeland het hoofd boden aan een groot gedeelte van Europa. ²⁾

Het eerste gevecht, op Boheemschen bodem geleverd, was een overwinning voor de Pruissische wapenen en nergens werd dit bericht met meer vreugde dan in den Haag ontvangen. ³⁾

---

komen, waarmede zij het overig gedeelte van Europa in haar belang zocht te trekken en tegen hem op te stoken. Hij hield er zich van verzekerd, dat H. H. M. over de zoo hoogdravende als harde en onder gekroonde hoofden ongehoorde en onbetamelijke schrijfwijze nevens hem een rechtmatig misnoegen opvatten en daaruit op zullen maken, hoe het gebruik van zulke lage middelen het gebrek eener rechtvaardige zaak verraadt. Uit de eigen ondervinding aangaande den geest van vervolging, de heerschzucht en de onbeschaamdheid, den huize Oostenrijk aangeërd, kunnen U. H. M. weten, of onze dan of de Oostenrijksche nabuurschap ooit lastiger is geweest. Het geheele stuk is te vinden in de gewone Resol. der Staten-Generaal, 27 November 1756.

1) Brief van Burmania, 23 October 1756, te vinden in de Nouvelles d'Etat van 1756.

2) De Garden, Tome IV, pag. 31.

3) Il est étonnant combien la victoire de V. M. a fait plaisir ici. Mad. la Gouvernante m'en a témoigné sa joie dans les termes les plus forts en ajoutant des voeux pour la continuation des plus heureux succès de V. M. j'ai eu quantité de visites et messages de félicitations à ce sujet; lorsque le colonel Lentulus descendit hier, il s'assembla beaucoup de monde à ma porte croyant qu'il s'agissoit d'un nouvel avantage remporté sur les

De middelen, tot nu toe door den heer von Hellen aangewend om de Republiek te bewegen voor Frederik partij te kiezen, werden thans aanmerkelijk versterkt door de pogingen, die de Koning bij den heer Calkoen, gezant te Dresden, bezigde. Gedurende zijn verblijf in die stad hield Frederik met hem veelvuldige conferenties over den toestand der Republiek. Hij wees er vooral op, welk gevaar den Staat bedreigde nu twee Fransche legers den Rijn overgetrokken waren, waarvan het eene bestemd was om Kleef en Hannover aan te tasten. Zonder zich aan rechtmatige verwijten bloot te stellen, mochten H. H. M. niet langer weigeren, om volgens de tractaten Engeland te hulp te komen. Indien zij dan hun leger vermeerderden, konden zij niet alleen grooter gewicht aan hunne uitspraken en resoluties bijzetten maar het zou zeker niet zonder invloed op den loop des oorlogs zijn. Het was veel beter om nu reeds aan den krijg deel te nemen, dan later, wegens het gevaar voor godsdienst, handel en nijverheid er toe gedwongen te worden, daar zij in het laatste geval kans liepen om de achting van vriend zoowel als van vijand te verliezen. ¹⁾

Nu had de Koning aan niemand de behartiging zijner belangen beter kunnen toevertrouwen dan aan Calkoen, die hem bewonderde en vercerde. In zijne berichten verontschuldigde deze Gezant niet alleen 's Konings inval in Saksen, maar verdedigde die daad als een handelwijze, waartoe Frederik uit noodweer gedwongen was. ²⁾

Na al het gebeurde mocht men hem hier te lande beter gaan beoordeelen, ja zelfs zekere deelneming gevoelen; van hulpverleening was nogtans geen sprake, zooals bleek uit een besluit, waarbij wederom elk voorstel tot vermeerdering der legermacht afgestemd werd. Hoewel hierdoor de Staten-Generaal op nieuw verklaarden onzijdig te willen blijven, zoo was dit voor het Stadhoudelijk hof geen beletsel om in het geheim den Koning, door het geven van nauwkeurige

---

Autrichiens et presque toute la nation fait des vœux pour V. M. et peu s'en faut que les ministres en chaire n'en remercient Dieu publiquement ce que quelques uns d'entre eux ont fait en termes un peu couverts en priant pour le bien-être du Protestantisme. N°. 82; 12 October 1756, R. A.

¹⁾ Secrette Resol. der Staten-Generaal, 27 December 1756, R. A.

²⁾ Brief van Calkoen, 27 Dec. 1756, te vinden in de Nouvelles d'Etat. Verder een brief aan den Griffier in bijlage N°. 9.

berichten omtrent de bewegingen zijner vijanden, in te lichten en te ondersteunen.

Voor al de berichten uit Rusland waren voor hem van het grootste gewicht. De heer de Swart, Nederlandsch gezant te St. Petersburg, had bevel gekregen om al het nieuws dadelijk aan de Gouvernante en den Hertog te melden, die het op hunne beurt aan Frederik mededeelden. Zoo was hij van de plannen van den Russischen generaal Apraxin onderricht voordat zij zelfs nog een aanvang genomen hadden. ¹⁾

De Koning, die hierdoor in staat was tijdig zijne schikkingen aan de Oostelijke grenzen te nemen, wist dan ook geen woorden genoeg te vinden om zijn dank te betuigen. Voor altijd gevoelt hij zich aan de Prinses verbonden en het zal hem een geluk zijn, dit door daden te bewijzen. Een andermaal geeft zij hem inlichtingen over den tocht van het Fransche leger en over de subsidieconventie, tusschen de hoven van Weenen en Petersburg gesloten, krachtens welke Elisabeth 80,000 man in het veld zal brengen. "En vérité Madame," zoo antwoordt de Koning, "ce sont de ces choses qui ne s'effacent de la vie et dont le souvenir et la reconnaissance doivent rester gravés dans mon cœur." Daarom maakte hij haar ook met zijne geheimste plannen bekend en berichtte haar, hoe hij in de volgende maand een goeden zet hoopt te doen, waardoor de Oostenrijkers geheel en al in verwarring gebracht zouden worden. Die verwachting werd vervuld; in Mei 1757 kon hij haar de overwinning van Praag melden, die echter zoo spoedig door de nederlaag bij Kollin gevolgd werd. ²⁾

Hoewel de Staten-Generaal besloten neutraal te blijven, zoo viel hun de handhaving dier onzijdigheid des te moeilijker, nu het land geheel van troepen ontbloot was. Door beide oorlogvoerende partijen werd van die onmacht misbruik gemaakt. Fransche zoowel, als Pruissische afdeelingen overschreden dikwijls het grondgebied van den Staat en gebruikten het als veld hunner operatiën. De rivier de Maas werd door den Franschen generaal d'Estrées als het uitgangspunt beschouwd, om van daaruit de Pruissische bezittingen aan den Rijn te belagen, terwijl Ferdinand van Brunswijk, de bevelhebber van het Pruissisch-En-

¹⁾ Briefwechel Friedrich des Grossen mit dem Prinzen Wilhelm IV von Oranien und dessen Gemahlin Anna. L. v. Ranke, I brief. 31 Janvier 1757.

²⁾ Zie brief N°. 4 en 8 in bovengenoemde briefwisseling.

gelsche leger, zijn geheele krijgsmacht door Hollandsche schippers den Rijn liet overzetten, toen hij bij de vervolging van het Fransche leger die rivier voor zich zag. Hieruit bleek de machteloosheid der Republiek zoo duidelijk, dat d'Affry naar Parijs berichten kon, dat de Fransche regeering geen oogenblik behoefde te aarzelen, om het Engelsch-Pruissisch leger op Nederlandsch grondgebied te vervolgen, indien Ferdinand van Brunswijk daar binnen de wijk mocht nemen.

Het was dus niet te verwonderen, dat de provinciën Overijssel en Gelderland wederom bij de Generaliteit op de vermeerdering van het leger aandrongen. De Gouvernante, die kort te voren over ditzelfde onderwerp met Frederik II gecorrespondeerd had,¹⁾ ondersteunde het voorstel met al hare krachten, zoodat zelfs de Staten van Holland zich minder weerstrevend betoonden en een gunstige beslissing waarschijnlijk scheen. Zulk een besluit streed echter ten eenemale met de oogmerken van d'Affry en was te gevaarlijker, nu het Fransche leger, door het verlies van den slag bij Krefeld zich in een hopeloozen toestand bevond. Hij oordeelde daarom het tijdstip gekomen, om door het verleenen van eenige handelsvoordeelen een voor de Gouvernante gunstige beslissing te verhinderen. De vergunning van vrijen invoer van Hollandschen haring in Frankrijk had de gewenschte uitkomst. Vooral door toedoen van Amsterdam, werd de vermeerdering afgestemd.

Dit besluit verhaastte den dood der Gouvernante; reeds lang ziekelijk deed een spoedig toenemende verzwakking haar in negen en veertigjarigen ouderdom ten grave dalen. In welk een moeilijke en valsche stelling zij langzamerhand ge-

1) Il seroit bien à désirer que la République voulût profiter de ces mêmes circonstances pour agir en conformité de ses véritables intérêts et pour arrêter les vastes projets qui menacent sa liberté et son indépendance. Elle pourroit le faire en augmentant dès à présent ses troupes de terre et cette seule résolution suffiroit peut-être pour inspirer des idées de conciliation aux cours de Vienne et de Versailles; ce seroit d'ailleurs le parti le plus convenable à la gloire de l'Etat et à l'avantage de la religion protestante et le zèle que je connois à V. A. R. pour tout ce qui interesse le bien public me fait espérer qu'Elle ne négligera aucun des moyens qui pourront conduire à un but si salutaire. Animé des mêmes sentiments V. A. R. peut être persuadée que la République trouvera toujours en moi un ami sincère et disposé à la soutenir dans toutes les occasions. N°. 10; Breslau 11 Januari 1758. L. v. Ranke.

raakt was, hebben wij duidelijk genoeg kunnen bespeuren. Zij stond tusschen de belangen van Engeland en Nederland, die nu eenmaal niet te vereenigen waren.

Dit bericht trof niemand dicper dan den Koning van Pruisen, die zeer wel beseftte welk verlies hij hierdoor leed. Zijn laatste brief aan de Prinses bevatte dan ook de belofte om aan hare kinderen alle weldaden te vergelden, die hij van haar ontvangen had. Het verlies eener trouwe bondgenoot moest hem des te smartelijker vallen, nu hij zich nauwelijks tegen het aantal zijner vijanden staande kon houden. Pommeren werd door Zweedsche troepen overvallen; in Brandenburg en Pruisen heerschten de Russen en hoewel de slag van Zorndorf (Aug. 1758) voorloopig een verder voortdringen belette, zoo werd dit voordeel weder vernietigd door de bloedige verrassing van Hochkirch, waar 10,000 man zijner beste soldaten het leven lieten. Het volgende jaar was niet gelukkiger; het verlies van den slag bij Kunersdorf tegen Solitikow en Loudon, het binnenrukken der Russen in Berlijn¹⁾, de herovering van Saksen, vestigden bij hem de overtuiging, dat hij op den duur tegen zoovele vijanden niet bestand was. Dit onheil poogde hij door vredesonderhandelingen af te wenden.

Dien ten gevolge verzocht Lord Holderness den Hertog van Brunswijk om aan de gezanten van Oostenrijk en Frankrijk een verklaring te overhandigen, waarbij Yorke en von Hellen namens hunne regering den wensch uitdrukten, vrede te sluiten. Nov. 1759.²⁾ Hoewel zij het gevoel van mensch-

1) Le même jour que les Russes entrèrent dans Berlin l'on convint que la bourgeoisie lèveroit par imposition la somme de deux millions qu'elle payeroit pour se racheter du pillage. Cela n'empêcha pas que Mrs. de Lascy et de Czernichef ne fussent tentés d'incendier une partie de la ville et peut-être y auroit il eu quelque catastrophe sans les solides représentations de Mr. Verelst, ministre de la République de la Hollande. Ce digne républicain leur parla du droit des gens et leur dépeignit leur dureté avec des couleurs si affreuses qu'ils en eurent honte.

Oeuvres posthumes de Frederic II (druk van Changuion, Amst. 1789) deel IV, pag. 116.

2) L. M. Britt. et Pruss. étant touchés de compassion des maux qu'a déjà occasionnés, et que doit nécessairement causer encore la guerre, qui s'est allumée depuis quelques années, croiraient manquer aux devoirs de l'humanité et particulièrement à l'intérêt qu'elles prennent à la conservation et au bien-être de leurs royaumes et sujets respectifs si elles négli- gaient les moyens propres à arrêter le cours d'un fléau aussi cruel, et à contribuer au rétablissement de la tranquillité publique. C'est dans cette

lievendheid en de zorg voor hunne onderdanen als de reden tot dien stap, opgaven, beoordeelde d'Affry hen beter als hij dit verzoek aan de uitputting van Frederik II toeschreef. Daarom wilde hij in de onderhandelingen een scherpe afscheiding maken tusschen den oorlog, die met Engeland ter zee gevoerd werd en den strijd, die in Duitschland tegen den Koning van Pruissen plaats had.

Die opvatting was, van een Fransch standpunt beschouwd, zeer juist. Dit rijk had in den oorlog tegen Engeland niets dan verliezen geleden, overal waren zijne vloten verslagen en vernield. Een vrede was dus zeer wenschelijk. De oorlog te land daarentegen was zeer gelukkig gevoerd; naar alle waarschijnlijkheid kon Frederik II zich niet lang meer staande houden, waardoor Lodewijk XV alle voordeelen zou genieten, die hem bij het beruchte verdelings-tractaat van 1757 waren toegewezen. Het bezit van Ostende, Nieuwpoort, Veurne, Yperen, Bergen, het fort de Knokke, de soevereiniteit over Chimay en Beaumont, benevens het vooruitzicht om Doornik en zijn kanton te verwerven, zou de belooning voor zijn strijd tegen Pruissen zijn. ¹⁾

Diezelfde redenen echter golden voor Engeland om den oorlog ter zee niet te scheiden van dien, welke in Duitschland gevoerd werd. George II beschouwde de vernietiging van Pruis-

vue et afin de constater la pureté de leurs intentions à cet égard que Leursdits Maj. se sont déterminées à faire la déclaration suivante.

Qu'elles sont prêtes à envoyer des plénipotentiaires dans le lieu qui sera estimé le plus convenable, afin d'y traiter conjointement d'une paix solide et générale, avec ceux que les partis belligérantes jugeront à propos d'autoriser de leur côté, pour parvenir à un but aussi salutaire.

¹⁾ Traité d'union et d'amitié défensif entre la France et l'Autriche avec des articles séparés signé le 1er Mai 1757. De Gardem pag. 349, deel IV.

Art. 11. Lorsque S. M. Imp. aura été mise en possession du duché de Silésie et du comté de Glatz et de la principauté de Crossen, Elle cédera à la France la souveraineté de Chimay et de Beaumont, les villes et ports d'Ostende et de Nieuwpoort, les villes d'Ypres, de Feurnes, de Mous, le fort de la Knokke.

Art. 18. Lorsque l'Imp. Reine aura obtenue la Silésie, le comté de Glatz et la principauté de Crossen, Elle cédera le reste des Pays-Bas à l'infant Don Philippe duc de Parma et à sa postérité mâle et féminine.

Art. 19. Si la postérité masculine et féminine de Don Philippe venait à s'éteindre les Pays-Bas retourneront à l'Impératrice-Reine où à ses héritiers à l'exception de Tournay et du Tournais qui dans ce cas seraient réunis à la France.

sen als een groot ongeluk voor zijn geliefd Hannover, en bij het Engelsche ministerie was de zegepraal der Keizerin vereenzelvigd met de overwinning van het eenhoofdige gezag in het Rijk. Daarenboven vermoedden zij, dat Frankrijk door geheime beloften gewonnen was, die bij de herovering van Silenzië uitgevoerd zouden worden. Hoewel nu reeds dit verschil van gevoelen weinig hoop op een goeden uitslag toeliet, zoo meenden H. H. M. geen poging te mogen verzuimen, die tot het herstel des vredes leiden kon en stelden daarom Breda voor als de plaats, waar de onderhandelingen geschieden zouden. De Oostenrijksche, Fransche en Russische regeering verklaarden zich in hun antwoord wel bereid tot den vrede mede te werken, maar wenschten met hunne bondgenooten eerst alles af te spreken, voor dat zij een besluit wilden nemen over de plaats, waar het congres gehouden zou worden. ¹⁾

Den 3^{den} April 1760 overhandigden de gezanten van Parijs, Weenen en St. Petersburg een gelijkkluidende nota aan den Hertog van Brunswijk met verzoek om die als antwoord aan Yorke en von Hollen te geven. Hieruit bleek dat Lodewijk XV bereid was om met Engeland vrede te sluiten, maar niet met Pruissen, op grond dat er tusschen die twee oorlogen niet het minste verband bestond. Wel was hij bereid om in onderhandelingen met Frederik II te treden, maar dan moesten eerst alle bondgenooten, die aan den Duitschen oorlog hadden deel genomen, hiertoe uitgenoodigd worden. Er moest dus eerst een dergelijk verzoek aan de Koningen van Polen en Zweden gericht worden, voordat Frankrijk bereid was tot dit doel mede te werken. De Russische en Oostenrijksche gezanten verklaarden diezelfde meening toegeedaan te zijn. ²⁾

¹⁾ Zie Secreete Resol. der Stat.-Gen. 2 April 1760, R. A. D'Affry antwoordde het volgende:

S. M. par une suite de son amitié pour les Et.-Gén. est très disposée à leur donner de nouvelles preuves de l'intérêt qu'elle prend à la satisfaction de la République, mais L. II. P. jugeront aisément que le Roi ne pourra s'appliquer qu'après un concert préalable avec ses alliez sur le lieu à choisir de préférence pour la tenue du congrès. D'ailleurs cette désignation doit nécessairement être précédée de quelque éclaircissement ainsi que les Seign. Et.-Gén. le verront par la réponse commune que S. M. et ses alliez feront incessamment remettre au cour de Londres et de Berlin relativement à la proposition d'assembler un congrès.

²⁾ Zie de Secreete Resol. der Staten-Generaal 3^{den} April 1760. R. A.

Deze nota vernietigde alle hoop op een gunstigen uitslag der onderhandelingen, de gevoelens liepen nog te veel uiteen, dan dat men nu reeds aan overeenstemming denken mocht. Een tweede poging, te Augsburg beproefd, mislukte eveneens.

Eerst de dood van Keizerin Elisabeth bracht den Koning een stap nader tot den vrede. Immers hierdoor werd Frederik van twee vijanden, Rusland en Zweden verlost, daar Katharina dadelijk na haar troonsbestijging zich met Pruisen verzoende, welk voorbeeld door Zweden gevolgd werd. Engeland kon nu den Koning aan zijne eigene krachten overlaten waardoor het groote beletsel, dat steeds den vrede tusschen Londen en Versailles verhinderd had uit den weg geruimd werd. Maria Theresia werd nu wel gedwongen naar vredesvoorslagen te luisteren en weldra waren de onderhandelingen in vollen gang, die alle met een gunstigen uitslag bekroond werden.

Den 10^{den} Februari 1763 kwam de vrede tusschen Frankrijk-Spanje en Engeland-Portugal te Parijs tot stand, en vijf dagen later werd het verdrag van Hubertsburg tusschen Pruisen en Oostenrijk-Saksen gesloten, waarbij die staten in den toestand hersteld werden, die door den vrede van Dresden (1745) in het leven geroepen was. Het plan om Silezië aan Frederik te ontrukken was dus mislukt; wakker en vol energie had hij zich tegen half Europa staande gehouden.

§ 4.

“Mon coeur est pénétré d'une si vive reconnaissance que l'empreinte s'y conservera toute ma vie. Puisse je vous en donner des marques Madame, où si la divine Providence n'exauce pas nos vœux, puisse je me trouver en état de reconnoître envers votre Postérité ce que je vous dois.”

Dit waren de laatste woorden, die Frederik II aan de stervende gemalin van Willem den IV gericht had. Die plicht van dankbaarheid heeft hij ten opzichte harer kinderen vervuld.

De taak om hem in den Haag te vertegenwoordigen was sedert het vertrek van von Hellen aan den heer von Thulemeijer toevertrouwd wiens eerste plicht het werd om een plan, dat de Koning reeds lang gekoesterd had, ten uitvoer te brengen. Het betrof namelijk het tot stand brengen eener nauwere verbindtenis tusschen de geslachten Hohenzollern en Oranje.

Niet alleen uit een gevoel van dankbaarheid verlangde hij een huwelijk tusschen Willem V en zijne nicht tot stand te brengen; er waren ook grondige staatkundige redenen, die deze verbindtenis zeer gewenscht maakten.

De Republiek was wel niet meer de machtige staat van vroegere tijden, maar zij kon den Koning nog van onberekenbaar veel nut zijn. De Haag was nog steeds een der groote middelpunten der diplomatie, vele zaken werden daar besproken, die in den vreemde onbekend bleven. Door de uitstekende berichten der Nederlandsche gezanten was men nergens beter op de hoogte van het staatkundig nieuws, dan in die stad.

Wij hebben reeds gezien hoe nuttig de berichten voor den Koning geweest zijn, en niet altijd kon hij op zulke trouwe vrienden rekenen, als thans. Vroegere jaren hadden hem duidelijk genoeg geleerd, hoe hinderlijk het wantrouwen der Republiek voor zijne plannen zijn kon. Een familie-verbindtenis met den lateren Stadhouder scheen hem het beste middel toe, om zijn invloed duurzaam te vestigen. Zoo het den Prins van Oranje gelukken mocht om, door 's Konings aanzien gesterkt, de weerstrevende elementen in de Provinciën te vernietigen en meer bevoegdheden in zijn persoon te vereenigen, dan kon het mogelijk zijn, dat de Republiek een nieuwe krachtige ontwikkeling te gemoet ging, waarvan de voordeelen voor Pruissen niet achter zouden blijven. Versterking der souvereiniteit van het huis van Oranje in Pruissischen geest, dit was de taak, die de oom aan zijn nicht Wilhelmine opdroeg. Zij moest de trouwe wachter van de belangen haars vaderlands worden en die steeds bij haar gemaal bepleiten. Om dit plan ten uitvoer te brengen kon er geen geschikter tijdstip uitgekozen worden. De invloed van den Hertog van Brunswijk die meer dan ooit aan 's Konings belangen verknocht was, werd dagelijks grooter. Door de bewijzen van hoogachting en vertrouwen, die Frederik hem verleende was de Hertog tot alles bereid. ¹⁾

Er kon geen staatkundige gebeurtenis plaats hebben, of von Thulemeijer werd er mede bekend gemaakt. De bedoelingen van het hof van Weenen, de verhouding tusschen Rusland en Polen, de plannen van Engeland en Frankrijk werden steeds medege-

¹⁾ Zie den brief van den Hertog in bijlage N°. 10.

deeld.¹⁾ Het was als of de Nederlandsche diplomatie niet alleen meer voor hare eigene, maar ook voor Pruissische belangen werkte.

Het uitzicht om den toekomstigen Stadhouder aan eene Pruissische Prinses uit te huwelijken strookte geheel en al met de wenschen van den Hertog. Zulk een verbindtenis moest zijn standpunt versterken en was veel voordeeliger dan die met een Engelsche vorstin. Het Stadhouderschap was nauwelijks meer tegen zijne vijanden bestand, een impopulair huwelijk kon in die omstandigheden zeer gevaarlijk worden. Indien het hem nu gelukken mocht, een bondgenoot te verwerven, die wel het prinselijk gezag versterkte maar in geene betrekking stond tot Engeland, dan was er werkelijk veel gewonnen en aan een verzoening tusschen het huis van Oranje met de steden van Holland stonden dan minder hinderpalen in den weg. Het groote vraagstuk zou dan opgelost zijn, hoe men den Stadhouder ondersteunen kon, zonder de Fransch- of Engelschgezinde partij te verbitteren, daar beide den Koning van Pruisen als hun bondgenoot beschouwen konden. Dit huwelijk scheen dus zoowel voor den Koning, als voor het huis van Oranje, voordeelig te zijn.

Kort na het sluiten van den Hubertsburger vrede kreeg Hertog Ferdinand van Brunswijk, de overwinnaar van Krefeld en Minden, den last om bij zijn neef Lodewijk onderhandelingen over een huwelijk van den Prins van Oranje met Prinses Wilhelmine van Pruisen aan te knoopen.²⁾ Hoewel hiertoe van ganscher harte bereid, wenschte de Hertog eerst de voltrekking van het huwelijk zijner nicht Elisabeth met een Pruissischen Prins te doen plaats hebben, voordat

1) Si le Roi se contentoit d'être instruit par mes rapports des affaires courantes de ce Pays, de celles qui se rapportent à l'intérêt actuel et au commerce de la République, je serois en état d'y satisfaire avec facilité, à l'exemple de la plus part des autres ministres étrangères, mais le Roi me demande des nouvelles plus importantes de France, d'Espagne et d'Angleterre que je ne puis me procurer que très difficilement et nullement sans le secours de quelques amis. Je dois d'ailleurs lui avouer que le duc, voyant que je ne suis pas en état de satisfaire à la curiosité qu'il m'a entièrement temoigné, me refuse à son tour les communications des lettres de France, sous le prétexte qu'il ne s'y passe rien d'intéressant et qu'il ne reçoit que très rarement des nouvelles de ce pays.

Von Thulemeijer aan von Finkenstein, 6 Juni 1766. R. A.

2) Zie brief van von Thulemeijer aan von Finkenstein 7 September 1764. R. A. Bijlage N°. 11.

hij iets tot bevordering dier zaak doen wilde, en in ieder geval oordeelde hij het noodig alle verdere onderhandelingen tot 's Prinscn meerderjarigheid uit te stellen; was dit tijdstip bereikt dan zou hij gaarne tot de tot stand koming dier echt-vereening medewerken.

Was de Hertog dit huwelijk zeer genegen, bij hen echter, die Prins Willem gaarne met een Engelsche vorstin gehuwd zagen, ontmoette die verbindtenis grooten tegenstand. Yorke, die uit Londen bevel gekregen had die partij zooveel mogelijk te ondersteunen, telde de Prinses van Weillburg en Bentinck onder zijne voornaamste aanhangers. De laatste was wel niet zoo zeer te vreezen, daar hij door zijn opvliëgend en heftig karakter bijkans allen invloed verloren had, des te gevaarlijker was echter Prinses Caroline, die als oudere zuster een grooten invloed op haar broeder Willem uitoefende. Het werd langzamerhand een strijd tusschen Yorke en Thulemeijer en tusschen den Hertog en Bentinck, wie den Prins voor goed aan zijn partij verbinden zou.

Een Engelsch huwelijk had weinig kans van slagen; dit land was hier te veel gehaat om een nadere verbindtenis wenschelijk te achten, en Thulemeijer kon Frederik II op dit punt geheel gerust stellen; de Hertog had hem zelf verzekerd, dat het geheele land op een kleine partij na, de Pruissische vorstin gaarne als Prinses van Oranje zou willen ontvangen. ¹⁾

Daar nu echter Prinses Wilhelmine door den Kroonprins van Zweden ten huwelijk gevraagd was, verlangde de Koning van den Hertog te weten, of hij er vast op rekenen mocht, dat Willem V, zoodra hij meerderjarig geworden was, zijn nicht tot gemalin zou kiezen. Deze antwoordde, dat hij voor dit tijdstip niets beloven wilde maar nu reeds verzekeren kon, dat er tegen dit huwelijk geene hindernissen bestonden en hij er zich persoonlijk geheel mede kon vereenigen. Zoo de Koning tot 's Prinscn meerderjarigheid wachten wilde,

---

1) Je sondai le duc sur l'impression qu'il croyoit qu'une alliance avec une princesse de la maison de V. M. feroit dans ce pays, et j'ai vu avec satisfaction que le jugement qu'il portoit repondoit à l'idée que je m'en suis faite. Il me dit qu'il avoit tout lieu de croire, qu'à l'exception de ceux qui étoient déterminement attachés à l'Angleterre, on le verroit avec plaisir. Tel est Sire le précis de la conversation que j'ai eu avec le duc.

N°. 62. 7 August. 1764.

Zie daarenboven brief N°. 60, 31 Juli 64 in bijlage N°. 12.

dan zou de zaak zeker tot een gewenscht einde gebracht worden. ¹⁾

Dit antwoord bevredigde Frederik volkomen, de Kroonprins van Zweden werd afgewezen en Wilhelmine voor den toekomstigen Stadhouder bewaard.

Over 's Prinsen karakter en ontwikkeling liet Frederik zich de nauwkeurigste berichten geven. ²⁾ Zoo werden ook zijne eerste regeringsdaden, na zijn meerderjarigheidsverklaring in 1766, door den Koning scherp nagegaan. Hij wenschte te weten, hoe 's Prinsen handelingen door het volk ontvangen waren, of ze aan eigen oordeel waren toe te schrijven, of aan den invloed van den Hertog; of hij lust en ijver toonde en wat men van zijn bestuur over het algemeen dacht. De Gezant gaf hem hiervan nauwkeurig bericht. Wel moest hij bekennen dat de Prins niet zoo populair was als zijn vader, en niet veel van het krijgswezen hield, maar hiertegenover stond zijn gheechtheid aan den Hertog, die zich bij elke gelegenheid openbaarde en aan Pruisen zeker ten goede zou komen.

Nadat hij meerderjarig geworden was, wendden nu beide partijen al hunne pogingen aan, om hem tot een huwelijk met een Pruisische of Engelsche Prinses over te halen. Prinses Caroline, die zich sedert haar huwelijk, in voortdurenden strijd met de Staten van Holland bevond, liet al haren invloed van oudere zuster op den jongeren broeder gelden, om hem tot het huwelijk met een Engelsche vorstin te bewegen. Een Pruisische verbindtenis kwam haar des te hatelijker voor, daar zij zeer goed wist, hoe 's Konings verhouding tegenover de Republiek meer op een gemeenschappelijk optreden met Frankrijk dan met Engeland berustte. Graaf Bentinck handelde in dienzelfden geest; hij poogde den Prins aan te toonen hoe een Engelsche gemalin den wensch van velen zou vervullen en welk een nadeeligen invloed een Pruisische alliantie op de belangen van zijn huis zou uitoefenen. Willem V hoorde hem stilzwijgend toe, glimlachte en bracht het gesprek op een ander onderwerp. Op zulk eene wijze afgewezen verklaarde de Graaf,

¹⁾ Zie brief van von Thulemeijer aan von Finkenstein, 2 November 1764. R. A.

²⁾ 16 Nov. 1764. Bijlage N°. 13.

dat de Hertog dit huwelijk alleen om redenen van baat- en zelfzucht bevorderde. ¹⁾

Wat die verbindtenis in de oogen van die partij zoo onaangenaam maakte, was voor velen in den lande juist een reden van aanbeveling. Niet dat men nu juist een Pruisische vorstin zoo gaarne als Prinses van Oranje zag, maar men vond haar veel beter dan een Engelsche.

Met het doel om den Stadhouder aan den invloed zijner tegenstanders te onttrekken en vooral uit de nabijheid der Prinses van Weilburg te verwijderen nam de Hertog hem mede naar Utrecht, waar hij vrijer die zaak bespreken kon, en na een kort onderhoud gelukte het hem, den Prins tot dit huwelijk over te halen. Geheel en al onder den invloed van zijn tweeden vader, werden hier alle verdere moeielijkheden uit den weg geruimd en de jonge Vorst bewogen, zijne toestemming te geven.

Dadelijk werden de noodige instructiën aan den heer Verelst, Nederlandsch gezant in Berlijn, gezonden. ²⁾

Niemand had in die zaak bescheidener gehandeld dan von Thulemeijer; zijns meesters bevel om steeds achter de schermen te blijven en zoo min mogelijk in het openbaar op te treden, had hij getrouw uitgevoerd. Zijn taak had zich alleen bepaald tot het geven van inlichtingen omtrent de verstandelijke ontwikkeling van den Prins en omtrent de stemming

¹⁾ Bentinck déclame avec une violence conforme à son caractère contre une alliance qui est l'objet des vœux de la plus grande partie de la nation. Il assure à tous ceux qui veulent bien l'entendre que c'est une affaire faite, qu'elle est due aux instances du duc que n'avoit agi dans cette occasion non par rapport aux intérêts de la République mais aux siens propres.

Le comte de Bentinck s'y oppose extrêmement. Son caractère emporté et son dévouement à la cour de Vienne qui le porte toujours à s'opposer à tout ce qui peut favoriser les intérêts de V. M. ne me permet pas d'en douter. Thulemeijer aan den Koning, 6 Juni en 1 Augustus 1766. R. A.

²⁾ In 1758 was de heer Verelst de opvolger van den Graaf van Gronsveld geworden. Hij erlangde vele blijken van hoogachting bij Frederik II, en werd bij gelegenheid van het huwelijk van den Stadhouder met 's Konings nicht in den Gravenstand verheven. Toen de monarch na het overlijden van Verelst, in 1774 rouwbeklag aan de Staten liet doen, noemde hij hem "een getrouw minister van zijne meesters, een liefhebber van zijn vaderland. Scheltema, Staatkundig Nederland, deel II pag. 379. Zie verder pag. 208.

van het volk over dit huwelijk. Aan den Hertog had de Koning al zijne belangen toevertrouwd; hij was het, die handelde en voor de oogen van allen die zaak tot stand bracht.

En nu de Engelschgezinde partij het onderspit gedolven had, maakte ook Yorke *bonne mine à mauvais jeu*. Aan von Thulemeijer gaf hij zijn spijt te kennen, dat het plan van George III mislukt was, maar dat hij tevens, nu de zaak eenmaal afgedaan was, niets anders doen kon dan die keus toejuichen. Hij kon zich zeer goed de vreugde van Amsterdam voorstellen, daar de Republiek zich hierdoor van Engeland verwijderde en toch den steun van een machtig vorst kreeg. Ook de overige tegenstanders verzoenden zich langzamerhand met dit Pruisische huwelijk. Alleen Bentinck bleef even onbuigzaam als vroeger. "J'exceptai le seul Comte de Bentinck, qui en consequence de l'attachement fanatique dont il est animé pour l'Angleterre et la maison d'Autriche, pense et agit différemment. Il a porté en attendant, la peine de son imprudence; son influence et son credit sont présentement bien tombés et on ne le conseille que très rarement." ¹⁾

Nu alle zwarigheden uit den weg geruimd waren werd de heer Larrey naar Berlijn gezonden om namens Prins Willem V de hand van Prinses Frederika Sofia Wilhelmina te vragen. Zijn aanzoek werd met vreugde ontvangen en de plechtige ondertrouw had den 27sten Juli 1767 te Charlottenburg plaats. Kort daarop reisde de Prins naar Berlijn en maakte met zijn toekomstige gemalin kennis. Reeds langen tijd was hij met dit huwelijk zeer ingenomen geweest en had met ongeduld de berichten van zijn onderhandelaar afgewacht. De persoonlijke ontmoeting versterkte hem in zijne gunstige gevoelens. Een vorstelijke gestalte, aangename manieren en schoone oogen waren de lichamelijke gaven, die den jongen Vorst boeiden, terwijl scherpzinnigheid, uitgebreide kennis, voortvarendheid en energie de geestelijke geschenken waren, die zij in het huwelijk medebracht. Den 2^{den} October 1767 had de plechtige inzegening plaats, en reeds eenige dagen later werd de reis naar het vaderland ondernomen. Daar werden de jonggehuwden met oprechte vreugde ontvangen. De Raadpensionaris Steijn en de Grif-

1) N°. 179; 2 Juni 1767. R. A.

fier Fagel betuigden vele malen hunne tevredenheid aan 's Konings vertegenwoordiger.

De geheele Staatsche partij had die verbindtenis met vreugde toegejuicht. Hun intocht in Amsterdam werd begeleid door het gejubel en gejuich der burgerij. Geen zijner voorvaders was ooit met meer luister ingehaald, en de feesten, die te zijner eere plaats hadden, werden door Wagenaar waardig gekeurd om in een dik boek vereeuwigd te worden.

Maar niemand was gelukkiger, dan de Hertog, nu zijn vurigste wenschen vervuld waren. Een nieuw tijdperk van aanzien en macht scheen voor hem aangebroken te zijn. Door de genegenheid van den Stadhouder en de bescherming van een machtigen vorst gesteund, geloofde hij zijne positie tegen alle aanvallen verzekerd te hebben en het land naar zijne inzichten te kunnen besturen. Toen de Koning aan von Thulemeyer verzocht, zijn gevoelen mede te deelen over den indruk, dien de Prinses hier te lande gemaakt had, kon de Gezant met volle waarheid schrijven:

Je puis avoir l'honneur d'assurer très humblement V. M. sans flatterie et sans prévention que jamais voix publique ne rendit plus de justice qu'à cette Princesse. Tous ceux qui ont joui de l'avantage de lui faire leur cour en parlent sur le même ton; et même le petit nombre qui a fait paroître une espèce d'opposition à l'alliance qui vient d'être conclue n'ose marcher présentement tête levée et déguise ses sentiments.

Dit huwelijk scheen voor de Republiek een nieuw tijdperk van geluk en voorspoed te voorspellen; de gunstigste verwachtingen werden er aan vastgeknoopt, het machtigste en ontwikkeldste gedeelte der natie begroette het met sympathie. Maar hoe deerlijk werd men in die verwachtingen teleurgesteld en hoe smartelijk hebben latere gebeurtenissen die voorspellingen geloogenstraff! De Hertog, die zich op het toppunt van macht bevond, vermoedde zeker niet, hoe men aan zijn regeringsbeleid alle rampen wijten zou, die het vaderland later ondervonden heeft en hoe hij, gebrandmerkt met den naam van landverrader, de Republiek schandelijk zou moeten verlaten.

Na diens vertrek wendde zich alle ontevredenheid, alle

wrevel tegen den Stadhouder. Bekrompen van geest en geheel onbekwaam om zelfstandig op te treden, was hij de ongelukkigste kampioen, die voor de verdediging van verouderde vormen kon gedacht worden. Hoewel zijn zachtmoedigheid en zwakheid van karakter overbekend waren, belette dit niet dat een groot gedeelte der natie hem met een Nero en Alva vergeleek en dat zijn bestuur voor wreedadiger werd uitgekreten, dan dat van Filips II. En zijn gemalin Wilhelmine, die kloeke vrouw, zij poogde het wankelend gezag haars gemaals staande te houden, maar juist dit streven verhaastte de uitbarsting. Een gewelddadige restauratie deed haar alle liefde in den lande verliezen, en even als later in Frankrijk aan Maria Antoinette alle kwaad toegeschreven werd, zoo verzamelde zich op haar hoofd de gloeiende verbittering van een machtige tegenpartij. De scheldnaam Messalina kenschetste den haat, die een groot deel des lands haar toedroeg.

Het huwelijk had niet alleen zijn doel gemist, maar werd later een der oorzaken van den val van het Stadhouderschap.

En Pruisen dat met zooveel moeite die algemeene sympathie verworven had, wiens Koning als de beschermer van Duitschland en van het Protestantsch geloof werd vereerd, werd in diezelfde mate verfoeid, toen het als verdediger van verouderde staatsinstellingen optrad, en zoo met de gevoelens der machtigste provincie in botsing kwam. De oude Koning was te voorzichtig; hem kwam zulk een daad te bezwaarlijk voor; zijn opvolger nam de taak op zich om de revolutie den kop in te drukken. In waarheid werd ze hierdoor niet vernietigd; hare oorzaken waren te diep gelegen dan dat zij door veldslagen kon overwonnen worden. Een algemeene overtuiging had zich bij het ontwikkeld gedeelte der natie gevestigd, dat het staatswezen der Republiek verrot was en niet meer aan de behoeften van den tijd beantwoordde. Had de Stadhouder die beweging kunnen leiden, misschien zou men hem dan gespaard hebben; nu hij er zich tegen verzette, ging de omwenteling over hem heen en sleepte hem met zich in hare vaart.

Zoodra bij een volk de ernstige overtuiging bestaat dat zijne staatkundige instellingen niet meer aan haar doel beantwoorden, dan kan niets haren val verhinderen. Een gewapende tusschenkomst, veldtochten kunnen hare vernietiging uitstellen, maar evenals de stroom, in een te nauwe

bedding ingesloten, met des te grootere kracht buiten zijne oevers treedt, en alles in zijn vaart vernielt, zoo sleept die lang teruggehouden volkswil alles met zich mede en verbrijzelt elken hinderpaal, die zich hem in den weg stelt. De maatregelen, die de uitdrukking van dien wil trachten te beugelen, worden dan gewoonlijk de oorzaken van een nog veel heviger uitbarsting.

BIJLAGE N^o. I. (pag. 33).

Brief van den Koning Frederik I aan de stad Amsterdam, bij gelegenheid der dagvaarding voor het Hof van Holland.

Unsern günstigen Grüss und wollgeneigten Willen zuvor, Edle, Ehrenveste, Liebe besondere,

Denen Herren ist nunmehr sowoll als aller Welldt bekandt, auf was vor eine indigne und vorhin nie erhörte Arth Wir von dem Hoff von Holland durch öffentliche Affigur- und Publicirung eines so genandten Mandemants de Maintenuue tractiret worden, so dass dergleichen harte Beleidigung Uns noch nie von unsern grössesten Feinden, mit welchen wir in öffentlichem Krieger begriffen widerfahren. Dasjenige aber, so uns beij dieser schändlichen Action zum meisten ans Hertze gchet, ist dieses, das selbige mit einem recht eigentlichen Vorsatz Uns in eigener Person zu touchiren und wehe zu thuen geschehen: Dann da gedachter Hoff woll gewust das wir mit der Princesse von Nassau in gülichem Tractat und zwar unter Ihrer H. M. Herren Staaten General, freijwillig übernommenen Mediation begriffen, das auch J. H. M. vor Exccutoren beij der Testamenten constituiret und erkandt worden, folgende sie (?) dergleichen weitaussehende Procedur, wo beij das gemeine Wesen und der Staat selbstn wegen der schädlichen Folge so daraus entstehen kan zum höchsten interessiret seijnd, ohne J. H. M. Vorwissen und Bewilligung nicht hetten vernehmen sollen, haben sie dennoch selbige heimlich und gleichsahm verstohlener Weise ohne das J. H. M. das geringste da von kund worden tractiret und beschlossen: Und damit ja ihre Animosität und verbitterte Gemüther gegen Uns desto mehr eclatirten, haben sie in modo ipso die grössesten und strafbahresten Excess, der jemahlen erhöret worden, und welchen man von einen solchen Judicio nimmermehr hette vermuthen sollen, vorsetzlich begehen wollen. Dan anstatt man dergleichen Mandements oder Citation auf eine gegen souveraine Puissancen convenable Arth und wenigstem solcher Gestalt wie gegen den verstorbenen König in England gloriwürdigsten Andenckens, welcher niemahlen in Persohn sondern nur dessen Rathe citiret worden, ungeachtet derselbe, als Statthalter und Capitaine General unter J. H. M. Bottmessigkeit gestanden, hette vornehmen können, hat man gegen Uns dasjenige Formular welchen gegen den geringsten Unterthanen des Staats gebraucht wird adhibiren, Uns in eigener hohen Persohn beij

oeffentlichem Geleute citiren, und damit ja diese vorsetzliche Affrontirung aller weltdt bekandt würde, selbige auf des Landesgräntzen an die Pforten anschlagen lassen, da man sich ja damit hette vergnügen können wan man selbige unserm Ministro in Haeg hette insinuiren, oder auch Uns wie ohnedem geschehen zuschicken lassen. Wir wollen jetzo der andern Extravagantien und Illegalitäten so in gedachtem Mandement enthalten, und welche mit weinigen, in einem absonderlichem Memorial an J. H. M. zu berühren, Wir unserm Ministro in Haag dem Freyherrn von Schmettan aufgegeben, nicht erwehnen.

Nur dieses können Wir denen Herren nicht bergen das je unvermutheter Uns diese uncrhörte Procedur zu gestossen, je tiefer gehet Uns dieselbe ans Hertz, sodas Wir solche öffentliche Beschimpfung nimmermehr auf Uns können noch werden ersitzen lassen, es koste auch was es wolle; Und fehlet es Uns, Gottlob an Mitteln nicht selbige auf eine zureichende Art an denen Authoren zu ressentiren; Weil Wir aber durch das unauflösliche Bandt einer so lange zu beyder Theile Aufnehmen und Sicherheit gepflogenen und durch eine genaue Alliance befestigten nachbahrlichen Freundschaft mit dem Staat dergestalt verknupfet seyn, das eintheil ohne das andre nicht bestehen noch Ruhe und Sicherheit, insonderheit bey jetzigem höchst gefährlichem Kriege, da mehr als jemahlen eine feste Zusammensetzung und Union vonnothen ist, haben kann; so setzen Wir das feste Vertrauen in derer Herren Uns bekandten Aequanimität und Justice, dicselbe werden diese scandaleuse That nicht ungestraffet lassen hin gehen, sondern Unsere verletzte Dignität durch Cassirung des Mandements und Verschaffung einer genugsahmen Satisfaction dergestalt, wie Wir selbige hie mit darumb ersuchet haben, wollen vindiciren das, wir diese vorsetzliche Beschimpfung öffentlich und vor aller Weltt geschehen also auch Uns auf eine gleiche und eclatante Art Reparation wiederfahren, und wir dardurch der Extremität überhoben werden mögen, Uns bey unvermutheter Entstehung dessen, selbige anderweit zu verschaffen.

Die Herren und die gantze grosse Stadt Amsterdam haben Uns bey unserer jungsten Anwesenheit so viel Ehre und Liebe zu unserem ewigwehrendem dankbahren Andencken erwiesen, das Wir uns versichert halten dieselbe werden auch vor die Erhaltung unserer Ehre sorgen und wegen, dessen so darwieder geschehen Uns die verlangte Satisfaction zu Wege bringen helffen, dahingegen Wir denenselben mit allen gunstigen und wollgencigten Willen stets wollbeygethan verbleiben werden.

Gegeben zu Cölln ad Spree, 16 Marty 1703.

FRIEDRICH REX.

Het antwoord van Amsterdam was als volgt:

Doorluchtigste Grootmagtigste Coning en Heer!

De missive dien Uwe Co. Majt. ons de eere gedaan heeft aen ons te schrijven den 16^{den} van deese maand, hebben wij met alle respect ontfangen.

't Is ons van harte leet, dat Uwe Co. Majt. zig zo diep getoucheerd gevoeld over hetgene in dezelve Uwe Co. Majt. missive breeder is verhaelt; en hoewel deze zaake reeds ook voorgedragen zijnde aan H. H. M. de heeren Staten-Generaal, bij ordre is gebragt ter kennisse van alle de provinciën en bij die van Holland en West Vriesland aen haare resp. leden, en dat dies wij, als een van deselve leden, ter vergadering van haer Ed. Gr. Mo. staen in te brengen ons sentiment, 't welk wij verhoopen u niet onaengenaem te zullen wezen en Uwe Co. Majt., soo hebben wij echter vooraf niet vermogen stille te staen, aen Uwe Co. Majt. ons voorszede leetweezen te temoigneeren en daer ook bij te voegen het vertrouwen, dat wij hebben om aen de eene zijde door Uwe Co. Majt. eclattante Edelmoedigheid en aen de andere zijde door de hertelijke genegentheid die alhier in de Staat is tot de conservatie van alle oprechte vriendschap en naeuwe verbintenis, eerlang geen vestigium van misnoegen meer overig te zien. Want, Doorlugtigste grootmachtigste Coning en heer, als het ons gepermitteerd mag zijn 't aan Uwe Co. Majt. nader voor te brengen zo als wij met alle oorbiedigheid hoopen, dat Uwe Co. Majt. ons de vrijmoedigheid van sulx met een kort woord hiernevens te doen, niet anders als ten goeden zal gelieven af te neemen; of het wel is te vermoeden, dat in een Staet die in zo veel respecten gelijke interest heeft met Uwe Co. Majt. als deese, en tusschen welke beide de onderlinge vrundschap van alle oude tijden zo klaerblijkelijk heeft gevegeert gelijk ze nog doet, ymand te vinden zoude zijn die, met voorbedachten raade zoude trachten te quetsen de digniteit van Uwe Co. Majt. hooge en waerdige personagie; en of het derhalven niet is te vertrouwen, dat hetgeene, waerover Uwe Co. Majt. zig zo hertelijk vind geraekt, zij voortgecomen bij inadvertentie, en gansch verre van zulk een verfoeielijke beooginge, zo derven wij ons beloven, dat Uwe Co. Majt. roemruchtige aequanimitieit bij benigne interpretatie van dit gepasseerde, liever zal gelieven te hellen na het Laatste als tot het eerste. En te meer zijn wij in die persuasie, omdat Uwe Co. Majt. met relatie tot derzelfs aanweezen alhier, dat hij jongst ons en deese stad mede gelieft heeft te vercoeren, zoo hoogst genegentlijk voor aengenaem komt op te neemen iets, dat schoon de wille in 't harte was om het volkomentlijker te volbrengen, gantsch gebreckelijk is uitgevoerd. Wij zijn Uwe Co. Majt. voor die en voor zo veele andere bewijzen van derzelfs groote toegenegentheid ten uitersten verplicht, en God almachtig biddende de dierbare persoon van Uwe Co. Majt. en desselfs familie te willen houden

in zijn heilige bewaaringe, en die te zegenen met langdurige gezondheid en met alle gewenschte heyl en voorspoed, zullen wij steeds verblijven met alle mogelijke ijver en respect,

Doorluchtigste,

Uwe Co. Majt. oodmoedige dienaers,
B. EN R. DER STAD A.

BIJLAGE N°. II. (Pag. 146).

*Correspondentie tusschen den Koning van Pruissen
en van Ginkel over de erfopvolging in Gulik en Berg.*

Copie de la 1^{iere} lettre du Roi, 16 May 1738:

Monsieur j'ai bien reçu votre lettre du 16 de ce mois, mais je ne puis pas vous dissimuler la surprise et l'étonnement que les conduites de vos Seigneurs et maîtres envers moi me cause. Tout bien Protestans et patriotes qu'ils sont, ils ne semblent pas s'apercevoir des pièges que la France leur tend dans l'affaire de la succession de Juilliers et de Bergue aimant mieux par un principe de jalousie contre moi de se livrer quasi à corps perdu à la merci de cette redoutable couronne que de prendre des mesures plus justes et plus conformes à leur intérêts; que peut on pronostiquer sans être profète que des suites tout a fait funestes pour la République car la France formant une formidable armée vers le Bas-Rhin et dans le pays de Juilliers et de Cologne comment les voudriez vous empêcher qu'ils ne se jettent par raison d'état et de guerre dans Juilliers et les autres places tenables quelle, agréable perspective pour la sureté de votre patrie entourée de cette manière par les forces de la France n'est on pas obligé de craindre la même tragédie que celle de l'année 1672, mais j'ai meilleure opinion des Mess. les Hollandais qui connoissant trop leur salut pour ne pas songer à détourner l'orage par des moyens raisonnables et justes. Je suis avec beaucoup d'estime

à Postdam,
le 19 Avril 1738.

votre très-affectionné
F. GUILLAUME.

*Copie de la lettre du Général de Ginkel en réponse à
celle du Roi de Prusse du 19 Avril 1738.*

Je suis pénétré de reconnaissance de la lettre qu'il a plus à V. M. de me faire l'honneur de m'écrire le 19 du courant et dans laquelle, elle veut bien me faire part de ce qu'Elle pense sur la conduite de mes maîtres dans l'importante négociation, qui est sur le tapit touchant la succession de Bergue et de Juilliers.

C'est avec la plus respectueuse soumission que je prendrai la liberté de dire là dessus à V. M. que j'ai lieu de craindre par la manière dont Elle envisage cette affaire, que le bût que la république se propose dans cette negociation ne lui a pas été clairement et nettement expliqué.

L'on sait parfaitement bien en Hollande comme V. M. le marque, l'importance qu'il y a d'empêcher que la France ne se niche dans les Pays de Bergue et de Juliers; c'est aussi pour cela que la République à concouru avec les 3 autres Puissances d'offrir à V. M. leur médiation pour terminer ces différens à l'amiable et si elle fut même obligée d'entrer dans quelque plan de mesures pour prévenir toute trouble dans ces quartiers là, c'est principalement pour obvier aux dangers que V. M. appréhende.

Je ne cacherai pas à V. M. que selon mes lettres mes maitres parroissent croire qu'elle auroit pu le faire encore plus efficace-ment en se prêtant aux propositions qui lui ont été faites et comme je puis assurer V. M. que M. L. H. P. ne sont rien moins animées par aucun esprit de jalousie contre V. M. comme elle semble le croire, ils auroient fort souhaités que V. M. n'eut pas rejeté les propositions et ils croient que l'on prend mal ici le mot de possession provisionel et dans un autre sens qu'on ne devoit puisque se seroit une contradiction manifeste si l'on constituoit une possession qui pourroit apporter aucun préjudice aux droits de V. M. mais Sire comme on le remarque Elle est si limitée et sous de si grandes réstrictions que le Prince de Sultsbach ne peut, jamais en prendre aucun avantage, car ce n'est pas proprement une possession mais un dépôt qu'on confie pendant un tems et il est même incertain si le cas existera, comme cela n'arriveroit pas si l'Electeur Palatin reste en vie pendant le temps limité sur cette base, dont l'on croiroit Sire en Hollande que V. M. auroit pu se prêter aux conférences qu'on souhaitoit d'entamer à la Haye sans que cela donne aucun préjudice à ses droits d'autant plus qu'on lui a donné les plus fortes assurances de l'impartialité avec la quelle les 4 Puissances se proposent à travailler dans une affaire si salutaire que celle d'affermir le repos et la tranquillité publique.

J'ai l'honneur d'être avec la plus respectueuse soumission Sire.

B. DE GINKEL.

Copie de la 2de lettre du Roi de Prusse au général de Ginkel,
16 May 1738.

Monsieur j'ai reçu la votre par laquelle vous cherchez à justifier la conduite de la république par rapport au fameux concert sur la succession de Bergue et de Juliers; sans entrer dans le détail de vos raisonnemens il me suffit que vous reconnoissez vous même l'importance qu'il y a d'empêcher que la France ne se niche pas

dans ces Provinces du Bas Rhin, mais comment pouroit on obtenir ce but si on s'obstine à vouloir suivre un Plan si peu juste qui ne tient qu'à priver un Prince protestant du droit de la possession civile qu'il a incontestablement pour la donner au Prince de Sulzbach qui n'y a aucun droit; cependant je ne comprends pas comment on pourroit qualifier cette prétendue possession comme un dépôt il faudra le métre dans des mains neutres et impartiales mais point le confier à l'une des partis au préjudice de l'autre ce qui choque directement les règles de justice; je me suis offert d'entrer dans toutes les négociations raisonnables qu'on souhaitra d'entamer pendant la vie de l'Electeur Palatin, pour chercher à terminer amiablement cette affaire, d'ailleurs si l'on veut un sequestre il faut qu'il soit impartial et neutre et que moi et le Prince de Sulzbach nous nous abstinions également pendant le terme de la négociation de toute acte de possession dans les susdits Duchéz mais je trouverai toujours très partial injuste et incompatible avec la gloire de souscrire un plan tout a fait contraire qu'on a proposé; c'est pourquoi on ne sauroit me blâmer avec raison que je ne donnerai jamais les mains, arrive ce qu'il en arrivera.

Je suis avec beaucoup d'estime,

Potsdam,
ce 25 Avril 1738.

Votre très affectionné,
FRED. GUILLAUME.

BIJLAGE N°. III. (Pag. 162.)

Tekst van de nota door Lord Hyndford en van Ginkel aan Frederik II overhandigd, tijdens zijn eersten veldtocht in Silezië.

Au Roi de Prusse.

Sire,

Le soussigné Ministre de L. H. P. les Seigneurs Etats Généraux des Prov. Unies des Pays-Bas, a ordre de représenter à V. M. conjointement avec le ministre du Roi de la Grande Bretagne:

Que L. H. P. aussi bien que S. M. le Roi de Grande Bretagne n'ont pu voir, qu' avec grand régret les troubles arrivées entre V. M. et la reine d'Hongrie et de Bohême et les extrémités qui en sont résultées; aussi ne scauroient ils s'empêcher de témoigner à V. M. de la manière la plus amicale, mais en même tems la plus sérieuse, combien l'entreprise de V. M. sur la Silésie leur a causé de surprise et de douleur comme ils s'attendoient à toute une autre conduite de la part de V. M., vu la lettre qu' Elle a eu la bonté de Leur écrire où Elle déclare ses intentions de vouloir soutenir la maison d'Autriche, conserver la paix de l'Empire et

veiller à son repos et à sa scureté. Ils se trouvent obligés de faire part à V. M. de leurs justes craintes que ses démarches présentes peuvent avoir des suites très contraires à ses déclarations, non seulement par rapport à la maison d'Autriche et à la paix de l'Empire mais aux libertés mêmes et au repos de toute l'Europe.

Que pour ces raisons L. H. P. conjointement avec S. M. le Roi de la Grande Bretagne ne scauroient se dispenser de faire leurs instances les plus fortes, que V. M. selon sa haute sagesse et modération veuille bien se laisser porter à retirer ses troupes de la Silésie, pour achéminer par là à un acommodement durable et pour rendre la paix à l'Empere dans une conjoncture ou l'union entre les Puissances bien intentionnées pour son repos, est si nécessaire. Et alors L. H. P. de même que S. M. le Roi de la Grande Bretagne ne manqueront pas de faire voir combien ils ont à cœur les interêts de V. M. par le zèle avec lequel ils travailleront conjointement d'accomoder à l'amiable et au contentement des deux partis les différens survenus, entre V. M. et la dite Reine et pour cet effet ils emploieront leurs intercessions et leurs bons offices avec toute l'ardeur et l'affection dont ils seront capables.

Plus V. M. est persuadée de la sincérité et de l'amitié de L. H. P. et celle de S. M. le Roi de la Gr. Brit. plus Elle sentira combien L. H. P. aussi bien que S. M. Brittanique sont obligées d'insister avec empressement sur cette demande et à faire tous leurs devoirs pour porter V. M. à y consentir.

La situation présente des affaires les jette dans le dernier embarras considerée d'un côté la haute estime qu'ils font de l'amitié de V. M. et de leur vrai désir de la cultiver et affermir en toute manière, et de l'autre côté les engagements entre eux et la maison d'Autriche lesquels V. M. ne peut ignorer et à l'accomplissement desquels ils se trouvent sommés par la reine d'Hongrie. Il leur seroit infiniment agréable si V. M. voulût bien les délivrer de leur embarras susdit en faisant des réflexions favorables à leur demande puisque rien ne leur peut être plus désagréable que de se trouver dans la nécessité de remplir des engagements dans une affaire où V. M. et la dite Reine seroient parties opposées. Voilà Sire ce que le soussigné a ordre de représenter à V. M. de la manière la plus amiable et cordiale conjointement avec le ministre de S. M. le Roi de la Grande Bretagne et en même temps de la prier qu' Elle veuille bien donner sa réponse que l'on espère sera favorable le plus tôt qu'il lui sera possible sur tout que la situation présente des affaires ne peut souffrir des longs délais.

Fait à Breslau,
ce 8de Juin 1741.

B. DE REEDE DE GINKEL.

Het antwoord was als volgt:

Le Roi a vu ce que Mr. le Major Général Baron de Ginkel Envoyé Extraordinaire de L. H. P. les Etats-Généraux des Provinces Unies des Pays-Bas aussi bien que Mylord comte de Hindford Ministre Plénipotentiaire de Sa Maj. Britannique lui ont représenté par leurs mémoires datés de Breslau du 8 de ce mois touchant l'affaire de Silésie et ses différens avec la reine de Hongrie.

S. M. n'ayant rien demandé dès le commencement de son entrée en Silésie que la prompte et juste restitution des Biens, retenu depuis près d'un siècle à sa maison Royale et Electorale ne s'est jamais éloignée d'un accomodement raisonnable avec la cour de Vienne. Les propositions les plus avantageuses que le Roi a fait faire là dessus, à différens reprises à la reine d'Hongrie, sont connues de tout le monde et doivent servir de surgarants de la modération de S. M. et de son amour pour la paix. Elles auroient pu mettre il y a longtemps cette Princesse en état de finir ces différens si Elle avoit voulu écouter la voix de la justice et de l'équité. Mais si le Roi a vu à regret que bien loing d'y faire la moindre attention, on les a rejetté avec hauteur et dédain jusques icy. Il a du moins la consolation qu'on ne sauroit luy reprocher la continuation d'une guerre que le cour de Vienne Elle même a rendue nécessaire par un deni formel de justice.

Au reste S. M. reconnoit avec beaucoup de remerciements que L. H. P. aussi bien que S. M. Britannique l'ont bien voulu faire assurer par leurs susdits ministres respectifs combien ils ont ses intérêts à coeur et avec combien de Zèle ils se proposent de travailler conjointement pour accomoder à l'amiable et au contentement des deux partis les differents qui subsistent entre S. M. et la reine d'Hongrie. Comme il ne tiendra jamais au Roi qu'ils ne soient vuidés bientôt d'une manière convenable et que la paix et la tranquillité dans ses cantons ne soit retablie incessamment. S. M. se flatte à juste titre de l'amitié et de l'équité de L. H. P. de même que celle de S. M. le Roi de la Grande Bretagne qu'en employant l'un et l'autre leurs bons offices pour parvenir à un but si salutaire Elle ne voudroit jamais s'écarter de l'impartialité qu'un ouvrage de cette nature demande et exige encore moins du Roi des conditions incompatibles avec son honneur et les droits incontestables de sa maison Royale.

Fait à Breslau, le 15de Juin 1741.

Par ordre exprès de Sa Maj.
(Signé) H. DE PODEWILS.

BIJLAGE N°. IV. (pag. 165.)

Brief van den heer van Burmania, gezant te Weenen, aan den Griffier omtrent de onderhandelingen over de Silesische schuld.

Wel-Edel. Gestronge Heer!

In de laatst gehouden conferentie verklaarde von Uhlefeld, dat de Koning liever geen vrede sloot dan die Hollandsche schuldvordering te erkennen. Ik vroeg hem hoe dan het middel gevonden was, om de Engelsche vordering zoo gemakkelijk in dit tractaat te sluiten en hoe men de onze dacht te tracteren. Hij repliceerde op het eerste dat de Engelschen in de negotiatic waren en wij niet, dat zij de Koningin geassisteerd hadden en wij niet, sprekende lang en breed van de onvervulde engagementen van onze kant, van onze langzaamheit irresolutiën en wat dies meer zij als oorzaken van het verlies van Silesie, dat het niet billijk was, dat de Koningin de schade alleen droeg, dat men haar moest dedommageren, dat als we mee deden wat we reeds voor lange hadden behooren te doen er niets gemakkelijker was als de voornoemde schulden te voldoen dat hij daartoe een expedient had voorgeslagen te weten de schulden op andere landen te transporteren, dat de Koningin het geapprobeerd had en men het aan de Staten Generaal zou proponeeren. Uit hetgeen mij uit zijn discours was voorgekomen, begreep ik dat het was eene assignatic op die landen die wij nog te zamen zullen veroveren. Ik hernam dat het niet als te waar is en nadeelig voor de Republiek dat wij buiten de negotiatic zijn, dat ik hem dikwijls genoeg geinsinueert had. Ik continueerde met hem te zeggen dat wij haar zaken ook niet gedirigeerd hadden, dat wij nog de eerste raad nog het eerste projekt hadden gegeven om Silesie ten deele of geheel aan Pruissen af te staan, dat men ons aan de nuttigheid van die idee niet als met moeite had kunnen overtuigen, dat in den beginne Engeland niet meer had gedaan dan de Republiek, dat de loop van den oorlog offensief bleek te worden maar dat het expedient in de veroverde landen te vinden de geïnteresseerden niet veel zoude helpen of genoeg doen. Den volgenden dag excuseerde hij zijn allarm; ik voerde hem tegemoet dat ik met reden beducht was voor de gevolgen, voor haar, voor ons en de gemeene zaak, zoo de geïnteresseerden ons het remboursement of de zekerheid voor hare kapitalen bij de regeering gingen aanvragen. De Graaf antwoordde dat de vrede daarom niet had kunnen uitgesteld worden daar er geen middel geweest was om die te sluiten zoo men die op dit punt had willen accrocheren. Ik repliceerde, dat ik meer dan eens ondervonden had, dat men den Staat om hulp en

geld vroeg maar dat men doorgaans buiten haar en hare ministers om negotieerde en zelfs over 't hare en hare belangen disponeerde, dat wij denklijk wel aanzoek zouden krijgen om Silesie even als Engeland aan Pruissen te garendeeren, dat wij dan een sacrificie doen om Silesie voor Pruissen te bewaren dat hooger loopt als de somme die Engeland aangewend heeft om dit hof tot de cessie van Silesie te disponeren. Hij antwoordde mij dat wij dit met Engeland moesten uitmaken, even als of wij dit rembourssement bij Engeland moesten zoeken. Ik vroeg hem of hij geloofde dit van hun belang was dat wij in disput en oneenigheid met Groot-Brittanie geraakten. Hierop zweeg hij stil. Robinson zei dat die vrede zoo noodzakelijk was dat men om een dergelijk bagatel in comparatie van het goede dat daaruit voortvloeit, niet langer talmen moest, dat nergers dan in de republiek zoo naar de vrede verlangd werd, dat het hun al moeite genoeg gekost had om Oostenrijk hiertoe over te halen en dat nog alles goed zou gaan en teregt komen, als wij Frankrijk den oorlog wilden verklaren. Ik zei hierop dat ik altijd tegen de afstand van Silesie geweest ben, dat er wel noodzakelijkheid was om vrede te sluiten maar dat men dit ook anders had kunnen doen, ik zei hem dat ik groote lust had hem te vragen wie meer de vrede gepresseert had, Pruissen en Oostenrijk of hij Robinson en Hyndford. Hij ecarteerde die kwetstie met vele fijne destructies en omschrijvingen.

UEd. Gestr. sal in al desen geremarqueert hebben een soort van yver en hevigheit die ik misschien nog in al de tijd van mijn ministerie niet heb getoont. En ten andere een bestendige verleegentheit of en hoe ik dese saak ten beste sou eindigen. Ik weet niet of ik voor of tegen arbeid, als ik aandring dat de engelsche en hollandsche schulden op een voet behooren getraceert te worden. Het beste middel om die schuld terug te krijgen is, Oostenrijk krachtig te ondersteunen, "so de Staat iets voor ons doet sullen wij alles voor haar doen." Dit zeide men mij te Presburg.

BIJLAGE N^o. V. (pag. 177.)

Brief van den Graaf van Gronsveld aan den Griffier over de Pruisische staatkunde na het sluiten van den vrede van Dresden.

29 Janvier 1748. Monsieur!

Si vous voulez bien permettre Monsieur que je vous entretienne de mes réflexions sur tout ce qui se passe à cette cour, j'aurai l'honneur de vous dire que j'attribue au Roi deux objets qui occupent son attention et ses veilles. L'un est le dessein de frustrer

les alliés des secours qu'ils pouvoient recevoir et l'autre qui peut être intéressé plus particulièrement S. M. que le premier celui de profiter de la conjoncture présente pour établir une navigation et commerce maritime dans ses Etats. Par rapport au 1er but il peut avoir espéré d'intimider les alliés et d'arrêter les Russes en ordonnant tous ces camps, mais comme il a appris par des très bons canaux qu'il a en ce pays là, que les Russes s'arrangent sérieusement avec les Alliés pour les secourir, je ne crois pas qu'il exécute à moins que de pouvoir jouer à coup sur les secrets desseins dont je vous ai rendu compte dans son temps; seulement voudra-t-il s'il ne peut empêcher la jonction des Russes avec les Impériaux fomenter des oppositions dans les cours d'Allemagne pour embarrasser de nouveau le passage des dits troupes par l'Empire et presser d'un autre côté la France d'agir avec d'autant plus de vigueur contre le Roi de Sardaigne et contre nous avant l'arrivée des renforts. Mais que toutes ces dispositions militaires ont également pour but d'établir la navigation et le commerce dans les Etats du Roy c'est à que je conclus Monsieur des observations suivantes.

Que l'on n'a pas été fâché icy de la rupture de notre commerce avec la France et que l'on a donné une attention particulière aux effets que les derniers placards de L. II. P. pourroient avoir. Que M. d'Ammon (Pruissisch gezant in den Haag) a présenté la mémoire spéculatif dans lequel il insiste à ce que l'on assure au pavillon Prussien les libertés que sa cour souhaite.

Que l'on m'assure qu'il s'est conclu icy un traité de commerce avec la France.

Que S. M. Pruss. fait construire à ses propres fraix des bâtimens voiliers dans plusieurs ports de ses Etats et qu'à en croire certain avis, les mesures sont prises pour avoir l'été prochain au delà de 30 Fregattes prêtes qui suivant l'idée qu'on m'en donne ressembleront aux vaisseaux des Commerçans Espagnols lesquels sont percés de 20 à 30 à 40 pièces de canon.

Que les ordres sont données pour fortifier le fort de Swinamunde à l'embouchure de l'Oder et les ports de Stettin et de Pillau sous prétexte de réparer les dommages que l'ouragan a causé; que l'on cultive au possible l'amitié et l'étroite intelligence avec la Suède qui seul peut fournir des matelots et ce qu'il faut pour les constructions des navires.

Que l'on encourage au possible les marchands (sur tout ceux de Stettin) et tache de les engager par l'appât du gain à fretter des navires pour charge et amener les produits de la France.

Ajoutons à tout ceci l'intérêt personnel que le Roi témoigne de prendre à l'affaire de Uitlegger de Norderney et nous trouverons à ce qu'il me semble de quoi fonder ma conjoncture.

Posant donc le fait, que le Roi a le dessein que je lui attribue

il est raisonnable de juger qu'il prevoit avec les lumières et connaissances qu'il a, que les Puissances maritimes ne pourront regarder avec indifférence une entreprise qui rend les efforts qu'elles font pour faire tarir les ressources de la France, inutiles, moyennant quoy il ne reste d'autre expédient à ce Prince pour parvenir à son but que celui d'assurer la liberté de son pavillon par le moyen de ses forces sur terre, prêt à fondre sur l'Electorat de Hannover et qui scait ou encore, au cas que l'on s'oppose à ces desscins. On peut objecter à ce raisonnement que la pénétration de S. M. Prussienne devoit luy faire appercevoir aussi le peu de solidité de son entreprise en ce que la construction de quelques navires et quelques riches charges avec le débit d'une couple d'années ne suffissent pas pour fonder un commerce, mais tout cela ne dit presque rien Monsieur pour qui connoit le Roi et le peu d'intérêt que ce Prince prend à la manière dont ses successeurs pourront un jour soutenir ses arrangements et ses conquêtes.

BIJLAGE N°. VI. (pag. 189.)

N°. 24; Maart 1753.

Il est très certain que la république auroit grande raison de faire cause commun avec V. M. pour demander à l'Angleterre satisfaction des insultes et dommages, que ses armateurs lui ont fait et causés pendant la dernière guerre, d'autant que ces déprédations sont manifestement contraires aux traités de commerce qui subsistent entre ces deux Puissances, aussi les marchands de ce Pays ci n'ont ils pas lassé de crier beaucoup et de réclamer la protection de L. H. P. Une deputation d'entre eux a remis à feu le Prince d'Orange tout un volume in folio contenant une liste exacte de plus de 400 vaisseaux. Il y a grande apparence que l'Angleterre s'étant toujours fait un devoir d'établir son commerce sur la ruine de celui de la République ne cessera pas de profiter de sa faiblesse pour la mettre à cet égard aussi bas qu'elle peut; je ne doute pas un moment qu'au fond ils ne soient extrêmement choqués de ce procédé mais comme la triste situation de leurs affaires ne lui permettent pas de ressentir et de tirer raison des insultes faites à leur pavillon, ils sont bien obligés de dissimuler et de se borner aujourd'hui purement à la voye de représentation; le différent actuel entre V. M. et S. M. Britt. a fait renouveler auprès ces gens ci le souvenir amer de leurs pertes ils ont fait bien des jere-miades à cette occasion ils disent publiquement que les Anglois leurs prétendus meilleurs amis leur ont fait les plus de tout; ils admirent et exaltent beaucoup la protection efficace que V. M.

vient d'accorder à ses sujets et je suis persuadé que si Elle trouvoit à propos de faire insérer dans la réplique, qu'on n'avoit qu'à demander aux marchands de la République alliée d'Angleterre s'ils ont tout de sujet de se louer de la prétendue impartialité de l'admirauté Angloise, où quelque petite période semblable cela feroit un très bon effet ici.

BIJLAGE N°. VII. (Pag. 199.)

N°. 57; 3 Juli 1756.

Yorke croit que le comte de Bentinck sera fort charmé de la confiance que je me propose de lui montrer, que dans le moment présent il étoit fort honteux d'avoir été le dupe de Mr. Kaunitz qu'il avoit soutenu toujours bien intentionné mais que le meilleur moyen de le conduire et de le faire agir étoit de se servir du canal du Duc de Wolfenbittel pour qu'il avoit beaucoup de respect et de déférence. Il ajouta qu'il pouvoit m'assurer et qu'il osoit même en répondre que ce prince étoit parfaitement bien intentionné que le zèle avec lequel il avoit soutenu toujours autrefois l'impératrice Reine étoit le garant le plus sur qu'en ayant été trompé cruellement il soutiendrait la bonne cause aujourd'hui et qu'il savoit positivement qu'à l'heure qu'il est, il ne demandoit pas même que de lier la République avec V. M. et le Roi d'Angleterre à quoi il pouvoit contribuer indirectement beaucoup, qu'il croyoit que si par le canal du Duc régnant de Bronsvic où bien par celui du Prince Ferdinand. V. M. vouloit bien lui faire quelque compliment gracieux et le faire assurer de son estime et de sa confiance, ce ci feroit un effet admirable sur son esprit et qu'Elle se l'attacheroit de plus en plus. Je soumetts aux grands lumières de V. M. jusqu'où Elle voudra s'y prêter, en attendant je me propose de l'aller voir au premier jour et je tacherai de le sonder sur ce qu'il pense des ouvertures que nous venons de faire ici d'autant plus qu'étant membre du conseil privé il en est également informé et qu'on peut compter sur sa probité et sur sa discrétion.

BIJLAGE N°. VIII. (Pag. 199.)

N°. 59; 20 Juli 1756.

Il (de Hertog) me (de Gezant) parla ensuite avec assez d'ouverture pour la première fois sur la situation de la République et me dit qu'il étoit facheux, que les Etats s'étoient laissé tellement intimider par le ministre Francois; qu'on avoit manqué de n'avoir pas fait l'augmentation projeté des troupes; qu'il avouoit que la République

n'étoit pas ce qu'elle avoit été ci devant, mais qu'il étoit vrai aussi qu'elle n'étoit pas aussi bas ni que ses finances n'étoient tellement épuisées qu'on se l'imaginoit et que des mal intentionnés le débitoient, qu'on n'avoit qu' à considérer que la Hollande n'avoit pas négocié un sol depuis 3 ans et qu'elle avoit même ôté une demie verponding; que son crédit se maintenoit foit bien, que 4 autres provinces avoient aussi leurs finances en aussi bon état aujourd'hui qu'elle n'avoit jamais été depuis le trait d'Utrecht et qu'il étoit très certain que ce Pays ci où il y avoit un argent immense chez les particuliers ne manqueront pas de trouves encore de grandes ressources lors qu'il en auroit besoin.

BIJLAGE N°. IX. (Pag. 205.)

Brief van den Heer Calhoen, Nederlandsch gezant aan het hof van Dresden, aan den Griffier over den politieken toestand bij den aanvang van den zevenjarigen oorlog.

Scriptio 19/27 December 1756.
receptum,

Hoog Edel Gestrenge Heer!

Om de quaestie precies te maken behoeft men deselve maar te simplifieren en te examineren, of de Keizerinne haar heeft in de wapens gestelt om de Koning van Pruissen te onderdrukken, dan of de Koning van Pruissen hem heeft gewapent om de Keizerinne te onderdrukken.

Indien het eerste waar mogte zijn, dient het dat zij die hetzelfde belang van staat en godsdienst met de Koning van Pruissen hebben, hem ook tot soutien van de zaak die hij beschermt bijspringen en helpen.

En indien het tweede waar soude mogen zijn, soude het ligt te remedieren zijn dewijl de Koning geen geallieerden hebbende die deselve lijn met hem soude willen trekken, zijn magt tot zoo een dessein niet groot genoeg soude zijn.

Maar dat het eerste point van deze simplificatie van de staat der quaestie maar al te waar is, is door de Koning zoo klaar beweesen, dat daar genoegzaam niets meer op te zeggen valt en indien nog een nader bewijs noodig was, zoude het moeten bestaan in de herstelling van de vrede waarnaec het hof van Weenen niet luisteren wil en waarop ik daarentegen wel durve verskeren dat de Koning nergens meer na haakt en verlangt als nae een eerlijke en redelijke vrede, met geruste besittinge van hetgeen hem wettig toekomt zonder de minste praetentie van een ander wie het ook zij in sijne wettige besittinge te troubleeren, hetwelk bij alle redelijke en wel-

gesinde menschen tot een peremptoir argument moet strekken. Dog dat de gedagten van het hof van Weenen van deese geregtige inzigten verre af sijn, blijkt al te klaar. Dat hof is van die natuur dat indien het zoo magtig is dat het zijne oude vrienden niet noodig geloof te hebben zoo als nu, sal het nooit rusten voor dat het het Rijk onder een despotique gehoorszaamheid sal gebragt hebben waarvan de eerste pas moet zijn, de onderdrukking van de Koning van Pruissen. De tweede sal zijn de onderdrukking van de Proctstantsche godsdienst en de staten die deselve belijden waartoe de fondamenten al gelegd zijn, waerna de passieve gehoorszaamheid van de andere mogentheden van het Duitsche rijk beurt om beurt sal volgen. Van deese drie pointen is niet als het eerste moeiclijk waerom ook niets ontsien word om daertoe te komen. Want kan het met de gesunde reden van staat en politique overeen gebragt worden, dat de Keizer en de Keizerin haar vriend daar zij naast God al haar magt aan verschuldigt zijn, te weten, zijn Groot Britt. Maj. zoo behandelen als tot nog toe geschied is en haar aartsvijand tot haar hulp zoeken om een furst van het Rijk te opprimeeren, zoo dat Hoff de bovengenoemde inzichten niet hadde en misschien nog andere ook. En kan het met de gesunde reden van staat en politique overeen gebragt worden dat Vrankrijk sijn magt sal in het werk stellen om fursten van het Rijk te opprimeren ten faueur van het huis van Oostenrijk sonder dat men moet supposeeren dat Vrankrijk insigten heeft geproportioncert aan de onderneming die hetselve staat in 't werk te stellen; gesupponeerd selfs dat Vrankrijk geindigneert is wegens de neutraliteits conventie en de inval van de Koning van Pruissen in Saxen, kunnen selfs dese twee pointen geen suffisante reedenen aan Vrankrijk geven om het hof van Weenen meester te willen maken van het Duitse Rijk zonder dat men moet supponeren dat het hof van Vrankrijk verre sijnde insigten heeft. Want anders soude so een habil hof een groote fout begaan, nadien zijn belang evenreedig beschout, alleenlijk soude zijn die twee mogentheden haar tegen malkander te laten uitputten en de zaak van Saxen waartoe evenwel de Heer Grave van Broglio al veel gecontribueert heeft bij acoomodement te schikken. Ik weet de insigten van Vrankrijk niet, maar diverse pointen kunnen in consideratie komen als misschien in 't generael een nieuw arrangement van een politicq systema en misschien ook maar particuliere vues tot stand komt waerop in aenmerking komen kunnen de Nederlanden eenige streken langs de Rijn, Italië en de godsdienst welk laatste van niet weinig gewigt is. Ik sal eenige particulariteiten aan U. H. M. voordragen ten regarde van de kwestie van Saxen. Vooreerst dat de heer eerste minister hier alles sonder tegenspraak na zijn welgevallen dirigeert en uitvoert.

Ten andere dat de heer eerste minister en genoegzaam het

geheele hof ten eenemaale gedevoneerd zijn aan het hof van Weenen.

Ten derde, dat de Saxen magt genoeg hadden om de Koning van Pruissen, ver van zijn land in een zware oorlog gewikkeld, in het herte van zijn land te vallen hetwelek gewisselijk geschied sou zijn en hen meer quaad te doen als de Keizerinne door een openbare oorlog.

Uit dese premissen valt de vraag eenvoudig. Of de Koning van Pruissen reden heeft gehad tot cigen behoud hem van het land van Saxen meester te maken. Zoo ja durf ik wel affirmeeren dat de Koning hier met veel zagtigheid te werk gaat. Zoo neen behoeft men geen détails te allegueren want dan soude de actie in het geheel onregtmatig zijn.

Dit lot van Saxen en desselfs ingezetenen is so veel te ongelukkiger omdat zij eerst uitgeput zijnde daarna nog uit particuliere inzigten aan het belang van andere mogentheden opgeoffert worden.

BIJLAGE N^o. X. (pag. 212).

3 Februari 1764.

Bericht van von Thulemeijer over den Hertog van Brunswijk.

Ce Prince a été des plus sensibles à l'attention que V. M. lui a témoigné en l'instruisant non seulement des déclarations que la cour de Vienne faisait par son ministre à Petersbourg mais aussi du jugement qu'elle portoit sur les dispositions présentes de l'Impératrice Reine; il est sur Sire que les marques réitérés que V. M. donnera au duc ne peuvent qu'être de la plus grande utilité pour son service, j'ai pris occasion par là de l'approcher souvent et d'en retirer les informations nécessaires. Occasions qui sont autrement peu frequentes, ses occupations multipliées ne lui permettant guère de paraître en société, ces occasions joints aux liaisons que j'ai été assez heureux de me procurer avec le secrétaire du Duc qui par les longes services qu'il lui a rendu a acquis sa confiance entière me donnent les moyens de m'instruire des nouvelles que j'aurais sans cela difficilement.

BIJLAGE N°. XI. (pag. 213).

7 September 1764.

Brief van von Thulemeijer aan von Finckenstein.

Vôtre Excellence se souviendra qu'il y a à peu près un an, que

le roi chargea le Prince Ferdinand de Bronswik de faire au Duc quelques ouvertures au sujet d'une alliance entre le Prince d'Orange et la Princesse Wilhelmine de Prusse, mais quoique le Duc témoigna au Prince son frère le désir qu'il avoit de réussir cette affaire, il ne lui dissimula pourtant pas qu'il souhaitoit aussi de son côté que le Roi fit choix de la Princesse Elisabeth pour le Prince du Prusse.

Monsieur de Hellen reçut ordre de remercier le Duc des bonnes intentions qu'il marquoit. Après les fiançailles célébrées à Charlottenbourg le Roi m'ordonna de fonder les dispositions particulières du Duc et qu'elle sont ces idées à ce sujet. Je les ai trouvées très favorables et je ne doute pas que tout ne succède au gré de S. M.; le Duc est persuadé que le Roi d'Angleterre a le dessein de donner une Princesse de sa maison au Stadhouder mais le Sr. Yorke n'a fait encore aucune démarche et il attendra la majorité du Prince; les mêmes raisons ont porté le Duc à différer de faire quelques ouvertures à ce dernier, il se contente de lui inspirer sans affection des sentiments convenables et il m'a promis de m'instruire à tems des démarches de l'Angleterre.

BIJLAGE N°. XII. (Pag. 214.)

Brief N°. 60; 31 Juli 1764.

J'étois à la vérité instruit des arrangemens que V. M. avoit pris avec le Duc au sujet d'un mariage entre la Princesse Wilhelmine de Prusse et le Prince d'Orange, mais comme vous ne m'aviez donné Sire aucun ordre à cette occasion je n'ai pas jugé devoir paroître ni au Duc ni à ceux qui jouissent de sa confiance, que je n'avois connaissance de ce dessein je me suis contenté d'approfondir qu'elles étoient les impressions qu'une alliance avec une Princesse d'Angleterre feroit dans ce Pays ci et j'ose assurer V. M. qu'à l'exception de peu de personnes on témoigne beaucoup d'éloignement et que le ministre Anglois ne doit y guerre espérer de changer ses dispositions. Il ne me sera pas difficile de rencontrer une occasion pour exécuter les ordres de V. M. vis à vis du Duc.

BIJLAGE N°. XIII. (Pag. 215.)

Brief van den 16^{den} November 1764.

J'ai parlé au Duc du mariage et j'ai ajouté que V. M. se remettoit entièrement à sa prudence pour le choix des moyens et des occasions qui pourraient faire réussir un projet dont elle

désiroit l'accomplissement. L'attachement du Duc est trop connu de V. M. pour qu'elle puisse douter que les assurances que je lui ai donné au Duc, ne lui ayent causé une joie extrême; il m'a répété qu'il ne négligeroit rien pour l'avancement d'une union aussi avantageuse et aussi conforme à ses vœux. Ce Prince est trop éclairé pour ne pas sentir que si l'alliance avec l'Angleterre est une suite naturelle de la religion et du voisinage des deux pais, celle avec V. M. est plus en état d'assurer cette considération et appuy dont dépend l'étendue de son pouvoir. Le Prince d'Orange marque les dispositions les plus heureuses. Il joint à une connoissance consommée d'un gouvernement aussi compliqué que celui de ces Provinces, une sagacité certainement supérieure à son âge l'éducation excellente dont il jouit par les soins du Duc, n'est pas le seul avantage.

BIJLAGE N°. XIV.

Omtrent de pretensies der Prov. Gelderland op sommige deelen van het Hertogdom Cleef, diene het volgende stuk.

Dit geschrift, door den Raadsheer Brantsen in het jaar 1788 opgesteld, werd mij overhandigd toen mijne dissertatie reeds afgedrukt was, zoodat ik het nu in de bijlagen overgenomen heb, zonder dat er in den tekst eenige melding van gemaakt is.

Deze pretensien maakten een punt van beraadslaging uit bij de onderhandelingen over een tractaat tusschen Pruissen en de Republiek, nadat de herstelling van het Stadhouderslijk gezag had plaats gehad.

PRO MEMORIA

Van den Raadsheer Brantsen, 23 Jan. (17)88.

De praetensien van de Provincie van Gelderland tot lasten van 't Hertogdom Cleef bepalen sig tot de districten van *het ampt de Lijmers, den Duffel, de Stad, Heerlijkheid en Ampte van Goch, den Huise Lobeth met den Tol aldaar, de Heerlijkheid Hulhuysen en den Steenweerd.*

Deselve hebben originarié altijd aan Gelderland gehoord en sijn alleen aan den Hertog van Cleef voor een sekere somme verpand geworden.

Sulx dat Gelderland altijd heeft gesustineert en nog sustineert dat de Pandheer verplicht is tegens het inlossen van de voorschr. pandschap en restitutie der penningen deselve districten wederom ten behoeve van Gelderland te verlaaten en aan die Provincie over te geeven.

De Staaten van Gelderland hebben vervolgens die losgeregtigheid wel willen gunnen aan een derde en deselve, voor so veel betreft *het ampt de Lijmers* met al wat daar onder gehoord, onder sekere conditiën, ni fallor, in den jaare 1613 aan Ernst Casimir Grave van Nassau, en voor soo veel aangaat den *Duffel, Goch, Lobeth, Hulhuysen en Steenweerd* in 1631 of 1632 aan den Prins van Orange vercert. De Keur Vorst van Brandenburg als Hertog van Cleef heeft naderhand dit regt van pandschap gecontesteert, 't geen gelegenheid heeft gegeven dat daarover in de vorige eeuw swaare en langduurige twist tusschen Gelderland en Cleef is ontstaan en verscheidemalen projecten van accommodement sijn geformeert, dog welke van tijd tot tijd sijn geëchoucert, tot dat eyndelijk daarover onderling een compromis is ingegaan en de procedures daarover vice versa sijn geïnstrueert, bij welke gelegenheid de Keurvorst van Brandenburg als Hertog van Cleef ook praetensie heeft geformeert op *Schenkenschans*, sijnde die procedure, dewelke aan sijde van Gelderland door de Mombers op last van

Hof en Rekenkamer is geïnstrueert ook al nog in de Cancelerije van Gelderland te vinden. Voorts zijn er doemaals ter wederzijden twee Arbiters en een superarbiter, om in cas van *stoot* te decideren, verkoosen en genomincert. Dog den uitslag daarvan is geweest, dat de stemmen van de vier Arbiters hebbende gestaakt en dus den Super-Arbiter, welke was een Raadsheer van de stad Lubek, de decisie moettende geeven, de doemalige Keurvorst van Brandenburg apparent voelende de swakheid van sijne sustenue en merkende dat de decisie tegens hem soude uitvallen, door indirecte woogen heeft weten te effectueren, dat de Raad van Lubek haaren Raadsvrind den Super-Arbiter heeft gerappelleert met order om niet ulterius te procederen en sijn votum niet te uyten alvorens rapport gedaan en haar nader bevel ontfangen soude hebben met dat gevolg dat die Super-Arbiter re infecta is vertrokken en het geheele Compromis in duygen is geraakt, na welke tijd de Keurvorst, wat voor instantiën door Gelderland ook gedaan zijn, niet weder te permoveren is geweest om ooit weder dit Compromis te hervatten en sig sedert in de daadelijke possessie van die quaestieuse districten heeft weten te maintineren, schoon egter die saak van tijd tot tijd aan de sijde van Gelderland wel is levendig gemaakt, dog altijd sonder vrugt, hebbende veele politicque consideraties dikwijls belet dat Gelderland dese haare wettige pretensie, welke door valabele bewijsen nader soude kunnen worden geadstrueert en waarvan hij nooit heeft afgesien, niet met meer vigueur heeft kunnen pousseren. Soo dat de saak al nog in die staat is.

STELLINGEN.

I.

De Pruissische Politiek heeft er steeds naar gestreefd, den Nederlandschen invloed in de grenslanden van het Duitsche Rijk te vernietigen.

II.

De geschillen over de nalatenschap der Prinsen van Oranje waren aan dit streven zeer bevorderlijk.

III.

De Staten-Generaal handelden verstandig en rechtmatig met zich van elke deelneming aan den zevenjarigen oorlog te onthouden.

IV.

Lex 27 § 3 Dig de pactis (II, 14) kan niet met lex 62 eodem vereenigd worden.

V.

Hetgeen de pandschuldeischer van een schuldenaar, die hem het pand ontstolen heeft door de *condictio furtiva* verkreeg, wordt op de schuld afgerekend.

VI.

Hij, die wegens verkwisting onder curatele gesteld is, kan gedurende de curatele zijn curator bij uitersten wil tot erfgenaam benoemen.

VII.

Zij die *venia aetatis* hebben verkregen, kunnen uitvoerders van uiterste wilsbeschikkingen zijn.

VIII.

De verhuurder van een winkel heeft geen privilegie op de in dien winkel aanwezige goederen tot verkoop bestemd.

IX.

De tweede hypothekaire schuldeischer mag de bepaling van art. 1223 al. 2 B. W. maken, voor het geval dat hij eerste geworden is.

X.

De herroeping van een publiek testament, doet volgens ons recht de bij dit testament gedane erkenning van een natuurlijk kind niet vervallen.

XI.

Art. 307 W. v. K. is niet toepasselijk, wanneer hij die zijn leven heeft laten verzekeren in een duel gedood is.

XII.

Art. 437 W. v. K. is limitatief op te vatten.

XIII.

Bij niet nakoming van een gehomologeerd accoord hebben de crediteuren alleen het recht om de uitbetaling der daarin vastgestelde percenten te vorderen.

XIV.

De uitdrukking ophouden te betalen in art. 764 W. v. K. ziet zoowel op commercieele als op civiele schulden.

XV.

Een vreemdeling kan van een anderen vreemdeling de *cautio judicatum solvi* vorderen.

XVI.

Art. 354 C. P. is ook toepasselijk op hen die den leeftijd van 21 jaren reeds bereikt hebben.

XVII.

Het zich toeigenen van geld uit een gesloten bus door hem aan wien die bus ter hand gesteld is tot het inzamelen van giften, is geen diefstal.

XVIII.

Het geval dat er diefstal gepleegd is ter gelegenheid van brand of van eenige andere openbare ramp behoorde als verzwarende omstandigheid in de wet uitgedrukt te worden.

XIX.

De bepaling van art. 60 W. v. Strfv. behoorde imperatief in plaats van facultief gesteld te zijn.

XX.

Wenschelijk ware het zoo in de voorloopige instructie de verdediger den beklaagde ter zijde stond.

XXI.

De tegenwoordige samenstelling der Eerste Kamer voldoet niet aan de vereischten om tot een bolwerk der kroon te strekken.

XXII.

Het beginsel dat bij de Grondwet vaste regelen omtrent de samenstelling van het leger zouden moeten vastgesteld worden, is af te keuren.

XXIII.

Door de invoering van het vrijhandelsstelsel zijn de redenen die het bezit van koloniën vroeger zoo begeerlijk maakten tegenwoordig grootendeels vervallen.

XXIV.

Over het algemeen maakt men hier te lande nog te weinig verschil tusschen de eischen van den vrijen handel en het stelsel van niets doen.

XXV.

De oprichting van postspaarbanken is wenschelijk.